

จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง

92

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก

ภาควิชาภาษาตะวันออก

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. ๒๕๒๑

THE INSCRIPTIONS FOUND AT PRĀSĀD BNAM RŪN
(PRASAT PHNOM RUNG)

H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment
of the Requirements for the Degree of

MASTER OF ARTS

Department of Oriental Languages

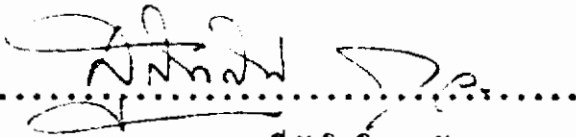
Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

1978.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของ

การศึกษา ตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

..... กรรมการ

อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรสระริน

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : จารึกพบที่ปราสาทพนมรุ้ง
นามนักศึกษา : สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
ภาควิชา : ภาษาตะวันออก
ปีการศึกษา : ๒๕๒๑

บทคัดย่อ

จุดมุ่งหมายสำคัญของวิทยานิพนธ์นี้ คือการอ่านและแปลจารึกสันสกฤต และ
เขมร ซึ่งพบที่ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเสนอข้อมูลในทางภาษาศาสตร์

สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และศาสนาในสมัยนั้นแก่นักวิชาการ จารึกสันสกฤตซึ่งพบ
ที่ปราสาทพนมรุ้งมี ๓ หลัก จารึกเขมรมี ๘ หลัก จารึกสันสกฤตที่สำคัญที่สุดนับเป็น

สองตอน ครึ่งหนึ่งได้พบมานานแล้ว ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ ได้อ่านและแปล

ตีพิมพ์ใน Inscriptions du Cambodge vol. 5, Paris, EFEO, 1953,
p.297 ในที่นี้จะศึกษารวมกับจารึกครั้งที่กรมศิลปากรค้นพบใหม่

จารึกที่ค้นพบใหม่จะศึกษาจากสำเนาจารึกและภาพถ่าย ส่วนจารึกที่

ศาสตราจารย์เซเคส์ อ่านแล้วจะศึกษาจากหนังสือ Inscriptions du Cambodge
Vol.5.

วิทยานิพนธ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ บท บทแรกเป็นบทนำ ประกอบด้วยลักษณะ
ทางภูมิศาสตร์และธรณีวิทยาของภูเขาพนมรุ้ง และลักษณะทางศิลปะของปราสาท
จะกล่าวเพียงย่อ ๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้เห็นภาพปราสาท และเข้าใจถึงความสัมพันธ์
ระหว่างสถานที่กับจารึกซึ่งพบในที่นั้น

บทที่สองเป็นคำแปล ข้อวิจารณ์และวิเคราะห์จารึกเขมร และบทที่สาม
เป็นคำแปล ข้อวิจารณ์และวิเคราะห์จารึกสันสกฤต บทที่สี่ เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ
ในการใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และศาสนา

ในตอนท้ายของวิทยานิพนธ์ จะมีประมวลศัพท์ภาษาสันสกฤตและเขมร
ที่อาจจะเป็นประโยชน์ในการเป็นข้อมูลศึกษาค้นสังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

Thesis Title: The Inscriptions Found at Prāsād Bnam Ruñ
(Prasat Phnom Rung)

Name : H.R.H. Princess Maha Chakri Sirindhorn

Department of Oriental Languages

Academic Year 1978

ABSTRACT

The most important objective of this thesis is to read and translate the inscriptions in Sanskrit and Khmer found at Prasat Phnom Rung, Burirum in order to furnish legible texts and some information about the linguistics, sociology, history and religion of that period to scholars. Three Sanskrit and seven Khmer inscriptions were found at Phnom Rung. The most important Sanskrit inscription (K.384) was broken into two parts. The half which was discovered a long time ago has already been published by G. Coedès (Inscriptions du Cambodge vol. V, Paris, EFEO, 1953, p.297). We are going to republish it together with the other half discovered recently by the Fine Arts Department.

The newly found inscriptions which have not been published before will be read from rubbings and photographs. The one which has already been translated by George Coedès will be taken from his Inscriptions du Cambodge, vol. 5.

The thesis is divided into four chapters. The first chapter of the thesis is an introduction dealing with the geographical and geological background, and the local temple art style. This will be only a brief outline in order to present a clearer picture of Phnom Rung to readers who have never been there and also to inform them of the temple's relations to the inscriptions found there.

The second chapter deals with the translations, commentaries, and analysis of the Khmer inscriptions while the third chapter deals with the commentaries and analysis of the Sanskrit inscriptions.

The conclusion and suggestions about the use of these documents for further research in history, sociology, and religion are presented in chapter four.

At the end of the thesis, is included a
Sanskrit and Khmer glossary which will be useful as
sociological linguistic and historical data.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
Abstract	ก
อักษรย่อ	ฉ
คำนำ	๑
บทที่ ๑ บทนำ	๔
๑.๑. ที่ตั้ง สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และความสำคัญของสถานที่	๔
๑.๒. ลักษณะทางธรณีวิทยา	๑๒
๑.๓. ลักษณะทั่วไปของปราสาทพนมรุ้ง	๑๓
๑.๔. แบบศิลปและการกำหนดอายุ	๒๐
บทที่ ๒ จารึกภาษาเขมร	๓๐
บทที่ ๓ จารึกภาษาสันสกฤต	๖๗
บทที่ ๔ บทสรุป	๑๔๑
๔.๑. ที่มาของจารึก	๑๔๑
๔.๒. เนื้อความที่ได้จากจารึก	๑๔๔
๔.๒.๑. ประวัติศาสตร์	๑๔๔
๔.๒.๒. สังคมวิทยาและศาสนา	๑๔๗

ภาคผนวก	๑๖๐
บรรณานุกรม	๑๖๕
ศัพทานุกรม	๑๗๖

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รายการภาพแผนที่และแผนภูมิ

รูปที่ ๑ แสดงที่ตั้งของปราสาทบนยอดเขาพนมรุ้ง ภาพถ่ายจากเครื่องบิน คัดลอก
จากภาพในหนังสือ เรื่อง Restoration of Khmer Temple in
Thailand, ของ P. Pichard หน้า ๔๐

รูปที่ ๒ โรงช้างเผือก

รูปที่ ๓ ทางเดิน สะพานนาคร และบันได

รูปที่ ๔ โคปุระ และระเบียงคดด้านตะวันออก ถ่ายจากทิศตะวันออกเฉียงใต้

รูปที่ ๕ ปีกของโคปุระ และระเบียงคดด้านตะวันตกเฉียงเหนือ

รูปที่ ๖ ปีกของโคปุระ และระเบียงคดด้านตะวันตกเฉียงใต้

รูปที่ ๗ โคปุระด้านเหนือ

รูปที่ ๘ โคปุระด้านใต้

รูปที่ ๙ ระเบียงคคค่านไ้

รูปที่ ๑๐ โคปุระค่านไ้

รูปที่ ๑๑ ปรangkน้อย ถายจากค่านบน

รูปที่ ๑๒ สะพานนาคหน้ามณฑป

รูปที่ ๑๓ นาคจากปราสาทเบงเมเลีย (ปิงมาลา) ลอกจาก De Coral - Rémusat,
L'art khmer.... รูปที่ ๑๓๕

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๑๔ เสาคคคค่านข้างมือ

รูปที่ ๑๕ เสาคคคค่านข้างมือทางเข้าระเบียงคคคค่านไ้ โคปุระทะวันออก

รูปที่ ๑๖ นาคปลายกรอนหน้าบันของประตูทางเข้าของปีกค่านเหนือของระเบียงคค
ทิศทะวันออก ศิลปแบบขาลาน

รูปที่ ๑๘ ชื่อปลอมหักตั้งไคฉาก ของประตูทางเข้าปราสาทคันทึ่ไคของระเบียงคค
คันตะวันออก ลักษณะของชื่อปลอมหักตั้งไคฉากเป็นแบบนกรวัด

รูปที่ ๑๙ หน้าบันคันตะวันออกของปรางคน้อย

รูปที่ ๒๐ หับหลังคันตะวันออก ของปรางคน้อย มีลักษณะผสมระหว่างคลังกับบาปวน

รูปที่ ๒๑ ปรางคน้อย ถ่ายจากทิศใต้ แสดงหน้าบันและหับหลัง

รูปที่ ๒๒ เสาแบบศิลปบาแค้ง ไคจากทรางปรางค็อิฐ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๒๓ เหวสครี ศิลปแบบบาแค้ง ไคจากทรางปรางค็อิฐ

รูปที่ ๒๔ เหวรูป ๓ พักตร์

รูปที่ ๒๕ พระารุณ

รูปที่ ๒๖ กิวนาฏราช หน้าบันมณฑป ทิศตะวันออก

รูปที่ ๒๓ ทศกัณฐ์ลักนางสีดา

รูปที่ ๒๔ รามายณะตอนนาคบาศ

รูปที่ ๒๕ วิษณุอนันตศायิน

รูปที่ ๓๐ - ๔๔ ภาพจารึกถ่ายจากสำเนา

ภาพลายเส้นที่ ๑ - ๔ แสดงขนาดของจารึก

ภาพถ่ายทางอากาศที่ ๑

แผนที่หมายเลข ๑ ขยายจากแผนที่ของกรมแผนที่ทหาร มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐
ลำดับรูป L ๑๐๑๓ ระหว่าง ๕๕๓๔ II

แผนที่แผนที่ ๒ แสดงถนนที่ตัดจากเมืองพระนคร

แผนภูมิที่ ๑ Index map showing outcrops of basalt in
Northeastern Thailand

แผนภูมิที่ ๒ Cross Sectional Diagram of Stratigraphy in
the Dong Rak Range

แผนภูมิที่ ๓ ภาพส่วนตึกเขาพนมรุ้ง แสดงลักษณะของหินบะซอลต์ ที่ไถลบนหินตะกอน

ผังที่ ๑ แสดงบริเวณที่ตั้งปราสาทและอาคารทุกหลัง

ผังที่ ๒ แสดงปรากฏการณ์ระเบียงคค และอาคารอื่น ๆ ที่อยู่ภายในระเบียงคค

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

อักษรย่อที่ใช้ในเชิงบรรณานุกรม

- AA. Arts Asiatiques, Paris, 1954, sqq.
- BEFEO. Bulletin de l'Ecole Française d'Extrême
Orient, t. I (1901) -XLIII (1943 - 46) : Hanoi,
t. XLIV (1947 - 50) และเล่มต่อไป : Paris
- coll. collection
- éd./ed. édition / edition
- EFEO. Ecole Française d'Extrême - Orient
- IC./Insc. Inscriptions du Cambodge
- JA. Journal Asiatique, Paris

คำนำ

ข้าพเจ้ามีความสนใจที่จะศึกษาจารึกปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งกรมศิลปากรพบใหม่
ในระหว่างการบูรณะ ขณะศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๔ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๑๔ ในระยะนั้น ข้าพเจ้าได้เริ่มอ่านและแปลจารึกเขมรและสันสกฤตบางส่วน
โดยมี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุไรศรี วรสระวิน (ขณะนั้นเป็นข้าราชการสังกัดกรมศิลปากร)
เป็นผู้สอน ในชั้นแรกมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อรวบรวมข้อมูล เขียนเป็นบทความตีพิมพ์ในวารสาร
ทางวิชาการเล่มใดเล่มหนึ่ง

ต่อมาเมื่อเข้าศึกษาในระดับปริญญาโทบัณฑิต มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
ศิลปากร ในสาขาวิชาจารึกภาษาตะวันออก ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ทิสกุล ไก่ทรงทราบ
ถึงความสนใจของข้าพเจ้าที่จะเขียนบทความวิชาการเกี่ยวกับจารึกที่พบ ที่ปราสาทพนมรุ้ง
จึงประทานคำแนะนำว่า ถ้าข้าพเจ้าปรับปรุงข้อเขียนด้านจารึก ให้เพิ่มข้อมูลทางด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะ และนำเอาวิเคราะห์ประกอบกัน คงจะเป็นประโยชน์และสามารถใช้เป็น
ข้อมูลที่สมบูรณ์เกี่ยวกับปราสาทพนมรุ้งได้ ในขณะนั้นข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยกับพระคำวินี
ทุกประการ คือจะศึกษาทั้งด้านจารึกและประวัติศาสตร์ศิลปะ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปที่ปราสาทหินพนมรุ้ง โดยมี
ศาสตราจารย์ ม.จ.ยาใจ จิตรพงศ์ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ทิสกุล ข้าราชการ

กรมศิลปากร นายปิแอร์ ปิซาร์ค สถาปนิกชาวฝรั่งเศส ซึ่งรับผิดชอบโครงการบูรณะปราสาท
พนมรุ้งร่วมกับกรมศิลปากร เป็นผู้อธิบาย เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นสถานที่และสิ่งแวดล้อมแล้ว
ก็ยิ่งเห็นด้วยกับพระคำริของ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ศิลปิน ที่ทรงแนะนำให้ทำวิทยา-
นิพนธ์ทั้งด้านจารึกและด้านศิลปกรรม เพราะได้ประจักษ์ว่า ปราสาทนี้ แม้อยู่ในบริเวณ
ที่ไกลจากศูนย์กลางการปกครองในอดีต ผู้เป็นใหญ่ก็ให้ความสำคัญของอาณาบริเวณนี้ในค่าน
ภูมิรัฐศาสตร์อย่างมากมาย ถึงกับได้ให้ก่อสร้างศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง ตลอดจนทำการ
ก่อสร้างตกแต่งศาสนสถานแห่งนี้หลายยุคหลายสมัย ด้วยฝีมืออันประณีต ข้าพเจ้ามีร่องรอยว่า
แหล่งน้ำธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณนี้ได้รับการพัฒนาอย่างดียิ่งในอดีตด้วย (ดูหน้า)
(แม้ในปัจจุบันนี้ถ้ามีการรื้อฟื้นการพัฒนาแหล่งน้ำเหล่านี้ยิ่งขึ้น ก็จะเป็นประโยชน์ต่อ
บริเวณใกล้เคียงได้มาก) ฉะนั้นถ้าเราศึกษาทั้งจารึกและศิลปของปราสาทพนมรุ้งร่วมกัน
ก็อาจจะเป็นไปได้ว่า เราอาจจะได้ข้อมูลบางประการมาประกอบข้อมูลอื่น ๆ เพื่อคลี่คลาย
ปัญหาและได้เรื่องราวที่น่าสนใจอีกหลายด้าน เช่น ประวัติ และอายุการสร้างปราสาท
ศาสนาของผู้สร้างศาสนสถาน เรื่องของชุมชนที่อยู่ในบริเวณรอบ ๆ ปราสาท ความสัมพันธ์
ของชุมชนในอดีตกับปราสาทและชุมชนในปัจจุบัน ฯลฯ

เมื่อได้ลงมือศึกษาจารึกและประวัติศาสตร์ศิลปะอย่างจริงจัง ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า
ในการศึกษาหัวข้อทั้งสองจำเป็นต้องใช้เทคนิคของแต่ละวิชาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างละเอียดลึกซึ้ง

และจะไม่สามารถศึกษาให้สำเร็จได้ในช่วงเวลาดำหนด ในการวิจัยนี้จึงจะจำกัดเฉพาะ
 ในด้านจารึก ส่วนในด้านประวัติศาสตร์ศิลปะจะศึกษาประกอบเพียงเป็นสังเขปเพื่อนำให้
 ผู้อ่านเข้าใจถึงเรื่องราวของปราสาทพนมรุ้งและมองเห็นความสำคัญของปราสาทนี้

ในการวิจัยข้าพเจ้าได้รับความกรุณาจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเพื่อน เป็น
 ข้าราชการกรมศิลปากร กรมแผนที่ ท่านอาจารย์ทั้งหลาย จากมหาวิทยาลัยเคอซี ปารีส
 มหาวิทยาลัยศิลปากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงขอขอบพระคุณ
 ทุก ๆ ท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ที่ตั้ง สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และความสำคัญของสถานที่

ปราสาทพนมรุ้งตั้งอยู่บริเวณพิกัด ท.ป. ๙๔๕๐๓๒ ในเขตอำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ใกล้กับเขตอำเภอประโคนชัย^(๑) ตัวปราสาทตั้งอยู่บนเขาพนมรุ้ง ซึ่งสูงประมาณ ๑๔๑ ม. จากระดับน้ำทะเล (ประมาณ ๒๐๐ ม. จากพื้นที่ราบ) เป็นยอดเขาสูงที่สุดในบรรดาภูเขาหินอัคนีในบริเวณนี้^(๒) คือสูงกว่าเขาไปรษณีย์ ซึ่งห่างออกไป ๖ ก.ม. ทางใต้และภูเขาพระอังคาร^(๓) ซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ ๑๑ ก.ม. ทางทิศตะวันตก

๑. ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ได้จากแผนที่ของกรมแผนที่ทหาร จากข้อมูลแผนที่รวบรวมถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ มาตราส่วน ๑ : ๕๐,๐๐๐ สำนักรูป ๑๐๑๙ ระวัง ๕๕๓๔

๒. คูแผนที่หมายเลข ๑

๑. นายมานิต วัลลิโกดม กล่าวว่าในบริเวณใกล้ ๆ กับเขาพนมรุ้งนี้ นอกจากเขาไปรษณีย์ ภูเขาพระอังคารแล้ว ยังมีภูเขาหินอีกด้วย (มานิต วัลลิโกดม, รายงานการสำรวจและชุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ๒ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ๒๕๐๔), หน้า ๑๐ แต่ไม่ปรากฏในแผนที่ของกรมแผนที่ทหารบก ชุดที่อ้างถึงไว้ข้างบนนี้

(ชื่อภูเขาว่า "พนมรุง" นั้นเชื่อกันว่ามาจากภาษาเขมร คือ "กฺนุ" แปลว่า "ภูเขา"

"รุง" แปลว่า "ใหญ่ , กว้าง")^(๔) เป็นเขาทางทิศตะวันตกและทิศใต้ค่อนข้างชัน

ส่วนทางเหนือและตะวันออกเป็นเนินลาด มีขนาดจากเหนือไปใต้ ประมาณ ๖ ก.ม.

และจากตะวันออกไปตะวันตกประมาณ ๔ ก.ม. (แผนที่แผ่นที่ ๑)

๔. มีผู้เชื่อว่า คำว่า รุง อันเป็นชื่อของเขapunmung และของปราสาทpunmungนั้นเป็นภาษาไทย

แปลว่า รุงเรือง มีแสง ฉะนั้น คำว่าpunmungจึงคงจะหมายถึงภูเขาทางทิศตะวันออก

ซึ่งเป็นทิศที่พระอาทิตย์ขึ้น (พนม เป็นภาษาเขมร แปลว่า ภูเขา-ผู้เขียน) ข้อสันนิษฐานนี้

เข้ากันได้ก็กับลักษณะภูมิศาสตร์ ถ้าเราอยู่ที่กรุงเทพฯ ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเขมร

นายโกรลิเย่ (Groslier B.P.) กล่าวไว้ในรายงานเรื่อง Etude sur

Panom Rung et sa reconstruction, Notes sur Muong Tam, Pimay

et Nom Van, ...ว่า "คำว่า run (ในชื่อภาษาไทยของปราสาทและภูเขาพนมรุง)

เป็นชื่อที่พบในเขมรเดิม แปลว่า "ภูเขาที่มีถ้ำ" ถ้ำ = rañ, run, rūñ ซึ่งความหมาย

ตรงกับที่พูดถึงในจารึก (ดูข้อ ๑๔ ในรายงานนี้)" ข้าพเจ้าไม่คิดว่าข้อเสนอของ

นายโกรลิเย่ ถูกต้อง เพราะคำเขมรที่พอจะหมายถึง "ถ้ำ" ได้ คือคำว่า rūñ คำเดียว

เป็นคำที่เขียนด้วยสระ อุ แปลว่า "โพรง, รุ" จึงไม่ตรงกับคำว่า "รุง" นัก ทั้งในคำ

เสียงและความหมาย นอกจากนี้ นายโกรลิเย่ยังพยายามเสนออีกข้อหนึ่งว่า คำว่า run

นี้ อาจหมายถึงคำว่า "รุงเรือง มีแสง" ก็ได้ เพราะเทพเจ้าที่บูชากันบนพนมรุงในสมัยนั้น

ชื่อว่า suvarna lingesa แปลว่า "คิวงิศจักรัศมีทองคำ" ในกรณีนี้ นายโกรลิเย่

คงจะนึกถึงคำเขมร run រុន ซึ่งยืมไปจากคำไทย ซึ่งถ้าพิจารณาในคำความหมายแล้ว

- ก็ไถ่จากคำว่า suvarna "ทอง"

ผู้ที่พูดภาษาเขมรหรือเคยเรียนภาษาเขมรมาอย่างดี มักจะเข้าใจว่า คำว่า พนมรุ้ง น่าจะประกอบขึ้นจากคำเขมร ๒ คำ คือ พนม (เขมรเขียน ญนุ) "ภูเขา" และ รุง "กว้าง, ใหญ่" อย่างไรก็ตามยังไม่มีผู้ใดสามารถยุติมาก่อนว่า คำว่าพนมรุ้งนั้นควรจะแปลงอย่างไร ต่อเมื่อข้าพเจ้าได้อ่านและแปลจารึกที่พบที่พนมรุ้งขึ้นใหม่ ทั้งที่เป็นภาษาเขมร และภาษาสันสกฤต แล้วจึงสามารถที่จะตัดสินใจได้ว่า คำว่าพนมรุ้งนั้นควรจะแปลว่า "ภูเขาใหญ่" ทั้งนี้ โดยศึกษาเปรียบเทียบชื่อของภูเขาในที่ปรากฏในจารึกเขมรและที่ปรากฏในจารึกสันสกฤต

ในจารึกภาษาเขมร K. ๑๐๖๓ บรรทัดที่ ๑๑ K. ๑๐๖๔ บรรทัดที่ B. ๖ และ ๑๒ K. ๑๐๔๐ บรรทัดที่ ๑๐ ปรากฏชื่อนี้เขียนว่า vnam run วน รุง ถึง ๔ ครั้ง เนื่องจาก v สามารถเปลี่ยนเป็น b ได้ ดังนั้น vnam run วน รุง จึงกลายเป็น bnam run พนมรุ้ง /phnom run/ ในภาษาไทยได้ ซึ่งปัจจุบันนี้เขมรเขียน bhnum run ญนุ รุง ออกเสียง /phnom run/ เช่นเดียวกัน

คำว่า vnam run ที่ปรากฏในจารึกเขมรโบราณนั้น คงจะแปลว่า ภูเขาใหญ่ อย่างแน่นอน เพราะ

๑. พิจารณาในคำเสียงแล้ว vnam run กลายเป็น bham run /phnom run/ ได้ ดังได้กล่าวมาแล้ว

๒. คำว่า vnam run ซึ่งใช้เป็นชื่อเรียกโบราณสถานพนมรุ้งปัจจุบันนี้ จารึกสันสกฤต K. ๓๔๔ bis แปลว่า sthūlādri หรือ sthūlāsaila มาจากคำว่า sthūla "ใหญ่ กว้าง หยาบ" และ adri, sāila "ภูเขา" ได้ความหมายตรงกับชื่อในอักษิตและปัจจุบันที่เป็นภาษาเขมรตรงตัวที่สุด

ปัจจุบันบริเวณรอบภูเขาเป็นป่า ถัดไปเป็นทุ่งนา และไร่นาสำปะหลัง มีหมู่บ้าน
อยู่รอบ ๆ เป็นอันมาก เช่น บ้านโลกเที่ยง ๒ บ้านกระต่ายตาย ๒ บ้านกระต่ายจูน บ้าน
โลกตะโก บ้านโลกเครือ บ้านคลองปูน บ้านหนองบัวลาย^(๕) บ้านโลกฟ้าเสือ บ้าน
โลกระกา บ้านยายคำ บ้านคอนขวาง ฯลฯ

บนยอดเขาพนมรุ้งมีสระบ่อน และสระอื่น ๆ อีกรวมเป็น ๔ สระ สระเหล่านี้
ซึ่งน้ำได้ตลอดปี ต่อมามีการสร้างคันดินเพื่อให้งักเก็บน้ำ ใต้คันดิน (สมัยโบราณได้ใช้วิธี
ปูพื้นด้วยศิลาแลง และปัจจุบันยังเหลือร่องรอยอยู่ช่วยให้กักน้ำไว้ได้เช่นกัน) ลักษณะของ
สระเหล่านี้ เป็นลักษณะของปล่องภูเขาไฟแต่เดิม จากสระน้ำบนเขาพนมรุ้ง มีทางน้ำเล็ก ๆ
ไหลลงทางทิศตะวันตก ปัจจุบันไม่มีน้ำไหลแล้ว แต่สันนิษฐานว่า ในอดีตน่าจะมีน้ำไหลมากกว่า

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์
๕. คำว่าบัวลายนี้ เป็นชื่อเรียกตามทางการ ปรากฏในแผนที่ของกรมแผนที่ทหาร และ

ของกรมทางหลวงแผ่นดิน น่าจะเพี้ยนมาจากภาษาเขมรว่า บาราย หมายถึงสระ เพราะ
หมู่บ้านนี้มีสระใหญ่มีมาแต่โบราณ เป็นสระซึ่งชาวบ้านแถบนั้นเรียกว่า บาราย (ดูหน้า ๔)
อาจารย์ไกรศรี วรสะริน ได้สอบถามชาวบ้านที่หมู่บ้านบัวลายอยู่แล้วได้ความว่า สำหรับผู้ที่
พูดภาษาเขมร ถ้าถามเขาวว่า หมู่บ้านนี้ชื่อว่าอย่างไร สระนี้ชื่อว่าอะไร จะตอบตรงกัน
ชัดเจนว่า บาราย /ba:ra:y/ แต่ผู้ที่พูดภาษาไทยจะตอบว่า บัวลาย /bua:la:y/
สันนิษฐานว่าผู้ที่พูดภาษาไทยคงจะได้ยินไม่ถนัด จึงนึกว่าเขาตอบว่า บัวลาย ซึ่งตนเข้าใจ
และได้ความหมายดี

ในสภาพปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากการสำรวจทางน้ำตกขนาดใหญ่ อยู่บริเวณตอนกลาง ๆ ของทางน้ำสายนี้ เป็นข้อแสดงว่าแถบนี้แต่ก่อนคงมีฝนตกค่อนข้างสูง นอกจากนั้นยังถือได้ว่า เป็นแหล่งกำเนิดน้ำที่สำคัญเป็นต้นทางน้ำหลายสาย เช่นที่มารวมกันเป็นคลองปูน คลองบุรี ทางทิศตะวันออก ทางทิศตะวันตกมีห้วยตาโง้ง คลองลากคองโพธิ์ ซึ่งเป็นสาขาของลำปะเทีย อันเป็นทางน้ำสำคัญค่อนข้างใหญ่และยาว นอกจากนั้น บริเวณรอบเขาพนมรุ้งยังมีห้วยและหนองอีกเป็นจำนวนมาก เช่นที่เชิงเขาคำนตะวันออกมีสระใหญ่ ชื่อ สระบัวลาย (๖) (ถ้าดูตามลักษณะโดยเฉพาะอย่างปึงจากแผนที่ทางอากาศ จะเห็นได้ว่าเป็นสระรูปกลมได้เกิดตามธรรมชาติ) มีสระอื่นอีก เช่น หนองหิน หนองบัว หนองเชียง (ดูแผนที่แผนที่ ๑)

เมื่อภาพถ่ายทางอากาศ (พ.ศ. ๒๔๘๙) บริเวณรอบ ๆ เขาพนมรุ้ง จะมองเห็นส่วนที่สันนิษฐานได้ว่าเป็นเมืองโบราณ, หรือชุมชนเก่า ที่มีขนาดใหญ่พอสมควร อยู่รอบ ๆ (ภาพถ่ายทางอากาศที่ ๑) และคงจะมีการจัดระบบชุมชนและชลประทาน ที่ดีพอสมควรด้วย ร่องรอยของการพัฒนาแหล่งน้ำยังมีปรากฏอยู่ เช่นสระที่ปูด้วยหินแล่ง ที่อยู่บนยอดเขา และสระบัวลาย

ในสมัยโบราณเมื่อมีการสร้างเมืองและศาสนสถานอันเป็นศูนย์กลางของเมือง จะมีการสร้างระบบชลประทานเพื่อกักน้ำไว้สำหรับการเกษตรและการใช้สอยไปพร้อม ๆ กัน

๖. คูเชิงอรุณที่ ๔

ระบบขอประทานจะใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับความสำคัญของเมืองที่สร้าง เช่นที่ภทปัตทนะ
ซึ่งเป็นเพียง สรุก (ขนาดเล็กกว่าเมือง) นั้นมีการขุดสระและทำทำนขนาดเล็กยอม (๗)

๘. ข้อมูลเรื่องการสร้างสรุกขุดสระและทำทำนที่ภทปัตทนะและที่สตุกรันสี มีกล่าวไว้

อย่างชัดเจนในจารึกสกกอกกม ดังนี้ man sruk bhadrapattana nu sruk
stuk ransi nu camnat noḥ phon̄ sya (46) n̄ ta sunya kāla
vraḥ pāda nirvāṇapāda krīḍā vala . vraḥ kamraten̄ añ Śrī
Jayendrapaṇḍita thve sruk noḥ phon̄ viñ unmlīta vraḥ noḥ
man ti sthāpanā viñ . ta sruk bhadrapattana sthāpanā
vraḥ līṅga 1 pratimā 2 dai ti len̄ nai santāna oy sarvva
dravya ta vraḥ noḥ phon̄ oy khñum . coñ valabhi coñ kamven̄
alen̄ thve kṣetrārāma jyak travan̄ (48) thve damnap

เมื่อสรุกภทปัตทนะและสรุกสตุกรันสี อาคารและสถานต่าง ๆ ถูกทำลาย
ขึ้น ครั้งเมื่อพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๑ เสด็จกรีธาพลไปรบ วรรณรเตงอัญศรีชัยเขนทรบัณฑิต
ก็ได้ก่อสร้างสรุกเหล่านี้ใหม่ทั้งหมด ทำการเบิกพระเนตรประติมากรรมที่สถาปนาไว้
๗ ที่นั้น ที่สรุกภทปัตทนะสร้างคิวสิงค์และประติมากรรมอื่นอีกสององค์เพื่อเอาไว้เป็น
ของวงศ์ตระกูลถวายทรัพย์สินแก่พระองค์จึงกล่าว ในร่ำหาส สร้าง valabhi
สร้างกำแพงแฉ่ง ทำไร่ และสวน ขุดสระและทำทำน

ถ้าเมืองใหญ่ เช่นที่เมืองพระนคร (Angkor) ก็จะสร้างสระใหญ่^(๔) พร้อมควยทำนบ
จำนวนมากขึ้น ฉะนั้นการที่ปราสาทพมรุ้งมีร่องรอยการชลประทานที่ดี สันนิษฐานได้ว่า
สถานที่นี้คงเป็นชุมชนที่สำคัญหรือศูนย์กลางทางการ เมืองที่ค่อนข้างจะสำคัญในสมัยนั้น

๔. เช่นบารายตะวันตก และบารายตะวันออก ซึ่งขุดตามพระบรมราชโองการของ
พระเจ้าอินทรวรมัน (๘๗๗ - ๘๘๙ A.D., พ.ศ. ๑๔๒๐ - ๑๔๓๒) และยโสวรมันที่ ๑
(๘๘๙ - ๙๐๐ A.D., พ.ศ. ๑๔๓๒ - ๑๔๔๓) ตามลำดับ อย่างไรก็ตามสระประเภท
บารายตะวันตกและตะวันออกนี้ คงจะขุดขึ้นด้วยเหตุผลทางศาสนา เพราะมีจารึก
กล่าวไว้และชวนให้คิดไปในทำนองนั้น แต่ก็น่าจะไว้ใช้ในการสาธารณูปโภค และการ
ชลประทานไปพร้อม ๆ กัน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างจารึกทำนองนี้มาประกอบเพียง

๑. โศลก คือ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
yaśaś candradam akṣobham

kamvuje śānvayāmvare

yaśodharatataḥkhyam

yaś cakāra payonidhim

"พระองค์ได้ขุดสระน้ำอันเป็นเกษียรสมุทรอันสงบ

มีนามว่ายโสทรตฎากะ (สระของยโสทร) ซึ่งก่อให้เกิดความ

รุ่งเรืองราวกับพระจันทร์ในท้องฟ้า อันหมายถึงกษัตริย์

ในราชวงศ์กัมพูชา" (จารึกพระบาท K. ๕๑๕ n XLIV)

ออกไปจากระบบชลประทานและศาสนสถานอันประณีตแล้ว ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยยืนยันถึง
 ความสำคัญของอาณาบริเวณนี้ คือถนนที่ตัดตรงมาจากเมืองพระนคร (Angkor) มายัง
 ภาคอีสานของไทยในปัจจุบันนั้นตัดผ่านพนมรุ้ง^(๔) ถนนสายนี้ยังมีร่องรอยเห็นได้ชัดโดย
 ค้างคานจากบริเวณใกล้เคียง ๆ สระน่านยกเขาแล้วไปรวมกับถนนสายใหม่บนยอดเขาใกล้ฐาน
 เระกาศของกองทัพอากาศ

๔. ถนนนี้ตัดจาก Angkor ผ่านปราสาท Semang Keng, O Krung, Kuk Mon,
 Prohm Kel, Ta Man, ขึ้นมายังปราสาทพนมรุ้งแล้วผ่านไปยังปราสาท Non Plok,
 Srebo ไปสู่พิมาย ปราสาทเล็ก ๆ ที่เข้ามาตามรายทางนั้น เชื่อกันว่าเป็นที่พักคนเดิน
 ทางหรือธรรมศาลา (ดูแผนที่แผนที่ ๒ ซึ่งคัดลอกมาจากรายงานของ นาย P. Pichard
 เรื่อง Restoration of Khmer Temple in Thailand, July - October 1972,
 Unesco, Paris nov. 1972 แผนที่นี้ นาย P. Pichard ได้ทำขึ้นจากแผนที่ของ
 Lunet de Lajonquière อีกทอดหนึ่ง - ดูบรรณานุกรม)

๑.๒. ลักษณะทางธรณีวิทยา

แผนที่ซึ่งแนบกับรายงานของกรมทรัพยากรธรณี^(๑๐) แสดงว่าบริเวณที่ตั้งของ
ปราสาทพนมรุ้ง เป็นหินบะซอลท์ (เป็นหินอัคนี สีเข้มเนื้อละเอียด เกิดจากหินหนืดที่ไหลออกมา
เย็นตัวภายนอกปล่องภูเขาไฟ) แสดงว่าบริเวณนี้เคยมีภูเขาไฟมาก่อน รายงานเล่มเดียว
ที่กล่าวว่าภูเขาไฟนี้ปะทุขึ้นในยุคเทเชียรี (Tertiary) ถึงไพลสโตซีน (Pleistocene)
(ดูแผนภูมิที่ ๑) ลักษณะความลาดชันของพื้นที่ส่วนใหญ่ระหว่าง ๔ - ๓๐ % มีพื้นที่ค่อนข้าง
ราบอยู่ตอนบนของเนินเขา ลักษณะพื้นที่ เส้นระดับ และระบบการระบายน้ำธรรมชาติ
เป็นแบบเส้นรัศมี (radial drainage pattern) แสดงลักษณะของภูเขาไฟ ทางทิศ
ตะวันตกเป็นหน้าผา ประกอบด้วยหินสกอเรีย (เป็นหินบะซอลท์ที่มีรูพรุนมาก) ซึ่งเชื่อมต่อกับ
หินบะซอลท์ที่แน่นทึบ ดินเป็นดินสีน้ำตาลเข้ม เรียกว่า Brown Forest Soil
มีเนื้อละเอียด หนา ๓-๕ ซม. ดินลักษณะนี้เกิดจากการสลายตัวของหินบะซอลท์

เนื่องจากหินบนเขาพนมรุ้งเป็นหินอัคนีทั้งชิ้น ฉะนั้นหินทรายที่นำมาสร้าง
ปราสาทคงจะมาจากบริเวณใกล้เคียง เช่นแถบเทือกเขาพนมดงรัก ส่วนศิลาแลงไม่ทราบ
แหล่งที่มา

๑๐. P.E. Lamoreaux, Jumchet Charaljavanaphet และคณะ

Reconnaissance of the Geology and Ground Water of the
horat Plateau, Thailand. Geological Survey water supply
paper 1429. (Bangkok: Prachandra Printing Press, 1959.

๑.๓. ลักษณะทั่วไปของปราสาทพนมรุ้ง

ศาสนสถานที่ยิ่งกว่าปราสาทพนมรุ้ง ประกอบด้วยอาคาร ๕ หลัง ซาลา
๔ หลัง ทางเดิน บันไดนาค และกำแพง รวมทั้งฐานของปรางค์อิฐโบราณ ๒ หลัง

อาคารเหล่านี้ตั้งเรียงรายอยู่ตามลาดเขา และบอคเขาพนมรุ้ง (รูปที่ ๑)

ในที่นี้จะบรรยายลักษณะเริ่มตั้งแต่อาคารที่อยู่เชิงเขาขึ้นไปถึงบอคเขา ตามลำดับ (๑๑)

๑๑. โดยปกติแล้วนักประวัติศาสตร์ศิลปะจะบรรยายลักษณะเรื่องราวของปราสาทขอม

โดยเริ่มต้นจากอาคารที่สำคัญที่สุดก่อน คือปรางค์ประธาน แล้วจึงพูดถึงระเบียง

โคปุระ และอื่น ๆ ซึ่งสำคัญน้อยกว่า และตั้งอยู่รอบนอก การบรรยายนี้ ผู้เริ่มต้นทำ

คือ Lunet de Lajonquière ใน Inventaire descriptif des

monuments du Cambodge, Paris: 1907 แต่สำหรับวิทยานิพนธ์ของข้าพเจ้านี้

ข้าพเจ้าเลือกวิธีการบรรยายทางออกไป โดยให้มีลักษณะคล้ายสมุดนำชมปราสาท

พนมรุ้ง สำหรับให้อ่านมองเห็นภาพว่าอาคารเหล่านี้ตั้งเรียงรายอยู่อย่างไร

อีกประการหนึ่งเพื่อที่จะให้ผู้ที่จะไปชมปราสาทพนมรุ้งนั้นใช้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นคู่มือ

นำชมได้สะดวก เพราะโดยทั่วไปแล้ว เมื่อเราไปถึงปราสาทพนมรุ้งด้วยทางรถยนต์

ที่เข้าทางบ้านตาเป็ก เราต้องเดินชมปราสาทนี้ตั้งแต่เชิงเขาขึ้นไปก่อน ถ้าใช้การ

บรรยายแบบของ Lunet de Lajonquière ถึงแม้กล่าวนำข้างต้นแล้ว จะทำให้

ไม่สะดวกต่อผู้ชม

๑.๓.๑. โรงช้างเผือก อยู่บริเวณแอ่งระหว่างยอดเขาสองยอด เป็นอาคารหลังเดียว
กับที่ Lunet de Lajonquière เรียกว่า อุฎาณ^(๑๒) ส่วนต่าง ๆ ของอาคารนี้
สลักหักพังไปมาก สิ่งที่เหลือที่จะสังเกตเห็นได้ชัดคือกำแพงทำด้วยศิลาแลง กรอบประตู
ชั้นเชิงบาตร เสา ที่ทำด้วยหินทรายยังคงอยู่ที่หัวอาคาร แม้จะล้มลงบ้างเป็นบางต้น
หลังคาไม่มีแล้ว สันนิษฐานว่าคงจะทำด้วยไม้ มุงกระเบื้อง ซึ่งยังคงปรากฏขึ้นส่วนอยู่
ตามพื้นดิน นอกจากนี้กำแพงก็ยังปรากฏว่ามีรูสำหรับใส่เครื่องไม้อยู่

ฐานของอาคารสูง ๑ เมตร กว้าง ๖.๔๐ เมตร ยาว ๒๐.๔๐ เมตร

(ความยาวนี้วัดจากมุขด้านตะวันออกถึงด้านตะวันตก) เสาที่รองรับหลังคาเป็นเสา
สี่เหลี่ยม หัวอาคารมีระเบียบกลมรอบ ๓ ด้าน คือ ด้านตะวันออก ตะวันตก และ
ด้านเหนือ ด้านใต้เปิดโล่ง ระเบียบมีความกว้าง ๔.๓๔ เมตร ปลายสองข้างของ
ระเบียบมีบันไดหินไปทางใต้ นอกระเบียบทางด้านตะวันตก ตะวันออก และเหนือ
มีกำแพงศิลาแลงล้อมอยู่อีกชั้น ส่วนทางใต้คงจะมีแต่ยังสร้างไม่เสร็จ (ผังที่ ๑ และ
รูปที่ ๒)

๑๒. Lunet de Lajonquière, Inventaire descriptif des monuments du
Cambodge, (Paris : 1907), vol. II, p. 203

ว.ก.
ด.ค.
1221
พ.3774
2521

๑๕

๑.๓.๒. ใกล้กับโรงช่างเผือกมีศาลารูปกากบาท (หลังที่ ๑) กว้าง ๕.๕๐ เมตร (วัดตรงส่วนปลายศาลา) และยาว ๔๐ เมตร จากเหนือไปใต้ และ ๓๐ เมตร จากตะวันออกไปตะวันตก บนศาลานั้นสันนิษฐานว่าอาจจะสร้างเป็นพลับพลา เพราะปรากฏว่ามีกระเบื้องมุงหลังคาตกอยู่ในบริเวณศาลานี้ ก้านตะวันออกของศาลา มีบันได ซึ่งมีประมาณ ๓ - ๔ ชั้น สร้างไปตามตะพักของเขาสงูเหืองล่าง ที่ทางออกของระเบียบมีฐานสำหรับตั้งรูปประติมากรรมลอยตัวอยู่ทั้งด้านซ้ายและขวาข้างละฐาน ห่างกัน ๘.๕๐ เมตร (ดูผังที่ ๑)

๑.๓.๓. ท่อจากคานตะวันตกของศาลาหลังที่ ๑ นี้ มีทางเดินกว้าง ๔ เมตร ยาว

๒๕๐ เมตร สองข้างทางเดินประดับด้วยเสานางเรียง (รูปที่ ๓) ^(๑๓) ทางเดินนี้ไปสิ้นสุดตรงศาลารูปกากบาทอีกหลังหนึ่ง (หลังที่ ๒) ซึ่งคงจะเคยมีหลังคามุงกระเบื้อง

๑๓. ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดศึกษาเรื่องเสานางเรียงนี้อย่างละเอียด เรายังไม่เข้าใจความหมายของคำ ไม่เข้าใจประโยชน์ของการสร้างเสา และยังไม่ทราบถึงกฎเกณฑ์การสร้างว่าจะต้องสร้างไว้ที่ใดบ้าง เท่าที่พบนั้นสังเกตได้ว่ามักจะสร้างไว้ตรงจุดเริ่มต้นของทางเข้าโบราณสถาน เช่นที่พนมรุ้ง บึงมาลา แต่ที่ปากองและบันทายศรีจะอยู่ตรงทางเดินที่อยู่ระหว่างกลางของอาคาร ที่วัดภู พบบอยู่ระหว่างทางเดินหลาย ๆ ทางเชื่อมต่อกัน

027821

30 APR 1980

ต่อจากนี้มีบันไดนาคทอดตรงขึ้นไปสู่ลานกว้าง ซึ่งมีชาวารูปกากบาทอีกหลังหนึ่ง (หลังที่ ๓) ตั้งอยู่ตรงหน้าโคปุระตะวันตก ฐานนี้ก็คงจะมีหลังคามุงกระเบื้องเช่นกัน นอกจากนี้ เมื่อน่านโคปุระนี้เข้าไปแล้ว จะพบชาวารูปกากบาทอีกหลังหนึ่ง (หลังที่ ๔, กุซอ ๑.๓.๓. อาคารอื่น ๆ กว้าง) ตั้งอยู่ตรงหน้ามณฑป (กุฎีที่ ๑) ฐานนี้ขอบประดับด้วยราวนา

๑.๓.๔. ระเบียงคดและโคปุระ (รูปที่ ๔ - ๑๐) ด้านตะวันออก ตะวันตก และด้านใต้

ทำด้วยหินทราย ฐานเหนือทำด้วยศิลาแลง ตรงกลางระเบียงคดด้านตะวันออกและ

ด้านตะวันตก มีโคปุระ (ทางเข้า) ระเบียงนี้เดินคดคอกันไม่ได้ตลอดเพราะที่โคปุระ

ตะวันออกทำเป็นห้องหับทอดออกไปเป็นปีกทั้งทางเหนือและทางใต้ ส่วนระเบียงทางเหนือ

ประกอบด้วยประตู ๒ ประตู ด้านละประตูเจาะตรงกันทั้ง ๒ ด้าน (ดังที่ ๑) ทางด้านใต้เป็นห้อง

ยาว ๆ มี ๖ ประตู เจาะที่กำแพงด้านเหนือ ๓ ประตู และใต้ ๓ ประตู ควรสังเกตว่า

ประตูที่อยู่ตรงกลางของระเบียงด้านทิศใต้จะตรงกับประตูของ อินทราละ (ฉนวน) และประตู

ทางเข้าของระเบียงด้านทิศเหนือด้วย (ดังที่ ๑)

๑.๓.๕. ปราสาทประธาน มีดังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุสร้างบนฐาน สูงประมาณ

๔๕ ซม. ประกอบด้วยทางเข้า ๔ ทาง ด้านเหนือ ใต้ และตะวันตก ทำเป็นมุขปราสาท

ยื่นออกไป ทางตะวันออกนั้นส่วนที่ควรจะเป็นมุขด้านตะวันออกของปราสาทประธาน ทำเป็น

ฉนวนไปเชื่อมกับมณฑป ฉนวนทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมคี่ มีประตูด้านเหนือและใต้ (กุฎีที่ ๑, ๒)

ฐานของปรากฏการณ์ ข้างใต้และตะวันตกของมุขปรากฏ ข้างหน้าประตู
ทางเข้า ข้างคงจะเตรียมหินเพื่อสลักเป็นบันได แต่ยังไม่ได้สลัก ส่วนทางเหนือของปรากฏ
ซึ่งมีประตูทางเข้า แต่ไม่มีร่องรอยว่าเตรียมหินไว้ทำเป็นบันได และฐานก็สลักสวดลาย
จนเสร็จเป็นรูปฐาน สันนิษฐานว่าคานี้คงจะเป็นทางของสนามโหรณี (หรือหอโสมสูตร)
ผ่าน ในปัจจุบันเรายังเห็นร่องรอยสนามโหรณีอยู่ เข้าใจว่าผู้สร้างปราสาทคงจะไม่
ต้องการให้คนผ่านขึ้นไปเหนือสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้ และทางเข้าทำขึ้นเพียงเพื่อให้อากาศถ่ายเท
ได้ก็ เพื่อให้แสงสว่างเข้าได้ หรือเพื่อให้เหมือนกันกับคานอื่น ๆ เช่นเดียวกันกับมณฑป
ไม่มีร่องรอยการเตรียมหินที่จะสร้างบันได แม้ว่าจะมีประตู แต่ฐานที่อยู่ใต้ประตูสลักเป็น
สวดลายเฉย ๆ

ถ้าข้อสันนิษฐานเรื่องบันไดคานเหนือของปรากฏการณ์ถูกต้อง คงจะต้อง
เชื่อว่าประตูมณฑปนี้คงจะเป็นประตูศักดิ์สิทธิ์ควบ แม้ปัจจุบันนี้จะไม่ปรากฏร่องรอยของ
สนามโหรณี ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่าสถานที่นี้เคยมีสนามโหรณีมาก่อน และสนามโหรณีนี้คงเป็น
ของกลุ่มปราสาทโบราณ ซึ่งทำด้วยอิฐ กลุ่มปราสาทโบราณนี้ยังปรากฏฐานที่ทำด้วยอิฐ
สองฐาน อย่างไรก็ตาม ข้อสันนิษฐานนี้ยังไม่ยุติความใจที่ยังไม่มีการขุดค้นบริเวณมณฑป
ให้ทราบแน่นอนว่าได้มีการสร้างมณฑปทับลงไปบนปรากฏการณ์องค์เก่าหรือไม่

มุขปรากฏคานตะวันออกที่ติดต่อกับมณฑปเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มุขปรากฏนี้

จึงกลายเป็นอันตราละ (ฉนวน) อันตราละของปราสาทพรมรังมีลักษณะพิเศษ คือ ประกอบด้วยประตูทางออก ๒ ประตู ทางเหนือและใต้คั่นละประตู (ดูผังที่ ๒) ประตูสองประตูของอันตราละ ตรงกันกับประตูทางเข้าของระเบียงทางเหนือและประตูกลางของระเบียงคานใต้ (ดูผังที่ ๒)

ดังนั้นคงกระทำขึ้นโดยความตั้งใจ เพื่อให้ประตูอันตราละเป็นทางเข้าออกที่สำคัญเท่า ๆ กับทางเข้าหลักของบรรดาปราสาทขอม ซึ่งขรุมแล้วจะอยู่ทางทิศตะวันออกที่พรมรัง ทางเข้าหลักนี้ก็มีและสร้างขึ้นอย่างวิจิตรพิสดารกว่าประตูอื่น ๆ คือ ประตูทางเข้ามณฑล ซึ่งอยู่ตรงแนวเดียวกันกับโคปุระคานตะวันตก แต่เมื่อสังเกตเอาตามความเป็นจริงแล้ว ทางเข้าทางนี้มีได้สะดวกในการเข้าออกเลย ถ้าเข้าทางประตูนี้แล้ว เราจะไม่สามารรถเข้าสู่ปราสาทประธานได้สะดวก เพราะระดัมนั้นที่อยู่ระหว่างประตูที่เชื่อมอันตราละกับปราสาท สูงมากเกินกว่าที่จะก้าวผ่านเข้าได้ และจะมองไม่เห็นร่องรอยบันได กังนันททางเข้าที่แท้จริงอาจจะเป็นประตูทางตะวันตก และใต้ ซึ่งเตรียมหินไว้สลักเป็นบันได กังกล่าวมาแล้ว

๑.๓.๖. ปราสาทน้อย อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปราสาทประธานภายในระเบียงคด มีผังเป็นสี่เหลี่ยมย่อมุม กรมศิลปากรได้ซ่อมเสร็จแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าปราสาทน้อยนี้ไม่มียอด (รูปที่ ๑๑)

๑.๓.๓. อาคารอื่น ๆ

ทางทิศตะวันตกของโคปุระตะวันออก มีอาคารรูปกากบาทเชื่อมโคปุระกับมณฑป (คือศาลาหลังที่ ๔ ที่ไต่กล่าวถึงมาครั้งหนึ่งแล้วที่หน้าที ๑๖) ศาลาประทับด้วยนาคบนฐานสี่เหลี่ยมจตุรัส (คูรูปที่ ๑๒) ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน มีฐานโบราณสถานห้าคูยี่สิบ ๒ ฐาน ฐานหนึ่งมียังเป็นสี่เหลี่ยมจตุรัส อีกฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสย่อมุม แต่ละหลังคงจะมีทางเข้าทางเดียว ปัจจุบันยังปรากฏมีธรณีประตูห้าคูยี่สิบ (คูยี่สิบที่ ๒)

ทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑป มีอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีทางเข้าทางเดียว ส่วนบนทำด้วยศิลาแลง ปัจจุบันชำรุดหักพัง คงเหลือเพียงกำแพง สูงประมาณ ๒ เมตร (คูยี่สิบที่ ๒) ข้าง ๆ อาคารหลังนี้มีบ่อน้ำ ส่วนทางคานตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน ติดกับผนังของระเบียงคดคานตะวันออก ก็มีหอรบอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอีก ๑ หลังเช่นกัน (คูยี่สิบที่ ๒) (๑๔)

๑๔. อาคารนี้อาจจะเป็นห้องสมุดก็ได้ เรื่องเกี่ยวกับห้องสมุดนี้ดู G. Coedès,

"Des édicules appelés bibliothèque, Etudes Cambodgiens",

BEFEO, XI 314 (1911)

๑.๘. แบบศิลปและการกำหนดอายุ

อาคารต่าง ๆ ในบริเวณปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ กัน
หลายสมัยระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๒ หรือพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ ศาสตราจารย์
ม.จ.สุภัทรทิศ ศิสกุล ได้ทรงกำหนดอายุอาคารเหล่านี้ไว้เป็นบางอาคารและพอเป็นสังเขป (๑๕)
ข้าพเจ้าจะเพิ่มเติมบางส่วนของ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ศิสกุล มีไฉ่ทรงกล่าวไว้

๑.๘.๑. โรงช้างเผือก

จากการศึกษาหน้ากาลบนแผ่นหิน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นส่วนของทับหลังหรือหน้าบัน
อาคาร ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ทรงกำหนดอายุเป็นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๐, พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๖ ตรงกับสมัยคลัง (ca.๘๖๕ - ca. ๑๐๑๐, ประมาณ พ.ศ. ๑๕๐๘ - ประมาณ พ.ศ.
๑๕๕๓) หน้ากาลนี้มีแขน และคายนาคหาคีร รัศมีของนาคนี้ยังไม่เป็นรัศมีที่
ประกอบกันเป็นแผ่น แต่ละเศียรแยกกัน ด้านหลังของเศียรนาคมีลวดลายพันธุ์พฤกษา
อาคารนี้คงจะได้รับการซ่อมแซมเพิ่มเติมในสมัยบาเยน (๑๑๗๗ - ๑๒๓๐ AD, พ.ศ. ๑๗๒๐ - ๑๗๗๓)

๑๕. ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ศิสกุล, "การกำหนดอายุปราสาทพนมรุ้ง," ศิลปและ
โบราณคดีในประเทศไทย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๑๙ กันยายน ๒๕๑๗ (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ๒๕๑๗),
p. ๒๒๗ - ๒๔๔ รูป ๑ - ๒๒

สังเกตได้จากเสารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ซึ่งประดับด้วยลวดลายดอกไม้สีกลีบ ซึ่งเป็นลายที่นิยม
กันในสมัยนายน ก่อนหน้านั้นช่างขอมนิยมใช้ลายประจำยามหรือลายรูปสี่เหลี่ยมขนม
เปียกปูน (รูปที่ ๑)

๑.๔.๒. ขาลารูปกากบาท

ขาลารูปกากบาททั้ง ๔ หลัง ไม่มีลวดลายพอบที่จะกำหนดอายุได้

๑.๔.๓. ทางเดินและบันไดนาค

ทางเดินที่เชื่อมระหว่างขาลารูปกากบาทไปสู่บันไดนาค คงจะเป็นสมัยนครวัด

(ca. ๑๑๐๐ - ca. ๑๑๗๕, พ.ศ. ๑๖๔๓ - ๑๗๑๔) คือสองข้างทางประดับด้วยเสา

นางเรียง (รูปที่ ๓) คล้ายกับที่ปราสาทบึงมาลา

ปลายทางเดินมีสะพานนาคราช มีบันได ๓ ชั้นลดหลั่นกัน ราวสะพานทำเป็น

ตัวนาคห้าเศียร นาคมีรัศมีประกอบเป็นแผ่นเดียวกัน ขอบของแผ่นรัศมียังไม่เป็นรอยหยัก

ศีรษะนาคเหมือนศีรษะนาคที่บันไดปราสาทบึงมาลา (รูปที่ ๑๓, ๑๔) สมัยนครวัด

๑.๔.๔. โคปุระ และระเบียง

(ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ คีศกุล มิได้ทรงกำหนดอายุไว้) ฝั่งของ

โคปุระของปราสาทนี้มีวิวัฒนาการช้ากว่าลวดลายประดับ ดังนั้นลักษณะจึงคล้ายกับแบบ

ที่พบที่พระราชวังหลวง เมืองพระนคร สมัยคลัง ซึ่งทำคล้ายพลับพลาพร้อมด้วยระเบียง (๑๖)
 แต่หน้าบันและเสาเป็นแบบผสมกันระหว่างสมัยบาปวนและนครวัด เช่นเสาศิพนังเป็น
 สมัยบาปวน ขณะที่หน้าบันเป็นสมัยนครวัด เสาศิพนังสมัยบาปวนนี้จะเห็นโคที่ประทุ
 ทางเข้าด้านตะวันออกของห้องหีบคานเหนือและโคที่โคปุระตะวันออก เสาศิพนังนี้เป็น
 ลายก้นตอกซึ่งมีความกว้างมากกว่าสูง ที่ก้นลายมีเส้นมาแบ่งที่ตัวก้นออกเป็นสามส่วน
 (รูปที่ ๑๕) เสาศิพนังของประตูคานใต้ของห้องหีบทางใต้ของโคปุระเป็นสมัยบาปวน
 ประคัมด้วยลายก้นชด ซึ่งปลายลายเป็นรูปสัตว์ ลายก้นชดนี้สลักไม่เต็มพื้นที่ (รูป ๑๖) (๑๗)

๑๖. H. Marchal, Pavillons d'entrée du Palais Royal d'Angkor

Thom, E A II, (1925); J. Boisselier, Manuel d'Archéologie
d'Extrême - Orient, Première Partie. Asie du Sud - Est, I.

Le Cambodge, (Paris : A et J. Picard, 1966), p. 73 - 78

๑๗. คุณลักษณะของลายเสาศิพนังใน G. de Coral Remusat, L'Art Khmer,
les grandes Etapes de son Evolution, Etudes d'Art et
d'Ethnologie Asiatiques. I, (Paris : Vanoest, Edition
d'Art et d'Histoire, 1959), p. 71 และรูปที่ 72, 82

ในขณะที่เสาคีคณังเป็นสมัยบาปวน หน้าบันบนประตูทางเข้าทิศตะวันออกของห้องทึบเหนือและโคโคปุระเป็นสมัยบาปวนและนครวัดปนกัน สังเกตได้จากนาคที่กรอมน้ำบันประตูของห้องทึบทางเหนือของโคปุระเป็นนาคสมัยบาปวน คือเป็นนาคหัวโล้น (ไม่มีรัศมี) (รูปที่ ๑๓) ส่วนนาคที่หน้าบันประตูทางเข้าของห้องทึบทางใต้ของโคปุระเป็นสมัยนครวัด (รูปที่ ๑๔) สังเกตได้จากรัศมีเป็นแผ่น นอกจากนั้นส่วนล่างของหน้าบันยังเป็นช่อปาลอมหักตั้งไค้จาก (รูปที่ ๑๔) ลักษณะผสมเช่นนี้ ปรากฏเสมอในศิลปะเขมรในอาคารที่ไม่สำคัญ ที่ระเบียงคานตะวันตก เหนือ และคานใต้ ไม่มีลักษณะทางศิลปะที่จะใช้กำหนดอายุได้

๑.๔.๕. ปราสาทประธาน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ คีศกุล มิได้กล่าวถึงปราสาทประธานอย่างละเอียด

ทรงกล่าวถึงแต่เพียงลักษณะผสมระหว่างสมัยบาปวน และนครวัดในปราสาทประธาน ลักษณะของบาปวนจะเห็นได้จากทับหลัง แสดงภาพบุคคลเหนี่ยวคันธนู เล็งไปยังนก (ซึ่ง ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ คีศกุล ทรงสันนิษฐานว่าเป็นภาพมหาภารตะ) ตัวเอกและบุคคลอื่น ๆ นุ่งผ้าแบบบาปวน (ลักษณะการนุ่งผ้าของสมัยบาปวนตอนปลาย ca. ๑๐๖๐ - ca. ๑๐๘๐ sqq., ประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๖ - ประมาณ พ.ศ. ๑๖๒๗) นุ่งโจงกระเบนสั้น นุ่งผ้าเว้าและชักชายผ้าพุ่งออกมาจากบนบันเอวคานขวา

แต่ข้าพเจ้าสงสัยเถวว่า ชื่อปลอมหักทั้งไคฉากเป็นลักษณะสมัยนครวัด นอกจาก
 นั้นที่พนมรุ้ง กรมศิลปากรยังพบจารึกสันสกฤตปลายสมัยนครวัด ซึ่งเป็นส่วนที่ต่อจากที่
 ศาสตราจารย์เชเคส์ พิมพ์แล้ว (infra. หน้า ๖๗) ดังนั้นข้าพเจ้าจึงคิดว่าเราควรจะ
 พอสรูปไคจากชื่อปลอมหักทั้งไคฉากและจากจารึกนี้ไคว่า ปรากฏประธานสร้างในสมัยนครวัด
 แม้ว่าส่วนประกอบบางประการจะมีลักษณะที่เก่ากว่า สำหรับมณฑปที่สร้างต่อมาจากฉนวน
 ของปรากฏประธานนั้นก็คงจะอยู่ในสมัยนครวัด เพราะทับหลังชั้นที่แสดงภาพวิฆณันตศายินนั้น
 อยู่ในสมัยน้อยอย่างเห็นไคชัด กล่าวคือ วิฆณันตศายินเหมือนนาค ซึ่งอยู่เหนือหลังมังกรหรือเหรา
 อีกทอดหนึ่ง (๑๔) (ดูรูปที่ ๒๔)

๑.๔.๖. ปรากฏน้อย

องค์ประกอบของหน้าบันและทับหลังของปรากฏน้อย แสดงลักษณะผสมระหว่าง ศิลป
 แบบคลังและบาปวน ลักษณะของสมัยบาปวนเห็นไคที่หน้าบันทางทิศตะวันออกและไค เป็น
 ไครูปทิวบ คว้าหน้าบันประดับด้วยลายพันธุ์พฤกษาเป็นรูปคล้ายใบไม้ประเภทใบโพธิ์
 ทั้งชั้น ข้างในลายมีรูปบุคคธ (พระกฤษณะแบกเขาโควธรณะ) ยืนบนศีรษะของ
 หน้ากาล เคียงนาคซึ่งอยู่ปลายกรอบหน้าบันเป็นนาคหัวโล้น (รูปที่ ๑๕) ทับหลังของปรากฏน้อย

๑๕. วิฆณันตศายินบรรทมอยู่เหนือนาค ซึ่งอยู่เหนือหลังมังกรหรือเหราอีกทอดหนึ่งนี้ พบใน
 สมัยนครวัด ภาพที่เห็นไคชัดเจนนที่สุดอยู่ที่หน้าบันคานเหนือของหอสมุดของปราสาท Bantāy
 Samre (ดู M. Benesti, Représentations khmères de Visnu couché,
 AA.t. XI 1965, f.1, p.99 และภาพที่ ๑๕)

เป็นแบบผสมระหว่างสมัยคลังกับบาปวน กล่าวคือ หับหลังค้ำยันตะวันออกนั้น ลักษณะทั่ว ๆ ไป เป็นหับหลังแบบศิลปบาปวน คือมีหน้ากาลคายท่อนพวงมาลัยอยู่กลางภาพ เหนือหน้ากาลมีเทวดา ประทับอยู่ แต่ท่อนพวงมาลัยแทนที่จะโค้งต่อกันและตกลงมาที่ขอบด้านซ้ายและขวาเช่นในศิลป บาปวนทั่ว ๆ ไป กลับมีพวงมาลัยมาแบ่งที่เส้นของหับหลัง ซึ่งเป็นลักษณะแบบคลัง (รูปที่ ๒๐) ส่วนหับหลังค้ำยันก็แสดงลักษณะผสมระหว่างคลังกับบาปวน แต่ลักษณะที่บอกถึงความเป็นศิลป คลังหรือบาปวนอยู่สลับที่กับหับหลังค้ำยันตะวันออก กล่าวคือ ท่อนพวงมาลัยแสดงถึงศิลปบาปวน แต่เหนือหน้ากาลแทนที่จะเป็นเทวดาแบบบาปวนกลับเป็นลายพันธุ์พฤกษารูปสามเหลี่ยมแบบคลัง (รูปที่ ๒๑) เมื่อเปรียบเทียบลายละเอียดทั้งที่อยู่หน้าบันและหับหลังแล้ว จะเห็นว่าลักษณะ ส่วนใหญ่เป็นแบบบาปวน ฉะนั้นอายุของปราสาทน้อยนี้ควรจะอยู่ในสมัยบาปวน คือระหว่าง

ประมาณ ค.ศ. ๑๐๑๐ - ประมาณ ค.ศ. ๑๐๔๐ sqq. (ประมาณ พ.ศ. ๑๕๕๓ - ประมาณ พ.ศ. ๑๖๒๓)

๑.๔.๓. ฐานปราสาทอิฐ

ตัวฐานไม่ช่วยในการกำหนดอายุได้มากนัก แต่มีเสาประดับกรอบประตู ๔ เหลี่ยม สมัยบาแก็ง (๘๘๓ - ca ๙๒๕ A.D., พ.ศ. ๑๔๓๖ - ๑๔๖๘) ซึ่งมีลักษณะดังนี้ บนแท่น เหลี่ยมของเสามีใบไม้เต็มใบ ๑ ใบ และใบไม้ครึ่งใบ ๒ ใบ และที่เส้นของเสาก็มี เพียงลายวงแหวนที่ไม่มีใบไม้ประดับ (รูปที่ ๒๒) ถ้าเสานี้เป็นของอาคารนี้จริง ๆ ก็ กำหนดได้ว่าตัวอาคารสร้างในสมัยบาแก็ง

๑.๕. ประติมากรรม

๑.๕.๑. ประติมากรรมลอยตัว

๑. เทวรูปสตรี สลักด้วยศิลาทรายสีเหลือง (อยู่ในปราสาทอิฐ) เคียงและกรหักหายไปแล้ว นุ่งผ้าจีบเป็นริ้ว ค้านหน้าบนเอวมีขอบผ้าพับย้อนลงมาเป็นวงโค้ง แบบศิลปขอมสมัยเกาะแกร์ ค.ศ. ๙๒๑ - ราว ค.ศ. ๙๔๕, พ.ศ. ๑๔๖๔ - ประมาณ พ.ศ. ๑๔๘๘ (รูปที่ ๒๓)

๒. รูปเทวรูป ๓ พักตร์ (รูปที่ ๒๔) ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ ศิริกุลทรงเรียกว่า นางพราหมี และทรงกำหนดอายุไว้ในสมัยเกาะแกร์เช่นกัน ยังไม่มีผู้ใดทราบความหมายทางประติมาวิทยาที่แน่นอน J. Boisselier พยายามจะอธิบายว่า

หน้า ๓ หน้านั้นหมายถึงรส ๓ ประการ คือ ราเวิง (hāsyā) ก้อหาญ (vīra) สงบ (śānta) แต่ J. Boisselier ไม่ยืนยันว่าความคิดนี้ถูกต้อง

๑.๕.๒. รูปสลักบนสูง

ที่ปราสาทพนมรุ้ง มีรูปสลักบนสูงเป็นจำนวนมากในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเทวรูปประจำทิศสลักแยกแต่ละองค์บนแท่งหินรูปสี่เหลี่ยม ๓๔ X ๔๙ ซม. ซึ่งเป็นรองแปลก นับเป็นการพบครั้งแรกในศิลปพบุรี แท่งหินนี้มีรูปสลักอยู่คั่นข้างคั่นหนึ่งของหิน อีกสามคั่นว่างเปล่า คั่นบนสลักเป็นรูปดอกบัวบาน ใต้คั่นพบแท่งหินเหล่านี้จำนวน ๖ แท่งรอบ ๆ ปรากฏประธานมีดังต่อไปนี้

พระอินทร์ ผู้รักษาศทิศตะวันออก

พระอัคนี ผู้รักษาศทิศตะวันออกเฉียงใต้

พระวรุณ ผู้รักษาศทิศตะวันตก

ท้าวกุเวร ผู้รักษาศทิศเหนือ

พระอิศาน ผู้รักษาศทิศตะวันออกเฉียงเหนือ

พระพรหม ผู้รักษาศทิศเบื้องบน

รูปเทพเจ้าเหล่านี้ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ คีตกุล กำหนดอายุเป็นสมัย

บาปวนตอนปลายตอนครวัด (บาปวน ca. ๑๐๑๐ - ca. ๑๐๔๐ sqq., ประมาณ พ.ศ.

๑๕๕๑ - ประมาณ พ.ศ. ๑๖๒๓ นครวัด ca. ๑๑๐๐ - ca. ๑๑๗๕, ประมาณ พ.ศ. ๑๖๔๓ - ๑๗๑๔)

จากลักษณะการนั่ง (๑๔) แต่ถ้าวางปราสาทประธานสร้างขึ้นในต้นสมัยนครวัด แทนหินเหล่านี้
ก็ควรจะเป็นสมัยเดียวกัน เพราะไม่ว่าจะเป็นไปโคที่ข้างจะสลักหงหินเหล่านี้ในสมัยบาปวน

และเก็บไว้มาประดับปราสาทในสมัยนครวัด โดยเฉพาะรูปพระวรุณทรงนาค นาคก็มีรัศมีเช่นเดียวกับ
กับนาคที่ปลายหน้าบันกลีบขนุนของปราสาทประธานและสะพานนาค น่าจะหมายความว่าหินเหล่านี้
ร่วมสมัยกับปราสาทประธานและสะพานนาคนั่นเอง (ดูรูปที่ ๒๕)

๑๕. ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศ คีตกุล, "การกำหนดอายุปราสาทพนมรุ้ง", ในศิลปและโบราณคดี
ในประเทศไทย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ,
(กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๗), หน้า ๒๒๗ - ๒๔๕, รูป ๑ - ๒๒

๑.๕.๓ ภาพสลักนูนต่ำ

ภาพสลักนูนต่ำที่ปราสาทพนมรุ้งน่าสนใจเพราะเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์และศาสนาส่วนหนึ่ง เราพบรูปทางศาสนาทั้งไสวณิกายและไวษณพนิกาย หน้าบันของมณฑปด้านตะวันออก มีรูปศิวนาฏราชซึ่งแพร่หลายในศิลปะเขมร เช่นที่ปราสาทนครวัด พระปิตุ บายน ฯลฯ รายละเอียดของภาพบางครั้งก็ต่างกัน เช่น บางครั้งศิวนาฏราชอยู่ระหว่างพระอุมาและพระคเณศ บางครั้งมีนางอัปสร นางกนิษฐ ปรคละ นาค ที่พนมรุ้งมีรูปบุคคลประมาณ ๓ คนอยู่รอบ ๆ พระศิวะ (ดูรูปที่ ๒๖) อาจจะเป็นอัปสร (เป็นการยากที่จะกำหนดเพราะส่วนที่เป็นศีรษะหักหายไป)

ภายในปราสาทประธานมีทับหลังแสดงภาพฤๅษี ๕ คน ตรงกลางอาจจะเป็นนเรนทราทิตย์ซึ่งในจารึกกล่าวว่าเปรียบได้กับองค์พระศิวะเอง (ดูจารึกโลกที่ ๑๕)

ภาพในไวษณพนิกายปรากฏที่หน้าบันของปราสาทประธาน โคปุระ และในที่อื่น ๆ ที่หน้าบันทางด้านเหนือของประตูทางเข้าอันตรालะ มีภาพรามายณะ เรื่องทศกัณฐ์ลักนางสีดา เราจะมองเห็นทศกัณฐ์อยู่บนรถ แต่ดูไม่ชัดว่าบุคคลอื่นคือใครบ้าง (ดูรูปที่ ๒๗)

มีทับหลังอีก ๒ ชิ้น ที่แสดงภาพในไวษณพนิกาย ชิ้นหนึ่งอยู่ที่ประตูมุขปราสาท

ตะวันตกเป็นเรื่อง นาคบาท เห็นพระรามและพระลักษมณ์ถูกครนาคบาทของอินทรี
เป็นเรื่องราวรามายณะของวาลมิกิ (กฎปีที่ ๒๔)^(๒๐) ทั้หลังอีกชั้น (ซึ่งเคยอยู่ที่
ทางเข้านมพ) เป็นภาพวิษณุอนันตศายิน จะเห็นภาพพระวิษณุบรรพเหนืออนันตนาคราช
(หรือเศษนาคร) อยู่ในเกษียรสมุทร ซึ่งในที่นี้แทนด้วยสัญลักษณ์เป็นคอกบัว มีพระลักษมี
อยู่ข้าง ๆ มีพระพรหมประทับบนคอกบัวซึ่งงอกขึ้นจากสะดือของพระวิษณุ (กฎปีที่ ๒๔)

ภาพสลักที่พบที่พนมรุ้งมีจำนวนมากมาย ล้วนแต่เป็นรูปที่น่าสนใจน่าศึกษา
รายละเอียดทางคานศิลป์และประติมากรรมวิทยา ในที่นี้ไม่สามารถจะกล่าวถึงภาพทั้งหมดนี้ได้
จึงได้กล่าวเพียงเพื่อแสดงให้เห็นว่าศาสนาที่เด่นในศาสนสถานนี้คือพราหมณ์ ลัทธิไศวนิกาย
ส่วนภาพในไวษณพนิกายนั้น อาจจะแสดงว่า มีการนับถือไวษณพนิกายควบคู่กันด้วย หรืออาจ
แสดงว่า ผู้สร้างที่นับถือ ถือว่าพระวิษณุอยู่ใต้พระคเณศ

๒๐. อุไรศรี วรสระวิน - นันทนา ชุตินวงศ์, "ทั้หลังศิลปพบุรี เล่าเรื่องราวเกียรติ
ตอนนาคบาท พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร", ในศิลปและโบราณคดี

ในประเทศไทย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงานฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, (กรุงเทพ : กรมศิลปากร, ๒๕๑๙), หน้า ๒๑๓ - ๒๒๖

ภาษาฝรั่งเศส หน้า ๑๔๕ - ๒๑๒ รูป ๑ - ๑๐

จารึกภาษาเขมร

ระหว่างการขุดแต่งและซ่อมปราสาทพนมรุ้ง กรมศิลปากร ได้พบจารึกภาษา
เขมร จำนวน ๖ ชิ้น (คือจารึกหมายเลข K. ๑๐๖๖, ๑๐๖๗, ๑๐๖๘, ๑๐๗๑, ๑๐๗๒,
๑๐๘๑) สำหรับจารึกหมายเลข K. ๑๐๘๐ ซึ่งได้นำมาศึกษารวมกันในวิทยานิพนธ์นี้
ด้วยนั้น นายทุน เลื่อยคล้าง ราษฎรหมู่บ้านนายเข้มได้นำมามอบให้กรมศิลปากร เมื่อปี
พ.ศ. ๒๕๑๑ พร้อมกับจารึกอีกหลักหนึ่งที่ไต่จากปราสาทไปบัดนี้ (๒๑) นายทุน เลื่อยคล้าง
ยืนยันแน่นอนว่า ได้พบจารึกดังกล่าวที่ปราสาทพนมรุ้ง (อุทยานพนมรุ้ง)

จารึกเหล่านี้ไม่สมบูรณ์ หักเป็นชิ้นเป็นท่อนเล็ก ๆ และชำรุดหลายที่ ชิ้นใด
ที่ไม่ชำรุดมากก็จะพยายามแปล ชิ้นใดที่ชำรุดจนข้อความขาดหายไปมาก แปลแล้วไม่ได้
ความคิดต่อกัน ก็จะพยายามสรุปความจากข้อความที่เหลือเทียบกับจารึกเขมรที่พบและ
รู้จักกันคืออยู่ อย่างไรก็ตาม คำอ่านที่นำมาตีพิมพ์ จะมีคำแปลแบบตัวต่อตัวกำกับไว้เสมอ

เราจะศึกษาจารึกเหล่านี้เรียงตามลำดับอายุ ซึ่งจะทราบได้จากศักราช
ที่ปรากฏอยู่บนตัวจารึกเอง หรือจากลักษณะอักษรที่ใช้จารึก จารึกหมายเลข K. ๑๐๖๗

๒๑. อาจารย์อุไรศรี วรตะริน จะเป็นผู้ศึกษาและตีพิมพ์จารึกหลักนี้ในโอกาสอันควร

ปีศักราชปรากฏ คือ ม.ศ. ๔๑๑ ค.ศ. ๘๘๘ หรือ พ.ศ. ๑๔๓๒ จารึกหมายเลข

K. ๑๐๖๖, ๑๐๗๑, ๑๐๗๒, ๑๐๘๐ อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ หรือ ๑๗

(คริสต์ศตวรรษที่ X หรือ XI หมายเลข K. ๑๐๖๔ และ ๑๐๘๑ กุจะอาบุญน้อย

ที่สุด แต่ก็คงอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ คริสต์ศตวรรษที่ XI - XII)

สำหรับในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ข้าพเจ้าจะถ่ายคำอ่านด้วยอักษรโรมัน เพราะ
ต้องใช้เครื่องหมายจำพวกจุติไต่ตัวอักษรน้อยกว่าอักษรไทย จึงคาดว่าจะหลีกเลี่ยงการ
พิมพ์ผิดได้น้อยลง อนึ่ง ชื่อเฉพาะที่แปลเป็นภาษาไทยเขียนด้วยอักษรไทยแล้ว ข้าพเจ้า
ก็จะไม่ใช้จุติไต่ตัวอักษร เพื่อบอกว่าตัวอักษรนั้น ๆ เป็นอักษรกลั้วหรือตัวสะกดเลย
หลักเกณฑ์การถ่ายอักษรเช่นนี้จะนำไปใช้กับจารึกสันสกฤตด้วย (ดูหน้า ๖๔)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

I

K. ๑๐๖๓

A.

๑. ๔๖๖ śaka ta gi caturtha.....

๔๖๖ ศก ๒, ๒๖, ๒๖, ๒๖, ๒๖
แก, คอ

๒..... śrī virendravarmma nu kamsten añ.....

ศรี วิเรนทรวรมัน และ กัมสตัน อัญ, ๒๖

๓..... mratañ khloñ śrī bhuvanāditya....

มรตาญ โขลญ ศรี บุวนาติตย

๔...[dhū] li vrah pāda dhūli jen vrah kamra [ten]
ฐลี วัระ ๒๖ ฐลี เจน วัระ กัมรแก

๕..... mmadeva o man mān bhūmivijaya.....

มเมวะ ๒๖, ๒๖ มี ๒๖ ๒๖

๖..... na śiva vāp daśārtha vāp ayak vāp....

ศิว วาป ๒๖ ๒๖ ๒๖ ๒๖ ๒๖

๑๑..... ya ta kamraten jagat (๒๓) run
 แก, ทอ, ชึ่ง, กมรเทง, เจ้า โลก วน, ทม รง, รัง
 อัน, ผู้ ผู้เป็นเจ้า

kalpanā ta . . .
 กัลปนา แก, ทอ, ผู้,
 ชึ่ง, อัน

๑๒.....pratidina o vrah śāsana pre oy
 ทุกวัน วรร (พระ) ศาสนา, คำสั่ง ไร, ชึ่ง ใ้

bhūmi
 ที่ดิน

๑๓.....[neh] h vvaṃ āc ti svatantra (๒๔)
 นี ไม่, อยา อาจ ที่ เป็นอิสระ

๑๔.....ta khlon visaya (๒๕)
 แก, ทอ, ผู้, ชึ่ง, อัน หัวหนา วิสัย

๑๕.....bhū [mi] thpal kamdvāt toy (pūr) vva
 ที่ดิน ฅปาด กัหวก โดย, ทม ตะวันออก
 หาง

๒๓. คำว่าทมนเห็นไม่ชัดเจน แต่มีช่องว่างพอที่จะเป็น ๖ และเพือ ๖ มี นิคิต

๒๔. นาย Claude Jaques มีความเห็นว่ ควรอ่าน sutantra ซึ่งมีไ้ทำให้ความ
 อกไป ฐาพเจ้าจึงไม่แก้ตาม และขอคงคำอ่านของฐาพเจ้า ซึ่งคิดว่าถูกต้องอยู่แล้ว

๒๕. visaya ช้. "ขอบเขต, เขตอิทธิพล, อาณาบริเวณ, อาณาจักร, อาณาเขต ฯลฯ"

ภาษาเขมรโบราณ ไร้เป็นชื่อเฉพาะเรียกการแบ่งอาณาเขต ในอาณาจักรเขมร (ดูศัพทานุกรมด้วย)

tarāp	gol	- 1 -
ทราบ, จนกระทั่ง	หลัก	
ตลอด		

•..... toy daksina tarāp pryañ
 โดย, ตาม, ทาง ใต้ ทราบ, ตลอด, จนกระทั่ง ปรยาง

praluṇ prasap
 ปรลุน ปรสะป

๗๖.....	toy	paścima	prasap	gol	tā
	โทย, ทาม, ทาง	ตะวันตก	ประสม	หลัก	ตา

khluṇṇ toy n [ttara]
ของ โคย, ตาม, ทาง เนื้อ

B.

.....

.....

๒.....

๓..... k kh.....

๔..... n [e] h..... kamraten ja [gat]

นี่ กมรเตง, เจ้า โลก

๕. khloñ.....

โหลญ, หัวหนา

bhū [mi]

ฟู้ดึน

viṣaya....

วิสัย

(๒๖)

๖..... mra.....

neh

นี่

vāp

วัป

vās.....

วาส

๗.....

๘.....

drā.....

๙..... ge

คน

ta.....

ตู่, ชึ่ง, อัน, แก

ทอ

๑๐.....

๒๖. กุเชิงอรณที่ ๒๔ หน้า ๓๔ และกัณฑ์อนุกรม

คำแปล

ศก ๔๑๑ (= พุทธศักราช ๑๔๓๒) ๔ คำ (อาจจะเป็นข้างขึ้น หรือข้างแรม
 ในที่นี้ความหักหายไป)^(๒๗).....ศรี วิเรนทรวรมัน และ กัมเสตง อัญ...มรตามู โขอญ
 ศรี ภูวนาทิกข.....ฐลิวระบาทฐลิเชงวะระ^(๒๘).....มเทว ว่ามีที่ดินชื่อวิชัย....สิวะ
 วาป ทศารถ วาป ... วาป อยถ วาปพราหมณ์ ชื่อที่ดินที่ ๑ บาล กัมวาก.....
 อมฤต วาป อบ วาปวิส วาปเนมัน ทรัพย์ (ที่ใช้ซื้อมี) กระบือ ๙ ขัว (หรือหาส) ที่คอนแล้ว ๒

๒๗. ก่อนต่อไปคงจะเป็นเดือน ๗

๒๘. คงจะเป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. ๙๖๘ - ๑๐๐๑ พ.ศ.

๑๔๑๑ - ๑๔๔๔ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๔ เป็นโอรสของพระเจ้าราเชนทรวรมันที่ ๒

เป็นผู้สร้างราเชนทนคร ศูนย์กลางเรียกว่า เนมคิริหรือเนมศรีคิริ ซึ่งมีศูนย์กลาง
 วาอยู่ทีปราสาทตาแกว อันเป็นโบราณสถานบนชั้น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของหน้า

ตะวันตกของบารายตะวันตก

ในรัชกาลนี้ ปรากฏว่าศิลปวิทยาการแขนงต่าง ๆ เจริญรุ่งเรืองมาก

ศาสนาทางการ คือศาสนาพราหมณ์ ไศวนิกาย พระเจ้าชัยวรมันทรงให้พระกนิษฐา
 พระนามว่า อินทลัคนี อภิเษกกับพราหมณ์ ชื่อ ทิวากร มีพราหมณ์ชาวอินเดียมาซื้อ
 ที่ดินสร้างศาสนสถานทางไศวนิกายหลายแห่ง หลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว ได้รับพระนาม
 ว่า ปรมวীরโลก

น้ำ แล้วขอพระราชทานพระกรุณาให้พระราชทานที่ดิน แก่

แก่ กมรเตงชคต วนรุง (พนมรุง) (๒๔) กลับนา แก่

ทุกวัน มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ที่ดิน

นี้ ไม่อาจที่จะขึ้นต่อชลอวิชัย

ที่ดิน ๓๖๐๐๐ ไร่ แก่ทางตะวันออก ๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่

ทางใต้ ๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่

๓๖๐๐๐ ไร่ ๓๖๐๐๐ ไร่

B.

งานนี้สำคัญมากจึงจะแปลให้ข้อความติดต่อกันไม่ได้ แต่เราเอาคำที่ปรากฏอยู่
ประปรายไปเปรียบเทียบกับจารึกเขมรหลักอื่น ๆ ก็พอจะจับใจความได้ว่า จารึกนี้คงจะเกี่ยวกับ

เรื่องที่ดินที่ถวายแก่เทพเจ้าหรือแก่ศาสนสถาน มีการกล่าวถึงบุคคลที่มีหน้าที่ดูแลศาสนสถานหรือ

ที่ดินนี้ด้วย สามคำสุดท้ายที่ปรากฏอยู่ที่บรรทัดที่ ๔ - ๕ บ่งให้เห็นว่าความตอนท้ายจบลงด้วย

คำว่าสาปแช่งผู้ที่ไม่ทำตามข้อกำหนดที่จารึกไว้ และให้พรแก่ผู้ที่ทำตามข้อกำหนดดังกล่าว

II

K. २०८७

A.

..... [kal]

๑. panā	ta	kamraten.....	paryyañ
กัณหา	แก, ทอ	กมรเตง, เจา	บ้านนั้น

๒. lno je l santek lih l ampyal je 2 s[yaj]...
งา กระจาก ถั่ว ลิ้ เกลือ กระจาก ๒

๓. jāṇa vrah paryyaṇ..... 6 pratidina....
การบูชา, ยัญ วรรณะ นำนับ ๖ ทุกวัน

๕. gho nakha gho.... gho kam
 โง นก โง โง กม

८. gho mūla gho.....
 १५ ५५ १५

b. gho
ໂກ

๑. ta tai panlās.....
 ไท มนลาศ

๔. tai
 ไท

B.

๑.....

๒.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔.....

candrāditya.....

พระจันทร์และพระอาทิตย์

๕..... pansam samvo.....

รวม

สมโว

เนื่องจากจารึกนี้ชำรุดมาก จึงไม่สามารถที่จะแปลให้ได้ความปะติดปะต่อกันได้ แต่ถ้าเราพิจารณาคำที่ยังปรากฏอยู่บนจารึกนี้ไว้ก็ ๆ จะเห็นว่าจารึกนี้เกี่ยวกับการถวายเครื่องบริโภคน้ำมันแก่เทพเจ้า หรือแก่ศาสนสถาน จารึกนี้ค้น A จมลงด้วยรายชื่อชา หรือทาส ค้น B เป็นคำสาปแช่งเหมือนที่ปรากฏในจารึกหลักแรก K ๑๐๖๗

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

III

K. ๑๐๗๒

A.

.....

.....

๑. vin̄ vv
กลับ, อีก

B.

.....

๒. na ta sa

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
นค, คอ, อัน

๓. [rā] jendrāsrama vin̄
ราชนคราครม กลับ, อีก

๔. [kam] mraten añ
กมรเทง, เจ้า อัญ, นัน

๕. ti pūrvva tarāp.....
ที, ทาง ตะวันออก ทราบ, ทอด
จนกระทั่ง

๖. vra- noma o ti u. [ttara]
 ที่ เหนือ

๗. tarāp pa va
 ทราบ, ตลอด, จนกระทั่ง

(๓๐)
 ๘. vnam, run
 วน รุง
 พนม รุง

๓๐. คำอ่านอาจไม่ถูกต้องก็ได้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกหลักนี้ก็ชำรุดมากเช่นกัน แม้จะมีอักษรจารึกปรากฏอยู่ทั้งสองด้าน
ก็ยังไม่ช่วยให้ได้ความติดต่อกันไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ก็พอจับใจความได้ว่าจารึกหลักนี้
กล่าวถึงเรื่องที่ดินและการกำหนดเขตที่ดินที่ถวายแก่ (ราชชนนราชกุมาร) (๑๑)

๑๑. ราชชนนราชกุมาร คู ศัพทานุกรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

IV

K. ๑๐๔๐

A.

๑..... rṇṇaya mratāñ khloñ śrī jayendra.....

มรตาญ โชลญ ศรี ชยเนทร

๒. [a]ñ śrī dhṛtabhaktivalabha.. mratāñ. śrī gunapandita...

อัญ, ฉัน ศรี ฆฤต ภกติ วลภ มรตาญ ศรี กุณปนทิศ

๓. mratēñ śikhāsīva° vāp harivarmma° vāp sankarṣa o ta

มรเตญ สีหาสีวะ วาป หริวรมัน วาป สงกฤษะ อัน, ภู

๔. anau nā stap vyavahāra ° mratāñ

อญ ฌ หัง ความ, คติ มรตาญ

śrī samarāvīrāta trvac

ศรี สมราวีราทศ ทรวจ

๕. vrah kralā phdaṃ nā trīni °

วระ, พระ กระลา, ทอง ฌทม ฌ ที่สาม

mratāñ śrī nṛpavikrān (ta)

มรตาญ ศรี นฤปวิกรานต

๖. [trva] c vrah kralā phdam nā catvāri
 ทราย วรระ, พระ กระลา, หอง ผดม น ที่สี่

mratāñ śri vi
 มรตาญ ศรี วิ

๗....^๐ mratāñ śri vikrama dārūna^๐ vāp tamva [c]
 มรตาญ ศรี วิกรม พารุณ วาป ตำรว

๘..... rya^๐ sya (n) ta dval vrah ālakṣa
 รึง บู่, อัน, หึง หูล วรระ, พระ อาลักษณ์

oy bhūmya lthā
 ไห ที่กิน ?

๙. sruk sre phon viñ ta
 หมูบาน นา หอง กลับ, อีก บู่, หึง, อัน, ทอ, แกะ

vrah kamraten añ
 วรระ, พระ กมรเตง อัญ, ฉัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑๐. vnam runi e tva'kra^๐ (๑๒)
 วนั, พนม รุง, รุง ? ?

vāp pañjleñ... viṣaya^(๓๓) vijaya.....
 วาป ปัญเชณญ วิสัย วิชัย

๑๑..... vāp ap prabhūviṣaya syaṇ ta yugapat....
 วาป อป เจา, หัวหน้า, วิสัย ซึ่ง ผู้, ซึ่ง, อัน รวมกับ, รวมกับ

๑๒..... vrah śri rājendraśra[ma] śveta
 วระ, พระ ศรี ราเชนดราศรม ชาว

tandula
 ฑาว

๑๓..... ta gi mratāñ śri mahendra vi....
 ผู้, ซึ่ง, อัน, แก คือ มรตาญ ศรี มเหendr วิ

๑๔..... ta vāp...
 ผู้, ซึ่ง, อัน, แก วาป

๑๒. คำนี้อักษรขัตติเจน คงจะอ่านไม่ผิด แต่ไม่ทราบว่าจะแปลว่าอย่างไร ได้พยายามค้นหา
 ในภาษาถิ่นหลายถิ่นแล้ว

๑๓. ดูหน้า ๓๔ เจริงอรณที่ ๒๕ และหน้า ๓๖ เจริงอรณที่ ๒๖ และศัพทานุกรม

B.

๑.....

๒. vrah kamra.....

วระ, พระ กมร

๓. ya.....

๔.....^๐ thve

๕. [ā]śrama

อาศรม

๖.....na.....

๗..... mratã [ñ]

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๘. [ā]śrama pa

อาศรม

๙. na ta mra.....

๑๐. khloñ vnam

โหลญ, หัวหนา วน, พนม

๑๑. dya śiva nu

๑๒.....

แปล

K. ๑๐๕๐

จารึกหลักนี้มีอักษรปรากฏอยู่ ๒ ด้าน หน้า A จารึกอยู่บนด้านใหญ่ของ
 แผ่นศิลาทางด้านหลัง ด้าน B อยู่บนสันด้านซ้ายมือของด้าน A ด้าน B อ่านได้เพียงเล็กน้อย
 และมีเศษชื่อของบุคคลเป็นส่วนมาก ด้าน A อักษรชัด และอ่านได้ความมากกว่า จึงสามารถ
 แปลให้ได้ความพิศพจน์ได้บ้าง ความสมควรดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แปล

A.

๑ - ๘ มรตัญโชณู ศรี ชเยนทรอัญ ศรี ขฤททักคิวัลลภ....

มรตัญ ศรี คุณบัณฑิตมรเตญ ศิชาศิวะ วาปหริวรมันวาป สงกฤษฎะ.

คนซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น เพื่อฟังคดี (vy avahā ri)มี มรตัญ ศรี สมราวิราต ทรว

พระกรลาถหม ๓ มรตัญ ศรี นฤปวิกรานท ทรวพระกรลาถหม ๔

มรตัญ ศรี วิมรตัญ ศรี วิกรม ทารุณ, วาป

ท้าวทรว..... ซึ่งถือช้อกำหนดให้ที่กิน.....คินสฤก

(หมมบ้าน) และนำหังผอง แก้วระกมรเตง อัญ วณ รุง (พนมรุง)

๕ - ๑๓ วาป อปสงวนลิขสิทธิ์

เนื่องจากบรรทัดนี้ข้อความขาดหายไปมาก จึงไม่อาจแปลได้

V.

K. ๑๐๖๖

A.

- 1..... gi gho.....
- 2..... ta kanlon gho.....
3. tamrvac gho sara
- 4..... gho tai tai kanlān khñu (m)
- 5..... ta tai kanla tai pandan tai
kampa (ñ) tai
- 6..... tai narāyana tai kanlān tai kan - h tai
- 7..... tai kanhyañ tai bhadra sruk thpal tr
- 8..... gho kandrāma gho kamhyañ sot
- 9..... tai pavitra tai narāyana tai bhadra ... mma....
- 10..... tai panhom tai cāmpā tai kamde.....
11. tai kanleh sruk parākrama ta gī gho ka.....

12.... c gho sañvār gho ñco tai

13..... npo tai kanlān tai kanla tai

14..... nrut tai kamvrah tai phnos tai

15..... kamvrah tai paron̄ tai pandan tai,
tai kandvāt

16.... tai.... n tai kanso tai thyak tai kamvrau
tai kanrut tai khmau tai

17. vrah tai lanēn gho kamvai gho kampit gho

sneha gho kan.....

18. tai kambha tai kandes tai kanhyañ tai kanhyañ
sot tai surabhī tai

19. kanrut tai dhamma tai kanla tai paron̄ tai
kanlān tai kañjān tai

20. thyak gho sñvan gho kañcas tai panhom tai
thle tai kañjān tai

B.

หน้านี้อ่านได้เพียง ๒ - ๓ คำ และเป็นชื่อของ gho และ tai

เท่านั้น

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

V

K. ๑๐๖๖

จารึกนี้สลักทั้งสองด้านและคงจะเป็นชิ้นส่วนของจารึกหลักหนึ่งที่ใหญ่มาก
เพราะส่วนที่เหลือนี้มีแค่ชื่อของข้าหรือทาส แสดงว่าส่วนที่กล่าวถึงการมอบข้า (ทาส)
เหล่านี้ได้หักหายไป จำนวนชื่อข้าทาสที่ปรากฏเหลืออยู่มากพอสมควร ทั้งนี้
ศาสนสถานแห่งนี้คือพนมรุ้งคงเป็นศาสนสถานที่ใหญ่พอสมควร

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

VI.

K. ๑๐๖๘

A.

๑.....

๒. vrah	pāda	kamraten	añ	{śri)....
วระ, พระ	บาท	กมรเตง	อัญ, ฉัน	ศรี

๓.....n	ta	vrah	lampen	ādhyāpaka
	ผู้, ชึ่ง, อัน	พระ	ลำเปง	อาจารย์
	นก, คอ			

dval	vrah
------	------

ทอ

วระ, พระ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔. jauv	bhūmi	vrah	caṇvāt	cat
ชื่อ	ที่ดิน	วระ, พระ	จังหวัด	จัก
sruk	thve	āśrama	duk	khñum
หมู่บ้าน	ท่า	อาศรม	ไว, รัชชา	ข้า, ทาส

๕.....	nā	kalpanā	roh	neh
		คัลปนา	รุจ, กัง, ตาม	นี้

pi jvan ta ka
แล้ว ถวาย ทอ, แก่ กมรเตง, เจ้า

๖. mraten jagat vnam run nu kamraten jagat
โลก วน, พนม รุ่ง และ กมรเตง, เจ้า โลก

(๓๔)

vnam v,.....
วน, พนม ?

๗. mvāy jā vrah rājyadharmma cuḥ vrah
• เป็น ราช, พระ ราชธรรม อง ราช, พระ

ālakṣaṇa

อาลักษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๘. lampeṇ mrata.....

ล่เปง มรตาญ

๙. kan la.....

๓๔. ตัวเลขเลื่อนอ่านลำบากมาก ข้าพเจ้าคิดว่าควรจะอ่านว่า วน = พนมวันได้
แต่ไม่ยืนยันว่าถูกต้อง

๑๐. la tamrya aseḥ
 ข้าง มา

๑๑. ta vnam ruṇ vrah caṇvāt sruk
 ผู้, ซึ่ง, อัน วน, พนม รุ่ง วระ, พระ จังหวัด หมูบาน
 แก, ทอ
 lampeṇ ta
 ล่เปง ผู้, ซึ่ง, อัน
 แก, ทอ

๑๒. ta kamraten jagat vnam ruṇ
 ผู้, ซึ่ง, อัน กมรเตง, เจ้า โลก วน, พนม รุ่ง
 แก, ทอ

ta saṅkrānta raṅko
 ผู้, ซึ่ง, แก, ทอ สงกรานต์ ชาว

๑๓. je vyār kaṃnal nā
 กระจาก ๒ ของถวาย, ของฐีพ น
 ของคำจูน

๑๔. mvāy vave mvāy surā
 ๑ แพะ ๑ สุรา

๑๕. บรรทัดนี้อ่านได้ชัดเจนว่าสุรา และที่คำ B ของจารึกหลักเดียวกันนี้ก็พบคำว่าสุรานี้
 อีกครั้งหนึ่ง (ดูเชิงอรรถที่ ๑๖ หน้า ๕๘)

B.

๑. ta kamraten jagat.....
 ผู้, ซึ่ง, แก, ทอ กมรเตง, เจ้า โลก
 อัน

๒..... ranko ta ch-in je vyar^๐
 ชาว ผู้, ซึ่ง, อัน สุก กระจาก ๒
 แก, ทอ

kamnal nā kə [mra]
 ของดวาย, ของรู้ชีพ, ของคำจุน ณ กมรเตง, เจ้า

๓. ten jagat [ta] stac cuh añjeñ viñ
 โลก ผู้, ซึ่ง, อัน เสด็จ ลง อัญเชิญ กลับ, อีก
 ra nko
 ชาว

๔. ch-in thlvan prām jrvak mvāy
 สุก ทะลวง ๔ หมู่ ๑
 (๓๖)
 surā dvak
 สุรา หวาก

๓๖. บรรทัดนี้และบรรทัดที่ ๔๔ หน้า A อ่านได้ชัดเจนว่า สุรา แต่ข้าพเจ้าไม่เคยพบของดวาย
 ชนิดนี้มาก่อนในจารึกเขมร อาจเกี่ยวข้องกับพิธีอันเป็นของพื้นเมือง หรือของลัทธิตันตระ
 กุณที่ ๔

๕. mvāy vrah jnān cavluh kal
 ๐ วรระ, พระ ขนาน จาละ ฉวาย, คำขุน

ta āśra-
 แก, ทอ อาศรม

๖. ma sruk yogi anak camnām ta thve cam
 หมูบาน โยคี คน จานำ ผู้, ชึ่ง, อัน, ทอ ทำ

๗. nām neh tai khe tai kamvrah tai kam voh tai
 จานำ นี้ ไท เข ไท กำระ ไท กั โวะ ไท

๘. tai jasatvan camnā [m] ta śivācāra ātmā
 ไท- ขสทวน จานำ ผู้, ชึ่ง, อัน, ทอ ศิวจาร อาทมา
 แก

pradāna

ประทาน, ให้

๙. ta vrah lampen jvan.... ti
 ผู้, ชึ่ง, อัน, แก, ทอ วรระ, พระ ลัมเปง ใน ที่, แก

kamraten jagat

กมรเทง โลก

เจ้า

๑๐. vnam run thve camnām neh pamre
 วน, พนม รุ่ง ท่า จวน่า นี้ ป่าเรอ

ta kamraten jagat
 ผู้, ซึ่ง, อัน, แก, ทอ กมรเตง, เจ้า โลก

๑๑. kalpanā ta kamraten
 กัลปนา ผู้, ซึ่ง, แก กมรเตง, เจ้า
 อัน

๑๒.
 [saṅkrā]nta raṅko ta ch-in lih prā [m]
 สงกรานต์ ราว ผู้, ซึ่ง, อัน ลุค ละ

๑๓.
 ta thve camnām neh tai
 ผู้, ซึ่ง, อัน ท่า จวน่า นี้ ไท
 ทอ, แก

๑๔.
 gho khdit^o ri ta varddheya
 ไท ขนิก ส่วน, ฝ่าย ผู้, ซึ่ง, อัน ทำให้เจริญ
 สำหรับ

๑๕.....

vrah	candrāditya	ri	ta
วระ, พระ	จันทร์, อาทิตย์	ส่วน, ฝ่าย, สำหรับ	ผู้, ซึ่ง, อัน, แก่, ทอ

pam pā [t̪]
 ม่าปัด, ทำไ้หาย

๑๖.....

tarāp	vrah	candrā ditya °
ทราบ, ตลอด	วระ, พระ	จันทร์, อาทิตย์
จนกระทั่ง		

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

VI

K. ๑๐๖๔

๑.

๒. - ๓. วรรษาท กมรเตง อัญ ศรี.....

(การถวายของแก่ ?) วรรษาเบง (๑๗) อาจารย์ กรามทูลต่อ วรรษา.....

๔. - ๕. ชื่อที่ดินที่ระจิงวาค (จังหวัด) ส่วนรับจักษุ (หมู่บ้าน) สร้างอาศรม
และมอบข้า หรือทาสไว้ (๓ ที่นั้น)

กัณเภา คังนี้ แล้วถวายแก่กมรเตงชคคานรุง (พนมรุง) และกมรเตงชคค

ว

๖. หนึ่ง เป็นราชธรรม องค์พระอัครลักษณ์

๗. - ๘. ลับเบง มรต

๓๗. lam pen คงจะเป็นคำแผลง ซึ่งมาจากรากศัพท์ lpen โดยการเติมอาคม/ ʔ am/ lpen แผลงมาจาก len "เล่น" อีกทอดหนึ่ง โดยการเติมอาคม /p/ lam pen / lpen เป็นคำนาม แปลว่าการเล่น, การละเล่น

แต่ในที่นี้จะเห็นว่าเป็นชื่อสถานที่ คูมรรตัก ๑๑ หน้าเดียวกันนี้ และคูศัพท์พจนานุกรมด้วย

๑๐. ... ช้าง มา

๑๑. แก่ วรุ่รง วระจงวาค (พระจิ้งหรีด) สรุค (บ้าน) ล่เบง ทอ

๑๒. - ๑๓. ทอ กมรเตง ชคค วรุ่รง ทอนสงกราบค

ชาว ๒ เช เป็นของถวาย ณ วระ ...

๑๔. ๑ แหะ ๑ สุรา

๑๕. - ๑๖. ถวาย แก่ อาศรม ธรรมนี้ มี ไค สริณ ไค

๑๗. ก กรณ ๐ วระจงวาค ...

๑๘. หักนิฉา แก่ กมรเตง ชคค

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

B.

๑. แกกมรเตง ชคค

๒. - ๔. ข้าวสุก ๒ เช

ของถวาย ๗ กมรเตง ชคค ซึ่งเสด็จอุปัชฌายลงมา (มี) ข้าวสุก ๔ ทะฉวง
หมู สุรา ๑ ทวก

๕. วรรณาน จวละ ถวายแก่ อาศรม

๖. - ๘. สรุท (บ้าน) โยคิ ผู้ที่จำนำซึ่งทำจำนำนี้ มี ไค เช ไค กมาระ ไค
กั โวะ ไค ไค ชสทวน จำนำไว้ทอ สีวจาร เป็นของถวายของตน

๙. - ๑๐. แก วระลัเปง ถวาย ... แก กมรเตงชคค วนรุง (พนมรุง) ทำเป็น
จำนำนี้ บัวเรอแก่ กมรเตงชคค

๑๑. กัอปนา แก กมรเตง

๑๒. สงกรานต มี ข้าวสุก ๔ ลิะ

๑๓. ซึ่งทำเป็นจำนำนี้ มี ไค

๑๔. โส, ชติท สำหรับผู้ซึ่ง ทำให้เจริญ (หรือทำตาม)

๑๕. (ทราบเท่าที่) พระจันทร์ และพระอาทิตย์ สำหรับผู้ที่ทำให้ศูนย์หาย

๑๖. ทราบเท่าที่ พระจันทร์ พระอาทิตย์ ๐

VII

K. ๑๐๔๑

จารึกนี้เหลือเพียงชิ้นส่วนเล็ก ๆ และมีข้อความปรากฏอยู่เพียง ๒ คำ
คือ กัลปนา และสงกรานต์ ลักษณะอักษรที่ใช้เขียน คล้ายกับอักษรของจารึกหลักที่
VI K. ๑๐๔๔ มาก ขนาดตัวอักษรก็เท่ากัน น่าจะเป็นชิ้นส่วนของจารึกหลักดังกล่าวได้
หรือมีฉะนั้นก็เป็นชิ้นส่วนของจารึกอีกหลักหนึ่งทางมาก แต่สัปดาห์คน ๆ เดียวกัน
และในเวลาใกล้เคียงกัน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จารึกสันสกฤต

นอกจากจารึกภาษาเขมร กรมศิลปากรยังได้ขุดพบชิ้นส่วนจารึกภาษาสันสกฤต
อีกด้วย

จารึกชิ้นที่ ๑ (K.๑๐๖๕) มี ๔ บรรทัด เข้าใจว่าเป็นส่วนของจารึกหลักใหญ่
สันนิษฐานจากลักษณะตัวอักษรได้ว่า เป็นสมัยก่อนพระนคร (ประมาณคริสต์ศตวรรษ ๖ - ๗
พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓) รูปร่างของหินมีร่องรอยว่าถูกนำมาใช้ในการก่อสร้าง
ทำให้เกิดปัญหาว่าจารึกนี้มาจากที่อื่น หรืออยู่ในแหล่งนี้มาก่อนการสร้างปราสาท ถ้าเป็น
ในกรณีหลัง แสดงว่าบริเวณยกเขาพนมรุ้งเคยเป็นสถานที่สร้างปราสาทมาก่อนการสร้าง
ปราสาทพนมรุ้งที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้

จารึกชิ้นที่ ๒ (K.๑๐๘๒) เป็นชิ้นเล็กๆ มีเพียงสองสามคำ

จารึกชิ้นที่ ๓ (K.๑๔๔ bis) เป็นจารึกสันสกฤตที่สำคัญที่สุด และใหญ่
ที่สุด ขนาด ๒๗.๕ x ๕๑.๗๕ ซม. ตัวอักษรที่ไรจารึกเหมือนกับจารึกหลักเก่าที่
ศาสตราจารย์เชเคส์ อ่าน แปลไว้ ทำให้คิดว่าน่าจะเป็นหลักเดียวกัน เมื่อได้อ่านและ
แปลจารึกที่พบใหม่นี้แล้ว จะเห็นว่าเนื้อความในจารึกชิ้นใหม่กับชิ้นเก่ารับกันพอดี ซึ่งเป็น
ประโยชน์มากต่อการตีความทางเนื้อหา และประวัติศาสตร์ที่ยังมีกมณอยู่

ในที่นี้จะเสนอจารึกชิ้นใหม่ และชิ้นเก่าไปด้วยกัน ส่วนเก่าจะใช้คำแปล
ของ ศาสตราจารย์เชเคส์ จะทำเชิงอรรถในส่วนที่คำแปลของข้าพเจ้าต่างออกไป

คำแปลที่ข้าพเจ้าเสนอ ณ ที่นี้คงจะมีที่ติบ้าง เนื่องจากหินชำรุดหายไปเป็น
บางส่วน ทรงโคที่หินชำรุดจึงต้องไร้คอเดิมความโดยการสันนิษฐาน ยิ่งกว่านั้น จารึก
ยังแต่งเป็นคำประพันธ์ประเภท *kalpya* ซึ่งอาจจะตีความไ้หลายอย่าง จึงจะเสนอ
คำแปลอย่างหนึ่งแล้วเขียนข้อสังเกตและคำแปลอื่นไว้ในเชิงอรรถ คำแปลเหล่านี้ไม่เป็น
ที่แน่นอน อาจจะต้งมีการแก้ไขเมื่อปรากฏหลักฐานอื่นที่ค้นพบภายหลัง

สำหรับหมายเหตุของบทจะเรียงใหม่ตั้งแต่ต้นของจารึกขึ้นเข้ามาจนต้งกับ
จารึกขึ้นใหม่ ส่วนหมายเหตุที่ ศาสตราจารย์เชเคตีให้ไว้จะเขียนในวงเล็บ
จารึกหลักนี้แต่งเป็นฉันทหยาแบบ คือ วสันตคิลก อุปราติ อินทรวีเชียร
อุเปนทรวีเชียร มาลินี โสลก และอารยา

จารึก ๒ ห่อนี้เมื่อค่อกันเข้าแล้ว จะแบ่งไ้เป็นบท ๆ ครบห้าบทดังที่กล่าว
ไว้ในโคลกที่ ๖๒ พอดี แต่ละบทซึ่งมีประมาณ ๑๐ โสลก จะจบลงด้วย มาลินี ดังจะ

สังเกตไ้จาก ๔ บทหลัง (โคลกที่ ๒๐, ๓๐, ๔๐, ๕๒) ส่วนบทที่ ๑ นั้นตรงที่ควรจะ
จบลงด้วย มาลินี (โคลกที่ ๑๐) คงจะหักหายไป ถ้าค้นพบอีกก็คงจะเอามาค่อกันไ้เช่นกัน

ตอนต้น ๆ ของจารึกหลักนี้ คือ บทที่ ๑ - ๕ เขียนด้วยอักษรบรรจง สมัยต้น
คริสศศตวรรษที่ ๑๒ - ปลายคริสศศตวรรษที่ ๑๒ (กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - กลาง
พุทธศตวรรษที่ ๑๗) แต่ตอนสุดท้าย ซึ่งไม่เกี่ยวกับบทสรรเสริญ นเรนทราทิพย์ เขียนด้วย
อักษรหวัดและอ่านไ้ยากมาก น่าจะสลักขึ้นทีหลังด้วยซ้ำ ตอนสุดท้ายนี้เป็นการบอกศักราช

และเล่าเรื่องราวว่า มีบุคคลชื่อ จิรฉะโคสร้างรูปปิกา คือ นเรนทราทิตย์ เป็นทอง
เมื่อนเรนทราทิตย์ล่วงลับไปแล้ว

การถ่ายอักษรจะใช้ระบบที่เสนอไว้ในหน้า ๓๑

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

IX

K.1092

อ่านได้เพียง ๒ - ๓ ท้ว

.....

.....

..... dam ye tu sāsana pari

.....

.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ • (I) วสันตทิลก

(1) -- ๐--๐๐๐- ๐mahe ๐--

-- ๐-- trinayanaprabhṛtipra --

(2) -- ๐-- vidita ekakalo py aneka

kā cid yathātivitatis śiva e ๐--//

(๓๔)

คำแปล คำสรรเสริญพระศิวะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๓๔. บทนี้ ศาสตราจารย์เชเคส์ ไม่ได้แปล เพราะเป็นเพียงคำสรรเสริญพระศิวะ

ในที่นี้มีสำนวนที่น่าสังเกต คือ ekakalo py anekācid เป็นอสังการนิค

ślesa ที่เรียกว่า วิโรชภาษา คือคำกันเอง โดยที่คำว่า กธ จะแปลว่า

เสี้ยวพระจันทร์ก็ได้ อำนาจก็ได้ ดังนั้นคำกลุ่มนี้จึงแปลว่า "แม้จะมีเสี้ยวพระจันทร์

(กธ) เสี้ยวเดียวแต่ก็มีอำนาจ (กธ) มาก

บทที่ ๒ (II) อุปชาติ

(3) [āsī]n nṛpaś śrīddhahiraṇyavarṃmā
hiraṇyagarbheṇa vibhū ๐ - -

(4) hiraṇyagarbhāndahiraṇyabhānda -
vibhūṣanārthan nu ya - ๐ - -

คำแปล มีพระราชทรงพระนามว่าอิริยวรมัน พระองค์มีพระศรีเป็นผู้ทำให้รุ่งเรือง (๓๔)

มีอิริยบครรภ์เป็นผู้สร้าง เพื่อประดับไว้ทองของอิริยบครรภ์ (๔๐)

๓๔. ศาสตราจารย์เชเคส์ แปลแยกคำว่า ศรีหฺน ว่า ศรี "พระศรี" + อีหฺน "รุ่งเรือง"

แต่เขาพิจารณาว่าไม่จำเป็นจะต้องแปลอย่างนั้น ศรีหฺน เป็นคำนำหน้าชื่ออัคริย หรือ บุคคลที่มีนัยคือ ในจารึกภาษาเขมรก็ใช้คำนี้

๔๐. โสภณมีคำหักหายไป ๒ - ๓ คำ ศาสตราจารย์สัทยพท ศาสศรี ได้ช่วยสันนิษฐานคำและ เติมลงในส่วนที่หักหายไป โดยการนับพยางค์ที่ขาดและหาคำที่มีพยางค์ครบถ้วนตรงกับ พยางค์ที่ขาดไปมาเติมลงในที่ตรงนั้นให้ถูกฉันทลักษณ์ได้พอดี วิธีการนี้นักอ่านจารึกชาว ฝรั่งเศสจะนำมาใช้ในกรณีที่ยื่นที่หักหายไปนั้น พอจะมีบางส่วนเหลือเป็นเค้า ๆ รูปตัว อักษรไบบ้าง (ดูโสภณที่ ๔๐ และดูรูปจารึก K. ๓๔๔) แต่ถ้าเห็นหักหายไปจนหมดก็อื่น จะไม่นำมาใช้ เพราะอาจมีคำหลายคำที่สามารถจะนำมาเติมได้ อย่างไรก็ตามในที่นี้ ศาสตราจารย์สัทยพท ศาสศรี ได้เติมคำว่า วิภูติ ชูชยะ ลงที่บรรทัดที่ ๓ และแปล ว่า "เหี้ยมเห่า" ในอำนาจกับอิริยบครรภ์ (พระพรหม) ในบรรทัดที่ ๔ เติมว่า อาบยาธ แปลว่า "พยายาม" (ที่จะประดับ.....)

บทที่ ๓ (III) อินทวิเชียร

(5) [ā]dityalakṣmyoḥ prak[r]tiḥ kṣitīndra-
grāme sthirā yasya ๐-๐--

(6) - tsthāpya tatsthānakulām vujāni
tābhyāṃ kṛtānīva lasanty ๐-- //

คำแปล บรรพบุรุษของพระองค์ (ต้นกำเนิดของพระองค์) อันมั่นคงอยู่ที่กษิตินทรคาม
(คงมีแล้วจาก) อาทิตยและลักษมี.....บัวของสกุลวงศ์ ๗ ที่นั่น ปรากฏเหมือนจะเป็น
การกระทำของสองท่านนั้น (๔๑)

๔๑. ศาสตราจารย์เชเคส์ มีความ kṣitīndragrāme ว่า ที่กษิตินทรคาม (ชื่อหมู่บ้าน)
ข้าพเจ้าคิดว่าอาจจะแปลอีกอย่างก็ได้ คือ kṣitīndra "กษัตริย์" + grāma
ซึ่งมีคำแปลอีกอย่างนอกจากจะแปลว่า หมู่บ้านแล้วยังแปลว่า หมู่ไ้ ฉะนั้นน่าจะแปล
รวมว่า ในหมู่ของกษัตริย์ พระองค์ทั้งคนในหมู่กษัตริย์ก็น่าจะแปลว่าพระองค์ขึ้นครองราชย์
(ในที่นี้คงหมายถึงครองเมืองเล็ก ๆ) ส่วนที่ ศาสตราจารย์เชเคส์ แปล (ā) ditya
lakṣmyoḥ ว่า "จากอาทิตยและลักษมี" มีความหมายสองนัย คือคนในตระกูลนี้มัก
มีชื่อว่า "อาทิตย" และ "ลักษมี" อีกประการหนึ่ง คือว่า "อาทิตย" หมายถึงอำนาจ
"ลักษมี" หมายถึงความร่ำรวย (เมื่อมี ๒ อย่างประกอบกัน จึงจะมีความมั่นคง)
อนึ่ง ข้าพเจ้าตีความบรรทัดที่ ๖ ว่า "คอกบัวของวงศ์ตระกูล" (หมายถึงพระราชาทรง ๆ
ในราชวงศ์) หลังจากปลูกแล้ว (หมายถึงเมื่อได้ครองราชย์) จึงงอกงามเหมือนถูกสร้าง
โดยสิ่งทั้งสอง (อาทิตยและลักษมี หรือเป็นผลมาจากอาทิตยและลักษมี)

บทที่ ๔ (IV) อุเปนทรวีเชียร

(7) hiraṇyalakṣmyām avanīndradevyām
mahīdharam śrījayavarṃmade[vam]

(8) mahīpatis so janayad yathāgryam
kalākālāpan divi - i ๐-- //

คำแปล ใน(จาก)พระนางหิรัญยลักษมี พระราชา (หิรัญยวรมัน) ได้ทรงให้กำเนิดแก่

พระเจ้าศรีชัยวรมเทพ ^(๔๒) ทั้งดวงจันทร์อันเลิศที่สุดในท้องฟ้า

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔๒. ศาสตราจารย์เชเคส์ กล่าวว่าคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๒ (IC. V, p.302, n.3)

บทที่ ๕ (v) อุปชาติ

(9) tasyāṃ varaśrīdharaṇīndravarmma-
vanīśvaraṃ śrīyuvārāja --

(10) parāparau śrījaya-varmmanāmo
jagajjayo so janayaḥ janeśaḥ //

คำแปล ใน(จาก)ท่านผู้นี้ (หิรัญยลักษมี) พระราชาองค์นี้ (หิรัญยวรมัน) ผู้ชำนะโลก

ไต่ทรงให้กำเนิดพระราชาผู้ประเสริฐในบรรดาพระราชาทั้งหลายคือศรีชวรินทรวรมัน (๔๓)

และศรียุพราช (๔๔)โอรสองค์พี่และองค์น้องของพระเจ้าศรีชวรินทร (ตามลำดับ)

๔๓. ศาสตราจารย์เชเคส กล่าววาคือ พระเจ้าชวรินทรวรมันที่ ๑ (IC.V, p. 302, n. 4)

ศาสตราจารย์สัทยพท ศาสตรี้ ให้ข้อสังเกตว่าในอินเดียไม่นิยมใช้คำว่า วร
นำหน้าชื่อ แสดงวากวิพันเมืองเป็นผู้แต่งจารึกนี้

๔๔. ศาสตราจารย์เชเคส กล่าววาคือ พระยุพราชซึ่งสิ้นพระชนม์ไปก่อน (IC. V, p. 302, n. 5)

บทที่ ๖ (VI) อุปชาติ

(11) hiraṇyavarṃmādbhutamānyanaptā
hiraṇyalakṣmyās' ca sutāsutāyām

(12) śrīsūryyavarṃmāvanipaṃ kṣitīndrā-
dityakṣitīśo janayad vareṇyam //

คำแปล พระเจ้ากษัตริย์ทราทิกย์ นักคานุมหัทศจรยและนาเครพแห่งพระเจ้า

หิรัณยวรมัน ได้ก่อกำเนิดพระราชาผู้ประเสริฐ คือ ศรีสุริยวรมัน^(๔๕) ใน(จาก)ธิดาของธิดา

แห่งหิรัณยลักษมี^(๔๖) นพวิทย์าลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔๕. ศาสตราจารย์เชเคส์ กล่าวว่าคือ พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ (IC. V, p.302, n.7)

๔๖. ศาสตราจารย์เชเคส์ กล่าวว่า จากจารึกปราสาทบ้านขาคู นางมีนามว่า

นเรนทรลักษมี (IC. V, p. 302, n.6)

บทที่ ๘ (VII) อุปราทิ

(13) nānādvipendrādīkarākārādī-

vastūny anekāni tadīyarājye

(14) ekaṃ yad ekaṃ dhruvam ātapattra [ม]

satām at [i] bhyekasitātapattram //

คำแปล ภายใต้รัชกาลของพระราชาองค์นี้ ความมั่งคั่งได้เพิ่มขึ้นอย่างเหลือหลาย
เริ่มต้นด้วยเครื่องบรรณาการเป็นจำนวนมาก เช่น ช้างและอื่น ๆ (๔๗) แต่สิ่งที่ไม่มี
ที่เปรียบได้ก็คือ เสวตัตร์คันเดียว และนาเกรงงามของพระองค์ (๔๘) เป็นเสวตัตร์
อันประเสริฐ ไม่โยกคลอนและปกป้องผู้ที่ตั้งตนอยู่ในความดีให้พ้นจากความยากลำบาก

๔๗. ศาสตราจารย์เชเคส์ แปล nānādvipendra ว่า ช้างและอื่น ๆ ช้างเจ้า

เห็นควรแปลว่า ช้างตระกูลหรือประเภทต่าง ๆ

๔๘. ศาสตราจารย์เชเคส์ กล่าวว่า พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ ทรงรวบรวมประเทศกัมพูชา

ที่แบ่งออกเป็น ๒ ภาค เข้าด้วยกัน IC V p. 303 n.1

บทที่ ๘ (VIII) วสันตคิลก

(15) bhūbhṛd bhavānvayabhavā bhuvi bhūpatīndra-
lakṣmīr vabhūva bhuvanābhimatā bhavānī

(๔๔)

(16) śrīsūryyapitrānubhavā caturan narendrā-
(๕๐)

dityābhidam [ta] m asṛja jagadinduvimvam //

คำแปล ภูปตินทรลัทธิมีถือกำเนิดมาในราชสกุลวงศ์ นางได้รับความนับถือจากบุคคลทั้งหลาย
ว่าเป็นภวานี (อวตาร) เป็นผู้ประกอบด้วยอุปนิสัยแห่งพระบิดา คือ พระเจ้าศรีสุรย (วรมัน)
นางไต่ให้กำเนิดแก่นเรนทราทิตยผู้เฉียบแหลม และเปรียบเสมือนดวงจันทร์สำหรับมนุษย์โลก

๔๔. คำว่า anubhavā ศาสตราจารย์เชเกส แปลว่า "ประกอบด้วยอุปนิสัย"

นาย Claude Jaques เสนอว่า ควรแปลว่า "ลูก" โดยแยกศัพท์เป็น anu "ตาม,
น้อย" + bhava "มี, เป็น, เกิด" จาก √ bhū ดังนั้น śrīsūryyapitrānubhavā

ก็แปลว่า "ลูกของพ่อของสุรยวรมัน" ภูปตินทรลัทธิ จึงมีฐานะเป็นที่หรือท้องของสุรยวรมัน
ดังนั้น นเรนทราทิตยจึงเป็นหลานของหรือหลานน้าของพระองค์ แคซาฟเจาคิดว่า น่าจะแยก

ศัพท์เช่นนี้ก็น่าจะแปลว่า "น้อง" มากกว่าลูก เปรียบกับศัพท์ว่า anujā ซึ่งมาจากศัพท์
anu + ja "เกิด" จาก √ jan ดังนั้น śrīsūryyapitrānubhavā ก็น่าจะ

แปลว่า "น้องของพ่อของสุรยวรมัน" ดังนั้น ภูปตินทรลัทธิ ก็จะมีฐานะเป็นอาของ
สุรยวรมัน และนเรนทราทิตยก็เป็นลูกพี่ลูกน้องของพระองค์ (ในที่นี้ √ bhū มีความ

หมายเท่า √ jan) อย่างไรก็ตาม ในพจนานุกรม anubhava แปลว่าความรู้ความ
เข้าใจ ความรู้สึก (ใกล้เคียงกับคำแปลของ ศาสตราจารย์เชเกส) ฉะนั้น ดร.จิรทัศน์

ประพันธ์วิทยา และ ดร.อุไรศรี วรตะวิน จึงยังไม่ยอมรับคำแปลของนาย Jaques
และของข้าพเจ้า

๕๐. คำว่า อภิพมฺ น่าจะเป็น อภิพมฺ "ชื่อ"

บทที่ ๘ (IX) อุปชาติ

(17) śrīsūryyalakṣmī vijayārkadeva-

๐-๐-๘ śrīvijayārkanāma .

.....

คำแปล ศรีสุรยลักษมี..... วิชยารกเทพ..... นามว่าศรีวิชยารก.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๑๐ (มอลินี)^(๕๑)

๕๑. ทรวงนี้เห็นแตกไป แก้วเจ้าสันนิษฐานว่าเป็นส่วนสุดท้ายของปฏละซึ่งจะเป็นคำประพันธ์
ประเภทมอลินีฉันท์เสมอ และต่อจากนั้นคงจะเป็นตอนบอกชื่อของปฏละ

(กึ่งที่พบใหม่)

บทที่ ๑๑ วสันตคิลก

(1)
.....

(2) evaṃ vicintya bhavinām iva ya- ◡ --
-- ◡ - ◡◡◡ bhavo vibhūtyai //

คำแปล คิดแล้วดังนี้.....ราวกับ.....ของสิ่งมีชีวิต.....ที่จะ

.....เพื่ออ่านา
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๑๒ วสันตคิลก

(3) nirmmāya nirmmāla mukhaṃ vidhuvad va --

(๘๒)

-- ◡ - ◡◡◡ - ◡ yugaṃ yadiyam

(4) tārendra tāraṇa kṛtā karaṇaṃ vivakṣu

-- ◡ - ◡ ta nute nu tadīyam urvyām //

คำแปล เนรมิตแล้ว ซึ่งหน้า (หรือผู้ซึ่งมีหน้า) อันบริสุทธิ์ กุญชรจันทร์คู่

อันเนื่องด้วยเขาผู้ใด ปรารถนาที่จะประกาศ ซึ่งคำทำนาย อันพระจันทร์และ
ดาว กระทำแล้ว แด่ไป ของเขาผู้นั้น บนพื้นดิน อย่างแน่นอน

๘๒. บทนิมิต ควรจะเป็น บทนิมิต เข้ากับคตินิมิต

บทที่ ๑๓ วสันตคิลก

(5) yaḥ kāmīnī nikara niścāla mānasastho

pi sthātum arhati hr̥di sma mahākavīnām

(6) dūti varā samavalā kavītā ruciś ca

śaktā vinetum ubhayatra yatas tadāṅgam //

คำแปล แม้ว่าพระองค์เป็นผู้ตั้งอยู่ในจิตใจอันมั่นคงของสตรีคนรัก^(๕๓) ก็สมควรแล้วที่จะ
ตั้งอยู่ในจิตใจของมหากวีทั้งหลาย เพราะความงามและบทกวีทั้งหลายของท่านผู้นี้ มีกำลังอันสม่ำเสมอ
เป็นเหตุที่ประเสริฐที่สุด ซึ่งสามารถแล้วที่จะนำร่างกายของท่านไปสู่ที่ทั้งสอง (ในจิตใจหญิง
และกวี)^(๕๔)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๕๓. kāmīnī nikara niścāla mānasa stho แปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า

"แม้เป็นหงส์ผู้ไม่หวั่นไหวในท่ามกลางนางหงส์" การแต่งตั้งโดยเล่นความหมาย
หลาย ๆ ความหมาย เป็นลักษณะที่นิยมมากในการแต่ง kāvya ในภาษาสันสกฤต

๕๔. คำแปลนี้ข้าพเจ้าคิดว่าสมเหตุสมผล เพราะกล่าวถึงคุณสมบัติของท่านในด้านความงาม
และบทกวี แต่มีผู้ทักท้วงว่าไม่ถูกต้องนักตามหลักไวยากรณ์ เพราะถ้ากล่าวถึงสิ่งสอง
สิ่ง กริยาควรเป็นทวิพจน์ คือแทนที่จะเป็น śaktā ควรจะเป็น śakte ดังนั้น
ควรจะแปลบรรทัดที่ (๖) ว่า "เพราะว่าความงามแห่งบทกวี (ของท่านผู้นี้) มีกำลัง
อันเสมอเป็นเหตุอันประเสริฐ....." ถ้าแปลดังนี้จะถูกค้องตามหลักไวยากรณ์
คือถือว่า śaktā p.p. เป็นกริยาของ ruciś ซึ่งเป็น f. nom. sing.

บทที่ ๑๔ วสันตคิลก

(7) vānyānavadyasudhayādhikayā dhiyā vā

vijñeya eṣa sutarān nayanābhinandah

(8) asmākam āśu ruci darśanam antareṇe

ty evaṃ dhruvaṃ kṣaṇa nimeṣa gatās striyas tās //

คำแปล สตรีทั้งหลายเหล่านั้น ผู้มีพระ และนิเมษะ (ทริบตา) ผ่านไปแล้ว (๕๕)

อย่างแน่นอน ด้วยความคิด ว่าดังนี้

"พระองค์ผู้เป็นที่น่ายินดีแห่งนัยนตา อย่างยิ่ง อันเขารู้จักไ้ด้วย น้ำหวาน

ที่ปราศจากมลทิน อันมาจากป่า (๕๖) หรือด้วยปัญญาอันยิ่ง ยกเว้นการเห็นความงามแวบเดียว

ของเรา" (๕๗)

บทกวีวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๕๕. คำว่า kṣaṇanimesagatās แปลได้ ๒ อย่าง คือเป็นพหูวิหิตมาส อย่างที่แปลไว้

กับเป็นกตปุรุษ แปลว่า ไปสู่พระ โภชณะ ความหมายเหมือนกัน

๕๖. สันนิษฐานว่า วาญบ แปลว่า อันเนื่องด้วยป่า (วน) ความหมายนี้เป็นไปได้ในแง่

เปรียบเทียบ คือนำมาประกอบศัพท์ ว่า สุขา รวมหมายถึงน้ำขิง หรือน้ำหวานที่มาจากป่า

ย่อมมีความบริสุทธิ์ เปรียบกับคำพูดหรือบทกวีของเขา

๕๗. น่าจะตีความว่า บุคคลอื่นจะรู้ได้ว่าชายคนนี้เป็นใคร เพราะได้ฟังบทกวีอันไพเราะ หรือ

รู้ถึงความเปรี๊ยะปราย ซึ่งจะทอไขเวลาอันที่เดียวจึงจะรู้ แต่ทว่าผู้หญิงไข่มอง

แวบเดียว พอเห็นความงามก็ทราบว่าเป็นใคร เพราะในโลกนี้ไม่มีใครงามเท่า

บทที่ ๑๕ วสันตทิลก

(9) kāmo pi me gadita sadguṇaleśa eṣa

bhavya vyapeta vapuṣo bhavatābhibhūtaḥ

(10) ity ukta īśa iva yad bhava eva gauryyā

nāryyāryyahṛdy akṛta kāma sahasrakotim //

คำแปล เพราะพระองค์เป็นพระภาวะ (ศิวะ) นั่นเอง ผู้อันพระนางเคารี (อุม่า)

กล่าวแล้วเหมือน (กล่าวกับ) พระศิวะว่า

"แม่พระกามเทพของข้าพเจ้า ผู้มีความงามอันปราศจากความมียู่ อันบุคคล

กล่าวว่า มีคุณอยู่บ้าง (๕๔) ก็ถูกท่านชมแล้ว" (๕๕) ทำแล้วซึ่งพันโกฏิแห่งความรักในใจ
ของหญิงผู้ทั้งหลาย (หมายความว่าผู้หญิงทั้งหลายทางภักดิ์)

๕๔. คำว่า "sadguṇaleśa" แยกสนธิออกได้เป็น ๒ อย่าง

๑. สหคุณ + เลศ แปลว่า ค้อยในคุณหรือมีคุณอยู่บ้าง

๒. สหคุณล + อิศ แปลว่า เจ้าแห่งคุณแห่งคนใด

๕๕. บทนี้คงจะหมายความว่า นางเคารี วิจารณความรักที่พวกผู้หญิงมีต่อพระองค์ ซึ่งในที่นี้
เปรียบเป็นพระศิวะว่า (พระองค์มีความงามมาก) แม้กามเทพก็ถูกพระองค์ชม
(กามเทพไม่มีร่างกายเพราะถูกไฟจากเนตรพระศิวะเผา)

บทที่ ๑๖ อุปชาติ

(11) surādhikaṃ yaṃ smṛtam eva dhātā

sraṣṭun dhruvaṃ yat sṛjati sma kāmam

(12) ∪ - ∪ - - ∪ bha vaṃ vaśānā^(๖๐)

bhāve dadhāv anyā drśas sudūre //

คำแปล พระพรหมสร้างกามเทพแล้วเพื่อที่จะสร้างพระองค์นั้นเทียว ให้เป็นที่ถือกันว่า

ยิ่งกว่าเทพอย่างแน่นอน..... ทั้งแล้ว ซึ่งภาวะ (ซึ่งพระคิระ) ในภาวะ

ในที่ไกลยิ่งแห่งสายคารของผู้อื่น^(๖๑)

๖๐. คำอ่านไม่แน่นอน

๖๑. บรรทัดที่ ๑๒ แปลจากส่วนที่ไม่สมบูรณ์ จึงไม่ได้ใจความ

บทที่ ๑๘ วสันตคิลก

(13) - - ◡ - stra jagataḥ prayatāprayas vaṃ

- - ◡ - ◡◡◡ - ◡◡ - ◡ - -

(14) śaśvat samaṃ samucitaḥ priya eṣa eva

kāmo pra - ◡◡◡ - ◡◡ - ◡ - - //

คำแปล (บรรทัดที่ ๑๓ ขำรुकมากจับความไม่ได้)

..... ท่านผู้นี้ เป็นผู้ที่เหมาะที่จะเป็นที่รักเสมอ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๑๘ วสันตคิลก

(15) śaṅke na soma tapasādhika sādhitāṃ prā
kprāptaḥ kalām avikalām adhikāṃ śāsāṅkāt

(16) yas sraṣṭr sṛṣṭi kṛpayā kbalu yena somo
nānyeṣu nīta suruciḥ parakānti hīnaḥ //

คำแปล ข้าพเจ้าคิดว่า (ไม่สงสัยว่า) เพราะความกรุณาของพระผู้สร้างทอัสถ์โลก
พระองค์จึงไ้รับแล้วซึ่งเสี้ยวที่สมบูรณ์ที่สุดจากพระจันทร์ ซึ่งพระจันทร์ไม่ไ้รับแล้ว
มากนัก ด้วยการบว้เพื่อบุขะ ในกาลก่อน ไ้ยินว่าเพราะเหตุนั้น พระจันทร์ผู้ปราศจาก
แสงสว่างอันยิ่ง เป็นผู้มีไ้การชอบมากอันไม่ถูกนำไปแล้วในคนอื่น ๆ (๒๒)

๒๒. อาจหมายความว่า ขรรคมดาแล้วพระจันทร์ควรจะมี ๑๒ ส่วน แต่พระจันทร์ก็เสียส่วน
ที่คี่ที่สุดไ้พระองค์ จึงทำให้ไ้ใคร ๆ หันไปชอบพระองค์มากกว่าพระจันทร์

บทที่ ๑๘ วสันตคิลก

(17) kāñcid vinā nija vadhūs samupārjitāpi

yai rakṣakā[ṁ] virahitā hi śaśāṅka kāntiḥ

(18) naṣṭā tathā vidhatayā nu punaḥ punar yya

d vidyā yutānana ruciś cira saṅgatā tu //

คำแปล จริงอยู่ ความรุ่งเรืองของพระจันทร์ อันผู้ใดแม้รับไว้เป็นภรรยาของคนที่

ปราศจากผู้รักษาใด ๆ แสงของพระจันทร์ (ของผู้นั้น) จะพินาศย่อย ๆ โดยธรรมชาติ

แต่ความงามแห่งหน้าที่ประกอบด้วยความรู้ (ของพระองค์) จะติดอยู่เป็นเวลานาน (๒๓)

๒๓. หมายความว่า คนอื่นเอาแสงของพระจันทร์ไปติดที่หน้า แต่ก็ไม่รุ่งเรือง

อยู่นานเพราะไม่มีเครื่องป้องกัน แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้มีวิทยาเป็นเครื่อง
ป้องกัน จึงอยู่ได้นาน

บทที่ ๒๐ มาลีณี

(19) rudhira ruci lavañ candras tad āsye tadye
sakala kamalam apy aṅghri dvaye bhām vibhartti

(20) yadi divi bhuvi lokānām mato niṣkalaṅko
yad anukaraṇa bhūtārccāmarāṇān nṛ vandyā//

คำแปล พระจันทร์ทรงไว้ซึ่งแสงสว่างสีแดงบนพระพักตร์ของพระองค์ แม้มือขว้างขว้าง
ก็ทรงไว้ซึ่งความงามที่พระบาททั้งคู่ของพระองค์ ถ้าว่า (พระจันทร์) อันปราศจาก
รอยมลทิน ในท้องฟ้า เป็นที่นับถือของคนทั้งหลายในโลก รูปเคารพอันเป็นรูปเหมือนของ
พระองค์ทั้งเป็นที่กราบไหว้ของเทวดาและมนุษย์ (๖๔)

(21) iti saundarya paṭaṇaṁ samāptam ॐ

คำแปล บทที่กล่าวถึงความงามจบลงแล้วดังนี้

๖๔. คำว่า อรุจา แปลว่าการบูชาก็ได้ ดังนั้นบาทสุดท้ายนี้อาจจะแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า
"การบูชาเทวดาทั้งหลาย อันเป็นการเลียนแบบพระองค์เป็นสิ่งที่มนุษย์พึงกระทำ"
ข้าพเจ้าคิดว่าคำแปลแรกเหมาะสมกว่า เพราะเป็นบทสรุปให้เหตุผลความสำคัญ
ของรูปเคารพเรนทราทิพย์

บทที่ ๒๑ อุปราติ

(22) ॐnamaś śivāyāstu śivāya vo ya

ś śaṅke śaśāṅkānala sūryyanetraḥ

(23) usṇatva śītatva samatvamīpsu

s svāsyē vibhartty adbhuta jahnujātām //

คำแปล ขอความนอบน้อมจงมีแก่พระศิวะเพื่อความสุขดีแก่ท่านทั้งหลาย

ข้าพเจ้าคิดว่า เนตรของท่านประกบด้วยพระจันทร์ ไฟ และพระอาทิตย์

ท่านปรารถนาที่จะไคล้แล้วซึ่งความเสนอกันระหว่างความร้อนกับความเย็น จึงทรงไว้ซึ่ง
(๒๔)

รหุขรธา (แม่น้ำคงคา) ผู้มหัศจรรย์บนเพียรของตน

๒๔. บทนี้เป็นบทเริ่มต้นของปฏฐะใหม่ ฉะนั้นจึงกล่าวสรรเสริญเทพเจ้าอีกครั้ง และเล่าถึง
ลักษณะของพระศิวะ เช่นว่ามีนัยน์ตาประกบด้วยพระจันทร์ ไฟ และ พระอาทิตย์ ทรงไว้
ซึ่งแม่น้ำคงคา ในที่นี้ใช้ว่า รหุขรธา (ลูกสาวของฤๅษีหรือรหุ) อันเป็นนามหนึ่งของ
แม่น้ำคงคา

- (24) bhuja dvayan nirjita vairi vṛṇḍā^(๖๖)
n dr̥ṣṭārd̥dha bhāgan dhṛta varmma yuktam
- (25) yasya sma dehārd̥dha garīndra randhra^(๖๗)
niryāta bhogīndra vibhāṃ vibhartti//^(๖๘)

คำแปล พระกรทั้ง ๒ ของพระองค์ ซึ่งปราบหมู่มศัตรูอันมีส่วนถึงหนึ่งอันเรามองเห็น

อันเหมาะแก่เกราะที่พระองค์ทรงอยู่ ทรงไว้ซึ่งความงามแห่งพญานาค ผู้มีกึ่งของตัวออกมาจากพญานาค

-
๖๖. วุฒุนาบุ ศัพท์จริงว่า วุฒุนาบุ เป็นตัวอย่างของการใช้ มุหุทธะและตันตระสลับกัน
ในที่นี้ใช้ ṇ แทน n และ ḍ แทน d แต่สำหรับคำว่า sphuta ในบทที่ ๒๔ (XV),
38 ภาตา กลับใช้ t แทน ṭ
๖๗. ครินุทร สันนิษฐานว่าเป็นศัพท์ที่กวีถูกขึ้น จากคำว่า ครินุ แปลว่า ผู้มีพิษ + อินุทร
แปลว่า เป็นใหญ่ เจ้าแห่งผู้มีพิษคืองู หรือพญานาค
๖๘. บทนี้มีการเปรียบเทียบที่คมมาก คือเปรียบเทียบขนที่โผล่ออกมาจากเกราะเหมือนงูออกจากกรู
หึ่งกุ่มีลักษณะที่รวดเร็ว การกล่าวถึงความสามารถของขนในบทนี้สอดคล้องกับบทแรก
ในหน้า ๒ ของจารึกเก่า

คำ B

บทที่ ๒๓ (X) วสันตคิลก

(1) yo sau parān dhāma¹bhujena jetum²

ājau vinā savyabhujan nu śaktah³

(2) punar jayan savyabhujena kāryyam⁴

savyāpasavyāhitam icchatī sma //

คำแปล ในการรบพุ่ง พระองค์สามารถที่จะเอาชนะท่านะแก่ศัตรูทั้งหลายได้ด้วยกรอัน

ทรงพลัง (ขวา) โดยไม่ต้องอาศัยกรซ้าย (๖๔) : ทอจากนั้นขณะที่ทรงชนะด้วยกรซ้าย พระองค์

ทรงไปหาการกระทำที่ควรจะให้สำเร็จได้ด้วยกรซ้ายและขวา (๗๐)

๖๔. คำว่า savya นั้นก็มีบ้างเล่มแปลว่า ซ้ายบ้างเล่มแปลว่าขวา (ตรงกันข้ามกับ

apasavya) ในที่นี้ ศาสตราจารย์เชเคส์ แปลว่า "ซ้าย" แต่สำหรับคำแปล
เรื่องอรพทที่ (๗๐) จะแปล savye ว่าขวา ดีกว่า เป็นเมื่อที่คนทั่วไปมัก

จะแปลคำว่า dhāma ว่า อำนาจ

๗๐. ทรงนี้ ศาสตราจารย์เชเคส์ ให้เรื่องอรพทไว้ว่า สามารถเอาชนะชนะได้โดยสิ้นเชิง

(IC.V p.303 n.2) ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า อาจจะแปลได้อีกอย่างว่า

"ท่านผู้นั้น ผู้สามารถ ที่จะเอาชนะข้าศึกได้ เพียงด้วยแขนแห่งอำนาจ

(หรือแขนคืออำนาจ) ในการสงคราม โดยเว้นจากการใช้แขนข้างขวา เมื่อท่านก็ยัง

ชนะอยู่ด้วยแขนข้างขวาก็ (ก็เพราะ) ท่านปรารถนาที่จะกระทำกิจ ซึ่ง (บุคคลอื่น

กระทำ) สำเร็จด้วยแขนซ้ายและแขนขวา (ด้วยแขนขวาเพียงข้างเดียว)"

(หมายความว่า ท่านผู้นี้มีอำนาจที่บุคคลอื่นกลัวว่ามี แต่ท่านก็ยังใช้แขนขวาสู้ศัตรู

เพื่อแสดงว่า การรบที่คนอื่นต้องใช้สองแขนนั้น ท่านใช้แขนเดียวก็ชนะ)

บทที่ ๒๔ (XI) อินทรวีเชียร

(3) jāto vijātiyabhavān bhaveṣu

jetum samarthah kva cid eva kaś cit

(4) kṣattrānvayo yad dhruvam anyadeśāñ

jitrā rarājājiṣu tejasā ya [h]

คำแปล ผู้ใดก็ตามที่ถือกำเนิดในราชสกุลวงศ์ย่อมสามารถปราบปรามผู้ที่ถือกำเนิดใน
 สกุลอื่นได้ ดังนั้นพระองค์จึงได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์^(๓๑) ภายหลังที่ทรงปราบปรามประเทศอื่น ๆ
 ได้ในสงคราม ด้วยกำลังอำนาจแห่งพระองค์

๓๑. ทรงนี้ข้าพเจ้าคิดว่าน่าจะแปล "รราช" ว่ารุ่งเรืองแล้ว อาธิษ ในสงคราม หมายความว่า
 ว่า ทรงชนะสงคราม อาจแปลทั้งบทดังนี้ "เนื่องจากพระองค์ทรงถือกำเนิดในตระกูล
 กษัตริย์ จึงได้รุ่งเรืองด้วยเดชในสงคราม หลังจากทรงชนะแล้วจึงประเทศอื่น ๆ
 อย่างแน่นอน ใครเล่าผู้เกิดแล้วในภพทั้งหลายจะสามารถชนะคนเกิดในตระกูลอื่น ๆ ได้"
 การที่ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเคส์ แปล รราช ว่า ครองราชย์ เพราะเข้าใจว่า
 บทสรรเสริญนี้เป็นของ สุนทรภู่ ปรากฏจะขัดแย้งเกี่ยวกับเรื่องนี้ในบทที่ ๔

บทที่ ๒๔ (XII) อุปราติ

(5) nikṛttavidviddviradottamāṅgaṃ

raktārṇave yena raṇe nimagnam

(6) sindūradigdhāmvunidhau ratasya

jīvadgajasyeva śīro rarāja //

คำแปล ศีรษะข้างคิ้วซึ่งพระองค์ไค้ทรงค้ำ และจมอยู่ในทะเลเลือดแห่งการรบพุ่ง

เปรียบเสมือนศีรษะข้างที่มีชีวิตอยู่ กำลังสนุกสนานในทะเลสาบอันย้อมด้วยสีแดง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๒๖ (XIII) อุปชาติ

(7) yeno dvibhinnau rudhirāruṇau nu

savyāpasavye śatavairivīrau

(8) japāv ibhau vīkṣya viśaṅkya yuddhe

prāsādabhedam sma caranti vighnā[h] //

คำแปล อุปสรรคทั้งหลายเห็นแล้ว ซึ่งข้างสองตัวที่กล่าวหาญเท่ากับศัตรู ๑๐๐ คน

ซึ่งถูกผ่าเป็นสองท่อน แยกด้วยเลือกกำลังร้อง ในการรบอันคุเหือก ทั้งค้ำซ้ายและขวา (๗๒)

เกรงพระองค์จะพึงปราสาท อุปสรรคก็วิ่งพุ่งเข้าไป (เพื่อรักษา) (๗๓)

๗๒. ศาสตราจารย์เซเคส์ ให้เชิงอรรถไว้ว่า "ด้วยพระกรแต่ละข้าง พระองค์ได้ประหาร ศัตรูของพระองค์" (IC.V p. 303 m. 3)

๗๓. ความหมายของบทนี้ยากจะตีความ อุปสรรคในที่นี้คงจะหมายถึงข้าศึก ความคงจะเป็นว่า ข้าศึกเห็นว่าท่านผ่าข้างเป็น ๒ ซีกได้ ตกใจกลัวว่า ท่านจะพึงปราสาท (เมือง) ของตน จึงวิ่งหนีไป

บทที่ ๒๘ (XIV) อุปชาติ

(9) yasyārim ekaṃ śaraśīghranītam

ūrdhvan drutan drāg valamandalebhyaḥ

(10) mṛtāmṛtānāṃ gaṇanāya nūnaṃ

yuddhe nayad vairivalādhīpendraḥ //

คำแปล ข้าศึกคนเดียวยิงไปอย่างรวดเร็ว เพราะลูกศรเบื้องหน้าของกองทัพข้าศึก

คนนั้นเท่านั้น ที่จอมทัพศัตรูอาจนำกลับมาใช้นับระหว่างผู้มีชีวิตอยู่และผู้ที่ตายไปแล้ว (๙๔)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๙๔. บทนี้ก็ตีความหมายลำบาก อาจจะแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า "จอมทัพของกองทัพศัตรูได้นำ
ไปแล้ว ซึ่งศัตรูคนหนึ่งของพระองค์ (นเรนทราทิตย์) ถูกนำไปแล้วโดยเร็วโดยลูกศร
ผู้กำลังยิงไปแล้วอย่างรวดเร็ว เบื้องหลังของกองทัพ เพื่อนับคนที่ตายและคนที่ยังไม่ตาย
ในการรบ" หรืออาจจะหมายความว่าเมื่อผู้มีชีวิตเดียวที่จะอยู่รอดได้คือการวิ่งหนี
ถ้าใครไม่วิ่งหนีก็ตายหมด

บทที่ ๒๔ (XV) วสันตคิลก

(11) nītaś śaro ripatirāśīśirassu sadyas

svasyāsane sthitikaro virarāja raṅge

(12) yenānavekṣita vijīvitavairiṇā ced

āśaṅkito sphutagatir varavairimūrdhnām //

คำแปล ในการรบพุ่ง ขุนอันพระราชาของคณิ ผู้ไม่คำนึงถึงการฆ่าศัตรู ทรงแสงออกไป

ที่กลุ่มเคียวของศัตรู และดูเหมือนว่าจะย้อนกลับมาสู้ที่ของตนในทันที แต่ถาขุนนี้ดังเล
 บทที่ ๒๔ (XV) วสันตคิลก (๑๕)
 ก็หมายความว่า เป้าหมายของศัตรูผู้เลิศจึงไม่แน่นอน

๑๕. บทนี้คงจะหมายความว่า ท่านผู้นี้ยังชนะได้อย่างแน่นอนว่า ทุกสิ่งรวดเร็ว ถ้าลูกขุนจ้าวรืออยู่
 ก็แสดงว่าไม่มีเป้าหมายเหลือให้อีกแล้ว ศาสตราจารย์เชเคส์ ไม่ได้แปลคำว่า
 "ปติ"

บทที่ ๒๔ (XVI) วสันตทิลก

(13) utkr̥ttamūrdhoddhatavidviṣāṃ yac-
cakreṇa jāyāsmaraṇas' ca nītaḥ

(14) vyomotpatan bhūmigato vabhau nu
dyustrīṇirastas svavadhūsmaratvāt //

คำแปล ศีรษะของศัตรูที่ยิงผมของและถูกตัดด้วยจักรของพระองค์ มักจะไปถึงภรรยา
ของทนต์ และพุ่งขึ้นไปสู่ท้องฟ้า แต่มีซากก็กลับตกลงมายังพื้นดิน คล้ายกับว่าถูกบรรดา
นางอัปสรขับไล่กลับลงมา เนื่องจากยังคงระลึกถึงภรรยาของทนต์อยู่

บทที่ ๒๕ (XVII) วสันตทิลก

บทที่ ๓๐ (XVII) มาลินี

(15) raṇabhuvi suripūṇān nirvviḥityantakāle

lalitanisītasāstrāgre viyaty utpatan yaḥ

(16) jvaladanalanibho dhāmnānyadantīndrayāto

śanir iva ś [u] bhavān saddharmmavṛṣṭyā sahādrau //

คำแปล ในสนามรบซึ่งปลายแหลมคมของพระขรรค์ของพระองค์กำลังกวัดแกว่งอยู่
 แต่มิได้มีชัยชนะหรือประหารศัตรูที่ได้ พระองค์ก็ทรงโจนขึ้นไปในอากาศคล้ายกับดวงไฟ
 อันกำลังลุกโชติช่วงและฟาดถูกพญาช้างของศัตรูเสียด้วยกำลังอำนาจของพระองค์ คล้าย
 กับว่าสายฟ้าอันเป็นมงคลได้ตกลงยังบนภูเขารวมกับสายฝนแห่งธรรม (๗๖)

(17) iti sauviryyapaṭalaṃ samāptam 0

คำแปล (บรรทัดที่ ๑๗ ในก้าน B) ณ ที่นี้ก็จบบทที่กล่าวถึงการกระทำอันกล้าหาญ

๗๖. บทนี้เป็นบทสรุปของ เสาวีรปฏละ ที่ความใกล้เคียงอย่าง

๑. ตรงที่ ศาสตราจารย์เซเคส์ แปลว่า ฟาดถูกพญาช้างของศัตรู

น่าจะแปลว่า.....โจนไปที่พญาช้างตัวอื่น.....

๒. อนึ่ง บทนี้คงจะเป็นการสรุปการทำสงครามว่าการทำสงครามครั้งนี้
 เป็นการทำเพื่อธรรมะ เมื่อสังหารศัตรูผู้ชั่วร้ายแล้วจะทำให้อาณาประชาราษฎร์ ทั้งที่อยู่
 ในแคว้นของพระองค์และแคว้นศัตรูมีความสุข และมีอาหารเปรียบเทียบกับความรุ่งเรือง
 หรืออำนาจของท่านเหมือนไฟอันช่วงโชติ เป็นสายฟ้าที่เป็นไปกับด้วยฝนคือความดีที่ตก
 บนภูเขารวม พระองค์เป็นผู้ให้ความดี (สายฟ้าจะไปคู่กับฝนเสมอ ฝนเปรียบกับความดี
 เพราะสามารถทำให้พืชผลอุดมสมบูรณ์)

บทที่ ๓๑ (XVIII) วสันตคิลก

(18) padmāsanāvjanayanaikyagato pi dr̥ṣṭai-
ko han dr̥ṣānyakathito nyavidādhiyaivam.

(19) āśāṅkya yas trinayanan trividhānumānan
nūnan dadhāti vidhudhāryy anisam sa - vyāt //

คำแปล "แม้ว่าข้าพเจ้าเป็นคนคนเดียวเกี่ยวกับท่านผู้มีอาสน์บัว (พระพรหม) และเป็น
คนเดียวเกี่ยวกับท่านผู้มีคทาเป็นคอกบัว (พระนารายณ์) ข้าพเจ้าคนเดียวเท่านั้นที่คนกล่าวว่า
อาจมองเห็นได้ควยทาเนื่อ แม้เมื่อเขาพยายามที่จะรู้จักอีกสององค์นั้น" เพราะคิดเช่นนี้
พระราชผู้ทรงหักจันทร (เช่นเดียวกับพระอิศวร) จึงทรงไว้ซึ่งพระเนตรทั้ง ๓ คือ

(๓๑)
อนุมาน ๓ ทลอคเวลา

๓๑. บทนี้เป็นการพูดถึงเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ที่นับถือรวมกันเป็นตรีมูรติ คือ พระพรหม
พระวิष्ณุ และพระศิวะ มีช่วงหนึ่งของศาสนาที่เชื่อว่า ในความเป็นจริงแล้วเทพเจ้า
มีเพียง ๑ การที่แยกออกเป็นเทพหลายองค์ก็เพราะมองเห็นคนละแง่ตามศรัทธาของผู้
นับถือในที่นี้คนต่างเป็นผู้นับถือไศวนิกาย จึงถือเทพอื่น ๆ ว่าเป็นส่วนประกอบของ
พระศิวะ ซึ่งถือว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด ส่วนพระราชานั้นทรงเป็นเทพที่คนธรรมดา ๆ
ในโลกจะเห็นได้ควยทาเนื่อ ตอนสุดท้ายมี sa - vyat ซึ่งศาสตราจารย์เซเคส์
ไม่ได้แปลไว้ ข้าพเจ้าคิดว่าควรเติมคำว่า โว ในที่ขาดไปและแปลว่าขอเทพนั้นจง
คุ้มครองท่านทั้งหลาย

บทที่ ๓๒ (XIX) อุปราทิ

(20) prāgāgamāḥ prāgguruṇā praṇītāḥ
prapūritā yena hṛdi svakīyam

(21) ॐ - ॐ karo na sahas suśāstram
mārttandadīvā vi ॐ - ॐ -- //

คำแปล บรรดาคัมภีร์โบราณที่แต่งโดยอาจารย์ในสมัยโบราณจะได้รับการต่อเติมให้

สำเร็จโดยพระองค์ ในหทัยพระองค์..... พระราชโองการที่มีอำนาจ
และก่อให้เกิดความดี.....พระอาทิตย์.....

บทที่ ๓๓ (หายไปไม่ทราบว่าเป็นคำประพันธ์ชนิดใด)

(กึ่งที่พบใหม่)

บทที่ ๓๔ วสันตคิลก

(1)

.....

(2) gaṅgā tv adhogati gatā giri - ๐ --

.....

(ชำรุดมากแปลความไม่ได้)

บทที่ ๓๕ วสันตคิลก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(3)

.....

(4) vidvāṅsam evam iva śavda vidortha śavda

saṅga ๐ - ๐๐๐-- ๐๐- ๐ - -

คำแปลของนักภาษา ผู้รู้ศัพท์ ราวกับซึ่งนักปราชญ์

นั้นเหียว.....

(ชำรุดมากแปลความไม่ได้)

บทที่ ๓๖ วสันตคิลก

(5) guhyo pi śāsitur atulya mukhopadeśā

t śāstreṇa vāhadṛśa - ◡ -- ◡ --

(6) evaṃ gabbhīra hr̥daye paramas' śivo yaṃ

yasyāvasat samādhikan nu nigūḍha gehe //

คำแปล ถึงแม้จะเป็นสิ่งลึกลับ จากคำสอนค้ำยปาก อันไม่มีอะไรเทียบเท่า ของครู

ค้ำยคำรา พระคิระ ผู้สูงสุดนี้ อยู่แล้ว อย่างนี้ ในเรือนอันซ่อนเร้น อย่างยิ่ง

(คือ) หัวใจอันลึกซึ้งของพระองค์

บทกวีที่ ๓๖ วสันตคิลกกร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๓๗ วสันตคิลก

(7) sarvvāgame paṭur atulyatamāni tāni

sarvva vratāni ca śivādi matāny aśeṣam

(8) yatnais samānam akarod yad ayan tato ya

d devaṇ na vetti vata devavidam vinānyaḥ//

คำแปล เพราะว่าท่านผู้นี้เป็นผู้เชี่ยวชาญในอาคมทั้งปวง ปฏิบัติแล้วอย่างเท่าเทียมกัน
 ภัยความเพียรซึ่งพรททั้งหลาย เหล่านั้นอันไม่มีอะไรเทียบเท่าอย่างยิ่ง และเป็นพรทที่เทพ
 ทั้งหลายมีพระคิจะเป็นต้นขกยอยู่แล้ว อย่างสิ้นเชิง เพราะฉะนั้น บุคคลอื่นนอกจาก เทววิห
 (คือผู้ที่ศึกษาเรื่องเทพ และบทลวดสำหรับเทพแต่ละองค์ หรือผู้ปฏิบัติธรรมจนเข้าถึงเหวะ)
 บ่อมไม่รู้จักเทพในพระองค์

บทที่ ๓๔ อุปราทิ

(9) (ā)syena nāsā kila sannikṛṣṭā

jagat pratīṭā nu mukhasya karnah

(10) atyantam atyantikatā gatosyā

syē yat sphuṭas tat śruti śavda śavdah //

คำแปล ไคยีนว่า พระนาสิกอันมีชื่อเสียงในโลกแห่งพระพักตร์อันพระโอรุ์ถึงมาไคแล้ว
อย่างแน่นอน เพราะพระกรรณที่พระพักตร์ของพระองค์ไปแล้วสู่ความไกลอย่างยิ่ง ดังนั้น
เสียงของคำแห่งศฤติ (พระเวท) ของพระองค์จึงชัดเจนน (๓๔)

๓๔. ไม่ยืนยันความหมายนี้ ถ้าจะตีความคงจะเป็นท่านองว่า อวัยวะที่ใช้ในการ

เปล่งเสียงของผู้นี้คือ จึงสวคพระเวทไคชัดเจนน (บทนี้คงเป็นการอธิบายถึงอวัยวะ

ที่ช่วยในการออกเสียง เช่นเสียงจำพวกกณุนาสิก เพราะปฏฐะนี้เกี่ยวกับคัมภีร์ภษา
ศาสตร์ทั้งอื่น)

บทที่ ๓๘ อุปชาติ

(11) (man)usya bhūtena yadān anena

○ - ○ - - artha ramaṃ ○ - dyam

(12) yasyārhamāsyā sa ○ - ○ - -

ma sādhv ivodgacchati tena śāsvat //

คำแปล กวัญหน้าของพระองค์ที่เป็นมนุษย์

.....งคงมควยควมหมยอันเหมาะสม.....

...จะนั้น ย่อมขึ้นไป อย่างแน่นอน วาากับสาธุชน

(ควมหมยไมรัคเจนเพราะหินร่ำรุมมาก)

บทที่ ๔๐ มาลินี

(13) [madh] u [ramadh] urasam yasyādhikam padya vandham
sahita sahita śavdārtha [ม] mahāntaḥ pīvantah

(14) sakala sakalam ātmīyan tyajanty eva yātvā
parama paramapi strīva tyajaty ātma vandham //

คำแปล บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลายเมื่อมีซึ่งคำประพันธ์อันมากมาย ที่มีรสแห่งน้ำผึ้งอันหวาน
ของพระองค์ อันประกอบด้วยความหมายแห่งคำ อันประกอบด้วยประโยชน์อันประเสริฐสมบัติ
บรรพตของตนไป เหมือนสตรีละพันธะของตนทั้งเก่าและใหม่ (๑๔)

(15) iti sarvva vidyābhyāsa paṭalam samāptam ๐

บทที่กล่าวถึงการเพิ่มพูนวิทยาและการศึกษาทั้งปวง จบลงแล้ว

๑๔. บทนี้เป็นตอนสรุปของปฐะ ว่าด้วยความรู้จึงกล่าวว่า ผู้ที่ศึกษาบทประพันธ์อันประเสริฐ
บทประพันธ์นั้นจนสิ้นอย่างอื่นหมด ตอนเปรียบเทียบเป็นการเล่นคำ พนฺธ ซึ่งแปลว่า
บรหฺมหรือกรงที่ผูกพันก็ได้ แปลว่าญาติที่สนิทก็ได้ บรรพตที่ ๑๓ ตรงคำว่า śavdārtha
ไม่มีนฤคิต แต่ต้องเติมเพื่อเนื้อความและฉันทลักษณ์

บทที่ ๔๑ อปฺปชาติ

(16) @namadhvam arddhendu dharantam arddhā

(๔๐)

ṅgam śārṅgiṇo mārddha kalevaram yam

(17) śauriś ca gaurī ca śīśu śśaśī ca

nu sevitur tyakta kalevarorddhah //

คำแปล รอท่านหึ่งทอขาย จงนมัสการพระองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งพระจันทร์ครึ่งซีก ผู้มีพระวรกาย กิ่งหนึ่ง

แห่งพระวิษณุ กิ่งหนึ่งแห่งพระพรหม เป็นที่แน่นอนว่า เคารี (พระวิษณุ) นางเคารี (อุมา)

และพระจันทร์แสงอ่อน เป็นผู้กึ่งแห่งร่างกายอันสองแล้ว เพื่อรับใช้ (พระองค์) (๔๑)

๔๐. แยกสนธิเป็น śārṅgiṇas "วิษณุ" ma "พรหม" arddha "ครึ่ง"

๔๑. บทนี้เริ่มปฐะใหม่ จึงมีการกล่าวบูชาเทพอีกครั้ง เทพในที่นี้คือพระวิษณุ พระพรหม

และพระศิวะ แสดงว่ามีลัทธิบูชาตรีมูรติทั้งโคกกล่าวถึงแล้วในบทที่ ๓๑ ถูกคำอธิบาย

ในเชิงอรรถที่ ๘๘ เทพที่สรรเสริญ (มี ๓ องค์รวมกัน) ในบทนี้คงหมายถึง

นเรนทราธิบดี ซึ่งถวียกย่องให้เป็นเทพเจ้าผู้มีฤทธิเท่าเทพ ๓ องค์รวมกัน

บทที่ ๔๓ อุปราศิ

(18) ramye girau ramya giri pratīte

nānā drumaiḥ pelava pallavāgraiḥ

(๔๒)

(19) vratañ cakārārūṇa dhāmabhir yyaḥ

kailāsa śaile giriśo yathā prāk //

คำแปล ที่ภูเขาอันน่ารื่นรมย์อันเป็นที่รู้จักกันว่ารมยคีรี (๔๓) ด้วยมีต้นไม้บานาชนิดอันมี
 หลายถึงอันประดับแล้วด้วยใบอ่อนที่มอบบาง -

๔๒. vratañ cakāra แปลได้อีกอย่างว่า "ถือพรต" หรือมีชีวิตอยู่ ฉะนั้นคำแปลอีกอย่างหนึ่ง

คือ พระองค์มีชีวิตอยู่ด้วยต้นไม้....(หมายถึงเสวยใบไม้) ซึ่งเข้ากับความในบทต่อไป

๔๓. รมยคีรีนี้คงจะเป็นชื่อสถานที่ เพราะกล่าวซ้ำสองหนว่าภูเขาอันน่ารื่นรมย์ อันเป็นที่รู้จักกัน
 ว่า รมยคีรี ปัญหาเมื่ออยู่ว่า รมยคีรีจะอยู่ที่ใด มีข้อสันนิษฐานได้หลายประการดังนี้

๑. เป็นอีกชื่อหนึ่งของเขาพนมรุ้ง โดยหมายถึงบริเวณโคกบริเวณหนึ่ง โดยเฉพาะ
 บนเขาหรือบริเวณปราสาท อาจจะเป็นแถว ๆ มณฑล หรือตรงทางเดินที่มีค ๑ ประคองดำ
 อันใช้เป็นบันไดเพื่อพรตได้ ชื่อ รมยคีรี ไม่มีปรากฏในจารึกเขมรที่ ศาสตราจารย์เชนส์
 บันทิกไว้ มีแต่ รมยาครวณ (K.89, p.29; K.195, p.7)

๒. ภูเขาอื่นในบริเวณนั้น ถ้าเป็นไปได้ก็อาจจะเป็นไปรมัก เพราะอยู่ไม่ไกล
 จากกันนัก มีปรากฏร่องรอยของศาสนสถานโบราณ และมีจารึกเขมรอยู่ด้วยที่
 ภูเขาไปรมัก (ดูเชิงอรรถที่ ๒๑)

๓. ขอกโดยขอกหนึ่งของเขาพนมรุ้ง ซึ่งมี ๒ ขอก

- ๔. คำว่า "รมย" อาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับชื่อจังหวัดบุรีรัมย์ในปัจจุบัน กล่าวคือ บริเวณที่ตั้งของจังหวัดบุรีรัมย์มีภูเขาริวกว่า เขากระโคง มีร่องรอย ศาสนสถานบนนั้น รมยศิริ อาจจะหมายถึงเขากระโคงนั้นก็ได้ ดังนั้นชื่อเมืองบุรีรัมย์ปัจจุบันอาจจะมาจากชื่อเก่าของเขากระโคงนี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อสอบถามชาวบ้านว่า ชื่อเมืองบุรีรัมย์นี้เป็นชื่อเดิมหรือเปล่า และชาวบ้านเข้าใจคำว่าบุรีรัมย์ นี้อย่างไร ชาวบ้านกลับตอบว่า ที่จริงเขาเรียกเมืองนี้ว่าเมือง /peh/ ไม่ได้เรียกว่าบุรีรัมย์ และชื่อเขากระโคงเองเขาก็เรียกมาอย่างนั้นไม่มีชื่ออื่น ไม่มีผู้ใดรู้จักภูเขากระโคงหรือเมืองโนนฆม รมยศิริ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระองค์ได้กระทำแล้วซึ่งพรท ด้วยความรุ่งเรืองของอรุณ (ในตอนเช้า)

อย่างเดียวกับที่พระศิวะ (กระทำแล้ว) ในกาลก่อนที่เขาไกลาส (๔๔)

๔๔. คำว่า "อรุณขามภีร" นั้น อาจจะแปลไปได้สองอย่าง ถ้าถือว่าเป็นตัวขยาย
 กันไม่แปลว่ามีใบเป็นสีชมพู หรือถ้าถือว่าเป็นวิเศษขยายการฆ่าเพื่อพรท ก็แปลว่า
 ทำด้วยกำลังแห่งเวลาเช้า (เวลาเช้าให้กำลังให้มีความสดชื่นแข็งแรง) หรือ
 ทำพร้อมด้วยความรู้เรืองเรืองของอรุณ (เวลาเช้า)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๔๓ อุปชาติ

(20) prātas samutthāya vidhāya yogam

yo vrahmaṇo dvāram idaṃ vibheda

(21) vrahmaṇḍa bhedān nu bhiyātma yogai

ś śanaiś śanair yyogam imaṇ cakāra //

คำแปล ในตอนเช้า พระองค์ทรงลุกขึ้นแล้วแต่เช้า ปฏิบัติแล้วซึ่งโยคะ (แล้ว)
ทำลายแล้ว ซึ่งประตูของพระพรหมนี้ พระองค์ทรงกระทำโยคะนี้อย่างช้า ๆ ค่อยเกรง
ว่า จักรวาลจะถูกทำลาย เพราะโยคะของคน อย่างแน่นอน (๔๕)

๔๕. กล่าวถึงกิจวัตรของพระองค์ผู้ทรงผนวชเป็นรูปโยคี ตอนที่กล่าวถึง การทำลาย

ประตูพรหมนั้น ข้าพเจ้าตีความออกเป็นสองประการคือ ประการแรกพระองค์
ทรงบำเพ็ญตบะอยู่ในถ้ำ เมื่ออำนาจตะแบกกล้าก็สามารถทำลายประตู ซึ่งเปรียบ

เสมือนเครื่องกีดกัน ไม่ให้คนได้ความรู้สูงสุดได้ อีกประการหนึ่งอาจจะเป็นข้อประกอบ
ทางโบราณคดีได้ เนื่องจาก ปรากฏประธานทางค่านะวันออกมีขปรางค์ที่ติดต่อกับ
มณฑลต่างกับค่านอื่น เป็นไปได้ที่จะเป็นการพังประตูของเก่าเพื่อสร้างใหม่ให้ถูกต้อง
ตามพิธี ข้อตีความทางปรัชญาคงจะเป็นไปได้ แต่ข้อตีความทางโบราณคดียังต้องตรวจ
สอบอีก ความในบรรทัดที่ ๒๑ คงจะหมายความว่า พระองค์ทำโยคะช้า ๆ ยังจะทำ
ให้ประตูพังได้ ถ้าทำมาก ๆ เร็ว ๆ คงจะทำลายโลกได้

บทที่ ๔๔ อุปชาทิ

(22) yas saptamāse phala patra bhojyaṃ

bhūñjan vabhau bhojana pāna bhājāṃ

(23) tulyān dhruvaṃ yogigaṇenuyāte

khedān nirāhāram anāpta esah //

คำแปล เป็นเวลา ๗ เดือน พระองค์เสวยอาหารที่เป็น ผลไม้ และใบไม้
ปรากฏเสมอกับผู้มีวิโรคโภชนะและน้ำดื่ม อย่างมั่นคง เมื่อหมู่โยคีประพฤติตาม หมู่โยคี
ไม่สามารถที่จะอดอาหาร (๔๖) เพราะความลำบาก

๔๖. หมายความว่า พระองค์ก็เสวยพระกระยาหารน้อยเท่า ๆ กับคนอื่น แต่เป็นผู้ที่อดทน

จึงไม่รู้สึกรับได้รับความยากลำบาก หรือจะแปลอีกอย่างว่า "เป็นเวลา ๗ เดือน
พระองค์เสวยอาหารที่เป็นผลไม้และใบไม้ปรากฏเสมอกับคนทั้งหลายผู้กินน้ำและอาหาร
พระองค์ไม่ทรงอดพระกระยาหาร ก็เพราะความลำบากในหมู่โยคีผู้ติดตามไปแล้ว อย่าง
แน่นอน"

หมายความว่า ถ้าพระองค์อด โยคีอื่น ๆ ก็ต้องอดด้วย ซึ่งต้องลำบาก
เพราะพระองค์อย่างแน่นอน

การที่พระองค์ออกบวชและมีบุคคลต่าง ๆ ตามเสด็จเช่นนี้อาจจะเป็นส่วนหนึ่ง
ที่ทำให้สันนิษฐานว่าอาจจะมิได้เสด็จออกบวชด้วยความสมัครใจ แต่หากว่าเป็นเรื่องที่
เหตุการณ์ทางการเมืองบีบบังคับก็ได้ (ดูบทที่ ๔ หน้า ๑๔๓)

งาน C

บทที่ ๔๔ (XX) อุปราทิ

- (1) bhartteśvaro bhūd divi bhūtasāṅghe
- (2) bhūmyudbhavo yo yamabhūtabharttā
- (3) tena dhruvaṃ dhūrjatito na pūrvvāt
- (4) tato dhikam yaṃ bhajate sma bhūtaḥ //

คำแปล ตลอดเวลาและไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวโลกนับถือพระองค์ยิ่งกว่า ชูรชฎิ
(นับถือ) พร้อมกับพระองค์ซึ่งบนสวรรค์เป็นพระอิศวร เจ้าแห่งหมู่มฤค เมื่อเกิดบนโลก

(๔๔)
ก็เป็นเจ้าแห่งภูคของพระยม

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔๓. ศาสตราจารย์เชเคส์ ให้เชิงอรรถไว้ว่า "อาจแก้ "ภูคะ" เป็น "ภูคิ" คือ "โซคธาก"

ซึ่งทำให้ความหมายดีขึ้น" (ICV p.304 n.2) แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า "ภูค" ที่กล่าว
เป็นข้อความเปรียบเทียบระหว่างภูคในสวรรค์กับภูคบนพื้นดิน

๔๔. ข้าพเจ้าตีความบทนี้ว่า ประชาชนเคารพนับถือพระเจ้าแผ่นดินมากกว่าพระศิวะเสียอีก
โดยจะแปลว่า "พระองค์เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เป็นนายในหมู่มฤคในสวรรค์ ผู้ซึ่งได้สมภพ
บนพื้นดิน ได้เป็นนายสัตว์โลก (ยมภูค สัตว์ของพระยมหมายความว่าความถึงมุนษย์และสิ่งมีชีวิต
ที่พระยมเป็นผู้ให้ชีวิต และผู้คร่าชีวิตไปด้วย) เพราะฉะนั้นแน่นอนสัตว์ทั้งหลาย
จึงเคารพพระราชายิ่งกว่าชูรชฎิ (ศิวะ) อย่างไม่มีใครไ้กับความนับถือมาก่อน"

บทที่ ๔๖ (XXI) อินทรวีเชียร

- (5) g[u]hāgr̥he dhvāntaghaṇe dhiyā yo
 (6) raśmipratānaṃ vitatāna tiṣṭhan
 (7) ādityanāmaiva samānamāno
 (8) [bbā]nur guhādhvāntajitau na tasya //

คำแปล เมื่ออยู่ภายในถ้ำที่มีคสลัว ท่านก็ใช้สมาธิของท่านเปล่งรัศมีอันเจิดจรัสออกมา
 (ดวงอาทิตย์) ที่ส่องแสงย่อมได้รับการยกย่องเท่ากับ (แสงสว่าง) ที่มีนามว่าอาทิตย์
 แดดดวงอาทิตย์นี้ (ก็ไม่เท่ากับอาทิตย์ผู้นี้) ในเมื่อเปรียบเทียบกับชัยชนะที่ท่านผู้นี้มีต่อความ
 มีคมภายในถ้ำ (๔๔)

๔๔. บทนี้เป็นการยกย่องพระราชานเฝ้าพระอาทิตย์ ข้าพเจ้าแปลว่า พระองค์สถิตอยู่
 ในถ้ำอันเป็นประจักษ์เรือน (หรือเรือนอันมีคจิบระจุกดำ น่าจะหมายถึงถ้ำที่คดแปลง
 เป็นที่อยู่แบบในอินทียโบราณ) อันมีคทึบ แลแล้วซึ่งการแผ่รัศมี ด้วยความคิด
 (พระอาทิตย์) เป็นผู้อันเขานับถือเสมอ (ด้วยพระองค์) เพียงชื่อ "อาทิตย์ะ" เท่านั้น
 ไม่เสมอกับพระองค์ในการชนะความมืดภายในถ้ำ (หมายความว่า พระอาทิตย์
 ไม่สามารถจะขจัดความมืดในถ้ำได้ เช่นพระองค์)

บทที่ ๔๘ (XXII) อุปชาติ

- (9) pū [r] vva [m] gabhīro vdhir atah prakarṣam
 (10) gabhīrabhūs taddhṛdayāyamānaḥ
 (11) [hr] datyagādhāv dhibhiyeve ya yoge
 (12) [ya] syaurvvavad vahnivibhordhvabhūtā. //

คำแปล แต่เดิมมหาสมุทรย่อมลึก เมื่อเข้ามาสู่หัวใจของพระองค์กลายเป็นความลึก
 อย่างมาก คล้ายกับว่าเพราะกลัวความผูกพันอันนี้กับมหาสมุทร อันยังไม่ได้คือจิตใจของพระองค์

ซึ่งมีเปลวไฟพุ่งขึ้น ดังเปลวไฟเออรวะ (๔๐)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔๐. บทนี้ก็เช่นกันที่ ศาสตราจารย์เซเคส์ แปลคำว่า โยค ว่าการรวม เพราะไม่ได้
 ท่อนที่กล่าวถึงการบำเพ็ญโยคะ ข้าพเจ้าจึงจะแก้คำแปลตรงนี้เป็นว่า จิตใจของ
 พระองค์อันลึกซึ่งเพราะโยคะ

และตีความว่า เชื่อกันว่าในทะเลมีไฟอันร้อนแรงเรียกว่าไฟเออรวะ
 ซึ่งรักษาระดับน้ำไม่ให้ท่วมเกินขอบมหาสมุทรขึ้นมา แต่เมื่อทะเลมารวมกับความลึก
 ของน้ำพระทัย (ที่โยคะทำให้ลึก) น้ำก็ลึกขึ้น ไฟเออรวะเกรงว่าจะเกิดน้ำท่วม
 จึงต้องพุ่งขึ้นสูง

บทนี้คงจะเป็นการบรรยายถึงภาพจริงว่า ระหว่างทำโยคะ มีผู้จุดไฟไว้

บทที่ ๔๔ (XXIII) อินทวิเชียร

(13) yo py aṣṭamūrttir vidito ṣṭamūrttes

(๔๑)

(14) tulyo nu yenāṣṭadine nivṛttau

(15) vṛtter anuocārīta mūtramātrā-

(16) dau divyalīlām sakalām avāpa //

คำแปล ท่านผู้นี้คืออัมฤต (พระอิศวร) เอง หรือเท่ากับอัมฤต ภายหลังที่ได้รับ

คำสั่งสอน (จากอาจารย์ผู้นี้) ^(๔๒) เท่านั้น โดยการปฏิบัติการอดกลั้นถึง ๔ วัน รวมทั้งการ

กลั้นปัสสาวะ ฯลฯ บุคคลจึงจะถึงซึ่งความสุขนิรันดร์ในสวர்கษณฟ้าหั่งผกโต ^(๔๓)

๔๑. ศาสตราจารย์สัตยพรท ได้เห็นว่า "aṣṭa" ในที่นี้คงจะหมายถึง "aṣṭama"

แปลว่าที่ ๘ ซึ่งแตกต่างการใช้รูปเอกพจน์

๔๒. คำว่า "อาจารย์ผู้นี้" ศาสตราจารย์เซเคส์ เติมเข้าไปเฉย ๆ คงจะหมายถึงนเรนทราทิพย์

๔๓. ข้าพเจ้าขอเสนอคำแปลอีกแนวหนึ่งว่า "พระองค์แม่เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นอัมฤต เป็นผู้เสมอ

กับอัมฤต อย่างแน่นอน เมื่อพูดถึงการกระทำ มีการกลั้นปัสสาวะ เป็นต้นที่กระทำแล้ว

โดยพระองค์ พระองค์ก็ไ้บรรลุดังทิพย์ลีลา (= ความเป็นพระเจ้า) ทั้งหมดในวันที่ ๔"

และบทนี้เป็นบทที่กล่าวถึงนเรนทราทิพย์ ซึ่งได้รับการยกย่องให้เทียมเท่าพระวิระ

อัมฤต เป็นรูปทั้ง ๔ ของพระวิระ: ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ พระอาทิตย์ พระจันทร์ รูปที่ ๔

บางครั้งก็กล่าวว่า คือ อาคัมน์ บางครั้งก็กล่าวว่า คือ ยชมาน (พราหมณ์ผู้กระทำพิธี,

การกระทำพิธี) ทำให้โลก เข้าไปแทรกอยู่ในแก่นแท้ของพระวิระ

ความลึกในเรื่องอัมฤตแพร่หลายในอาณาจักรขอม มีการแสดงออก โดยการ

สร้างสิ่งศักดิ์ทั้ง ๔ และมีกล่าวถึงในจารึกหลายหลัก (รายละเอียดใน Kamaleswar

Bhattacharya, Les Religions brahmaniques dans l'ancien

Cambodge) p. 58-59

บทที่ ๔๔ (XXIV) อุปชาติ

(17) saunāganāgas sphuta eṣa bhāṣye

(18) śavdāṛthavitsarvvabhujāṅgasāṅgham

(19) - tpr[e] rayaty ātmagana ∪ - -

(20) - ty atra tāvaty a ∪ - ∪ - - //

คำแปล มีชื่อเสียงอยู่ท่ามกลางพวกเสานาค ด้วยภาษาที่ชัดเจน ท่านก็ไ้กระตุ้นเตือน

ให้ผู้ที่มาประชุมทั้งหมดรู้จักถึงความหมายของคำ..... ความสำคัญย่อมมีอยู่มาก..... (๔๔)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๔๔. ปฏฺฐะนีกัถาวัถฺถิ ความสามารถค้านไวยากรณ์และภาษาศาสตร์ อ้างถึงตำรามหาภษย

ของปตฺถุชฺฉี ซึ่งกล่าวถึงนักภาษา ตระกูลต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงด้วย เสนาค หมายถึง

พวกศิษย์ของสุนาค คือ ปตฺถุชฺฉี (คำว่าภาษาเย ที่ ศาสตราจารย์เชเคส์ แปลว่า

ด้วยภาษา ข้าพเจ้าหมายความว่าถึง ตำรา มหาภษยะ) อนึ่งบทนี้ แปลได้อีกอย่างว่า

"เมื่อคัมภีร์ภษยะแจ่มแจ้งแล้ว (อันพระองค์ศึกษาได้อย่างแตกฉานแล้ว) พระองค์

ผู้เป็นนาค (ผู้ประเสริฐ) ในหมู่พวกเสานาค (นักไวยากรณ์) ก็กระตุ้น หมู่ของพวก

นาคทั้งหมดคือนักไวยากรณ์ทั้งหลาย

บทที่ ๕๐ (XXV) วสันตคิลก

(21) dhyāpakādhī

.....

คำแปลประชุมแห่งอาจารย์ทั้งหลาย.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๕๑ วสันตคิลก

.....

(1) - - ◡ - ◡◡◡ - ◡ paraprabhutvam

(2) - - ◡ - ◡ yataro vividha vratena

(3) - - ◡ bhūdhara dayāmṛtam antareṇa //

คำแปลความเป็นใหญ่..... เว้นแต่น้ำอมฤตคือพระเมตตาของพระเจ้า

แผ่นดิน ด้วยพรที่มีประการต่าง ๆ.....

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๕๒ มาลินี

(๕๕)

(4) ○ ○ ○ ○ ○ dayānāyārccanāyānavadyo

(5) nagaranara cayair yyātas sanāryyāryya yūthaiḥ

(6) t arana kara janantaṃ sarppa daṣṭan taratya

(7) kṣatam ativiṣato mantrāis sma mandākinī **stham** //

คำแปลพระองค์ผู้ปราศจากมลทิน....ไปแล้วกับหมู่คนผู้เป็นชาวนคร

(เมืองพระนคร?) และหมู่หญิงผู้ประเสริฐ เพื่อแสดงการวะ.....

พระองค์ช่วยแล้วซึ่งคนผู้เป็นผู้อุปถัมภ์คนนั้น (หรือผู้เป็นช่างก่อเรือ) ผู้ถูกงูกัด

ผู้อยู่แล้วในแม่น้ำคงคาสวรรค์ (ตายแล้ว?) ให้เป็นผู้พ้นจากอันตราย จากพิษงู อันแรง

ควมมนตรทั้งหลาย (๕๖)

(8) iti vidyā siddhiyogapāṭalam samāptam

คำแปล ปลูกะที่วาคัยวิทยา ลิตธิ และโยค จบลงแล้วคังนี้

๕๕. คำว่า dayānāya ไม่ไคแปลเพราะเป็นส่วนของคำสมาสซึ่งไม่ทราบข้างต้น

๕๖. บทนี้เป็นบทสุดท้ายของปลูกะที่วาคัยอำนาจของโยคะ จึงกล่าวถึงการที่พระองค์ใช้

อำนาจโยคะให้เป็นประโยชน์ ในที่นี้มีข้อที่น่าสังเกตหลายประการ

๑. เป็นการกล่าวถึงการเสด็จไปที่ใดที่หนึ่งพร้อมกับบริวารหรือผู้ที่นับถือพระองค์

ซึ่งในที่นี้ ใ้ว่า "นครนร" อาจเป็นคนที่มาจากเมืองใหญ่ ๆ เมืองใดเมืองหนึ่งเป็นไป

ไ้ไ้ว่าจะเป็นเมืองพระนคร (Angkor) เพราะเมืองพระนครนี้ ในจารึกเรียกว่า

nagara เสมอ และเป็นเมืองที่มีถนนตัดผ่านมาถึงพนมรูงนี้ไ้ (ดูหน้า ๑๑)

- ๒. บรรทัดที่ ๖ อักษรตัวแรกอ่านได้ไม่ชัดเจนอาจเป็น ค หรือ ก ถ้าเป็น ก ศัพท์กรณ หมายถึงกู่แล เลี้ยงดู ที่ความว่าผู้ที่ไ้อุปฐากพระองค์ ถ้าเป็น ทรณกร จะแปลว่า นายช่างทอเรือ ซึ่งก็เป็นไปได้ เพราะบริเวณแถบนั้นมีแม่น้ำ คงจะมีการสัญจรไปมาด้วยเรือได้

๓. ศัพท์ ทรทิ แปลว่าข้ามหรือผ่านพ้นหรือเหนือกว่า "พระองค์เหนือกว่า...ข้ามคนที่ถูกกัก" คงจะหมายความว่าพระองค์มีอำนาจที่จะช่วยผู้นั้นได้

๔. มณฑากินีสธมฺ แม่น้ำมณฑากินี หมายถึงแม่น้ำคงคาสวรรค์ ดังนั้นผู้อยู่ที่แม่น้ำคงคาสวรรค์อาจจะหมายความว่า เขาตายแล้ว หรืออีกอย่างหนึ่ง มณฑากินี อาจจะเปรียบกับแม่น้ำสำคัญสายใดสายหนึ่งในท้องถิ่นที่ถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ เพราะว่าหล่อเลี้ยงให้ความชุ่มชื้นกับอาณาบริเวณแถบนั้น จะหมายถึงแม่น้ำบริเวณพมมรุ้ง หรือแม่น้ำในเขตเมืองพระนครก็ยังไม่ทราบชัด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทที่ ๔๓ โสลก

- (9) nidrā grāmābhīdhāne śri
 (10) trigurūn trijagad guruḥ
 (11) deśeso tiṣṭhipad yaś śri
 (12) (na)r(e) ndrāditya nāmabhūt^(๔๓) //

คำแปล พระองค์ผู้เป็นครูของโลกทั้งสาม ผู้มีนามว่านเรนทราทิตย์ ได้ประดิษฐาน
 ซึ่งครูทั้งสามผู้มีสิริที่สถานทีชื่อ นิทรากวาม^(๔๔)

๔๓. จารึกเป็นเช่นนี้ ถ้าความไวยากรณน่าจะเป็น nāmābhūt < nāma + abhūt

๔๔. บริเวณแถบพนมรุ้ง เป็นเขตที่มีร่องรอยของเมืองโบราณอยู่มากมาย นิทรากวาม

อาจจะเป็นชื่อเมืองหนึ่งเมืองใดในแถบนี้ บทนี้คงเป็นการเล่าว่าพระเจ้านเรนทราทิตย์
 ได้ประดิษฐานรูปของครูทั้งสาม (อาจจะหมายถึงพ่อ แม่ ครู) ที่ "นิทรากวาม"

(แบบที่มีปรากฏกระทำที่ปราสาทตาพรหม) ในจารึกอื่น ๆ ไม่มีกล่าวถึงนิทรากวาม มีแต่

นิทราเฉย ๆ ในจารึก K.223 Prasat Ta Slev ST.XXXVI, IC.III

บทที่ ๔๔ โศลก

(13) indra dolākhyā dolām ya

(14) śśrībhadresvara īsvare

(15) dadau tatra dadau nāga

(16) pattram sthūlādri sambhave //

คำแปล พระองค์ถวายแล้วซึ่งวอ มีนามว่าอินทรโศลา แก่พระศรีภักทเรศวรผู้เป็นใหญ่
ในพื้นนั้น ให้แล้วซึ่งช้างพาหนะแก่พระคิเว แห่งสฤธาทริ (พมมรุ้ง) (๔๔)

๔๔. กล่าวถึงการถวายของแก่เทพเจ้า แก่พระศรีภักทเรศวร (พระคิเว หรือคิเวอังก)

ซึ่งอยู่ ณ ที่นั้น (คงจะหมายถึงนิรโรคาม) และถวาย "นาคปคุตรม" แก่พระคัมภีระ
(พระคิเว) ที่สฤธาทริ (พมมรุ้ง) นาคปคุตรมนี้นี้รวมกันแปลว่า "ไบศล" ซึ่งนับว่า
เป็นของเป็นมงคลอย่างหนึ่ง แต่ในที่นี้กำลังกล่าวถึงพาหนะ ข้าพเจ้าจึงคิดว่า
จะแปลแยกว่า นาค "ช้าง" ปคุตรม "พาหนะ"

บทนี้ใจความต่อกับบทที่ ๔๑ คือกล่าวถึงการถวายของแก่เทพต่าง ๆ ศัพท์ว่า
"ศรีภักทเรศวร" นั้น ส่วนใหญ่จะหมายถึงพระคิเวที่วัฏฏ จึงอาจจะทำให้คิดได้ว่า
กล่าวหากถึงถึงคิเวอังกซึ่งอยู่อีกแห่ง คือที่วัฏฏ ไม่ใช่ที่พมมรุ้ง แต่ถ้าศรีภักทเรศวรนี้ อยู่ที่
พมมรุ้งแล้วก็จะแสดงว่าพมมรุ้งมีความสำคัญมาก จึงเป็นที่ประดิษฐานศรีภักทเรศวร ซึ่งจะมี
เฉพาะในสถานที่สำคัญ ๆ เท่านั้น (ดูเรื่องภักทเรศวรใน Kamaleswar Bhattacharya,
Les Religionsp. 21,23;38;39,90.94,122

บทที่ ๕๕ โศลก

(17) devyāṃ rājagubhāyāṃ yo

(18) yāna yātāṃ satāṃ matām

(19) hema dolāṃ vilasitāṃ

(20) mānya mātur adān mudā //

คำแปล พระองค์ถวายแล้ว ซึ่งวอทองของพระมารดาผู้เป็นที่นับถือ อันไปแล้วถวายยาน

อันเป็นที่ยกย่องของสัตบุรุษทั้งหลาย อันงดงาม ใน (แก่) เทวี แห่งราชกุหา

(๑๐๐)

(คงหมายถึงพระอุมมา) ถวายความเบิกบาน

๑๐๐. บทนี้กล่าวถึงของถวายอีกอย่างหนึ่ง คือวอทองของพระมารดา ซึ่งอาจจะเป็นการที่ลูกหลาน (ในที่นี้หมายถึงนเรนทราทิตย์) เอาวัตถุของพระมารดามาอุทิศถวายเทพเจ้าเพื่อทำบุญ

อุทิศถวายพระมารดาผู้ล่วงลับไปแล้ว

ส่วนศัพท์ว่า "เทวยาม ราชกุหาม" อาจมีความเกี่ยวข้องกับศัพท์ว่า

"กนฺโฆ ฌรเตง อญฺ ราชกุหา (กนฺโฆ ฌรเตงอญฺ = deva) ดังที่ปรากฏใน

จารึกพนมกันจวะ (K. ๒๓๑) Inscriptions du Cambodge Vol 3

หน้า ๘๒) จารึกนี้อยู่ที่เมืองพระตะบอง จารึกขึ้นในราว พ.ศ. ๑๕๐๘ ในรัชสมัย

พระเจ้าราเชนทรวรมัน กล่าวถึงเทพเจ้าซึ่งมีนามว่า กนฺโฆ ฌรเตงอญฺ ราชกุหา

"พระราชินีที่สิ้นพระชนม์แล้วแห่งราชกุหา" เป็นได้ที่ว่า ถ้านี้เป็นที่ประดิษฐานพระศพ

ของราชินีองค์นั้น

คำที่ D

บทที่ ๔๖ (XXVI) โศลก

- (1) nānāvidheṣu deveṣu
- (2) nānāvidhadhanāni yaḥ
- (3) nānāguṇavinītāni
- (4) nānāguṇigurur dadau //

คำแปล พระองค์ผู้เป็นอาจารย์เป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยคุณความดีหลายอย่าง และได้ถวาย

ทรัพย์สินอันควรยินดีที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ แก่เทพยดาต่าง ๆ ทั้งหมด (๑๐๑)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑๐๑. บทนี้เป็นตอนที่กล่าวสรุปว่าพระองค์ (นเรนทราทิตย์) ได้ทรงทำบุญกับเทพเจ้าหลายองค์
ด้วยการถวายของนานาชนิด

บทที่ ๔๗ (XXVII) วสันตคิลก

(5) [ś]iṣyas sutaś ca supitus suguror narendrā-

(6) d[i]tyasya yo yam udito varunārkkava- (๑๐๒)

(7) viṁśatyatītavayasā samatiṣṭhipat tad

(๑๐๓)

(8) rūpam hiraṇyajanakam sa hiraṇyanāmā //

คำแปล คิมยฺผู้เป็นบุตรของนเรนทราทิตยฺผู้เป็นทั้งบิดาที่ดีและอาจารย์ที่ดี เขาได้ถือกำเนิด
มาตั้งดวงอาทิตย์จากมหาสมุทร.....เขาผู้มีอายุพัน ๒๐ ปี ผู้มีนามว่าหิรัณยะ ก็ได้ให้ประติมากร
ประติมากรรูปนี้อันเป็นรูปแห่งบิดาของเขา หล่อขึ้นด้วยทอง (๑๐๔)

๑๐๒. ตอนนี้นำพาเจ้าอ่านจากภาพถ่ายสำเนาจารึกได้ความเพิ่มเติมจากที่ ศาสตราจารย์เชเคส์

ซึ่งอ่านว่า วรุณารกฺว....เป็น วรุณารกฺกวงฺเศ ฉะนั้นจึงขอแก้คำแปลที่ ศาสตราจารย์

เชเคส์ แปลว่า (เขาได้ถือกำเนิดมา) ตั้งดวงอาทิตย์จากมหาสมุทรนั้น จึงน่าจะแปล

ได้ว่า เขาได้ถือกำเนิดมาในวงศ์ของวรุณและอรุณก ซึ่งคงจะมีข้อเกี่ยวข้องกับบทที่ ๓

คานที่ ๑ บรรทัดที่ ๕ ที่พูดถึงลักษมี และอาทิตย์ วรุณจะเกี่ยวกับลักษมีได้ตามที่กล่าว

ว่าลักษมีเกิดจากทะเล

๑๐๓. บรรทัดที่ ๔ นี้ ในสันสกฤตใช้ว่า รูปหิรัณยชนก เป็นการใช้ศัพท์แปลก หิรัณยชนก

พอซึ่งเป็นทอง ประกอบกับรูป “รูป” หิรัณย แปลว่า ทอง หรือหมายถึง หิรัณยะก็ได้

๑๐๔. บทนี้เป็นตอนกล่าวถึงการสร้างรูปเคารพ ซึ่งทำพร้อมกับการสร้างจารึกนี้

บทที่ ๔๔ (XXVIII) วสันตคิลก

- (9) suvarṇalingeśālaye sa yāto
 (10) navam vayah pañcadaśasphutam yah
 (11) trtiyaśaṣṭhāṇavabhāṣyasāra-
 (12) pāre gamad yajñaganodupena //

คำแปล เขาได้มีอายุเข้าวัยหนุ่ม คือครบ ๑๕ ปี ในที่อยู่ของสุวรมลึงเคคะ (๑๐๔)
 เขาได้ผ่านความสำคัญของอรรตถกถา มหาสมุทรท้องที่ ๓ และที่ ๖ (๑๐๖) โดยเร็ว คือ
 การบูชาบัญญัติติดต่อกัน

๑๐๔. ในจารึกชื่อสถานที่ว่า "สุวรมลึงเคคะ" มีปรากฏในจารึกนี้แห่งเดียว สำหรับชื่อ

"สุวรมลึงเคคะ" ปรากฏในที่หลายแห่ง เช่นในจารึก K.127, K.136, K.194, K.383

๑๐๖. ศาสตราจารย์เชเคสโทเจิงอรรตถโวว่า ภาษาฮินดีเป็นคัมภีร์ไวยากรณ ไม่ทราบว่า

ทฤทียะนรารุณว แปลว่าอะไร ข้าพเจ้าคิดว่า ตรงนี้น่าจะแปลว่า (นิรันดระ) นั้นอาศัย
 อยู่แล้ว ๑๕ ปี (คงจะหมายความว่าเรียนหนังสืออยู่ที่นั่น) ในวิหารที่ประดิษฐานสุวรมลึงเคคะ
 เขาได้ถึงซึ่งฝั่งแห่งมหาสมุทร (คือเรียนจบ) คือเนื้อหาแห่งคัมภีร์มหาภายะ ในบทที่ ๓
 และ ๖ ค้วยเร็ว คือยัชญะ (การประกอบพิธี) (สองบทนี้ยากมาก ถ้ามานได้แสดงว่าเก่ง)

ทั้งหมดนี้เป็นการเปรียบเทียบแบบรูปกะ เปรียบคัมภีร์มหาภายะกับมหาสมุทร
 เปรียบบทกับท้องมหาสมุทร และเปรียบเทียบการประกอบพิธีสังเวद्याว่าเป็นเรือที่จะนำให้ข้าม
 ไคถึงอีกฝั่ง (ทำให้เรียนวิชานี้ได้สำเร็จ) ภูตตะนี้กล่าวถึงความรู้ทางภาษาศาสตร์
 ขวนให้คิดเลยไปว่า นิรันดระ นี้เมื่อใดเล่าเรียนแล้ว ก็มีความรู้จนสามารถที่จะแต่ง
 บทประพันธ์เป็นกาพย์กะ

บทที่ ๔๔ (XXIX) อารยา

(13) kṛtasandēśaḥ sodaśa-

(14) vayasā cāṣṭādaśāspṛute vayasī

(15) dānebhendre gaṇito

(16) [vi] cārakair yyo vicā - auryyaḥ //

คำแปล ได้สำเร็จการศึกษาเมื่ออายุได้ ๑๖ ปี เมื่ออายุ ๑๘ ปี ผู้สั่งสอนก็ถือว่าเขา
เป็นผู้ (ที่ไม่สิ้นไหว ?) คอหน้าข้างเมามัน (๑๐๗)

๑๐๗. dānebhendra อาจจะมีความหมายอื่น จะแปลว่าเป็นข้างเมามันหรือแปลว่า
ผู้เป็นใหญ่ ในบรรดาผู้ให้ทานก็ได้

บทที่ ๒๐ (XXX)

(17) vamvadya

.....

(ชำรุด)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(กึ่งที่พบใหม่)

บทที่ ๖๑ วสันตคิลก

(1) ktyā

(2) vidha

(3) bhairavya tulya ○ ○ - ○ ○ - ○ - -

(4) stotram varam pravarasena kr̥tes samam //

คำแปล

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บทสรรเสริญ อันยอกเขียน

(๑๐๔)
ที่เชื่อมกับงานเขียนของ ประวรเสนะ

๑๐๔. บทนี้เห็นซ้ำรุกรมมาก ทราบแต่เพียงว่าเป็นบทสรรเสริญ ที่เอ่ยชื่อของประวรเสนะนั้น
ข้าพเจ้าไม่ทราบว่าเป็นผู้ใด ในปทานุกรมของ Mornier Williams กล่าวว่า
เป็นชื่อเจ้าชายแห่งกัมมิระ แต่ไม่บอกว่าจะสำคัญอย่างไร

บทที่ ๒๒ โศลก

(5) kāvyavid viditaś śrīddha

(6) narendrāditya samstavam

(7) ekah karttum imam pañca

(8) paṭalākhyam śaśāka sah

คำแปล ผู้มัน (หิรัญยะ) ผู้เป็นที่รู้จักกันว่ามีความรู้ในเชิงการเยาะ ผู้เคียวสามารถ
กระทำ (แต่ง) บทประพันธ์ ๕ ปฏละนี้ อันเป็นบทสรรเสริญ ศรีทชนเรนทราทิตย์ (๑๐๘)

๑๐๘. บทนี้กล่าวถึงกวีผู้ประพันธ์บทประพันธ์ ๕ ปฏละ เมื่ออยู่ในจารึกทั้งหมดแล้ว เห็นว่า
มีเพียง ๔ ปฏละเท่านั้น คือ

๑. เสานทริยปฏล

๒. เสาวีรปฏล

๓. วิทยาภยาสปฏล

๔. วิทยาลัยโยคปฏล

เมื่อพิจารณาแล้ว ส่วนแรกของเสานทริยปฏล มีไต่กล่าวถึงความงาม
แต่กล่าวถึงลำดับวงศ์สกุล ฉะนั้นน่าจะแยกออกได้ว่าเป็นอีกปฏละ คงจะเรียกชื่อ
เป็นท่านองว่า วงศปฏลเป็นต้น (ส่วนนั้นหินแตกพอดี) บทนี้คงจะเกี่ยวข้องกับบทที่
กล่าวถึงการแต่งบทสรรเสริญ

บทที่ ๒๓ โศลก

- (9) śrīnarendrārka nītan ta
 (10) n danti danta ratham kṛtam
 (11) anūna sūnum a --
 (12) ś śivāya sa -----

คำแปล ถูกทอานผู้ไม่บกพร่อง (ถวาย) ซึ่งรถที่ประดับด้วยงาช้างอันค้ำย
 อันศรีนเรนทรารกะ (ศรีนเรนทราธิก) ขันแก้ว (เคยขัน).....แก่พระศิวะ (๑๑๐)

๑๑๐. บทนี้กล่าวถึงการถวายของของโอรสนเรนทราธิกแก่พระศิวะ อุทิศแก่พระบิดา

(นเรนทราธิก) ตามธรรมเนียมที่นเรนทราธิกเคยถวายของพระมารดา
 มาแล้ว บัญชีมีอยู่ว่า ผู้ถวายคือใคร อาจจะเป็นตัวทิตขะเอง หรือเป็นพี่หรือน้อง
 ของทิตขะ คำว่า "อนุนสุน" อาจแปลว่า "ถูกที่ไม่ต่ำกว่า, ก็เท่า ๆ กัน"
 คำ ๒ คำนี้พบบ่อยครั้งในจารึกสันสกฤตที่พบในเขมร และใช้ในความหมายนี้ ดังนั้น
 ส่วนที่หักหายไปอาจเป็นชื่อของโอรสอีกองค์หนึ่งของนเรนทราธิกก็ได้

บทที่ ๖๔ โศลก

(13) [tai] rāyurākhy -----

(14) -- dattām adād bha [vam]

(15) upāsy - āsya yasmai yo

(16) dolām vilalitottamām //

คำแปล (บรรทัดที่ ๑๖ ถวายแล้วซึ่งวอนอภัยที่สุก (แก่พระคิระ) หลังจาก

(๑๑๑)

บูชา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑๑๑. บทนี้ขอความไม่ชัดเจนเพราะหินแตก คงจะกล่าวถึงการถวายของใช้ของผู้ที่เสียชีวิต

ไปแล้วแก่เทพเจ้า

บทที่ ๒๕ วสันตคิลก

(17) sthūlādrīpāsūpata pāda parāyaṇena

(18) yēnānavadya hr̥dayena narendrasūrye

(19) sa sthūla śailā giriśena guror narendrā

(20) dityasya rūpam akarod bhavam ekabhūtam ©

คำแปล ผู้นี้ กระทำ (สร้าง) แล้ว ซึ่งรูปของนเรนทราทิตย์ ผู้เป็นครู ซึ่งเป็น
พระคิระที่เป็นรูปเหมือนอันเดียวกับพระคิระแห่งสฤลไศละ (พนมรุ้ง) ซึ่งเท้าของท่าน
เป็นที่พึ่งของปาศุปตะ แห่งสฤลาหริ (พนมรุ้ง) ผู้มีใจอันบริสุทธิ์ก่อนนเรนทรสุริยะ
(๑๑๒)
(นเรนทราทิตย์)

๑๑๒. บทนี้ก็จะอาจจะแปลได้อีกอย่างดังนี้ "ร่วมกับบุคคลซึ่งมีความภักดีอย่างสิ้นเชิงต่อเท้า
ของปาศุปตะ แห่งสฤลาหริ มีใจอันบริสุทธิ์ก่อนนเรนทรสุริยะ (นเรนทราทิตย์) บุคคลนี้
ได้สร้างรูปของนเรนทราทิตย์ ผู้เป็นครู ผู้ยิ่งใหญ่ และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับ คิรีตะ
(พระคิระ) แห่งสฤลไศละ (สฤลาหริปราสาทพนมรุ้ง)"

คิรีตะ หมายถึงพระคิระ ในที่นี้จะเป็นคิวิสิงค์ คุ Kamaleswar

Bhattacharya, Les Religions brahmaniques dans l'ancien
Cambodge d'après l'épigraphie et l'iconographie

(Paris: EFEO, 1962) p. 22, 25

คิวิสิงค์นี้ประดิษฐานอยู่ที่เขาพนมรุ้ง การทำบุญนี้อุทิศถวายแก่นเรนทราทิตย์

นั่นเอง

- ส่วนที่กล่าวถึงปาศุปตะนั้นก็น่าสนใจ คำนี้มีความหมายหลายอย่าง เช่น เป็นคำวิเสสนะที่มาจากปศุปติ (พระศิวะ) หรือชื่อพวกนับถือพระศิวะนิกายหนึ่งใน Kamaleswar Bhattacharya-Les Religions brahmaniques dans l'ancien Cambodge d'après l'épigraphie et l'iconographie (Paris: EFEO, 1961) p. 25, 29, 43-46, 73

กล่าวไว้ว่า "ในไศวนิกาย มีนิกายแบ่งย่อยออกเป็นอีกสองพวก คือ พวกปาศุปตะ และไศวะ"

ลัทธิปาศุปตะที่พบในอาณาจักรขอมโบราณที่มีหลักฐานครั้งแรก ในจารึก สมโบร์ไพรกุกประมาณ พ.ศ.๑๑๗๐ สมัยพระเจ้าอิศานวรมัน ส่วนไศวะนั้นเกิดในราว พุทธศตวรรษที่ ๑๔ ไม่มีปรากฏว่าลัทธิปาศุปตะนี้มีคำสอนเช่นโคและหลังจากสมัย พระเจ้ายโศวรมันที่ ๑ ก็ไม่ปรากฏชื่อลัทธิปาศุปตะอีกเลยในจารึกเขมร"

จารึกพนมรุ้งนี้สร้างขึ้นหลังพระเจ้ายโศวรมันที่ ๑ เป็นเวลานาน แต่ก็ยังมี กล่าวถึงลัทธิปาศุปตะในบทนี้ จึงนับว่าเป็นข้อมูลที่สำคัญในค่านศาสนา นอกจากนั้นยังมีการ กล่าวถึงคำว่า "โยคะ" อยู่บ่อย ๆ อันเป็นคำที่ ภัคตอาจารย์ กล่าวว่าเป็นคำอันเนื่องด้วย ลัทธิปาศุปตะ

จารึกบทนี้เป็นบทสุดท้ายในบรรดาบทที่สลักด้วยลายมือเดียวกัน ต่อจากนี้ มีบทประพันธ์อีกแต่สันนิษฐานว่า สลักในสมัยหลังต่อมาด้วยลายมือที่หัดกว่าตอนแรก

จารึกส่วนที่เป็นอีกลายมือ

บทที่ ๒๒ อุปชาติ

(21) hiranyasū - ō rñake narendrā

(22) ditye gate svassadanena nanyā vai

(23) agni praveśena divā gatāyām

(24) bhaktyā hiranyo kṛta vātra rū (pam)

คำแปล (เป็นคำแปลคร่าว ๆ เพราะไม่สามารถเข้าใจความหมายทั้งหมดได้)

หิรัณยะ.....ครั้นเมื่อเรนทราทิตยไปแล้วสู่สวรรค์

ด้วยกรเข้าในกองอัคนิ (กระทำพิธี) - ไปสู่ท้องฟ้า

ด้วยความรักก็ ได้กระทำรูป-----

บทที่ ๒๘ อุปชาติ

(25) hiraṇya varṇāya hiraṇya pitre

(26) hiraṇya devāya hiraṇyanāma

(27) prādād dvisaptāmvara candra śāke

(28) dikse--- nda cayena arddha cari ---

คำแปล (อย่างคร่าว ๆ) ในศักราช ๑๐๗๒ คนชื่อหิรัณยะ ไล่ให้.....

แก้เทวรูปทอง เพื่อบิคา ผู้มีวรรณเป็นทอง.. (๑๑๓)

๑๑๓. ตอนนี้เป็นตอนที่ทำให้รู้ศักราช ในที่นี้เป็น ศก = มหาศักราช ๑๐๗๒ ตรงกับ

พ.ศ. ๑๖๔๓ ตรงกันกับปลายรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชหรือหลังรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช

โดยนับเลขแบบสังเขกสังขยา คือใช้สัญลักษณ์แทนเลขและใช้เลขธรรมดาปนด้วย

ทวิ = สอง

สप्त = เจ็ด

อมฺพร = ทองฟ้า = ๐

จตุร = พระจันทร์ = หนึ่ง

บทที่ ๒๔ อุปชาติ ?

(29) pūrvvā tan krīta ramhiranyo

(30) yas dā n

(31) tsa dindha khyā

(32) hiranya rūpa rameśvera yo

คำแปล จับความไม่ได้ คำอ่านไม่ชัดเจน

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ข้อมูลที่อ่านและตีความจากจารึกที่ค้นพบในการบูรณะปราสาทพนมรุ้ง อาจจะนำมาใช้ในการศึกษาวิชาการแขนงต่าง ๆ ได้ ดังที่กล่าวมาข้างแล้วในบทนี้ ๆ ในบทนี้จะแสดงตัวอย่างบางประการที่ใช้จารึกในการศึกษาบางเรื่อง แต่ก่อนอื่นจะขอกล่าวถึงที่มาของจารึกภาษาสันสกฤตหลักที่ K. ๓๔๔ ซึ่งข้าพเจ้าได้อ่านและแปลไว้ในบทที่ ๓ เสียก่อน

๔.๑. ที่มาของจารึก K. ๓๔๔

ได้กล่าวมาแล้วว่า ก่อนที่จะมีการบูรณะปราสาทพนมรุ้ง ได้พบศิลาจารึกสันสกฤตที่ไม่สมบูรณ์อยู่หลักหนึ่ง เป็นหลักที่ ศาสตราจารย์เซเคส์ ได้อ่านแปลไปแล้ว^(๑๑๔) จารึกหลักนั้น E. Aymonier พบที่วัดโบสถ์^(๑๑๕) ในเขตจังหวัดนครราชสีมา ห่างจากพนมรุ้งประมาณ ๔๐ ก.ม. ทางตะวันตกเฉียงเหนือ สมเด็จพระมหาคณาจารย์ราชูปถัมภ์โปรดให้ย้ายจารึกนี้มาไว้ในกรุงเทพฯ Lunet de Lajonquière ได้ทำสำเนาจารึกไว้ยอร์ช เซเคส์ กล่าวว่า "มีหลักฐานที่บ่งว่าศิลาจารึกหลักนี้มาจากปราสาทหินพนมรุ้ง" แต่กระนั้นก็ยังอาจจะมีข้อสงสัยได้ว่าไม่เป็นความจริง เพราะทั้ง Aymonier และ Lunet

๑๑๔. G. Coedès, Inscriptions du Cambodge, Vol. V., (Paris: EFEO 1953), p. 297 - 305

๑๑๕. E. Aymonier เขียน Vat Baût หรือ Vat Bouo ข้าพเจ้าคิดว่าตรงกับภาษาไทยว่า วัดโบสถ์

de La Jonquière ก็ได้พบจารึกหลักนี้ในที่เดิม จึงอาจจะมีการสับสนได้ ข้อสงสัยนี้
ขณะนี้ไม่มีปัญหาแล้ว เพราะเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ กรมศิลปากรได้ขุดพบจารึกหลักหนึ่ง ระบุ
บุรณะปรากฏประธานปราสาทพนมรุ้ง ซึ่งเชื่อว่าเป็นหลักเดียวกับหลักเดิม เหตุที่เชื่อว่า
ส่วนที่ขุดพบใหม่นี้ เป็นจารึกหลักเดียวกับที่ ศาสตราจารย์เชเคส์ เคยอ่านไว้ เพราะมี
ขนาดกว้างและหนาเท่ากัน ลักษณะตัวอักษรก็เป็นอย่างเดียวกัน คือเป็นลักษณะของตัว
อักษรในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒ พุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๘ มีลักษณะค่อนข้างเหลี่ยม
เมื่อได้เปรียบเทียบคำแปลส่วนเก่ากับส่วนใหม่แล้ว จะเห็นว่าข้อความต่อเนื่องกัน เช่น

๑. บทที่ ๒๒ (กิ่งใหม่ค้ำ A) พูดถึงแดนที่ปราบญาคูศร บทแรกของจารึก
ค้ำที่ B บทที่ ๒๓ (X) ก็กล่าวถึงการต่อสู้ญาคูศรด้วย

ข้อความในสองตอนนี้เข้ากันได้กับเสาวิทยลักษณ์

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๒. บทที่ ๑๒ (XIX) (กิ่งเก่า) หน้า B พูดถึงกัมภีร์โบราณ ตั้งแต่บทที่ ๑๔ - ๔๐

(กิ่งใหม่ค้ำ B) ก็พูดถึงภาษา คำว่า และการสอนเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ และจบลงว่า
เป็นปฐมแห่งการเพิ่มพูนความรู้

๓. เมื่อจารึกกิ่งใหม่ (บทที่ ๔๒ - ๔๔) กล่าวถึงการบำเพ็ญพรต จารึก
กิ่งเก่าค้ำ C บทที่ ๔๖ (XXI) พูดถึงการบำเพ็ญเพียรในถ้ำ

๔. จารึกกิ่งเก่า บทที่ ๔ (VIII) และบทที่ ๔๗ (XXVII) กล่าวถึงชื่อ
นเรนทราทิตย์ ในจารึกกิ่งใหม่ในบทที่ ๒๒ ก็กล่าวถึง สันนิษฐานได้ว่าจารึกนี้สร้างขึ้น
เพื่อสรรเสริญนเรนทราทิตย์ เนื่องในโอกาสการสร้างรูปเคารพ เป็นบทประพันธ์ ๕ ฎะ

คังทีไค่กลาวไว้ว่า

kāvyavid viditas śrīddha

narendrāditya samstavam

ekah karttum imam pañca

paṭalā khyam śasāka sah

"กวีผู้นั้น ผู้มีความรู้ในเชิงกาวยะ เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงเป็นผู้เดียวที่สามารถกระทำ (แต่ง) บท
ประพันธ์ ๕ ปลูกะ อันเป็นบทสรรเสริญ ศรีพจนเรนทราพิศย์"

เมื่อเราเอาจารึกชิ้นเก่าและใหม่มารวมกันแล้วเกือบจะไค่บทสรรเสริญทั้ง
ห้าบทนี้ครบ คือ บทหนึ่งจะอยู่ในชิ้นเก่า อีก ๓ บทอยู่ในชิ้นใหม่ บทที่ขาดไปนั้น คงจะอยู่ตรง
ที่พิมพ์หายไปตลอดครึ่งบทที่ ๑๐ ถ้ามีการค้นพบชิ้นส่วนนี้ภายหลังก็อาจจะเอามาต่อกันได้
๕. จารึกถึงเกากลาวถึงการสรรเสริญพระคิระ ในบทที่ ๔๔ (XXIII)

มีการกล่าวถึงเจ้าชายหรือพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งคงจะหมายถึงนเรนทราพิศย์ ถือว่าพระองค์เป็น
อัญมูรติ หรือเทียบเท่ากับอัญมูรติ (คิระ)

ในจารึกถึงใหม่ปรากฏการกล่าวถึงความเกี่ยวพันของพระองค์กับพระคิระ เช่น
ในบทที่ ๔๑, ๔๒ ทั้งที่กล่าวมานี้ จึงพอจะสรุปได้ว่าชิ้นจารึกที่กรมศิลปากรพบใหม่
เป็นส่วนต่อของจารึกที่ ศาสตราจารย์เชเคส์ เป็นผู้อ่าน

อนึ่ง ใน I C. V p. 298 และใน BEFEO., XXIX, บอร์ช เชเคส์
ถือว่าวีรบุรุษหรือกษัตริย์ที่กล่าวถึงในจารึก K.๑๔๔ ตอนที่ บอร์ช เชเคส์ พิมพ์ไว้ใน

IC. V p.297 - 305 นั้น น่าจะเป็นสุรยวรมัน เมื่อเราได้พบจารึกตอนใหม่นี้แล้ว จะต้องเปลี่ยนแปลงข้อเสนองของยอร์ช เซเคส์ ทั้งหมด เพราะคำสรรเสริญนี้แต่งสำหรับเรนทราทิตย์ กังที่ราชเจ้าได้เสนอไว้ข้างบนนี้อย่างแน่นอน

๔.๒. เนื้อความที่ได้จากศิลาจารึก

ทั้งจารึกสันตฤทธและจารึกเขมร เป็นข้อมูลในการศึกษาได้หลายประการ เช่น ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ข้อมูลทางสังคมวิทยาและศาสนา

๔.๑.๒. ประวัติศาสตร์

ข้อมูลประวัติศาสตร์ที่ได้จากจารึก K. ๑๔๔ นี้เป็นเรื่องของนเรนทราทิตย์ พระญาติสนิทของพระเจ้าสุรยวรมันที่ ๒ (ค.ศ.๑๑๑๓ - หลัง ค.ศ.๑๑๔๔ อาจจะเป็น ค.ศ.๑๑๕๐ = พ.ศ.๑๖๔๖ - หลัง พ.ศ.๑๖๔๔ หรืออาจจะเป็น พ.ศ.๑๖๔๓ ก็ได้) (๑๑๖)

๑๑๖. สุรยวรมัน เป็นกษัตริย์องค์ที่ ๑ ของราชวงศ์มหิธรปุระ อันสืบเชื้อสายมาจากทิวขยวรมัน ซึ่งศาสตราจารย์เซเคส์ ถือว่าเป็นเจ้าผู้ครองนครไม่มีฐานะเป็นกษัตริย์ อนึ่ง ศาสตราจารย์เซเคส์ ถือว่า ผู้ที่สืบราชสมบัติต่อจากสุรยวรมัน คือพระเจ้าพรหมนันทวรมันที่ ๒ (ค.ศ.๑๑๕๒ พ.ศ.๑๖๔๔) (ดูจาก G. Coedès, Les Etats hindouisés..) ต่อมา นายโกรลิเยร์ (B.P. Groslier) เสนอว่ากษัตริย์ที่ขึ้นครองต่อจากสุรยวรมันที่ ๒ คือ ยโศวรมันที่ ๒ ซึ่งในที่สุดจะถูกทริภูวนาติคยวรมันแย่งราชสมบัติ เหตุการณ์ตอนนี้เกิดขึ้นหลัง ค.ศ.๑๑๔๔ (พ.ศ.๑๖๔๔) ส่วนพรหมนันทวรมันที่ ๒ พระบิดาของยวรมันที่ ๑ นั้น นายโกรลิเยร์ กล่าวว่า ไม่แน่ใจว่าจะโค่นครองราชย์หรือไม่ (B.P. Groslier, Inscriptions du Bayon, (Paris: EFEO, 1973) p. 140 - 143.

นเรนทราทิตย์จะเป็นพระญาติชั้นโอรสของพระเจ้าสุริยวงศา มีบทบาทสำคัญอย่างไร
ในเรื่องของการสืบราชสมบัติในเมืองพระนคร บทสรรเสริญนเรนทราทิตย์ที่ปรากฏในจารึก
K.๑๔๔ เป็นข้อมูลในเรื่องนี้ไ้บ้าง

คำสรรเสริญ (ดูคำแปลทั้งหมดในบทที่ ๑) กล่าวว่านเรนทราทิตย์มีคุณสมบัติหลาย
ประการ อาทิเช่น

๑. ทรงเป็นผู้ที่มีความงาม ในบทที่ ๑๑ กล่าวว่า ทรงเป็นผู้มีพระพักตร์

อันบริสุทธิ์ดุจพระจันทร์

- บทที่ ๑๓ พรรณนาว่าความงามนี้ทำให้พระองค์เป็นผู้ที่อยู่ในใจของสตรีผู้เป็นที่รัก
- บทที่ ๑๔ กล่าวว่าสตรีรู้จักพระองค์ได้จากการดูความงามของพระองค์
- บทที่ ๑๕ กล่าวว่า แม้กามเทพก็ยังไม่มีความงามเทียบเท่ากับพระองค์
- บทที่ ๑๖ กล่าวว่า พระพรหมสร้างกามเทพมาเพื่อที่จะสร้างพระองค์ให้งามกว่า
- บทที่ ๑๘ กล่าวว่า พระองค์เป็นผู้ที่ได้รับความชื่นชมจากดวงจันทร์

(แปลว่ามีความงาม)

- สรุปได้ว่า ความงามทางร่างกายของพระองค์ดังที่กวีบรรยายมา เป็นความงาม
ที่เปรียบเทียบกับเทพเจ้า คือพระกามเทพและพระศิวะ

๒. ความเป็นกวี

- บทที่ ๑๑ กล่าวว่า ความงามของบทกวีของพระองค์ (หรือบทกวีของพระองค์)
ทำให้พระองค์สถิตอยู่ในใจของกวีและของสตรี

- บทที่ ๑๔ กล่าวว่า มรุตพจน์ของพระองค์เป็นที่รู้จักกันดี
- บทที่ ๔๐ กล่าวว่า บุคคลทั้งหลายที่มั่งคั่งในบทกวีของพระองค์
- ๓. ความเป็นผู้มีปัญญาและความรู้ บทที่ ๑๔ กล่าวว่า บุคคลจะรู้จักพระองค์ได้
ด้วยการสังเกตจากการที่พระองค์ทรงมีปัญญา
- บทที่ ๑๔ กล่าวว่า ความงามของพระองค์จะติดอยู่เป็นเวลานาน เพราะเป็น
ความงามที่ประกอบด้วยความรู้
- บทที่ ๓๒ กล่าวว่า ทรงเป็นผู้รอบรู้ในคัมภีร์
- บทที่ ๓๔ และ ๔๐ กล่าวถึงความรู้ด้านภาษาศาสตร์และศัพท
- บทที่ ๓๖ - ๓๘ เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับศาสนา

๔. ทรงอุปถัมภ์ความกล้าหาญและความสามารถในการรบ บทประพันธ์ในจารึกนี้
พรรณนาภาพการยุทธ์ครั้งหนึ่งที่พระองค์มีชัยชนะ

- บทที่ ๒๒ - ๒๓ กล่าวถึง พระกรอันทรงพลังของพระองค์
- บทที่ ๒๓ กล่าวถึงเขานูปาของพระองค์ ในการปราบปรามประเทศอื่น ๆ
- บทที่ ๒๔ - ๓๐ กล่าวถึงชัยชนะในสงครามและความสามารถของพระองค์
ในการใช้อาวุธ

๕. ความกล้าในพรท บทที่ ๔๒ - ๔๔ กล่าวถึงการนำทัพพรท และความ
กล้าในพรทของพระองค์

- บทที่ ๔๖ เกี่ยวกับการใช้อำนาจสมาธิ

- บทที่ ๔๗ กล่าวถึงความอึกซึ้งทางจิตใจ อันเกิดจากการปฏิบัติโยคะ
- บทที่ ๔๘ กล่าวถึงการมีพรคเทียบเท่าเทพเจ้า (พระคิเว)

ลักษณะของบทสรรเสริญนเรนทราทิตยนี้ ไม่ว่าในแง่ความยาว ศัพท์ที่ใช้ (โดยเฉพาะศัพท์ที่ใช้ในบทที่ ๔๔ (XX) เนื้อความ คุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการสรรเสริญ มีลักษณะเหมือนการสรรเสริญพระเจ้าแผ่นดิน เช่น ที่จารึกปราสาทนารูป (K.๔๐๖) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของจารึกสรรเสริญพระเจ้าราเชนทรวรมันนั้นกล่าวสรุปคุณสมบัติของพระองค์ว่า

CXXVIII ◡ ◡ ◡ [ba] (3) lavān vīro

rūpavān dhīdhanas ca yah

pañcānām pāndusūnūnām

ekādeśa ivābhavat ○

"(บุคิขรรณ), แร้งแร้ง, กล้าหาญ, งาม และมีปัญญา, เหมือนว่าทรงรวบรวมพระราชบุตรทั้งห้าของพวกปลาชุกไว้ในพระองค์แค่นี้เดียว"

จะสังเกตได้ว่าโคลกบทนี้รวมคุณสมบัติที่พระราชามี คุณสมบัติเหล่านี้ตรงกับที่บรรยายไว้ในบทสรรเสริญของนเรนทราทิตยทุกประการ ยิ่งกว่านั้นถ้าเราจะศึกษามบทสรรเสริญนเรนทราทิตยที่อะส่วนจะเห็นว่ามีส่วนที่ตรงกันอย่างยิ่ง เช่น

๑. ในคำความงาม จารึก Prāsāt Kōṃphu's (K.๖๖๔) เป็นจารึกสมัย

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ ตรงกับเนื้อความจารึก K.๑๔๔ บทที่ ๑๕ และ ๑๖ ดังนี้:-

XI ◡ ◡ ◡ nirddagdho naṅgī -

bhūto ◡ no ◡ - ◡ ◡

itīvājitam īsam yaṃ

kāntyā dhātādhikam vyadhāt ॐ

"(กามเทพ) ผู้ถูกเนา ปราศจากซึ่งร่างกาย... ด้วยความลึกลับนี้ ผู้สร้าง
จึงได้สร้างพระองค์ผู้ไม่รู้จักแพ้และเป็นเลิศในความงามขึ้น"

๒. ในคัมภีร์สงคราม มักจะกล่าวว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้ที่เข้มแข็ง แต่เมื่อ
ทรงพระคฤหาสน์แล้ว จะมีพระเมตตาต่อข้าราชบริพารนั้น ๆ

จาริกปราสาทแปรรูป บทที่ LXXXV กล่าวว่า

krpānapāṇih krpāṇe krpāluḥ

krpāṃ vyadhāt yo jitavairi virah

gaṅgāmvuline tu na dhārttarāstre

cakruḥ krpāṃ vyūham apāsyā pārthāḥ ॐ

"เป็นผู้มีพระหัตถ์ทรงไว้ซึ่งพระขรรค์ แต่ด้วยความกรุณาต่อผู้ทุกข์ยาก พระองค์
ก็กลับทรงพระกรุณาต่อข้าราชบริพารที่ทรงพระคฤหาสน์แล้ว ในขณะที่โอรสของปดดาไม่เคยมีพระกรุณาต่อโอรส
ของท้าวชฎกานกร ซึ่งได้ละทิ้งกองทัพอันของพระองค์ และไปหลบอยู่ในน้ำแห่งแม่น้ำคงคา"

บทนี้ใกล้เคียงกับบทสรรเสริญเรนทราหิทยัมบทที่ ๓๐ (XVII) ทั้งสองบทแสดงว่า
พระองค์ทรงทำสงครามด้วยขรรคมะ มีไศยรประหารศัตรูที่กลับใจ

๓. ในคานความรูจาริก Pràsàt Khnà (Mlu Prei) (K.bb๑) บทที่ LXXIX

สรรเสริญสุริยวรมันที่ ๑ ว่า

LXXIX sarvvaśāstreṣu śīrṇāni

vidheyāni cirāya yah

punaḥ samsthāpayām āsa

yathāvat kartṛvad dhiyā //

"กฎเกณฑ์ทั้งหลายในคัมภีร์ต่าง ๆ ซึ่งถูกลืมละเลย มิได้ปฏิบัติกันมาเป็นเวลานาน ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาด้วยความรู้ของพระองค์ และบางครั้งพระองค์ก็ทรงแต่งด้วย" เทียบได้กับ จาริกพนมรุ้ง บทที่ ๑๒ (XIX) จาริก K.๑๔๔ พรรณนาคุณของนเรนทราธิปไตยอย่างละเอียด และสูงส่งเท่ากับพระมหากษัตริย์กึ่งที่เข้าเจ้าโลกแล้ว บทสรรเสริญบางบทในจาริก ๑๒ แห่งนี้ก็ยังก่อให้เกิดปัญหาสองประการ กล่าวคือ

๑. นเรนทราธิปไตยเป็นพระญาติชั้นไหนของสุริยวรมันที่ ๑

๒. พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์หรือไม่

คำตอบของปัญหาทั้งสองนี้ขึ้นอยู่กับคำแปลบทสรรเสริญ บทที่ ๔ (VIII),

๒๔ (XI), ๒๖ และ ๒๗

ปัญหาที่ ๑ พิจารณาจาก บทที่ ๔ (VIII) ตามคำแปลของ ศาสตราจารย์เชเคต์ สรุปได้ว่า นางอุปติ่นพรธักณี เป็นพระราชมารดาของพระเจ้าสุริยวรมัน และเป็นพระมารดาของ นเรนทราธิปไตย คำแปลตามนาย Claude Jaques นเรนทราธิปไตยจะเป็นหลานลุงหรือหลานน้าของ

พระเจ้าสุริยวรมัน (๑๑๓) ส่วนคำแปลของข้าพเจ้าจะทำให้เห็นเรณูหาคติเป็นลูกที่ลูกของกับ

พระเจ้าสุริยวรมัน (๑๑๔)

ปัญหานี้จะยุติได้ก็ต่อเมื่อได้จารึกหลักอื่น หรือหลักฐานทางประวัติศาสตร์อื่น ๆ มา
ยืนยัน ซึ่งขณะนี้ยังไม่มี ข้าพเจ้าจึงขอยุติเพียงเท่านี้ และไม่คิดกันว่าพระองค์ทรงเป็นพระญาติ
ชั้นไหนกับพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒

ปัญหาที่สอง ว่าพระองค์ขึ้นครองราชย์หรือไม่ เป็นปัญหาที่ซับซ้อนเล็กน้อย ศาสตราจารย์
เชเคส์ แปลบทที่ ๒๔ (XI) ว่า "ใครก็ตามที่เกิดในราชตระกูล ย่อมเอาชนะตระกูลอื่น ๆ
พระองค์ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติหลังจากได้เอาชนะในสงครามกับประเทศอื่น ๆ ด้วย
พระราชนาม"

การที่ศาสตราจารย์เชเคส์ แปลเช่นนี้ เพราะได้อ่านคำพ้องแรกของจารึก ซึ่งกล่าว
ถึงสุริยวรมันในบทที่ ๔ จึงเข้าใจว่ามหาราชเสด็จมณฑล ๆ ไป โดยเฉพาบทที่ ๒๔ (XI) เป็น
มหาราชเสด็จสำหรับสุริยวรมัน จึงแปลคำว่า raraṇja ว่าขึ้นครองราชสมบัติ โดยคิดว่ามาจาก
√raṇj "ปกครอง" ถ้าเราไม่พบจารึกก่อน ๒ ซึ่งกล่าวว่ามหาราชเสด็จมณฑลเป็นของ
นเรนทรหาคติแล้ว คำแปลของ ศาสตราจารย์เชเคส์ ก็เหมาะสมยิ่ง เพราะสุริยวรมันได้เอาชนะ
ในสงคราม แล้วขึ้นครองราชย์จริง ๆ (๑๑๔)

๑๑๓. กุเชิงอรรถ ๔๔ หน้า ๓๔

๑๑๔. กุเชิงอรรถ ๔๔ หน้า ๓๔ เช่นกัน

๑๑๕. G. Coedès, Les Etats hindouisés d'Indochine et d'Indonésie
(Paris : E. de Boccard 1964), p. 292

แต่เมื่อมหัศจรรย์ก็กลายเป็นของนเรนทราทิพย์ ทั้งที่ข้าพเจ้าเสนอไว้ในบทที่ ๔ หน้า ๑๔๒ และ ๑๔๓ แล้ว เราจะคงคิดถึงเหตุการณ์ในขณะนั้นเสียก่อนว่าจะเป็นไปได้หรือไม่

๑. ถ้าจะคงคำแปลว่า "ขึ้นครองราชย์" ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่า นเรนทราทิพย์ เป็นกษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์ที่เมืองพระนคร หลังสุริยวรมัน ช่วงระยะเวลาที่พอจะเป็นไปได้จะ อยู่ระหว่างหลัง ค.ศ.๑๑๔๕ (พ.ศ.๑๖๘๘) ซึ่งคาดกันว่า พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ อาจจะเสด็จสวรรคตปีใดปีหนึ่งหลังจากนี้ แทนนเรนทราทิพย์ต้องขึ้นครองราชย์ก่อน ค.ศ.๑๑๕๐ (พ.ศ. ๑๖๙๓) เพราะจารึก K.๓๔๔ (b1๑) (= ห่อนที่ ๒) กล่าวว่า นเรนทราทิพย์ ตายในปี ๑๐๗๒ (ค.ศ.๑๑๕๐, พ.ศ.๑๖๙๓) ห้ายจารึก K.๓๔๔ (b1๑) นี้ กล่าวด้วยว่า นิรณะสร้างเพารูปทองเพื่อพระปิตุภูมิว่าพระเป็นทอง (พระปิตุคือนเรนทราทิพย์) อันเป็นเครื่องยืนยันว่า นเรนทราทิพย์ได้ขึ้นพระชนม์ไปแล้วแน่นอน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนเขียนอักษร
การสร้างรูปอุทิศแก่บุคคลในเขมรมักจะนิยมสร้างอุทิศเฉพาะบุคคลที่อันชีวิตไปแล้ว
ดังนั้น ช่วงเวลาที่เป็นไปได้มากที่สุด ในการที่นเรนทราทิพย์จะขึ้นครองราชย์ คือหลัง ค.ศ. ๑๑๔๕ (พ.ศ.๑๖๘๘) แต่ก่อน ค.ศ.๑๑๕๐ หรือ พ.ศ.๑๖๙๓ ทั้งที่กล่าวมาแล้ว และโดยนัยนี้ ปีสวรรคตของพระเจ้าสุริยวรมันก็ต้องเลื่อนมาก่อน ค.ศ.๑๑๕๐ (พ.ศ.๑๖๙๓) ที่ ศาสตราจารย์ เซเคส์ คาดไว้แต่เดิม เพื่อให้มีเวลาให้นเรนทราทิพย์จะขึ้นครองราชย์ สลับกับ ยโศวรมันที่ ๒ และทริภูวนาทิพย์ ได้สัก ๒ - ๓ ปี (๑๒๐)

๑๒๐. การสืบราชสมบัติจากสุริยวรมันที่ ๒ เองก็ยังเป็นเรื่องยุ่งยากอยู่ ย้อนไปดูเชิงอรรถที่ ๑๑๖

ถ้าเรือตามข้อเสนอรองราชเจ้าร้างคันนี้ จะมีปัญหายุ่งยากกว่านเรนทราทิพย์
 ขรณัณพรวรมัน ยโศวรมันที่ ๒ และทริภูวนาทิพย์ จะขึ้นครองราชย์ค่อจากสุทธวรมันที่ ๒ ที่เมือง
 พระนคร ใค้อย่างไร ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่หลัง ค.ศ.๑๑๔๔ (หลัง พ.ศ.๑๖๘๘) ทั้งนี้
 เรายังจะคิดไปไคว่า นเรนทราทิพย์ หลานตาของสุทธวรมันขึ้นครองราชย์ซ้อนกับองค์อื่นจริง
 แค่มิใช่ที่เมืองพระนคร แต่เป็นเมืองใดเมืองหนึ่งในเพื่อกเขาพนมดงรัก อันมีพนมรุ้งเป็นศูนย์
 กลางทางศาสนา ถ้าถือว่านเรนทราทิพย์เป็นหลานสูงหรือหลานน้ำ หรือลูกพี่ลูกน้อง พระองค์ก็จะ
 อาศัยรวาวคราวเดียวกันกับสุทธวรมันที่ ๒ ได้ และสิ้นพระชนม์ในระยะเวลาใกล้เคียง ๆ กับสิ้น
 พระชนม์ของพระเจ้าสุทธวรมัน (ตามข้อเสนอรอง ศาสตราจารย์เชเคส์) เป็นไปไม่ไค้ที่
 พระองค์จะขึ้นครองราชย์ในเมืองพระนครซ้อนกับสุทธวรมัน แต่คงเป็นเมืองอื่น ดังที่เสนอไว้ในข้างต้น

อย่างไรก็ตาม เราก็น่าจะยอมรับว่า อาณาจักรพระนคร มิไค้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
 แต่มีรัฐหลายรัฐ เป็นชาติกันบ้างไม่เป็นบ้าง อยู่รวม ๆ กัน และรัฐอิสระบางรัฐอาจจะอยู่ใน
 แถบที่ราบสูงโคราชรองเรา สำหรับพนมรุ้งนี้ดังที่กล่าวแล้วในบทนำว่าอยู่ในภูมิประเทศที่น่า
 จะเป็นศูนย์กลางการเมืองไค้ นอกจากนั้นข้อมูลอันไค้จากจารึกก็มีหลายตอนที่สนับสนุน
 ข้อสันนิษฐานนี้ เช่น ตอนที่กล่าวถึง ภัทเรศวร ก็แสดงว่าสถานที่แห่งนี้สำคัญ เพราะการบูชา
 ภัทเรศวรนี้จะมีเฉพาะในสถานที่สำคัญเท่านั้น (๑๒๑)

๑๒๑. Bhattacharya กล่าวว่า Bhadresvara เป็นเทวคาประจำชาติกันฑูรา

(C'était, en quelque sorte, la divinité nationale des.

Kambuja.- Bhattacharya, Les Religions Brahmaniques, p.21)

๒. ถ้าเราไม่เชื่อคำแปลบทที่ ๒๔ (XI) ของศาสตราจารย์เชเคส์ ก็ยิ่งเห็นว่า rarāja ซึ่งมาจาก √rāj นั้นมีความหมายหลายอย่าง คำแปลหนึ่งว่า "รุ่งเรือง" ในกรณีนี้ก็ไม่จำเป็นว่า นเรนทราทิตย์ จะขึ้นครองราชย์ในช่วงระยะเวลาใดที่โชนและการครองราชย์นั้นจะชอนกับกษัตริย์องค์ใดหรือไม่ อย่างไรก็ตามบทสรรเสริญทั้งหมดของนเรนทราทิตย์นั้นแสดงว่า พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถและพระเกียรติเทียบเท่ากษัตริย์ในด้านการทำสงคราม ดังนั้นเป็นไปได้ที่พระองค์จะเป็นแม่ทัพของสุรยวรมันที่ ๒ ที่ทรงไว้วางพระราชนิพนธ์ ให้ปกครองเมืองสำคัญในพระราชอาณาจักรก็เป็นไปได้ อนึ่ง ในตอนท้ายจารึก K.๑๔๔ กล่าวว่า นเรนทราทิตย์ได้สละทรัพย์สินสมบัติทางโลก ออกผนวช ทรงพระเป็นรูปโยคี มีรักราชบริวาร หึงหญิงชายตามเสด็จไปด้วย ข้อนี้ทำให้เราสันนิษฐานได้ว่า คงจะทรงหลีกเลี่ยงสงครามกลางเมือง หรือสงครามการแย่งราชสมบัติต่อจากสุรยวรมันที่ ๒ ซึ่งน่าจะเริ่มมีเค้าก่อนการสวรรคตของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้ก็เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามเราจะต้องรอไว้พิจารณาบุคคิขให้จริงจังนี้ เมื่อมีหลักฐานอื่นมาช่วยเสริม

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์เท่าที่ข้าพเจ้ารวบรวมมาเสนอนี้ มิได้คัดค้านปัญหาเรื่องการสืบราชสมบัติต่อจากพระเจ้าสุรยวรมันที่ ๒ เลย แต่จะช่วยให้เห็นภาพปรากฏการณ์ทางการเมืองตอนปลายสมัยสุรยวรมันได้ดียิ่งขึ้น สามารถประกอบเรื่องราวที่ ศาสตราจารย์เชเคส์ บรรยายไว้แล้วว่า เหตุการณ์ในตอนท้ายรัชกาลพระองค์มีมนต์ได้เป็นอย่างดี

๔.๒.๒. สังคมวิทยา และศาสนา

ข้อมูลจากจารึกเขมรและสันสกฤต มิได้เป็นข้อมูลทางสังคมวิทยาโดยตรง แต่ชื่อของปราสาทพนมรุ้ง ที่ปรากฏบนจารึกเขมรหมายเลข K.๑๐๖๗, ๑๐๖๘, ๑๐๘๐ และจารึกสันสกฤต หมายเลข K.๑๔๔ (b1๘) อาจจะทำให้เราสันนิษฐานว่า น่าจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณพนมรุ้งในปัจจุบัน กับในอดีต

ในจารึกเขมร เราจะพบคำ vnam run อยู่สองสามแห่ง ซึ่งคงจะหมายถึงปราสาทที่อยู่ที่เราในชื่อเดียวกัน ปัจจุบันนี้ชื่อปราสาทและภูเขาก็ก็น่าจะเรียกชื่อเดียวกันทั้งในภาษาไทย (bnam run) และภาษาเขมร (bhnam run) อ่านว่า /phnom run / แปลว่า "ภูเขา ใหญ่" (๑๒๒)

ในภาษาสันสกฤต มีคำเรียกปราสาทและภูเขานี้ว่า ศรภูเข หรือ ศรภูเข (๑๒๓) เป็นคำสมาส ศร "ใหญ่, กว้าง, หนา" ภูเข หรือ ไศ "ภูเขา"

สำหรับในภาษาเขมร ชื่อสถานที่ที่ไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงในคำเสียงจนสิ้นเชิง มีแค่ ๗ เปลี่ยนเป็น ๖ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ปกติ ข้ำความหมายของคำก็คงเดิม

การที่เรียกชื่อสถานที่เป็นชื่อเดิมโดยมิได้เปลี่ยนนี้ น่าจะทำให้สรุปได้ว่า บริเวณภูเขพนมรุ้ง เป็นที่อยู่ของกลุ่มชนคอ ๆ กันมาโดยไม่ขาดสาย จึงสามารถจำชื่อและทราบความหมายที่เรียกกันมาตั้งแต่เดิมได้

๑๒๒. อุกฤษฏาบุญกรม และเจียงอรรัตน์ ๔ ก้าย

๑๒๓. id.

ในคานศาสนาและความเชื่อ เราเข้าใจได้ว่า คงจะมีการใช้ปราสาทนี้อย่าง
 สม่าเสมอติดต่อกันมา เพราะเราได้พบจารึกสมัยต่าง ๆ แต่จะจารึกใดกล่าวถึงของที่มีผู้ถวาย
 แก่ศาสนสถาน แต่จารึกเขมรส่วนมากชำรุดเสียหายเกินไปกว่าที่เราจะทราบได้ว่า เทพเจ้า
 ที่มีผู้นำของมาถวายนั้น เป็นเทพเจ้าในศาสนาใด อย่างไรก็ตามจากจารึกภาษาเขมรหลักหนึ่ง
 (K.๑๐๖๔) มีอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๖ - ๑๘ พบร่องรอยความเชื่อโบราณอยู่บ้าง
 กล่าวคือ จารึกภาษาเขมรหลักนี้ จะปรากฏรายการสิ่งของที่ถวายแก่เทพเจ้าหรือสถานที่
 ศักดิ์สิทธิ์ (จะเป็นในลัทธิใดไม่ปรากฏชัด) ของถวายประกอบด้วย น้ำมัน งา ถั่ว เกลือ
 ข้าว และ หนุ ของถวายที่แปลกออกไปคือ "สุรา" ปรากฏ ๒ แห่ง ในจารึก VI
 (K.๑๐๖๔) A ๑๔, B ๔ ไม่เคยปรากฏในรายการของถวายในจารึกใดมาก่อน ข้าพเจ้า
 ตามจากท่านผู้รู้ ได้ทราบว่า ในศาสนาฮินดู ไศวนิกาย ที่มีอิทธิพลลัทธิคันถระ จะมีการถวายสุรา
 หรือของมีเมาในพิธีได้

สำหรับลัทธิคันถระนี้ ปรากฏเข้ามาในอาณาจักรขอมมานานแล้ว (๑๒๔) และพบว่า
 เข้ามาในประเทศไทยเช่นกัน มีหลักฐานที่แน่นอนคือ จารึกหลังรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร
 สมัยบาแค็ง พบในประเทศไทย แต่ไม่ทราบว่าพบที่ใดแน่ จารึกนี้กล่าวถึงสูตรที่ใช้ในลัทธิคันถระ
 คือ om mani padme hūm (จารึกหลักนี้จะให้พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสต่อไป)

๑๒๔. เรื่องของคันถระนี้ ดูใน Bhattacharya, Les Religions Brahmaniques...

p. 47, 49, 135, 162. ในจารึก K. ๓๔๔ ที่มีคำว่า āgama ซึ่ง

Bhattacharya กล่าวว่า เป็นคำหนึ่งในลัทธิคันถระ

อย่างไรก็ตาม การถวายสุราในจารึก K.๑๐๖๔ นี้ อาจจะเป็นธรรมเนียมพิธี
พื้นเมือง คือการทรงเจ้า เข้าผี จึงต้องใช้สุราประกอบ การทรงเจ้านี้มีปรากฏร่องรอย
อยู่ในจารึกนี้เช่นกัน กล่าวคือ จารึกพูดถึง "kamraten jagat ta stac cuh añjeñ
viñ" "kamraten jagat" หมายถึงเพชบคำ จะเป็นเพชประเภทใดก็ได้
ในที่นี้อาจจะเป็นเพชบคำประเภทเจ้าที่เจ้าทาง หรือที่ทางเขมรเรียกว่า "neak ta:"
ส่วน "stac cuh añjeñ viñ" เข้าใจว่าหมายถึงการเสด็จเข้าทรง, เชิญเจ้าองค์ (๑๒๕)
(stac = ไป, cuh = ลง, añjeñ = เชิญ, viñ = อีก) พิธีเช่นนี้ย่อมต้องมีเหล้ายา
สุรามา เป็นเครื่องประกอบ ลักษณะธรรมเนียมเหล่านี้จะค่อยศึกษาต่อไปเมื่อพบข้อมูลเพิ่มขึ้น
กว่าที่เป็นอยู่

๑๒๕. ตามธรรมเนียมชาวสุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ มีพิธีเรียกว่า /co:l boŋ bot/
แปลว่า "เราทรงแมนค" (co:l "เรา" boŋ bot "แมนค") ส่วนเวลาพิธีเรา
ภาษาเขมรเรียกว่า /khma:oc co:l / (khmoc/khma:oc/"ผี" cūl/co:l/"เรา"
จะเห็นว่าไม่ใช่คำว่า cuh/coh/ "ลง" แต่หน้าสังเกตว่าในภาษาไทยลือลือพระลอ ตอน
ปู่เจ้าไขไท่แก้วไปลือพระลอ มีคำว่า ปู่ก็ให้ผีลง ผีก็ลงแก่ไท่ อาจจะเป็นไปได้ว่า
ในภาษาเขมรใช้ไต่ทั้งสองส่วนวน คือ khma:oc co:l (เขียนว่า khmoc cūl)
"ผีเรา" หรือ khma:oc coh (khmoc cuh) "ผีลง" ดังนั้นในจารึกนี้อาจจะใช้คำว่า
stac coh (เขียน stac cuh) แทนที่จะใช้ stac co:l (stac cūl)
อย่างไรก็ตาม เราเพิ่งพบส่วนวนว่า kamraten jagat ta stac cuh añjeñ
viñ เพียงครั้งเดียวเท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่จะต้องศึกษากันต่อไป

ฉัทธิกรรมเนียบที่พอจะสันนิษฐานจากข้อมูลในจารึกสันสกฤตหลักที่ X. ๑๔๔ ได้อีก
ประการหนึ่งคือพิธีการสร้างรูปเคารพแทนบรรพบุรุษหรือพ่อแม่ซึ่งเป็นที่เคารพ พร้อมกับเอา
สิ่งของ ซึ่งมักจะเป็นของใช้บรรพบุรุษผู้นั้น เช่น ในบทที่ ๔๓, ๔๔, ๔๕, ๖๓, ๖๔, ๖๕
เป็นกรรมเนียบที่ถือกันอยู่ในแถบนี้ แม้ในสมัยปัจจุบัน บางครั้งเราจะเอาของใช้ของพ่อแม่
ปู่ย่าตายายที่ล่วงลับไปแล้วถวายไว้ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้เป็นเจ้าของ

การศึกษาจากจารึกสันสกฤต X. ๑๔๔ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จะพบ
ร่องรอยของการนับถือไสวณิกาย เช่น

บทที่ ๑ (I) กล่าวถึงพระศิวะ "ศรินยน"

บทที่ ๑๕ กล่าวถึงเคารีเปรียบเทียบกับนเรนทราธิศย์กับพระศิวะ

บทที่ ๓๖ เปรียบเทียบกับนเรนทราธิศย์กับพระศิวะผู้สูงสุด

บทที่ ๓๗ กล่าววาทะที่ทรงประพาศปฏิบัติเป็นพระที่เหนือพระศิวะ

เป็นต้นของแอ้ว

บทที่ ๔๓ กล่าวถึงวิธีกระทำพรตของพระองค์ตามแบบที่พระศิวะได้
กระทำแล้ว

บทที่ ๔๔ (XX) เปรียบเทียบกับพระราชา กับพระศิวะ

บทที่ ๔๕ (XXIII) เปรียบพระองค์กับพระศิวะ (อัมฤต)

บทที่ ๔๕ กล่าวถึงการถวายสิ่งของแก่กัทเรศวร และทานแก่พระศิวะ

บทที่ ๔๕ (XXVIII) กล่าวถึงสุวรรณฉิมเคสะ (เป็นสถานที่ในไสวณิกาย)

บทที่ ๒๓ กล่าวถึงการถวายของแก่พระศิวะ

บทที่ ๒๔ กล่าวถึงการสร้างรูปเหมือนนเรนทราทิพย์เป็นรูปของพระศิวะ

นอกจากนี้ยังมีศัพท์ที่ใช้ในไสวณิกายอีกหลายคำ เช่น āgama, dīkṣā, yoga ฯลฯ ทั้งนี้จะแสดงว่าผู้ที่สร้างจารึกนี้ นับถือไสวณิกาย อาจจะเป็นลัทธิปาศุปะตะ เพราะในบทที่ ๒๔ มีกล่าวถึงปาศุปะตะ ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงลัทธินี้ไว้แล้วในเชิงอรรถที่ ๑๑๒ แล้วว่ายังไม่มีหลักฐานอื่นมาชี้ชัดว่า "ปาศุปะตะ" ในที่นี้จะหมายถึงพวกนับถือพระศิวะนิกายไหน มีหลักฐานว่าอย่างไร (จะเป็นพวกปาศุปะตะ หรือไสวหรือพวกนับถือพระศิวะนิกายอื่น ๆ)

แม้ว่าจะเป็นไสวณิกาย แต่ก็มีการกล่าวถึงเทพเจ้าอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระวิฆ्ณู แต่มักจะกล่าวในแง่ที่ว่าค้อยกว่าพระศิวะ ข้อมูลอันนี้ ช่วยให้ข้าพเจ้าเชื่อมั่นมากขึ้น ที่ตั้งขึ้นจากการศึกษาภาพสลักที่หน้าบันและทับหลัง ซึ่งมีทั้งรูปในไสวและไวษณพนิกายว่า ปรากฏพระวิฆ्ณูไว้ในปราสาทที่อุทิศถวายพระศิวะ เพื่อแสดงว่าพระวิฆ्ณู ค้อยกว่าพระศิวะ มากกว่าจะเป็นการนับถือพระศิวะและพระวิฆ्ณูเท่ากันพร้อม ๆ กัน เป็นการเพิ่มน้ำหนักหลักฐานว่า ไม่เป็นลัทธิสรณของสุรยวรมันที่ ๒ ซึ่งนับถือไวษณพนิกาย

นอกจากนี้ยังมีอีก ๒ บทที่กล่าวถึงการนับถือวิมูรติ

คือบทที่ ๓๑ (XVIII) กล่าวว่า พระราชาเป็นพระศิวะและเป็นองค์เดียวกับ

พระพรหม และพระวิฆ्ณู

บทที่ ๔๑

กล่าวถึงเทพเจ้าผู้มีร่างกายเป็นศิระ วิชา และพรหม

ถ้าสังเกตจากฉันททั้งสองบทนี้แล้วจะเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าจะกล่าวถึง

เทพทั้งสาม เทพที่น่าเคารพที่สุดก็คือพระศิระ (๑๒๗)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า จาริกพมรุงจะเป็นส่วนให้ข้อมูลทางศาสนาในอาณาจักรขอม

โบราณเพิ่มเติมจากที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว สำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไปคงจะต้องอาศัยหลักฐาน
และข้อมูลจากแหล่งอื่นทั้งทางคัมภีร์และจารึกมาประกอบ

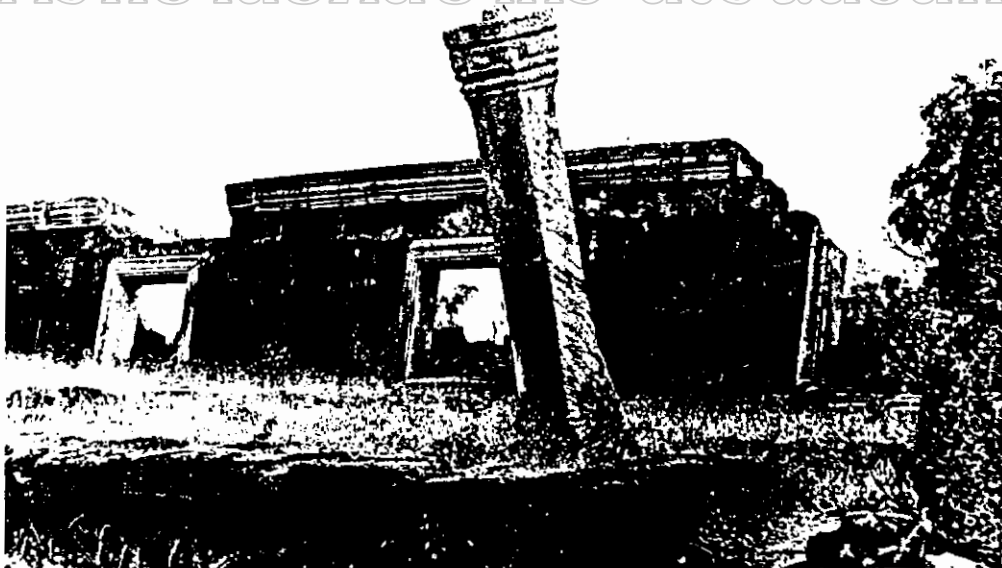
๑๒๗. เกี่ยวกับลัทธิตรีมูรติในอาณาจักรขอม ดูได้จาก Bhattacharya Les Religions
Brahmaniques.... p. 40, 60, 67, 68, 101, 103, 108, 113,
125 - 126, 153, 154, 166

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๑

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๒

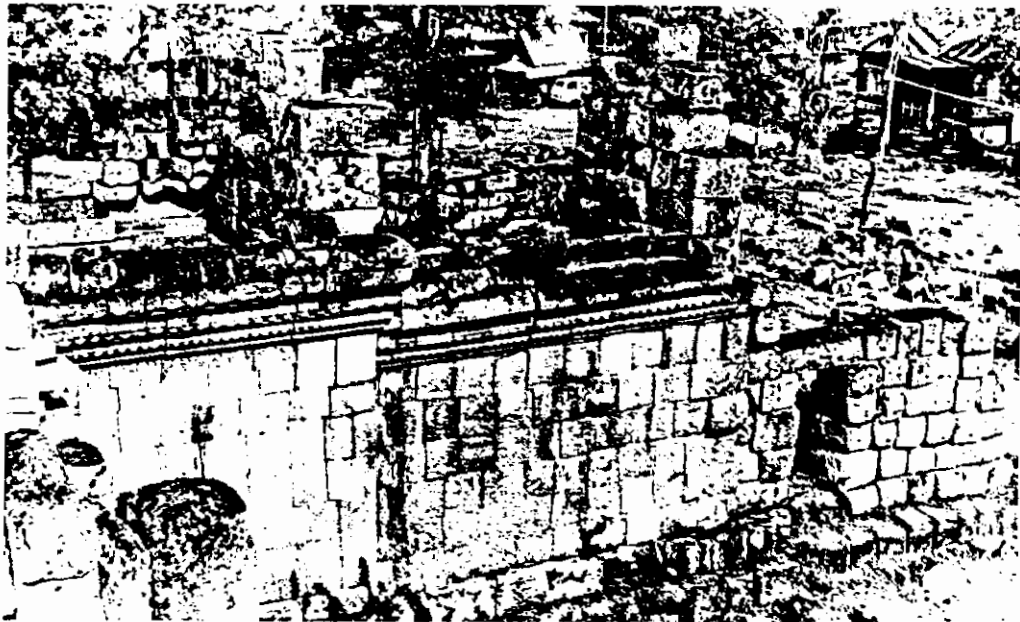

รูปที่ ๓

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๔

รูปที่ ๕

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๖

รูปที่ ๓

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

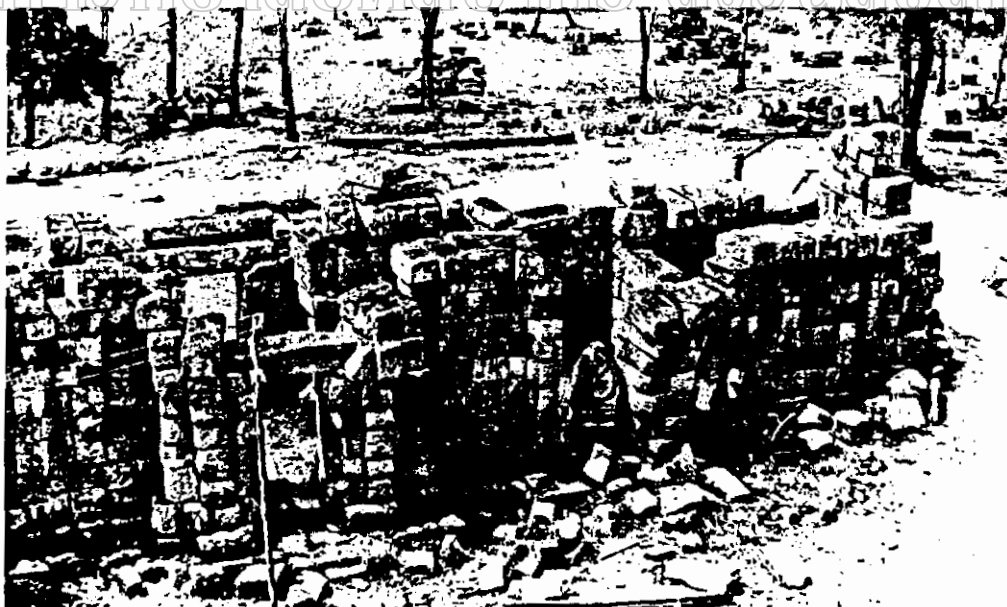

รูปที่ ๔

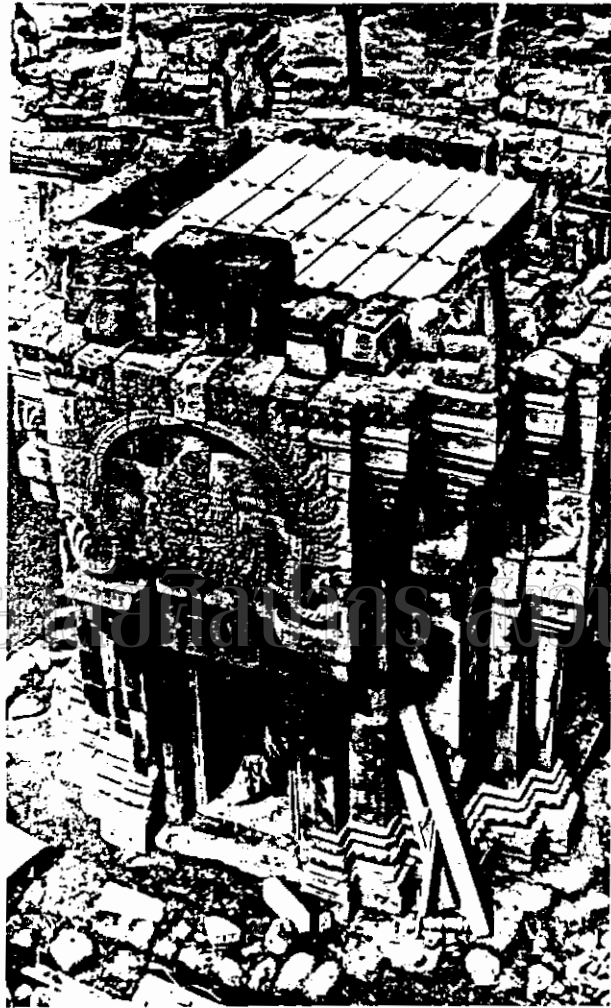

รูปที่ ๙

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

รูปที่ ๑๐

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

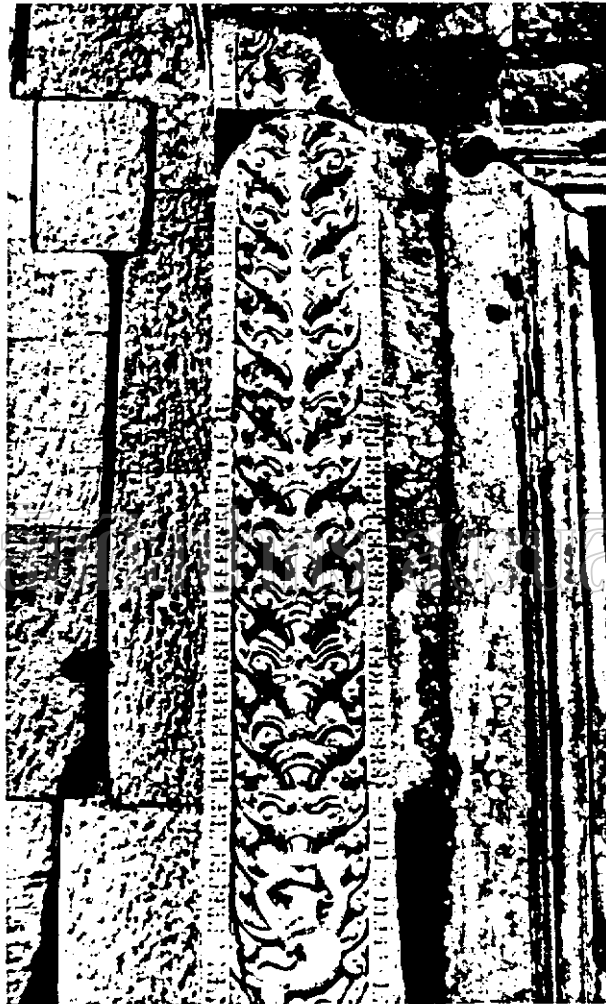

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์นครหลวง

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย

รูปที่ ๑๘

รูปที่ ๑๕

มหาวิทยาลัยศิลปากร

รูปที่ ๑๖

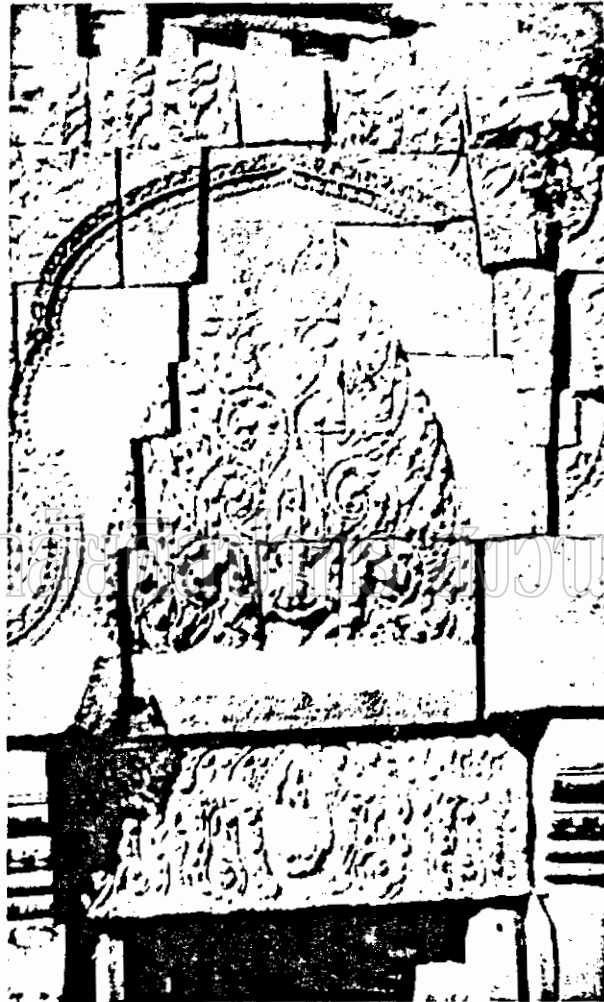

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

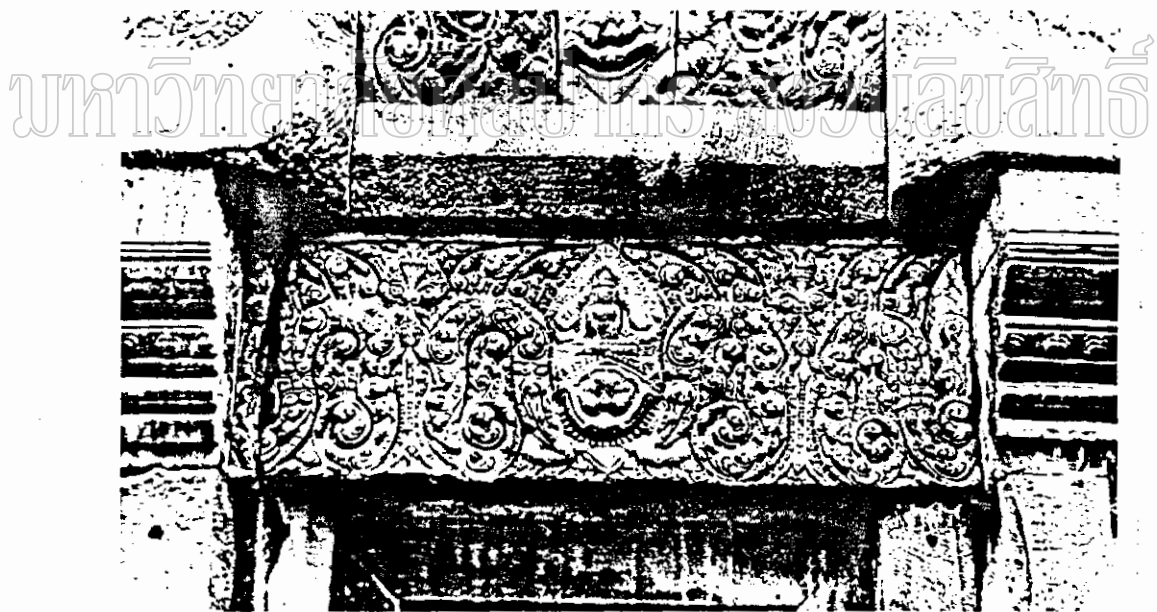
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

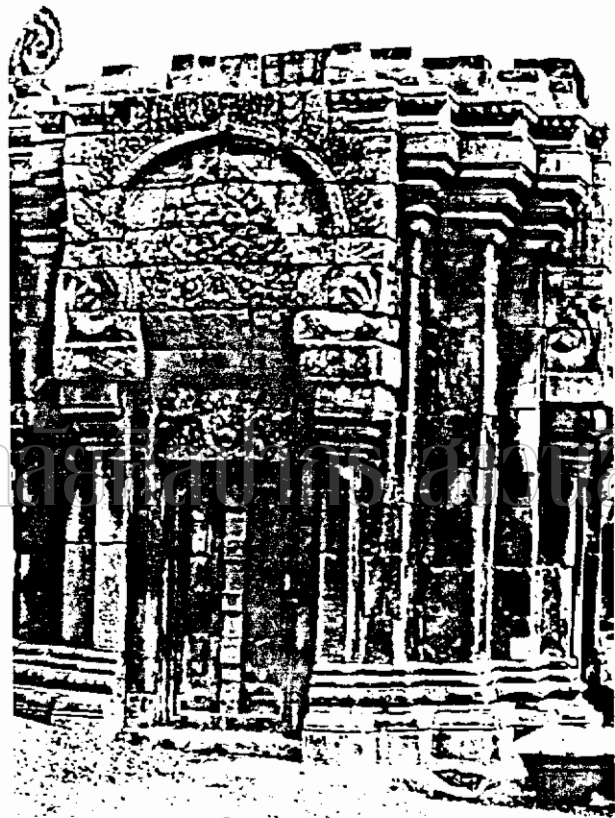
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรีรัมย์

รูปที่ ๑๔

รูปที่ ๒๐

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์ศิลปกรรม

รูปที่ ๒๒

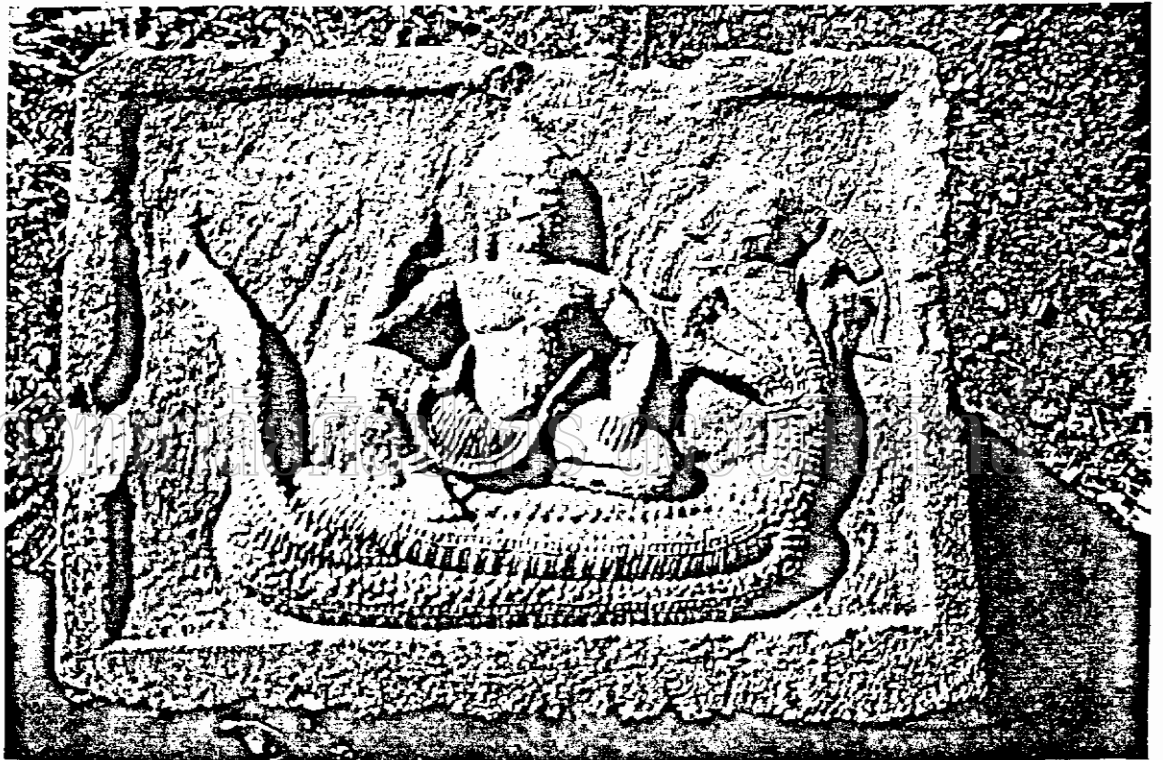

มหาวิทยาลัยศิลปากร - สงขลา

มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุรักษ์และบูรณะศิลปกรรม

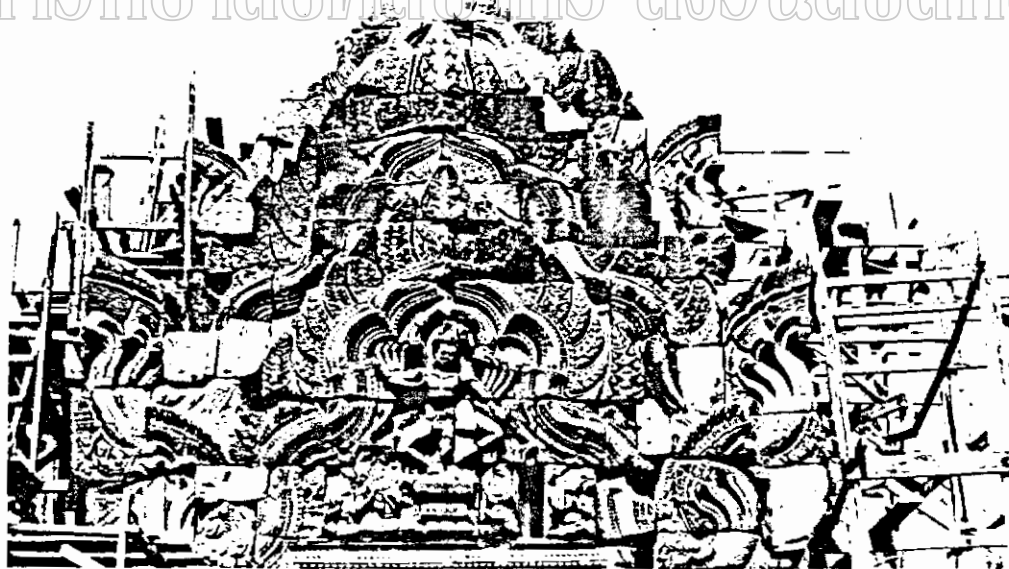
รูปที่ ๒๔

รูปที่ ๒๕

พระวรมหาพรหม ผู้รักษาศักดิ์สิทธิ์ คิลปคัมภีร์ รวบรวมพุทธศตวรรษที่ ๑๘

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

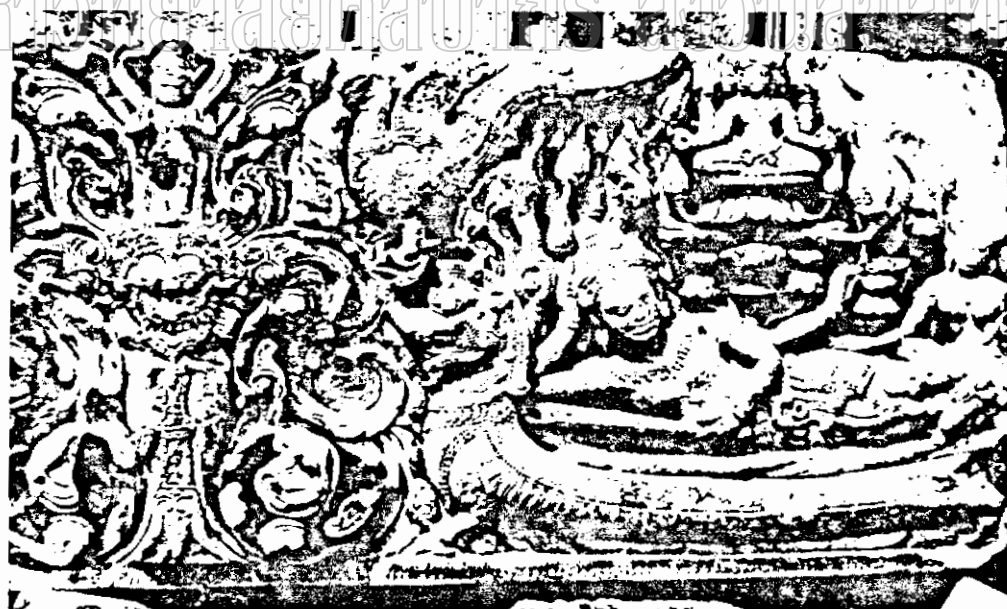

มหาวิทย์ นิลขสิทธิ์

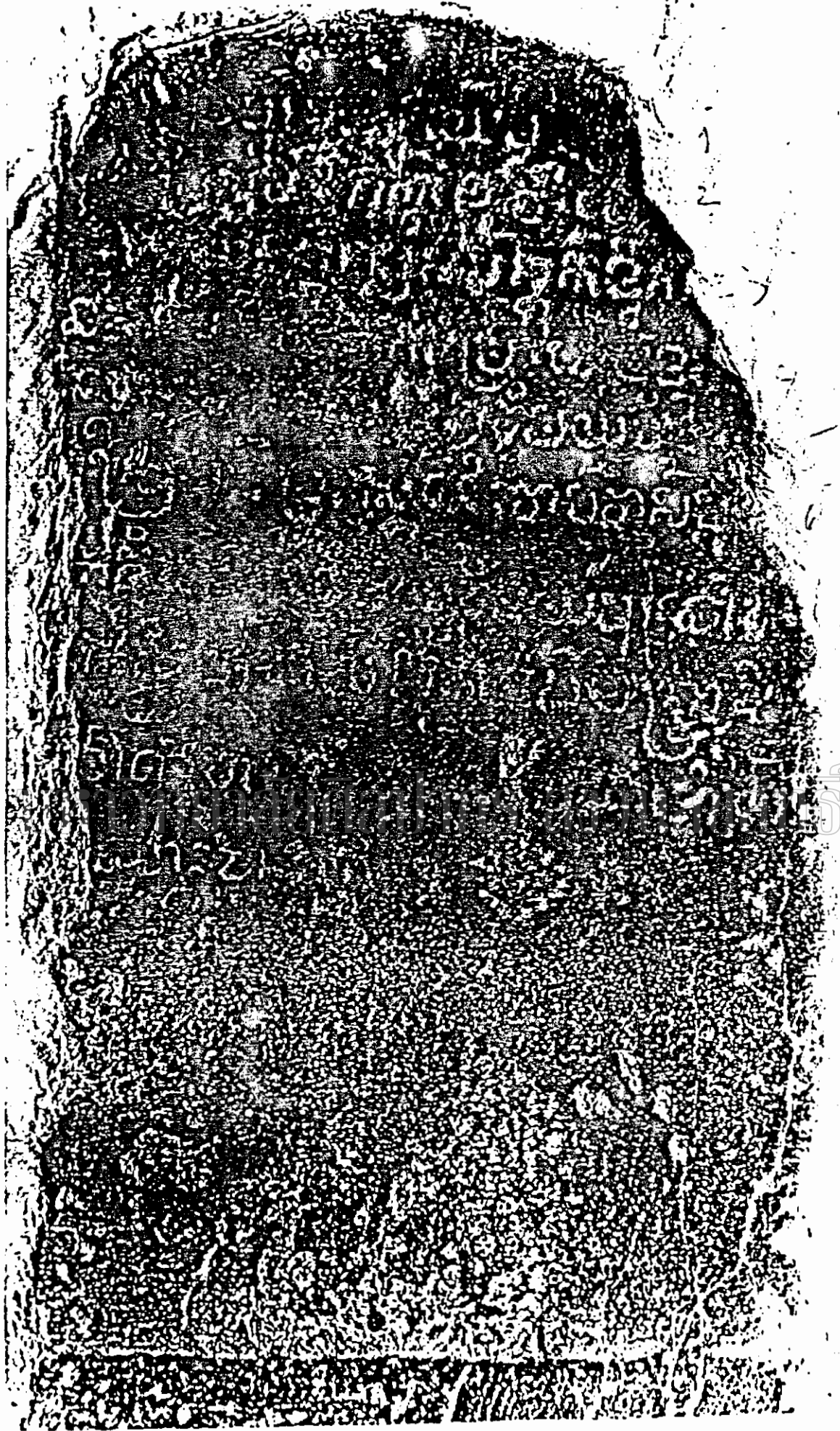
รูปที่ ๒๘

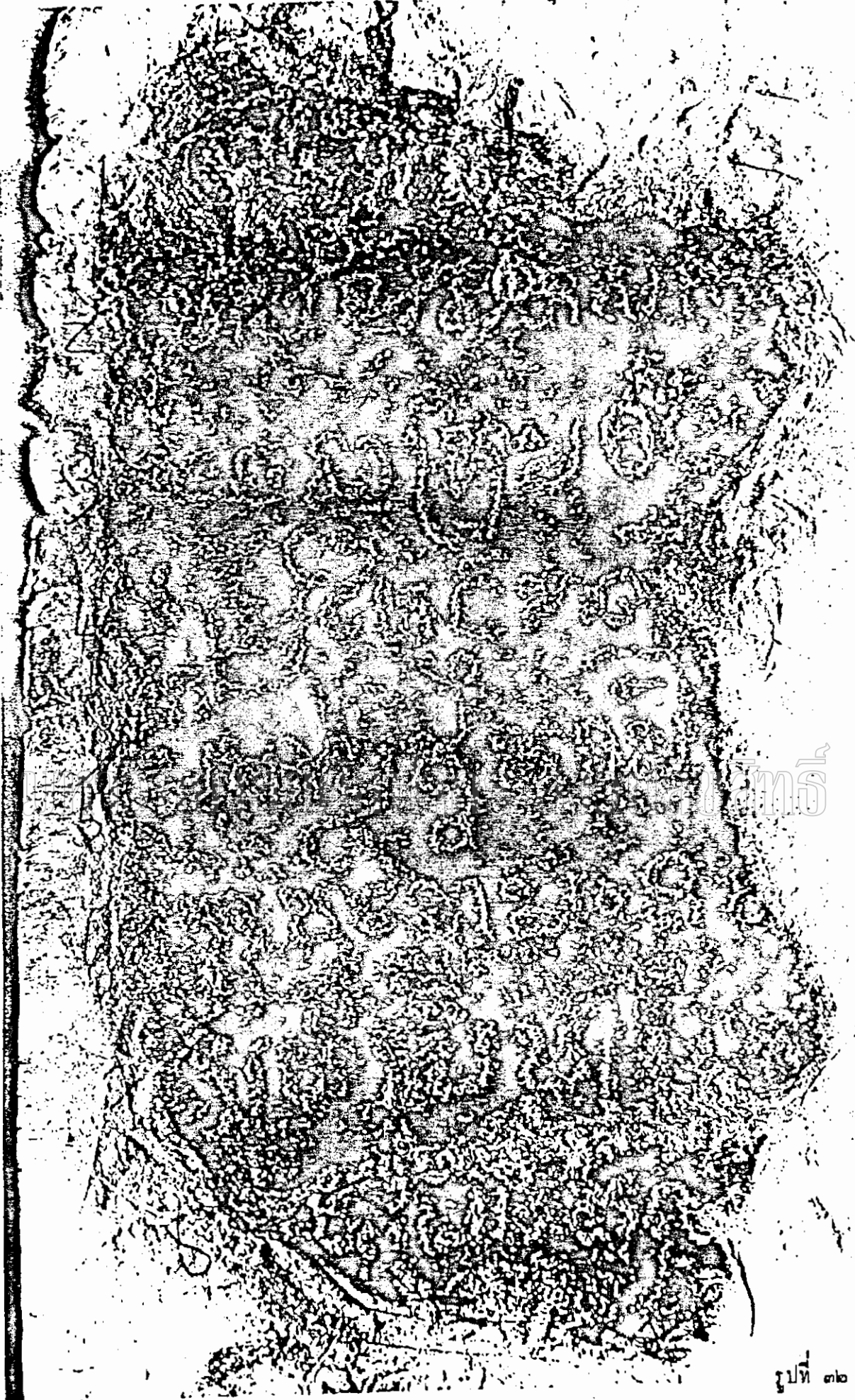
มหาวิทยาลัยศิลปากร - สำนักพิมพ์

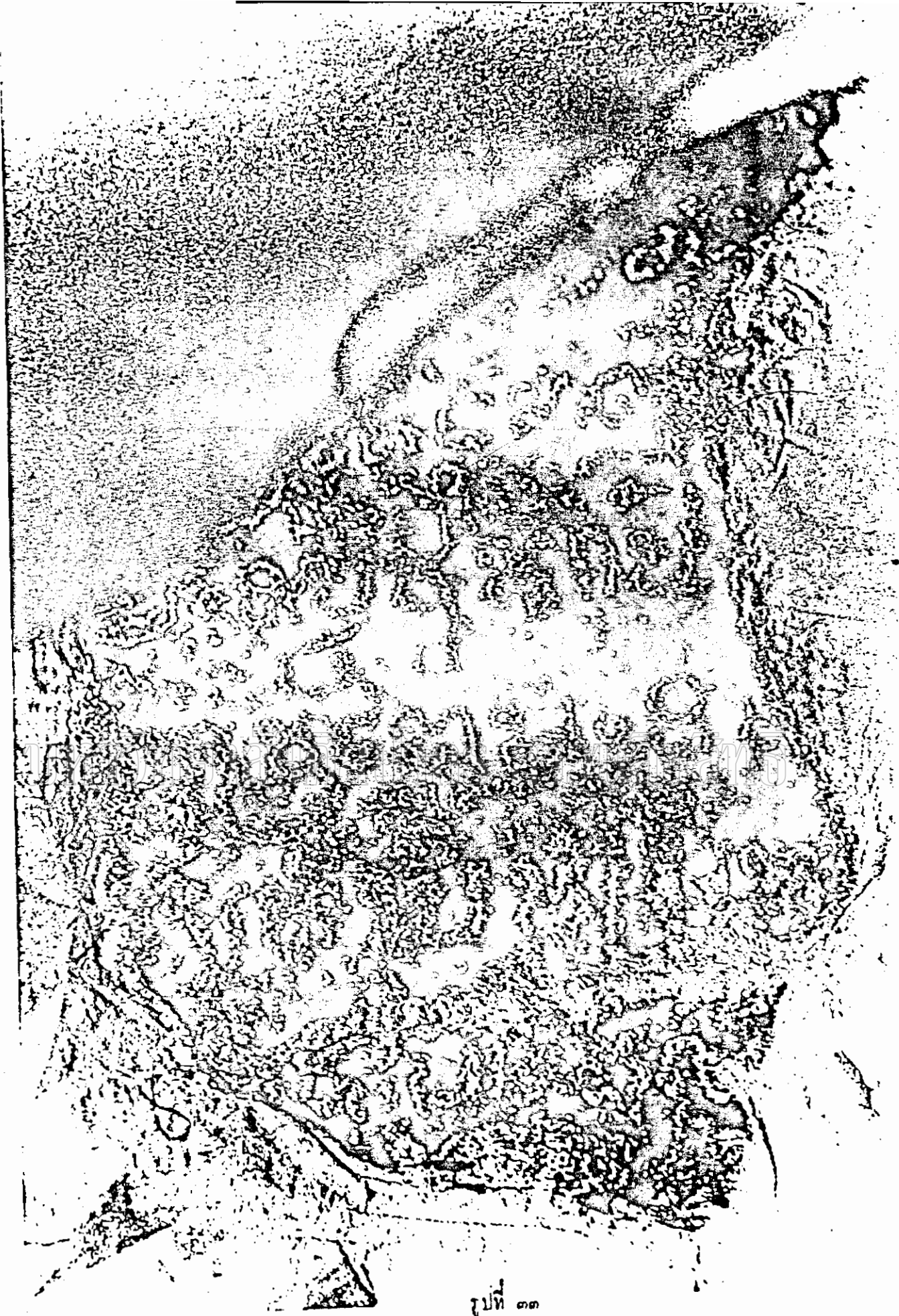
รูปที่ ๒๙

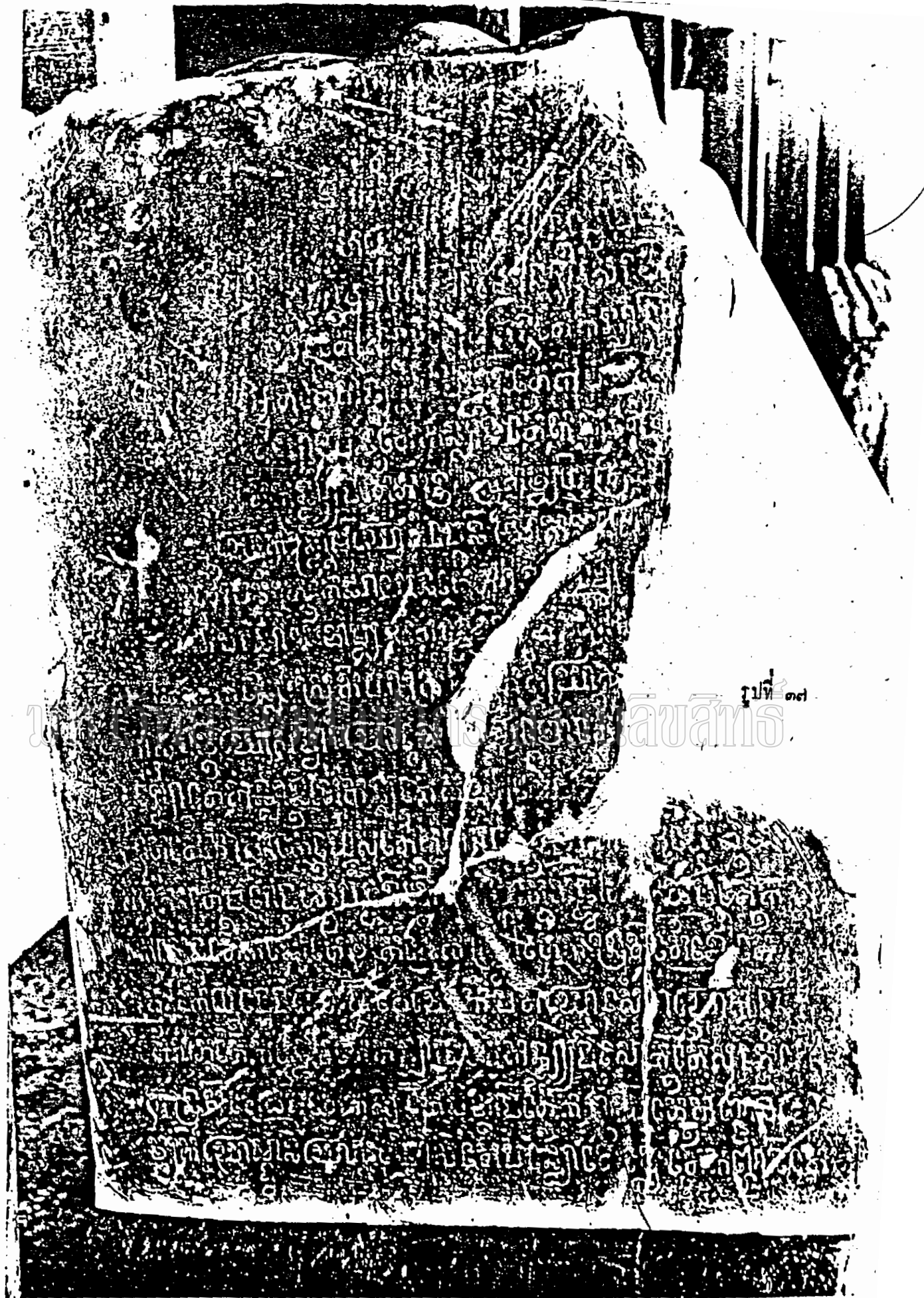
กรมศิลปากร

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

รูปที่ ๓๖

บทกวีนิพนธ์ของนักเขียนชาวไทย

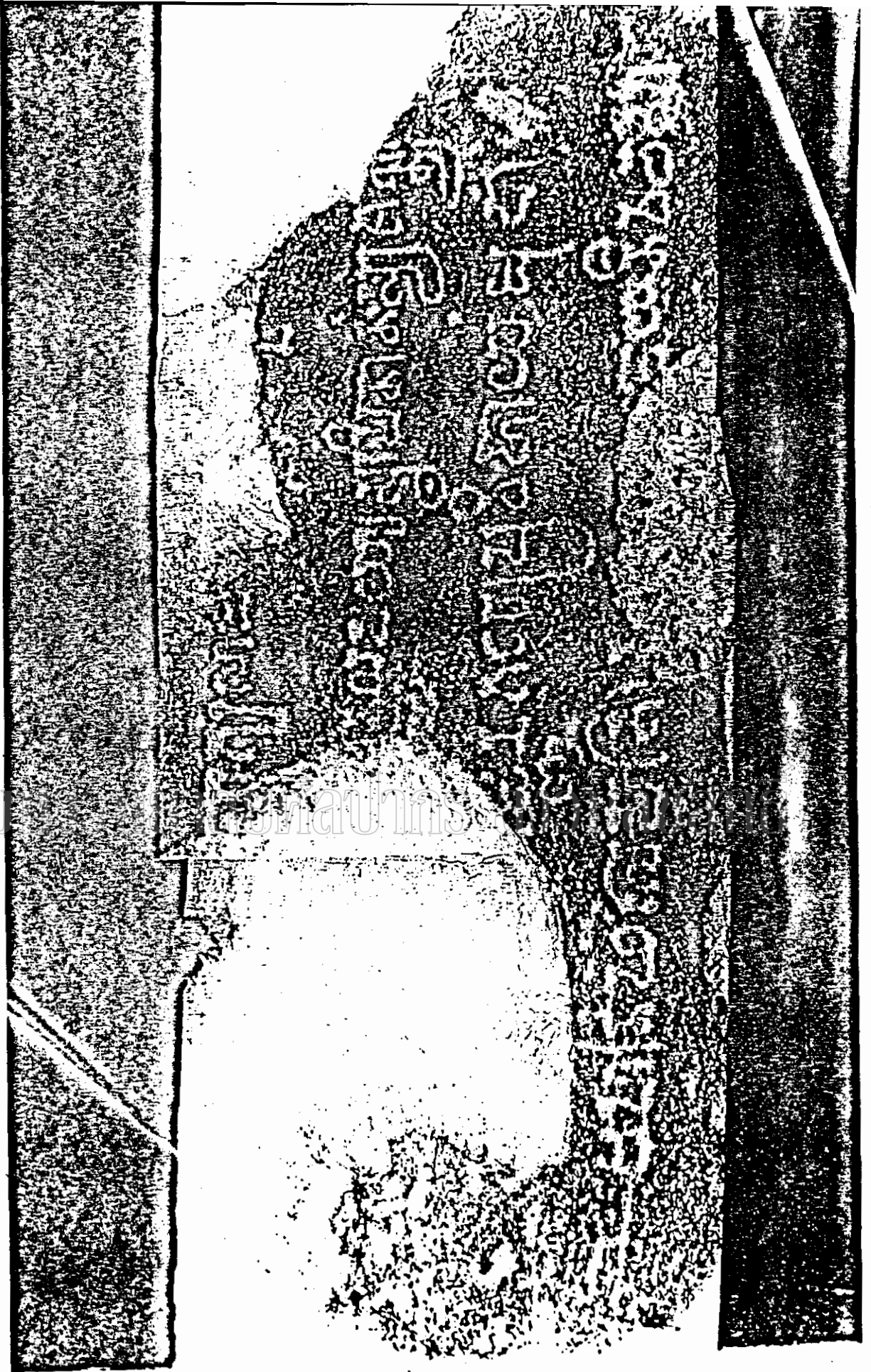
รูปที่ ๓๔

1. kalpanā

K. 1091

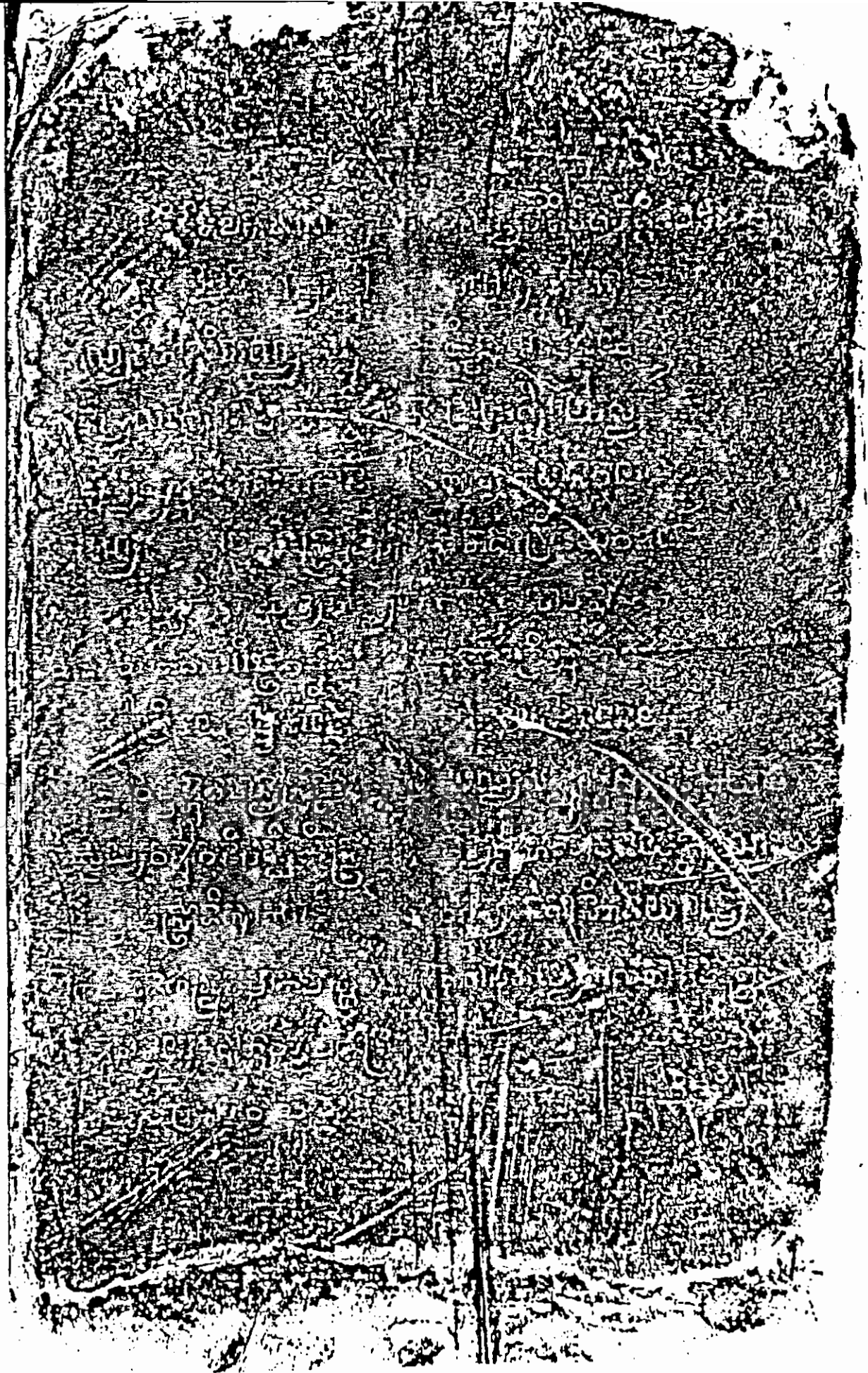
2. san' kram [1.5]

၇၂၇ ၄၈

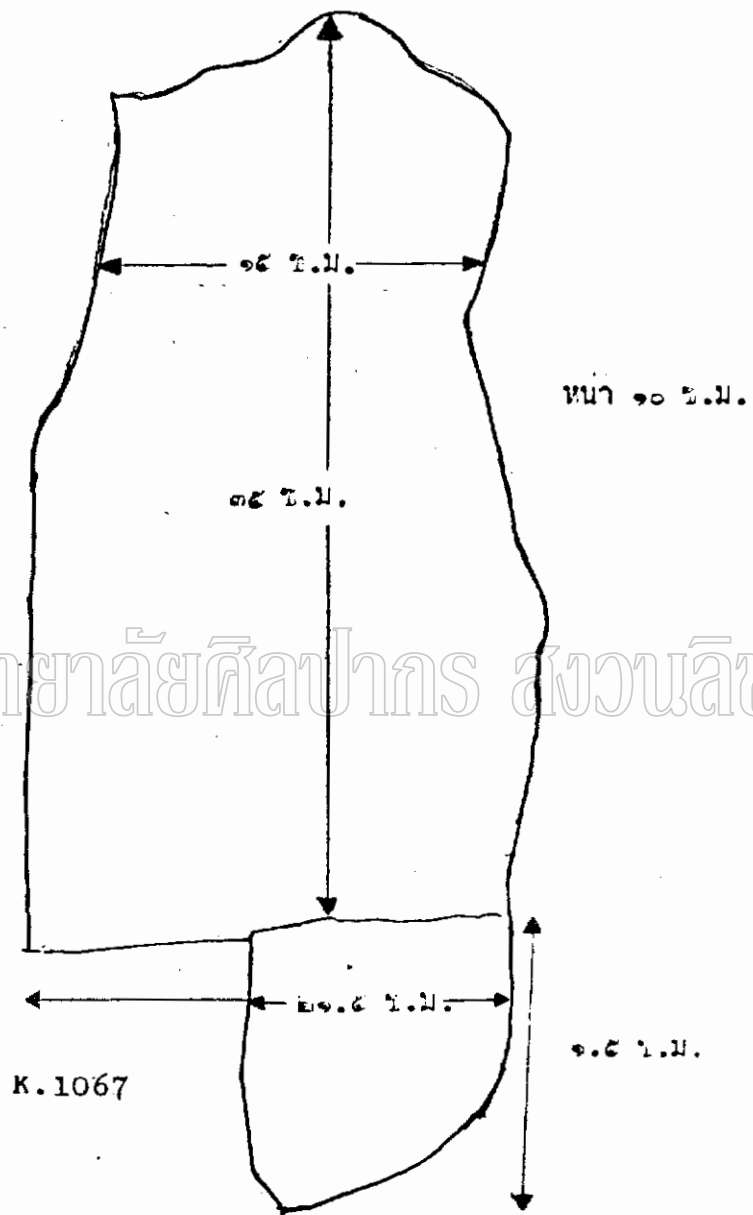
รูปที่ ๔๔

W

၁၇၁

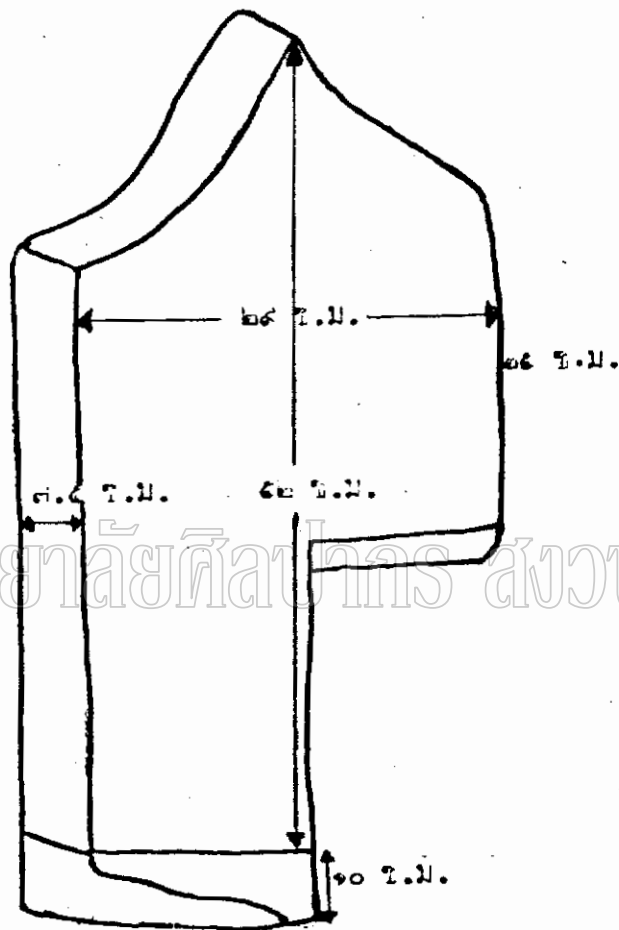
Handwritten text in a vertical column, likely a manuscript page. The script is dense and appears to be a form of Indic script, possibly Tamil or Grantha. The text is arranged in approximately 20 lines, with some characters appearing to be in a different script or dialect than the main body of text.

Handwritten text in a vertical column, likely a manuscript page. The script is dense and appears to be a form of Indic script, possibly Tamil or Grantha. The text is arranged in approximately 20 lines, with some characters appearing to be in a different script or dialect than the main body of text.

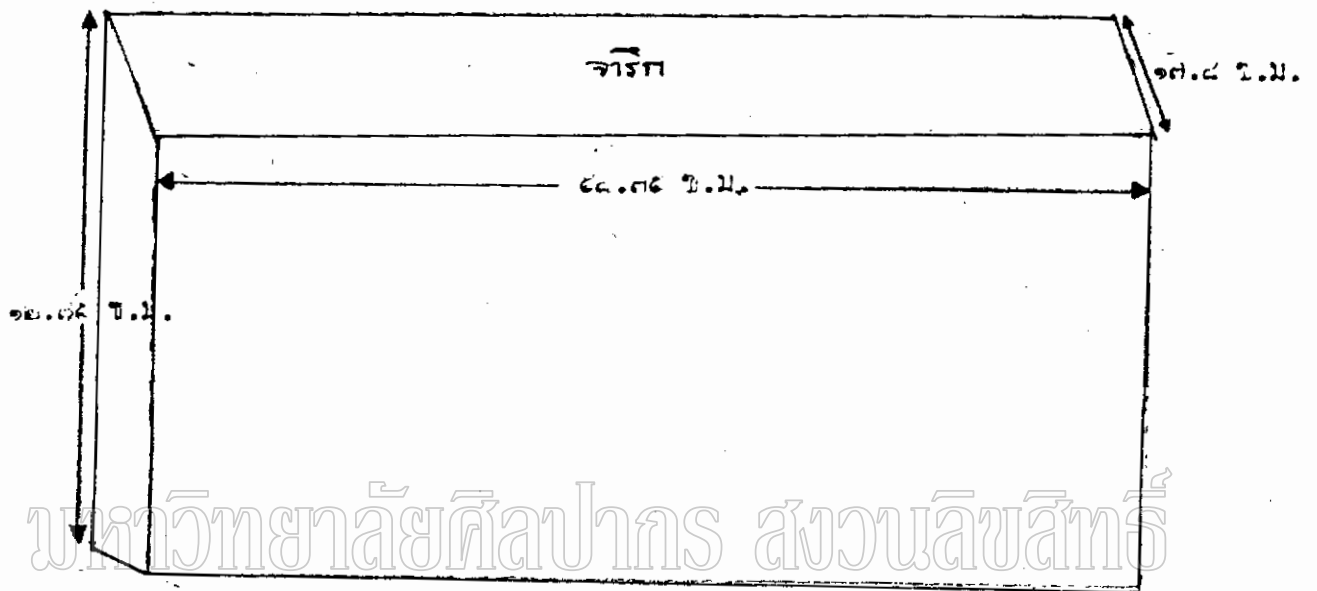
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาพลายเส้น ที่ ๑

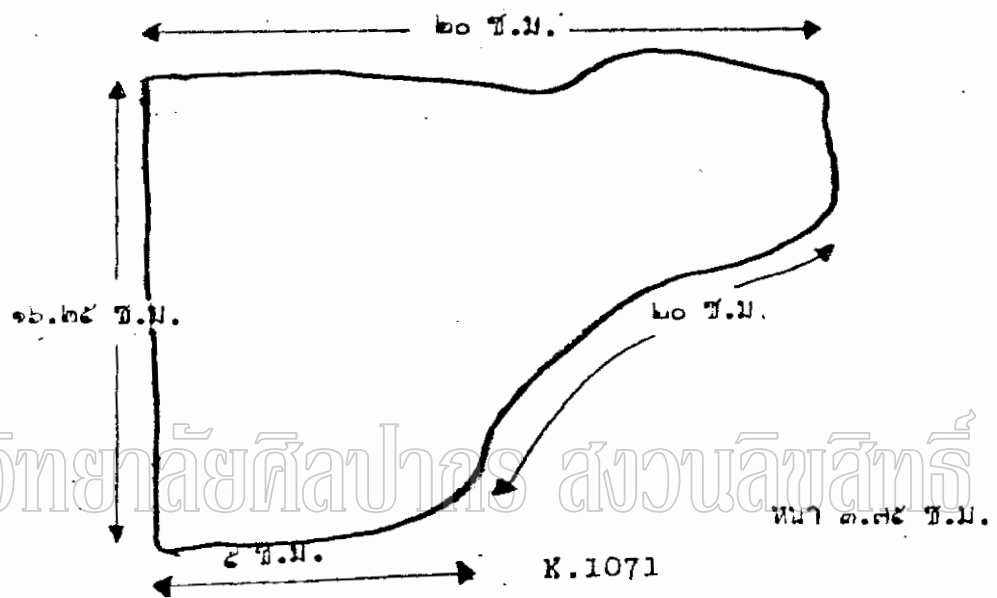
K.1068

ภาพลายเส้น ที่ ๒

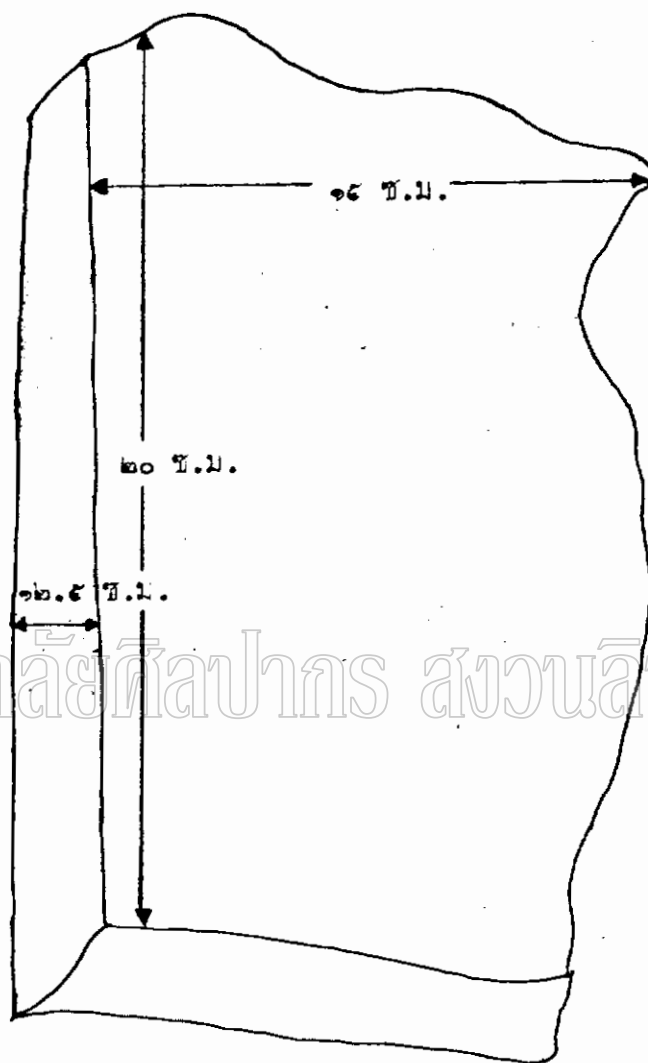
K.1069

ภาพลายเส้น ที่ ๓

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

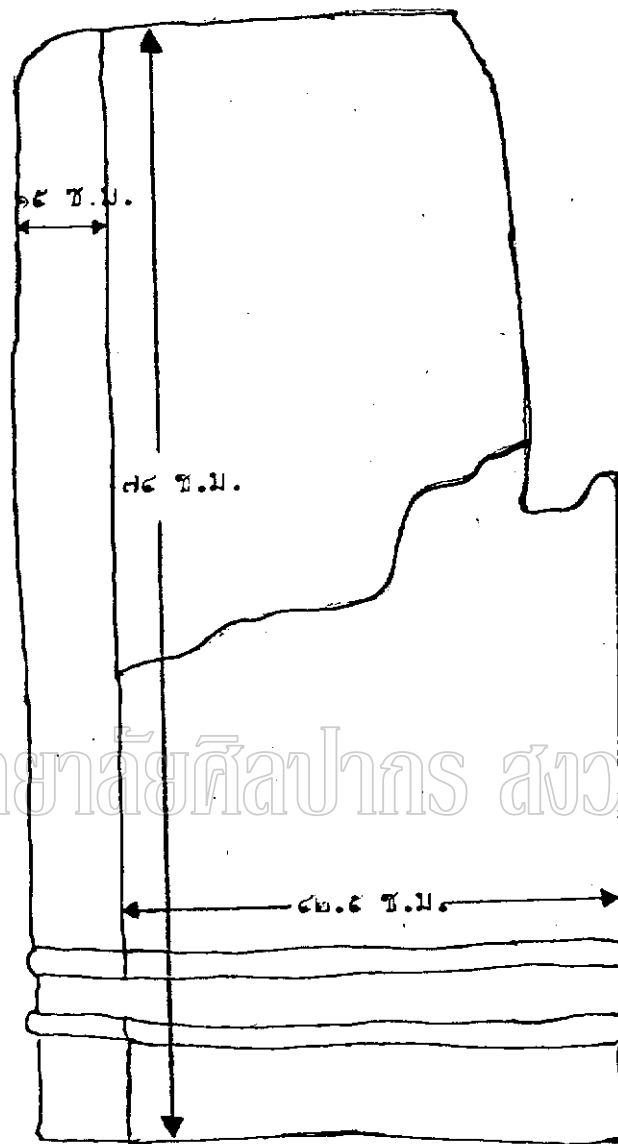
ภาพถ่ายแผนที่ ๔

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

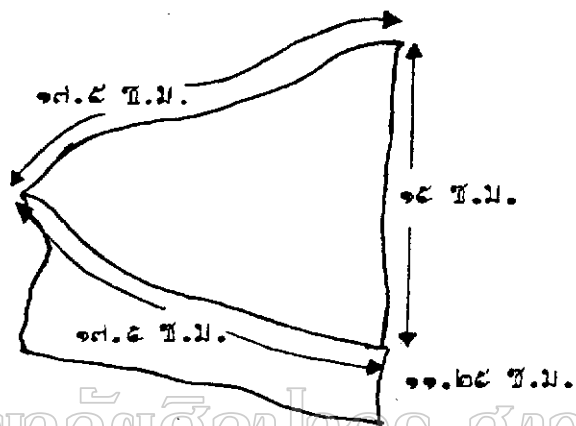
K.1072

ภาพลายเส้น พ. ๕

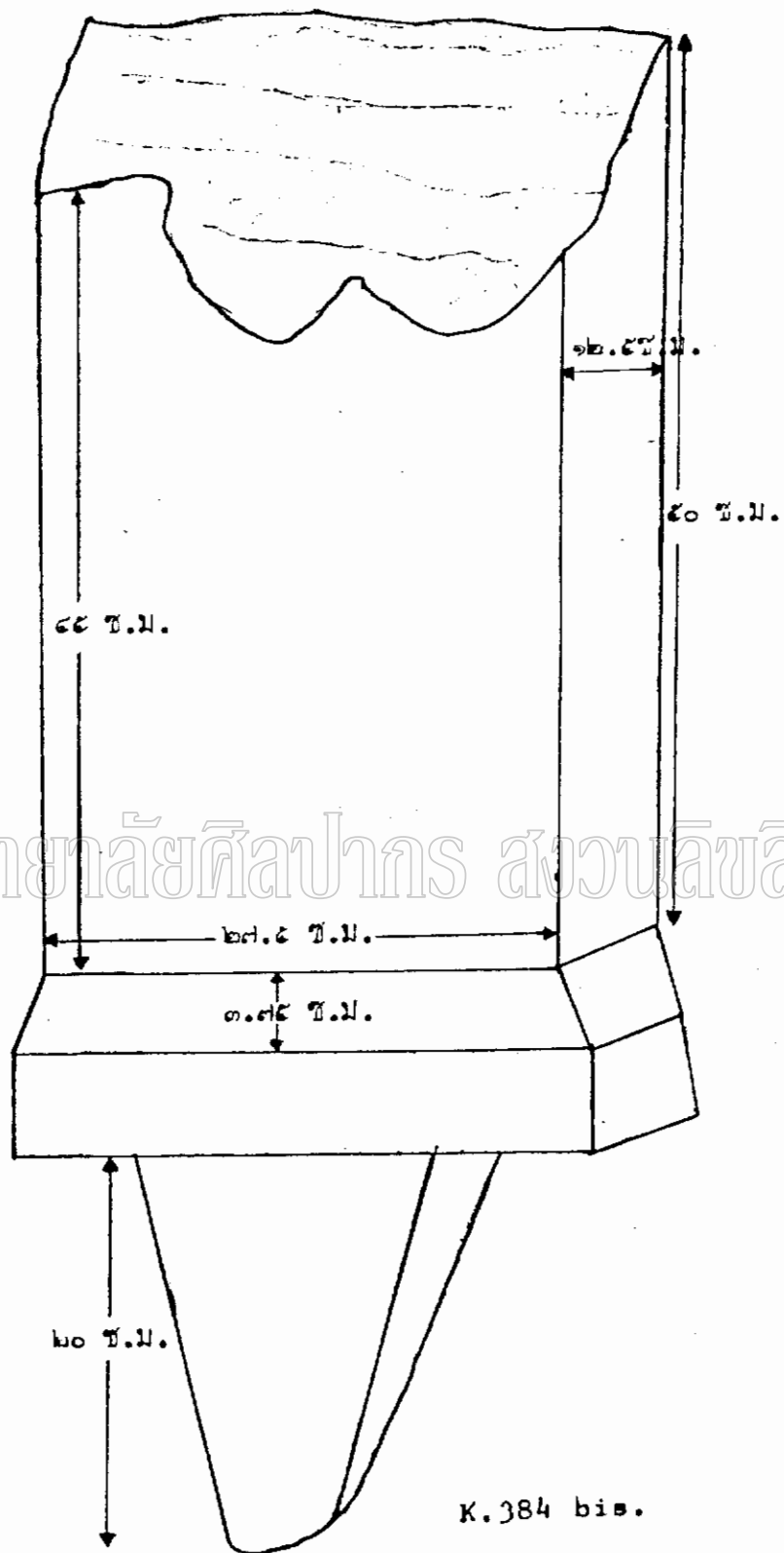
K.1091

ภาพลายเส้น ที่ ๖

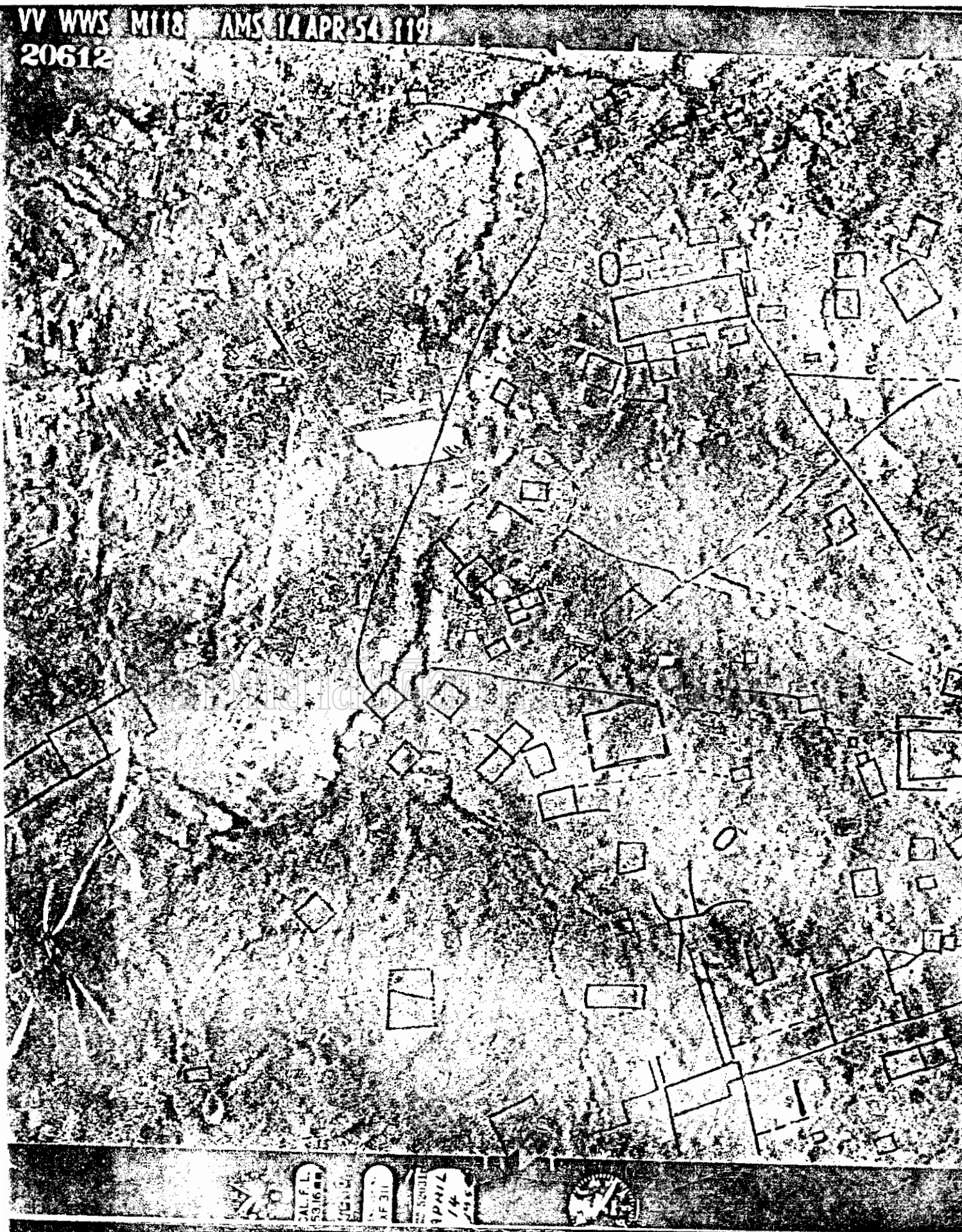
มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์
K.1092

ภาพลายเส้น ที่ ๓

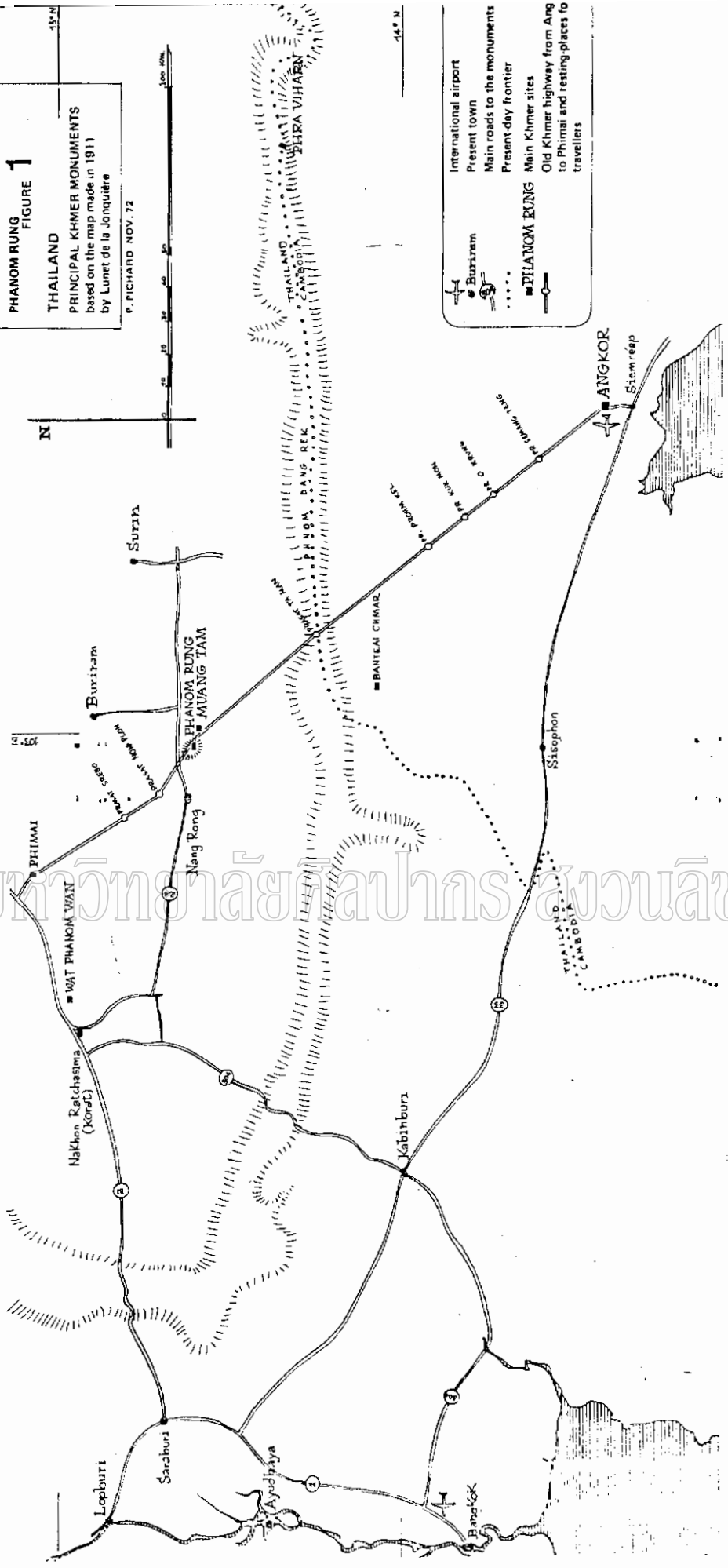
K.384 bis.

ภาพถ่ายเงิน ที่ ๔

PHANOM RUNG
FIGURE 1
THAILAND
PRINCIPAL KHMER MONUMENTS
based on the map made in 1911
by Lunet de la Jonquière

P. RICHARD NOV. 72

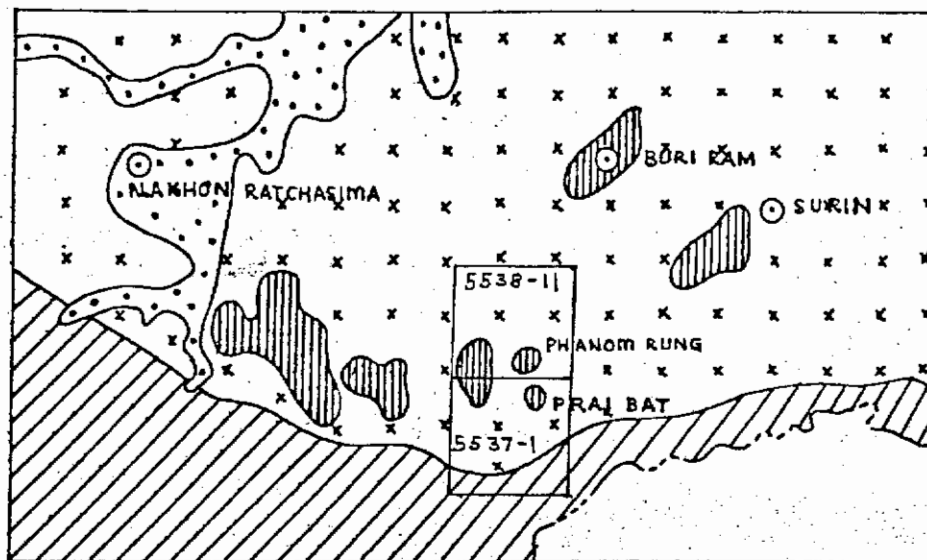

International airport
Present town
Main roads to the monuments
Present day frontier
Main Khmer sites
Old Khmer highway from Angkor to Phimai and resting places for travellers

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

INDEX MAP SHOWING OUTCROPS OF BASALT IN NORTHEASTERN THAILAND

SCALE 1:1,250,000

SEDIMENTARY AND METAMORPHIC ROCK SERIES

AND IGNEOUS ROCK GROUPS

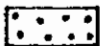
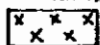
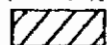
IN THAILAND

(AND THEIR NECESSARY MAP SYMBOLS)

SEDIMENTARY AND METAMORPHIC ROCKS

1. CAMBRIAN - PHUKET SERIES
2. ORDOVICIAN - THUNG SONG LIMESTONE
3. SILURIAN, DEVONIAN, CARBONIFEROUS KANCHANABURI SERIES
4. CARBONIFEROUS TO PERMIAN RATCHABURI LIMESTONE (9000 m.)
5. TRIASSIC AND JURASSIC KHORAT SERIES INCLUDING KAMAYKALA LIMESTONE (2000)
6. TERTIARY MAE SOT AND KRABI SERIES (400)
7. QUATERNARY TERRACE AND ALLUVIUM DEPOSITS. (300)

PHU PHAN KHOK KRUA

IGNEOUS AND METAMORPHIC ROCKS

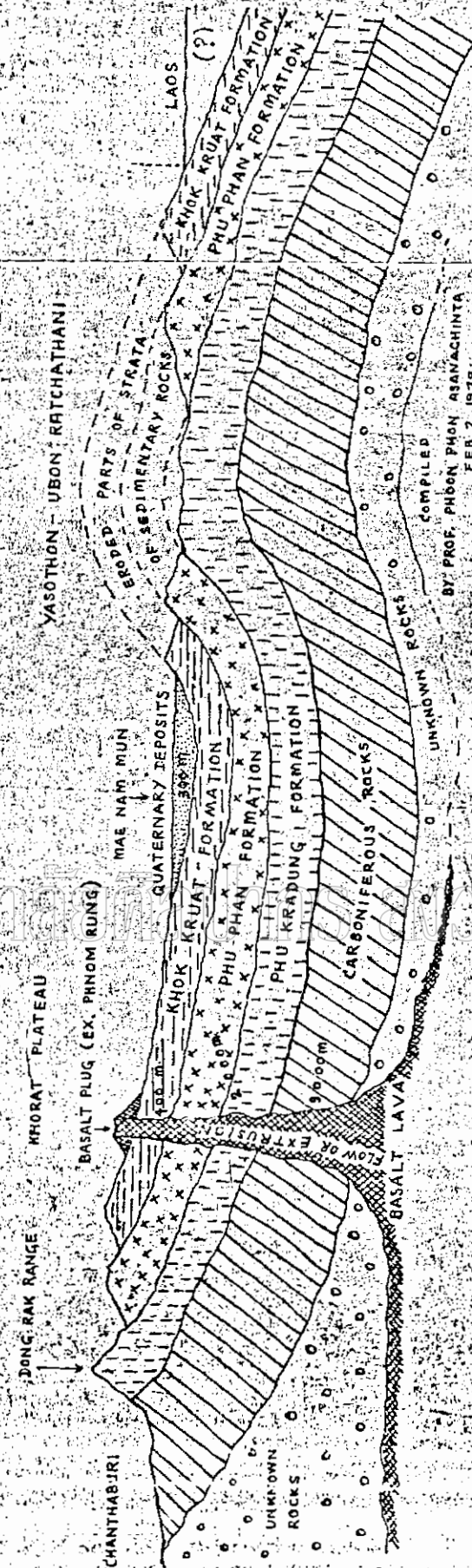
1. PRE-CAMBRIAN GNEISS AND SCHIST
2. TRIASSIC MAFIC AND ULTRAMAFIC ROCK
3. TRIASSIC AND CRETACEOUS GRANITE
4. TERTIARY DIORITE AND QUARTZ DIORITE
5. TERTIARY BASALT (LAMPANG, PHRAE, SUKHOAI, PHETCHABUN, ETC.)
6. TERTIARY ANDESITE AND RHYOLITE PORPHYRY

REFERENCES: ENCYCLOPAEDIA BRITANICA, VOL. 10, CHICAGO, 1966.

THAILAND NATURAL RESOURCES ATLAS, ROYAL THAI SURVEY DEPARTMENT, BANGKOK, 1972.

MAPS OF THAILAND, 1:50,000, SERIES L7017, SHEETS 5537-1, 5538-II, 1969.

CROSS SECTIONAL DIAGRAM OF STRATIGRAPHY IN THE DONG RAK RANGE

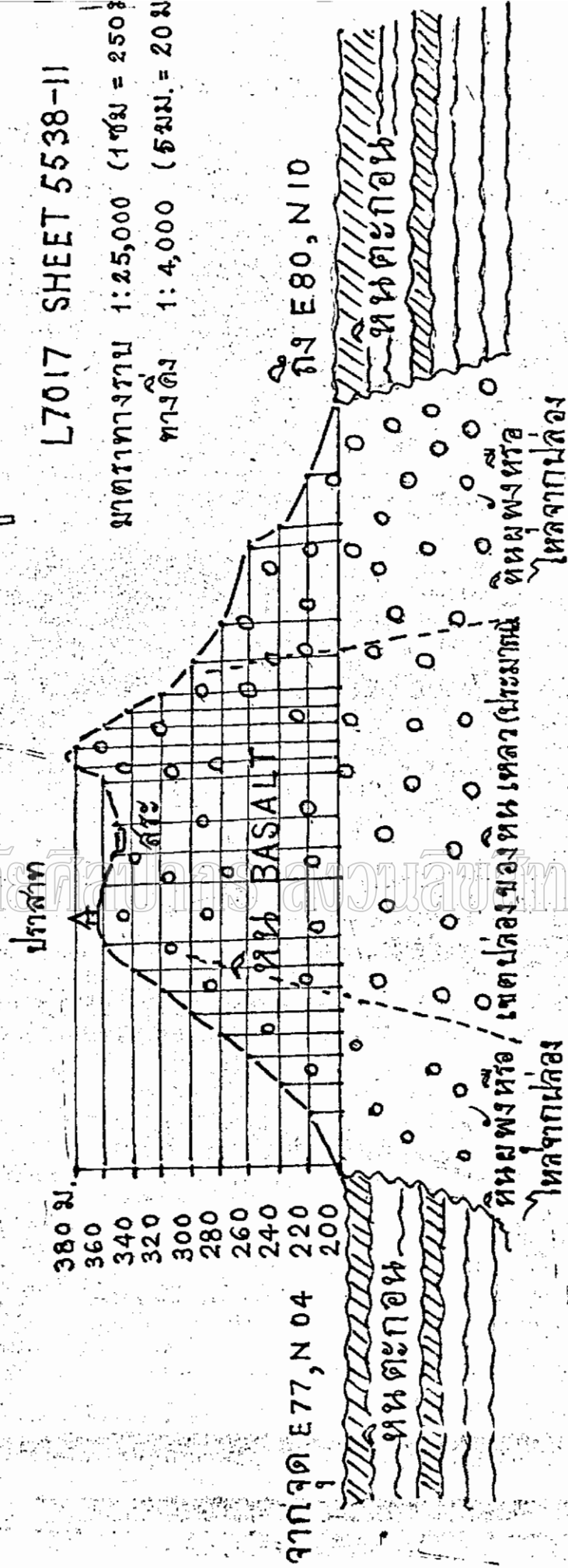

BY PROF. PHON PHON ASANACHINTA
FEB. 7, 1979

ภาพส่วนตัดเขาพนมรุ้ง แสดงลักษณะของหิน BASALT ที่เปลี่ยนแปลงสถานะ
 ดัชนี 1:50,000 อำเภอหนอง

L7017 SHEET 5538-II

มาตราทางราบ 1:25,000 (1 ซม. = 250 ม.)
 ทางตั้ง 1:4,000 (1 ซม. = 20 ม.)

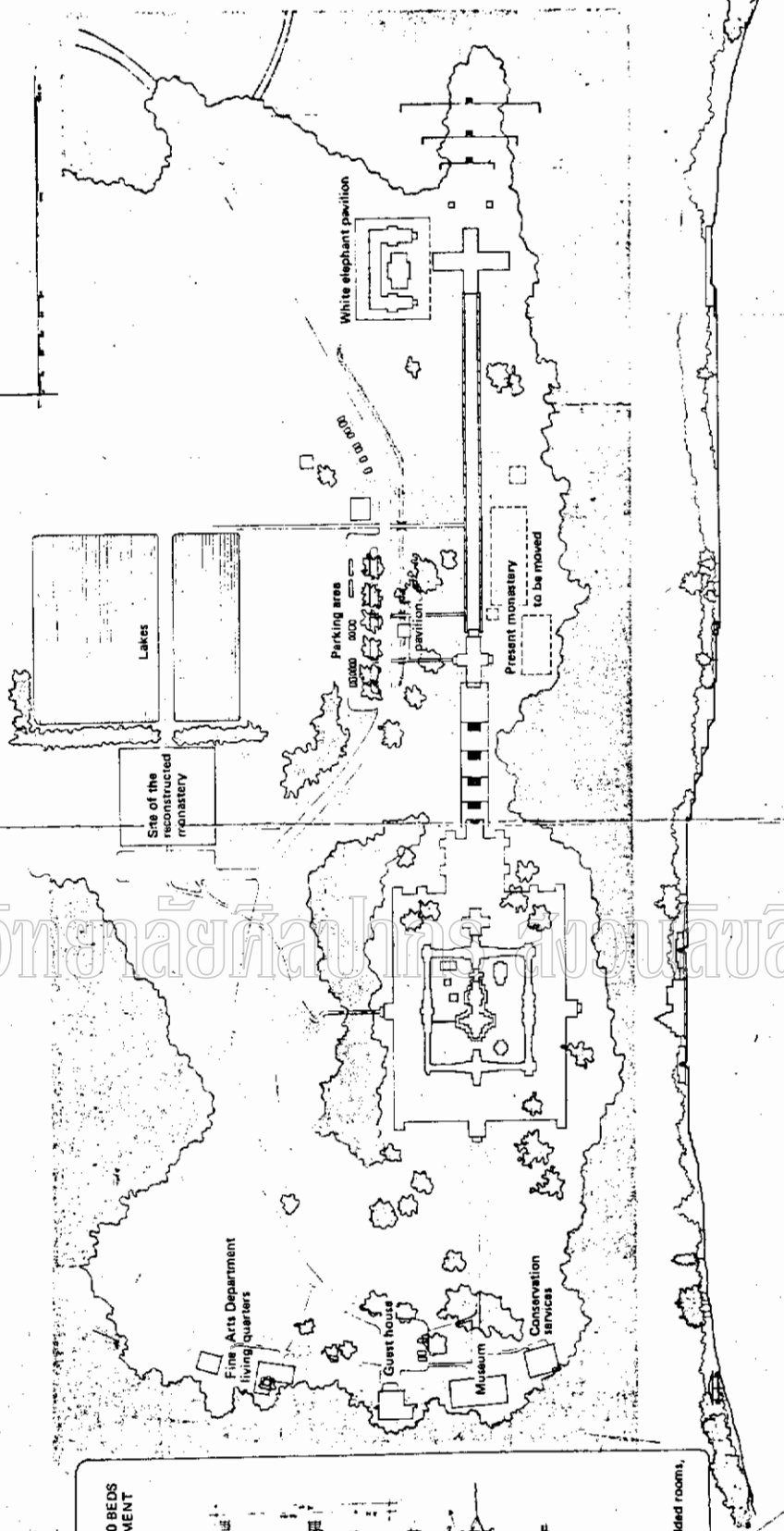

ดง

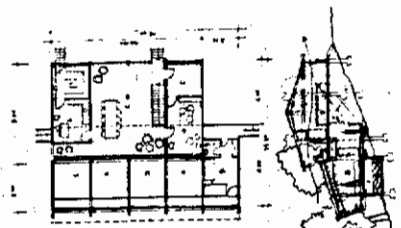
PHANOM RUNG FIGURE 8

DEVELOPMENT OF THE SITE
PROJECT
Based on the plans of the Fine Arts
Department

P. PICHARD SEPT./NOV. 1972

GUEST HOUSE WITH 10 BEDS PROPOSED ARRANGEMENT

- A. Store-room
- B. Kitchen
- C. Living room
- D. Library
- E. Office
- F. Rain-water tank
- 1, 2, 3, 4, 5. double bedded rooms, shower and toilet

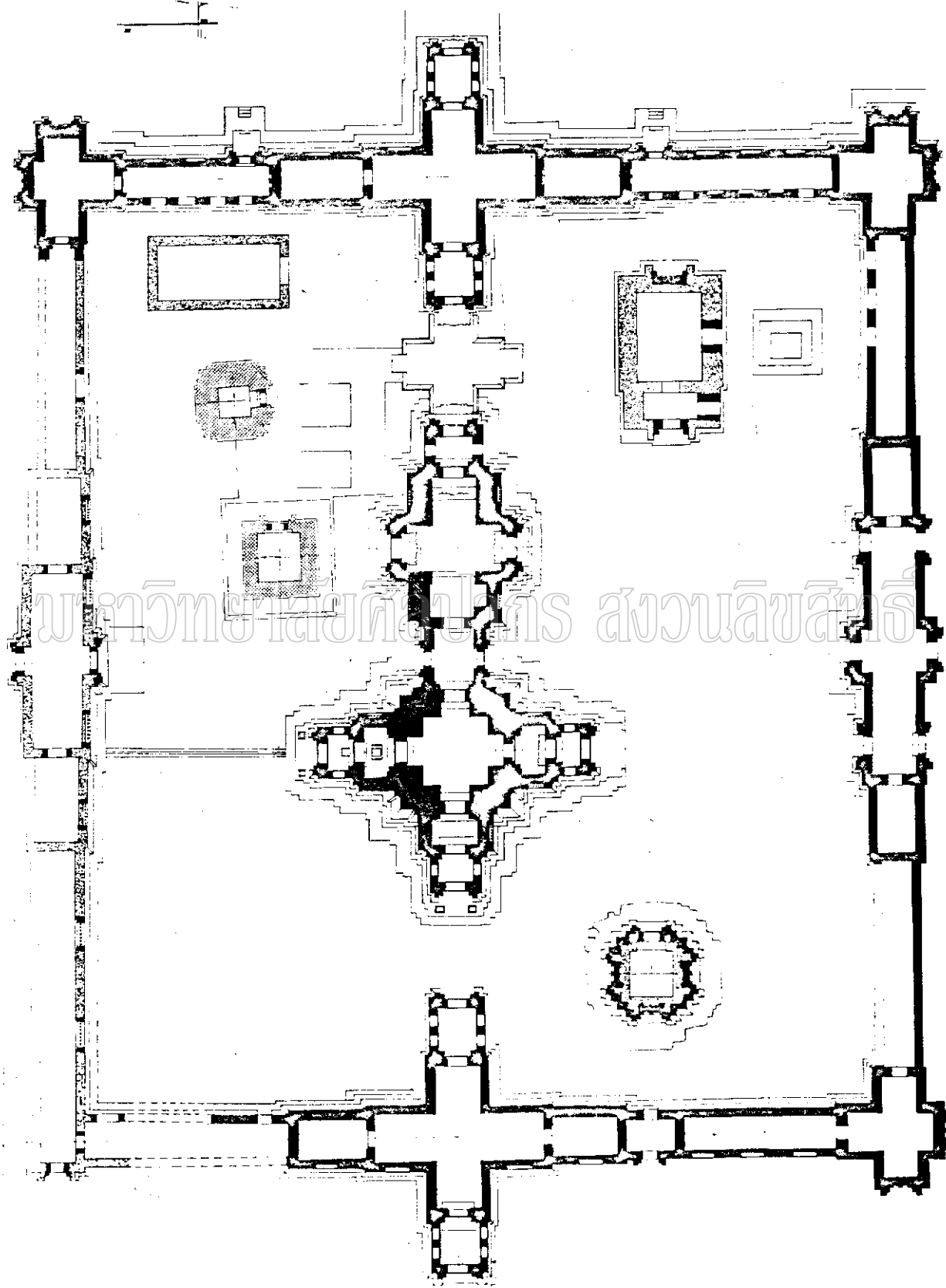
PHANOM RUNG
FIGURE 3

PLAN OF THE TEMPLE
from survey
August/September 1972

P. PICHARD NOV. 72

Principal materials used in the walls

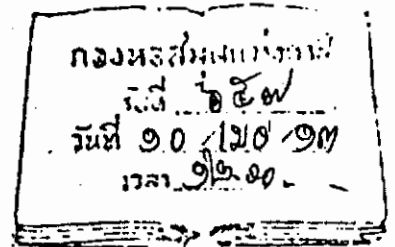
- Sandstone
- Sandstone subsequent modification
- Laterite
- Brick

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

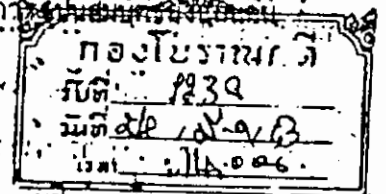
ที่ ศธ.๐๘๐๔/๗๘

หน่วยศิลปากรที่ ๘

/S มีนาคม ๒๕๑๓

เรื่อง มีแบบขอใบราววัตถุศิลปากร ๑ หลัก และ ๑ ชิ้น ในเขตพระราชวัง

เรียน หัวหน้ากองโบราณคดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ศิลปากรสภาพสมบูรณ์ ๑ หลัก และ ๑ ชิ้น, ภาพถ่ายศิลปากรทุกด้าน
รวม ๒ ชิ้น กระดาษลอกอักษรจารึกแล้ว ๒ ชุด สำเนาหนังสือมอบให้ทางราชภัฏ ๑ แบบ

ด้วยนายทุน เลื่อยกลึง ฐานพระพุทธรูปแบบ คามลฉนวน อำเภอละหานทราย
จังหวัดบุรีรัมย์ ได้มอบแบบศิลปากรสภาพสมบูรณ์ ๑ หลัก และจารึกที่แตกชำรุด ๑ ชิ้น รวม ๒ ชิ้น
ในเขตพระราชวังกรมศิลปากร เป็นทรัพย์สินแผ่นดิน เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และ
โบราณคดีต่อไป หน่วยศิลปากรที่ ๘ ได้ศึกษารับมาและได้ทำการถ่ายภาพ ถอดคำจารึกลงในแบบกระดาน
เป็นที่เรียบร้อยแล้วตามหลักฐานต่าง ๆ ที่ส่งมานี้

จากการสอบถามแบบขอใบปรากฏว่า ศิลปากรทั้งกล่าวนี้ แบบที่มีสภาพสมบูรณ์ได้จาก
บริเวณใด ๆ ปราสาทหินเขาไปรมัก ทองที่อำเภอละหานทราย ปราสาทแห่งนี้ขุดพบเราไปรมัก ทาง
หมู่บ้านราษฎรหลายกิโลเมตร ขณะนี้ผู้ขุดลอกทุกคนเก็บสิ่งสภาพไปแล้ว ส่วนอีกแบบหนึ่งที่ชำรุดเหลือ
เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น ได้จากบริเวณใด ๆ ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ศิลปากร
ทั้ง ๒ แบบนี้จะมีคุณค่าในทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีไม่น้อย เพราะทางราชการกรมศิลปากรก็
กำลังศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์และโบราณคดีของขอมโบราณสร้างเทวสถานในที่หลาย ๆ แห่ง บริเวณ
รอบ ๆ ปราสาทหินพนมรุ้ง และกำลังจะดำเนินการบูรณะซ่อมแซมโบราณสถานในท้องที่เหล่านี้อยู่ในระบ
เวลาอันใกล้นี้

หน่วย ฯ เห็นว่ามอบโบราณวัตถุนี้ให้ทางราชการเป็นคนยากจน หาเจ้ากินคำ ควร
พิจารณาจ่ายเงินรางวัลให้บ้าง เพื่อเป็นกำลังใจและเพื่อที่จะเป็นการจูงใจให้มาส่งของที่เป็นโบราณวัตถุ
มอบให้แก่ทางราชการ แทนที่จะนำไปขายให้แก่พ่อค้าชาวต่างประเทศที่กำลังวิ่งเต้นรับซื้อโบราณวัตถุใน
ท้องที่ทั่ว ๆ ไปตามจังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดใกล้เคียงอีกด้วย ทั้งนี้ แล้วแต่ทางราชการจะพิจารณา
เห็นเป็นการสมควร.

ขอแสดงความนับถือ

(นายแทน ชีระกิจกร)

หัวหน้าหน่วยศิลปากรที่ ๖

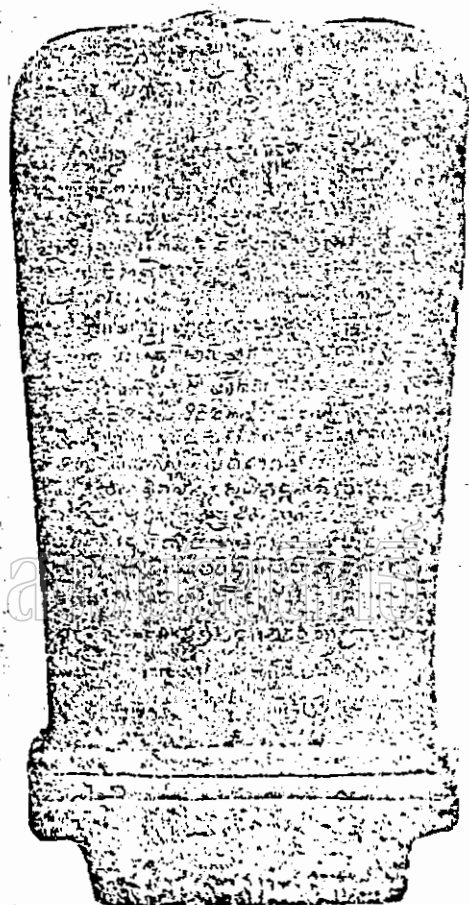
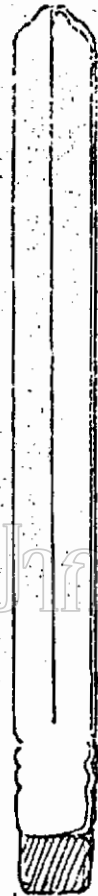
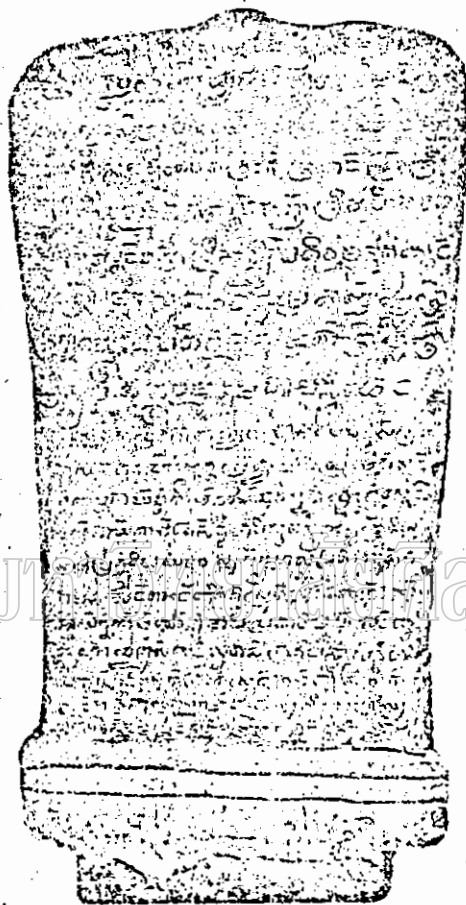
หน่วยศิลปากรที่ ๖

๑๐ กว-๑๔

กนช.

๑๑.๑๑.๕๖

หลักที่ ๑

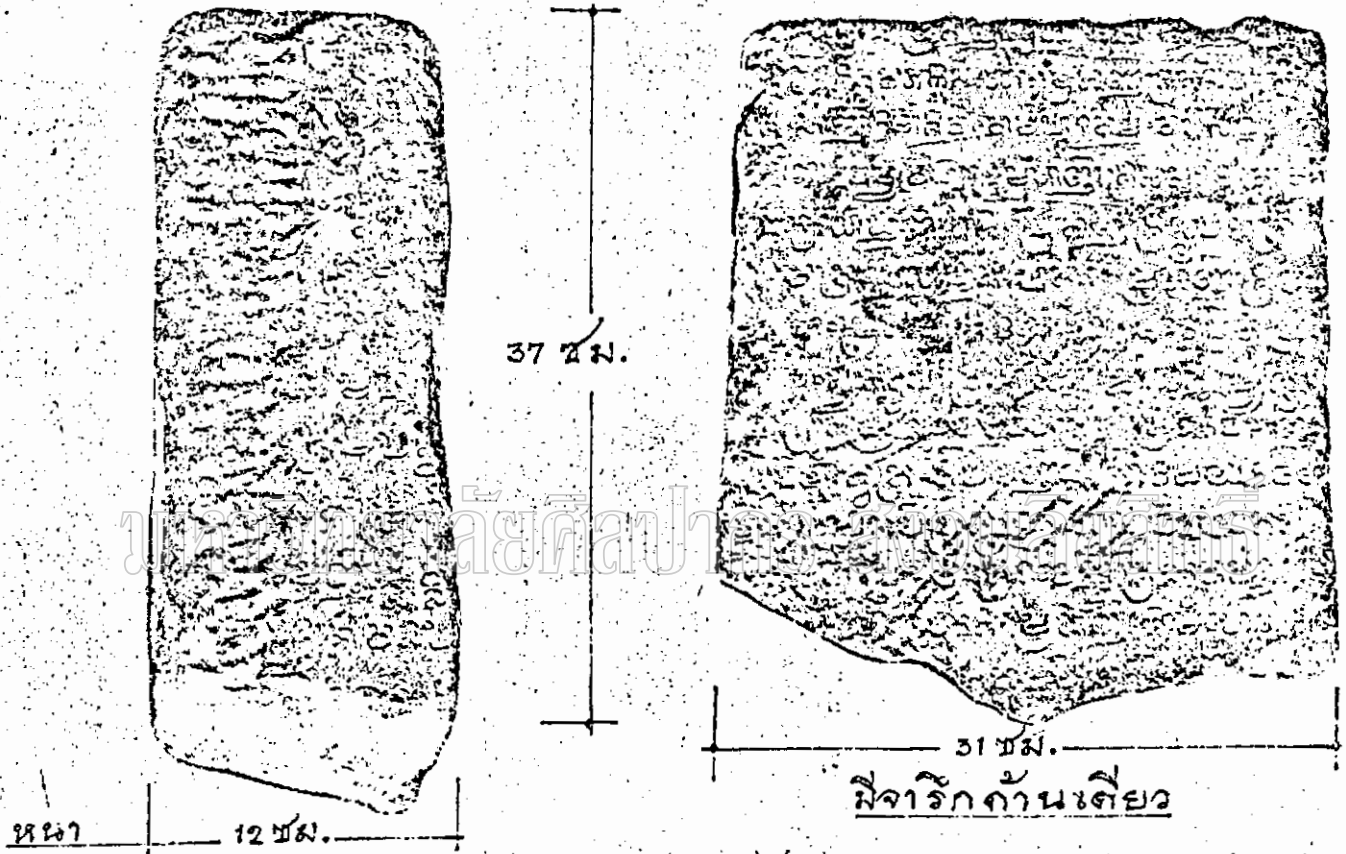
85 ซม.

หนา 11 ซม.

35 ซม.

ได้หากบุรีเวณโกศลปราสาทเขาไปรบกับ อำเภอละหานทราย บุรีรัมย์

ชั้นที่ 2

ได้จากบริเวณใกล้ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอนางรอง บุรีรัมย์

ประวัติ

ชื่อ :

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ

ประวัติการศึกษา :

อักษรศาสตรบัณฑิต ๒๕๒๐ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ผลงานทางวิชาการ

"จารึกปราสาทหินพนมวัน" (Une nouvelle Inscription
de Prāsād Bnam Vān) พิมพ์เป็นภาคผนวก ใน
แบบศิลปในประเทศไทย ของนายพิริยะ ไกรฤกษ์, กรุงเทพฯ ฯ
กรมศิลปากร ๒ สิงหาคม ๒๕๒๐

บรรณานุกรม๑. ทั่วไป

- Aymonier, E. - Le Cambodge: I. Le Royaume actuel, II. Les Provinces siamoises, III. Le Groupe d'Angkor et l'histoire, Paris : Leroux , 1901 - 1903.
- Bhattacharya, K. - "La secte des Pāśupata dans l'ancien Cambodge". JA., 1955, pp. 479 - 490.
- Les religions brahmaniques dans l'ancien Cambodge (D'après l'épigraphie et l'iconographie), Paris : EFEO, vol. XLIX, 1961.
- Boisselier, J. - La statuaire khmère et son évolution, Paris : EFEO, vol XXXVII, Paris et Saigon, 1955.
- Le Cambodge, I. Asie du Sud - Est, Manuel d'archéologie d'Extrême - Orient, Paris : J.Picard, 1966.

- Briggs, L.P. - The Ancient Khmer Empire,
Philadelphie, 1951.
- Coedès, G. - "Inventaire des inscriptions du
Champa et du Cambodge," BEFEO
VIII, 1-2, p. 37 sqq.
- Suppléments à la Liste générale
des Inscriptions I, in Insc. du
Cambodge, vol. I; II, in Insc. du
Cambodge, vol. II; III, in Insc.
du Cambodge, vol. III.
- Coedès, G., - Listes générales
des inscriptions et des monuments
du Champa et du Cambodge, Hanoi,
1923.
- Coedès, G. - Ét. Cambodgiennes: XXIII. La date
du temple de Bantāy Srēi, XXIV.
Nouvelles données chronologiques
et généalogiques sur la dynastie de
Mahīdharapura, BEFEO XXIX, p. 289 sqq.

Coedès, G.

- Pour mieux comprendre, Angkor,
2e éd. Paris: Adrien - Maisonneuve,
1947.
- Les peuples de la péninsule
indochinoise, Paris: coll. Sigma.,
1962.
- Les Etats hindouisés d'Indochine et
d'Indonésie, 2e édition, Paris:
E. de Bocard, 1966.

De Coral-Rémusat, G. - L'art khmer, les grandes étapes de
son évolution, Paris: Vanoest,
Edition d'Art et d'Histoire, 1940
2 éd. 1951.

Dowson, J.

- A Classical Dictionary of Hindu
Mythology and Religion, Geography,
History, and Literature, London:
Trubner's Or. Ser., 1879.

Getty, A.

- The Gods of Northern Buddhism, 2^e
éd., Oxford, 1928.

Giteau, M.

- Histoire du Cambodge, Paris:

Didier, 1957.

- Histoire d'Angkor, coll.

"Que sais-je ?", Paris: Presses

Universitaires de France, 1974.

- Angkor, Un peuple, un art,

Fribourg: Office du Livre, 1976.

Groslier, B.P.

- Angkor, Hommes et pierre, Paris, 1956.

- Etude sur Panom Rung et sa

reconstruction; Note sur Muang Tam

Pimai et Nom Van, Phnom - Penh: Ecole

Française d'Extrême-Orient, fev. 1973.

Dumarpay, J.,

- Le Bayon, Histoire architecturale du

Groslier B.P.

temple; Inscriptions du Bayon.

Paris: EFEO, 1973.

Hall, D.G.E.

- A History of South - East Asia,

London, 1955.

Jaques, C.

- "Supplément au Tome VIII des Inscriptions
du Cambodge," BEFEO, 1971.

- Lunet de Lajonquière, E. - Inventaire descriptif des monuments du Cambodge, Paris, 1902 - 1911.
- Lamoreaux, P.E., - Reconnaissance of the Geology and Ground Water of the Khorat Plateau., "Geological Survey Water - Supply Paper, 1429", Bangkok: Prachadra printing Press, 1959.
- Jumchet Charaljavanaphet และคณะ
- Parmentier, H. - Art Khmer Classique EFEO., vol. XXXVIII, Paris, 1939.
- Pichard, P. - Restoration of a Khmer Temple in Thailand, Paris: Unesco, 1972.
- Stern, Ph. - Les monuments khmers du style du Bayon et Jayavarman VII, Paris: Presses Universitaires de France
- Thierry, S. - Les Khmers, Paris: Plon, 1964.
- มานิต วัลลิโภคม - รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณสถานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาค ๒
กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร ๒๕๐๔.

สุภัทรทิศ ทิศกุล (ม.จ.) - "การกำหนดอายุปราสาทพนมรุ้ง", ศิลปและโบราณคดี
ในประเทศไทย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงาน
 ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ,
 ๑๔ กันยายน ๒๕๑๗ กรุงเทพฯ ฯ กรมศิลปากร ๒๕๑๗.

อุไรศรี วรตะวิน - นันทนา ชุตินวงศ์.

- "ทับหลังศิลปพบุรีเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนาคบาท
 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร", ศิลปและโบราณคดี
ในประเทศไทย, กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในงาน
 ฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปีพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, ๑๔
 กันยายน ๒๕๑๗, กรุงเทพฯ ฯ : กรมศิลปากร ๒๕๑๗.

๒. จารึกภาษาสันสกฤตและภาษาเขมรที่พบในประเทศไทยและประเทศเขมร

Ac. des Insc. et Belles-Lettres, Inscriptions du Cambodge,
 publiées sous les auspices de..., t. I-VI, Paris,
 1926 - 1937.

Barth, A. - Inscriptions sanscrites du
Cambodge, avec Atlas, Paris:
 Imprimerie Nationale, 1885.

Bergaigne, A. - Inscriptions sanscrites du Campā et du Cambodge, avec Atlas, Paris: Imprimerie Nationale, 1893.

Chhabra, B. CH. - "Expansion of Indo-Aryan Culture during Pallava Rule, (as evidenced by inscriptions)", Delhi: Munshi Ram Manohar Lal, 1965.

Coedès, G. - "La stèle de Tà Prohm", BEFEO VI, 1-2, p. 44 sqq.

- Ét. cambodgiennes: XXIII. La date du temple de Bantāy Srēi, XXIV.

Nouvelles données chronologiques et généalogiques sur la dynastie de Mahīdharapura, BEFEO XXIX p. 289 sqq.

- "La stèle de Prāḥ Khān d'Añkor." BEFEO XLI, p. 255 sqq.

Coedès, G.

- Inscriptions du Cambodge (Coll. de Textes et Documents sur l'Indochine, III) : vol. I, Hanoi, 1937 ; vol. II, Hanoi, 1942 ; vol. III, Paris, 1951 ; vol. IV, Paris, 1952 ; vol. V, Paris, 1953 ; vol. VI, Paris, 1954 ; vol. VII, Paris, 1964.

- "Les stèles de Sdök Kâk Thom, Phnom Sandak et Prâh Vihâr", BEFEO, XLIII, p. 56 sqq.

Finot, L.

- "Notes d'épigraphie", XIII ("L'inscription de Ban That"), BEFEO., XII, 2, pp. 1-28.
- XX. L'épigraphie indochinoise, Bibliographie. Supplément à l'Inventaire des inscriptions de M. George Coedès, BEFEO XV, 2 p. 19 sqq.

Jaques, C.

- Etudes d'Epigraphie Cambodgienne,
VII. Sur l'emplacement du Royaume
d'Aninditapura,
VIII. La carrière de Jayavarman II,
BEFEO, (1972), p. 193 sqq.
- Etudes d'Epigraphie Cambodgienne,
X. Autour de quelques toponymes de
l'Inscription du Prasat Trapāñ
Ruñ K.598 : La capitale angkoriennne,
de Yaśovarman Ier à Suryavarman
Ier, BEFEO, (1978), p. 281 sqq.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๓. พจนานุกรมภาษาเขมร

Guesdon, J.

- Dictionnaire cambodgien-français,
Paris: Librairie Plon 2 vol.,
1930 .

Jacob, J.

- A Concise Cambodian - English
Dictionary, London: Oxford
University Press 1974.

Vacanā nukram Khmaer (Dictionnaire khmer),

Phnom penh: Institut Bouddhique, 2 vol., 5e: ed.

1967 - 1968.

๘. พจนานุกรมและไวยากรณ์ภาษาสันสกฤต

Amara-kōśa, ed. Chintamani Shastri Thatte, Bombay, 1877.

Apte, V.S. - Sanskrit-English Dictionary, Poona,
1957 - 1959.

Bhattacharya, K. - "Recherches sur le
vocabulaire des inscriptions
sanskrites du Cambodge", BEFEO,
LII, 1, 1964 p.1-72.

Edgerton, F. - Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar
and Dictionary, New Haven:
Yale Univ. Press, 1953.

Moniers William, M. - A Sanskrit - English Dictionary,
London, 1899.

Stchoupak N, Nitti, L. - Dictionnaire sanskrit-français

Renou, L.

Paris: Adrien-Maisonneuve,

1972.

Whitney, W.D.

- Sanskrit Grammar, Cambridge,

1971.

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ศัพทานุกรม

คำที่พบในจารึกเขมร

ศัพทานุกรมนี้ออกหมายเลขจารึกดังนี้ หมายเลขที่ใช้เลขโรมันนั้นเป็นหมายเลขที่ราชเจ้ากำหนดขึ้นสำหรับจารึกที่พบที่พบครั้ง จำนวน ๑๐ หลัก ส่วนหมายเลขที่นำหน้าด้วย K. นั้นเป็นหมายเลขทะเบียนจารึก ซึ่งใช้กันเป็นสากลสำหรับจารึกของอาณาจักรเขมรโบราณ อักษร A B หมายถึงหน้าของจารึกแต่ละด้าน ส่วนเลขอาหรับนั้น หมายถึงเลขบรรทัดในจารึก

อักษรย่อ

ก.	กษัตริย์	ป.	ปูลึงค์
ข.	เขมร	ว.	วิเศษ
ค.	คุณศัพท์	ฉ.	ชั้นสูงฤค
น.	นาม	ศท.	ศรทนาม
นป.	นปูลึงค์	อทย.	อทยศัพท์
บ.	โบราณ	อิท.	อิทดิสิงค์
ป.	ปัจจุบัน		

kryāv I.(K.1067) A.9

ทอน, ทำนมั้น ตรงกับภาษาเขมรปัจจุบันว่า

kriev /kri:əw / "id"

krapī I.(K.1067) A.9กระป้อ เขมรปัจจุบัน krapī /krəbei/
"id"kralā IV.(K.1090) A.5,6ทอง (ข.ป. Kralā / krəla:/ "id")kañcas V.(K.1066) 20ชื่อ gho คือ ขำ, หาดทรายkañjān V.(K.1066) 19, 20ชื่อ tai คือ ขำ, หาดหินkandrāma V.(K.1066) 8ชื่อ ghokandvāt V.(K.1066) 15ชื่อ taikandes V.(K.1066) 18ชื่อ taikanrut V.(K.1066) 14,ชื่อ tai

16, 19

kanla V.(K.1066) 13,19ชื่อ tai

kanleh V.(K.1066) IIชื่อ taikanlān V.(K.1066) 4, 6, 13, 19ชื่อ taikanlon V.(K.1066) 2ชื่อ taikanso V.(K.1066) 16ชื่อ taikanhyan V.(K.1066) 7, 8, 18ชื่อ taikamdvat I.(K.1067) A.7, 14

ชื่อต้นไม้

พบมากในจารึกเขมร ไข่ประกอบเป็นชื่อ

สถานที่

kamnal VI.(K.1068) A.13, B.2

(ข.น.) เครื่องคำขุน, เครื่องทวี่ไม้

สำหรับทวน, ของกำนัล เป็นคำแผลงจาก

รากศัพท์ kal "ทวน, คำขุน, อุกทวน" (ข.ป.)kal /kol/ ความหมายเดียวกัน)

แผลงโดยการเพิ่ม อากม /ʔam/

kampan V.(K.1066) 5ชื่อ taikampit V.(K.1066) 17ชื่อ gho

kamraten I.(K.1067) A.4, 11, B.4
 II.(K.1071)A.1, III.(K.1072) B.4
 IV.(K.1090)A.9, VI.(K.1068) A.
 2, VI.B, 2, 5, 6, 11

(น.) ผู้เป็นใหญ่, ผู้เป็นเจ้า ไร้เป็นคำ
 นำหน้าชื่อข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ไร้ตามลำดับ
 หรือประกอบกับคำอื่น เช่น vrah เพื่อไร้
 เป็นคำนำหน้าชื่อข้าราชการที่มีศักดิ์สูงขึ้นไป
 อีก หรือไร้เป็นคำนำหน้าพระนามเจ้านาย
 หรือพระมหากษัตริย์ โดยประกอบกับคำอื่น ๆ
 อีกหลายคำ คือ dhūli vrah pāda
dhūli jen vrah kamraten an

kamraten jagat

VI.(K.1068) A.6,12,18,
 B.1,3,9,10

(น.) "เจ้าโลก, เจ้า" (kamraten
 (ข.) เจ้า, ผู้เป็นใหญ่ + jagat
 (ฉ. โลก, มนุษยโลก)

kambha V.(K.1066) 18

(ข.) ชื่อ tai

kamvrah V.(K.1066) 14,15,

(ข.) ชื่อ tai

VI.(K.1068) B.7

kamvoh VI.(K.1068) B.7

(ข.) ชื่อ tai

kamvai V.(K.1066) 17

(ข.) ชื่อ tai

kamvrau V.(K.1066) 16

(ข.) ชื่อ tai

kamsten I.(K.1067) A.2,

(ข.) คำนำหน้าชื่อข้าราชการ อาจไร้
 เคี้ยว ๆ หรือไร้เป็นคำประสมกับฉัญ

kamsten añ I.(K.1067) A.2

ทุกำร้างทัน

karunā I.(K.1067) A.10

(ต.) "กรุณา, สงสาร"

kal VI.(K.1068) A.15, B.5

(ช. ก.) คำ รุน หนุนจากข้างล่าง ดู kamnal

kalpanā I.(K.1067) A.11

(ต. นป) ที่หรือสิ่งอื่นที่เจ้าของมอบและอุทิศ

II.(K.1071) A.1 VI.(K.1068)

ผลประโยชน์ให้แก่ศาสนสถาน, ส่วนบุญที่ผู้ทำ

A.5, B.11. VII.(K.1091)

อุทิศให้แก่ผู้ตายหรือแก่ศาสนสถาน

khñum I.(K.1067) A.9

"ข้าว, หาส, คนไร่" (ช. ป. khñum /khnom/

V.(K.1066) 4, VI.(K.1068) A.4

คนไร่, ฉับ)

khdiṭ VI.(K.1068) B.14

(ช.) ชื่อ gho

khmau V.(K.1066) 16

(ช.) ชื่อ tai

khluṇ I.(K.1067) A.16

(ช.) ชื่อบุคคล แต่ในที่นี้คงจะไร้เป็นชื่อสถานที่

khlon I.(K.1067) A.3, 13,

(ช. น.) โรตย, หัวหน้า บางทีไร้คู่กับคำว่า

B.5, IV.(K.1090) A.1, B.10

มรทวย ไร้เป็นคำนำหน้าชื่อบุคคลก็ได้

khe VI.(K.1068) B.7

(ช.) ชื่อ tai

gi I.(K.1067) A.1,

(ช. ก. หรืออักษยศัพท์) " คือ"

IV.(K.1090) A.13

(ช. ป. gi/kum: / "คือ.")

gi V.(K.1066) 1, 11

"id."

gunapandita IV.(K.1090) A.2

(ต. น.) ชื่อ ข้าราชการ ประกอบจากคำ

guna "คุณ" pandita "บัณฑิต"

<u>ge</u> I.(K.1067) B.9	(ช. น.) "คน" (ช. ป. <u>ge</u> สฟ. /ke:/ บุรุษที่ ๓ พหูพจน์)
<u>gol</u> I.(K.1067) A.14,16	(ช. น.) "หลัก" (ช.ป. "id")
<u>gho</u> II.(K.1071) A.4,5,6 V.(K.1066) 1,2,3,4,8,11, 12,17,20,VI.(K.1068)B.14	(ช. น.) คำนำหน้าชื่อชาย
<u>caṇvāt</u> VI.(K.1068) A.11, 17	(ช. น.) พื้นที่ที่อยู่ในวงจำกัด, ที่ดินที่มีเขต จำกัด เขต, ขอบเขต แผลงมาจากรากศัพท์ <u>+cvat, chvat</u> ล้อมรอบ, กั้น ช.ป. <u>chvāt</u> "id;"/chwat/ "id."
<u>cat</u> VI.(K.1068) A.4	(ช. ก.) "จัก" (ช. ป. <u>cāt</u> "id.")
<u>catvāri</u> IV.(K.1090) A.6	(ส.) "สี่"
<u>caturtha</u> I.(K.1067) A.1	(ส.) "สี่"
<u>candrāditya</u> II(K.1071)B.4, VI.(K.1068) B.15, 16	(ส.) "พระจันทร์ พระอาทิตย์"
<u>canlyāk</u> I.(K.1067) A.9	(ช. น.) "ผ้า" ช. ป. <u>samliek/somli:ək</u> / ผ้า, เสื้อผ้า แผลงมาจากรากศัพท์ <u>sliək</u> /sli:ək/ "นุ่งห่ม, ใส"
<u>camnām</u> VIB.(K.1068) 6,7,8,10,13	(ช. น.) จำนวน, สิ่งที่ให้ไว้ประจำอยู่ ณ ที่นั้น ๆ แผลงมาจากรากศัพท์ <u>cam</u> คอย, ประจำอยู่ ณ ที่นั้น, จำ แผลงโดยใช้อาณ / ʔamn/

cavluh VI.(K.1068) B.5

คำนี้ไม่ทราบความหมาย

cāmpā V.(K.1066) 10

(ข.) ชื่อ tai

cuh VI.(K.1068) A.7,B.3

(ข. ก.) "ลง" (ข. ป. cuh
/coh/ "id.")

ch-in VI.(K.1068) B.2.4.12

(ข. ก.) "สูง" (ข. ป. ch-in
/ch ʔən/ "id.")

jnan VI.(K1068) B.5

คำนี้ไม่ทราบคำแปล

jrvak VI.(K.1068) B.4

(ข. น.) "หมู" (ข. ป. jruk
/cru:k/ "id.")

jvan VI.(K.1068) A.5,B.9

(ข. ก.) "โท, มอ" (ข. ป. jūn
/cu:n/ "id.")

jagat I.(K.1067) A.11

(ส. น.) "โลก"

B.4, VI.(K.1068) A.6

jayendra IV.(K.1090) A.1

(ส.) เป็นส่วนหนึ่งของคำสมาสที่เป็นชื่อบุคคล
ประกอบจากคำว่า ขย "ชัย" + อินทร
"พระอินทร์, เจ้า"

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

jasatvan VI.(K.1068) B.8

(?) จี้ taí

jā VI.(K.1068) A.7

(ช.ก.) "เป็น" ร.ป. jā (oi:ə) "id"

je II.(K.1071) A.2

(ช.น.) "ทะกร้า" ในจารึกเขมรโบราณ
ใช้เป็นลักษณนาม

VI.(K.1068) A.13, B.2

jeñ I.(K.1067) A.4

(ช.น.) "เท้า" (ร.ป. joen/o:ə/ "id.")

jendrāsrama III.(K.1072) B.3

(ช.น.) เป็นส่วนหนึ่งของคำสมาสที่เป็นชื่อ
อาศรม ประกอบจากคำ ? + jaya+indra
"ที่ที่สุด, เป็นใหญ่ที่สุด, เจ้า" + āsrama
"อาศรม"

jauv I.(K.1067) A.7,

(ช.ก.) "จ้อ" (ร.ป. jau/cu:v/ "id.")

VI.(K.1068) A.4

trvac IV.(K.1090) A.4,6

(ช.ก.) "ทรวจ" (ร.ป. truoc
/tru:əc/ "id.")

trini IV.(K.1090) A.5

(ช) "ที่ ๓"

tvakkra IV.(K.1090) A.10

คำนี้ไม่ทราบความหมาย

ta I.(K.1067) A.1, 10, 11, 13

(ช.) อักษรที่เชื่อมและขยายคำได้

IB.9 II.(K.1071) A.1,7

หลายประเภท และมีความหมายต่าง ๆ กัน

III.(K.1072) B.2

ออกไป คือ "ที่" ใน ยัง ท่อ บู้ ชึ่ง อัน"

IV.(K.1090) A.3, 8, 9, 11, 13, 14,

(ร.ป. tā / dɔ:/ "บู้ ชึ่ง อัน")

B.9

V.(K.1066) 2, 5, 11

VI.(K.1068) A. 3, 5, 11, 12, 15, B.1,

2,3,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15

<u>tandula</u> IV.(K.1090) A.12	(ส. น.) "ข้าว"
<u>tamrya</u> VI.(K.1068) A.10	(ช. น.) "ข้าง" (ช. ป. <u>tamrai</u> /domrai/ "id.")
<u>tamrvac</u> IV.(K.1090) A.7 V.(K.1066) 3	(ช.น.) "ตำรวจ, ผู้ตรวจ" ช. ป. <u>tamruoc</u> / tam ru:oc/ "ตำรวจ"
<u>tarāp</u> I.(K.1067) A.14,15, III.(K.1072) B.5; 7 VI.(K.1068) B.16	(ช. อพยคัพท) แปลว่า "ทราบ จนกระทั่ง ถึง" (ช. ป. <u>tarāp</u> (/dpra:p/) "id.")
<u>tā</u> I.(K.1067) A.16	"ตา"
<u>ti</u> I.(K.1067) A.13, III.(K.1072) B.5,6 VI.(K.1068) B.9	(ช. อพยคัพท) "ที่"
<u>toy</u> I.(K.1067) A.14,15,16	(ช. ก.) "ตาม, โดย" (ช. ป. <u>toy</u> /d a:o y/ "id.")
<u>tai</u> II.(K.1071) A.7,8 V.(K.1066)4,5,6,7,9,10 11,12,13,14,15,16,17, 18,19,20; VI.(K.1068) A.16 B.7,13	(ช. น.) "คำนำหน้าชื่อ ข้า หลิง"
<u>thpal</u> I.(K.1067) A.7,14	(ช. น.) "หมู่ กลุ่ม กลุ่มคนไม่" ไข่ประกอบกับคำอื่น เป็นชื่อสถานที่

<u>thyak</u> V.(K.1066) 16, 20	(ช. น.) ชื่อ <u>tai</u>
<u>thlvan</u> VI.(K.1068) B.4	(ช. น.) "ทะลวง" ลักษณะนาม ใช้เวลาทางข้าว
<u>thle</u> V.(K.1066) A.20	ชื่อ <u>tai</u>
<u>thve</u> VI.(K.1068) A.4.B.6, 10, 13, IV.(K.1090) B.4	(ช. ก.) "ท่า" ช.ป. <u>dhvoo</u> /thvə:/ "id."
<u>dravya</u> I.(K.1067) A.9	(ส. น.) "ทรัพย์, สมบัติ"
<u>dvak</u> VI.(K.1068) B.4	ไม่ทราบคำแปล แต่ดูจากความแวดล้อมแล้ว น่าจะเป็นลักษณะนาม ใช้เวลาทางของเหลว เช่น สุรา
<u>dval</u> IV.(K.1090) A.8 VI.(K.1068) A.3	(ช. ก.) "ทูล, แบก" (ช. ป. <u>dñl</u> /tu:l/ "id")
<u>dakṣiṇa</u> I.(K.1067) A.15; VI.(K.1068) A.18	(ส. น.) "ใต้, ทักษิณา, ทาน"
<u>dāsārtha</u> I.(K.1067) A.6	ชื่อยุคคล
<u>dāruna</u> IV.(K.1090) A.7	(ส. ก. น.) "ทารุณ, น่ากลัว" ชื่อยุคคล
<u>duk</u> VI.(K.1068) A.4	(ช. ก.) "รักษา, ไว้" (ช. ป. <u>duk</u> /tuk/ "id.")
<u>deva</u> I.(K.1067) A.5	(ส. ปุ) "เทพ, เทวดา" ในที่นี้ใช้ประกอบ กับคำอื่นเป็นชื่อยุคคล คือเป็นพระนามพระเจ้า แผ่นดิน

dharmma V.(K.1066) 19
VI.(K.1068) A.15

(ธ. ป.) "ธรรม" บางครั้งใช้ประกอบกับคำอื่น
เป็นชื่อบุคคล

dhūli I.(K.1067) A.14

(ธ. ป.) "ฝุ่น, ดง, ละออง" ในจารึกเขมร
คำนี้ใช้ประกอบกับคำอื่น ๆ เพื่อเป็นคำนำหน้า
พระนามกษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง

dhrtabhaktivalabha
IV.(K.1090) A.2

(ธ) ชื่อบุคคล (dhṛta ผู้มีหรือผู้ถือ ผู้ทรงไว้
+ bhakti "ภักดี" + vallabha
"ผู้ที่คุ้นเคย, ผู้ที่เป็นที่รอมชอม, รอมใจ"

nā IV.(K.1090) A.4,5,6
VI.(K.1068) A.13, B.2

(ธ. อักษรศัพท์) "ณ, ที่" (ธ. ป.
nā /na:/ "id")

nakha II.(K.1071) A.4
narāyana V.(K.1066) 6,9

ชื่อ gho

(ธ. ป.) "พระนารายณ์" แต่ในที่นี้ใช้เป็นชื่อบุคคล
(taī)

nu I.(K.1067) A.2,
VI.(K.1068) A.6

(ธ. อักษรศัพท์) อธิบายความพร้อมทั้งวิธีการ ด้วยกัน
ด้วยสาเหตุ บางทีใช้ขึ้นต้นเมื่อจะพูดถึงเรื่องต่าง ๆ

neh I.(K.1067) B.4,6,A.13
VI.(K.1068) A.5,16
B.7,10 ,13

(ธ. อักษรศัพท์) "นี้" (ธ. ป. neh /nih/
"id.")

nome III.(K.1072) B.6

?

nrpavikrānta IV.(K.1090)
A.5

(ส.) ชื่อ บุคคล (nr pa "พระเจ้าแผ่นดิน
ผู้ปกครองรักษา" vikrānta "กลาหาณ,
มีอำนาจ"
คำนี้ไม่ทราบความหมาย

pryañ I.(K.1067) A.15

pratidina I.(K.1067) A. 12,
II.(K.1071) A.3

(ส. วิ.) "ทุกวัน"

pradāna VI.(K.1068) B.8

(ส. นป) "การให้ ของให้"

prabhū IV.(K.1090) A.11

(ส. กุณ.) "มีอำนาจ, เลิศ ยิ่งใหญ่
ร่ำรวย,"(ส. ป) "ผู้เป็นใหญ่, เจ้า"

praluñ I.(K.1067) A.15

(ช. น.) "ความกว้าง"

prasap I.(K.1067) A.15,16,

(ช. ก. อพยคัพท) "พบ, จนกระทั่ง"

prasāda I.(K.1067) A.10

(ส. ป) "ความแจ่มใส ความเลื่อมใส
ความอนุเคราะห์" (ช. ไห)

prām VI.(K.1068) B.4,12

(ช.) "นำ" (ช.ป.. prām
/pram/ "id.")

pre I.(K.1067) A.12

(ช. ก.) "ไป, สิ่ง"

(ช. ป. proe /pra:ə/ "id.")

pañjleñ IV.(K.1090) A.10

(ช.) ชื่อบุคคล

pandan V.(K.1066) 5,15

(ช.) ชื่อ tai

panlās II.(K.1071) A.7

(ช. น.) "การฉลัดเปลี่ยน การแทน"
ในที่นี้ใช้เป็นชื่อ tai

pansam II.(K.1071) B.5

(ช. ก.) "ผสม" เป็นกริยาอาชยาต
แผลงจากรากศัพท์ psam "รวม"
(ช.ป. phsam /phsom/ "id.")

panhom V.(K.1066) 10, 20

(ช.) ชื่อ tai

pampāt VI.(K.1068) B.15

(ช. ก.) "บ่าบัก, ทำให้นาย" แผลงจาก
รากศัพท์ pāt "นาย" (ช.ป. pāt
/bat/ "นาย" pampāt /bombat/
"ทำให้นาย"

pamre VI.(K.1068) B.10

(ช. ก.) "บ่าเรอ รับผิดชอบต่อ" การรับผิดชอบต่อ
แผลงจากรากศัพท์ pre "ให้, ส่ง"
โดยการเติมอาคม / ? am/

paryyañ II.(K.1071) A.1.3

(ช. น.) "น้ำมัน" (ช.ป. preñ
/pre:ny/ "น้ำมัน")

parākrama V.(K.1066) 11

(ส.) ชื่อ หมู่บ้าน

<u>paron</u> V.(K.1066) 15,19	(ข.) ชื่อ <u>tai</u>
<u>pavitra</u> V.(K.1066) 9	(ฉ) "บริสุทธิ์, สะอาด," ในที่นี้ใช้เป็นชื่อ <u>tai</u>
<u>pascima</u> I.(K.1067) A.16	(ส คณ.) "ตะวันตก"
<u>pāda</u> I.(K.1067) A.4 VI.(K.1068) A.2	(ส นป) "เท้า"
<u>pi</u> I.(K.1067) A.10 VI.(K.1068) A.5	(ข. อพยศัพท) ไข่มอกการสืบเนื่อง "แล้ว แล้วนั้น ดังนั้น" (ข.ป. มี <u>pi</u> / bəi/ "id"
<u>pura</u> I.(K.1067) A.9	"เมือง" อาจเป็นส่วนท้ายของคำสมาส
<u>pūrvva</u> III.(K.1072) B.5 I.(K.1067) A.14	(ส คณ.) "ข้างหน้า ก่อน ตะวันออก"
<u>phdam</u> IV.(K.1090) A.5,6	(ข. ก. ราชาศัพท์) "นอน" (ข. ป. <u>phdam</u> /phtum/ "id")
<u>phnos</u> V.(K.1066) 14	(ข. น.) "นักบวช" แผลงจากรากศัพท์ <u>pos/pvas</u> "บวช" ในที่นี้ใช้เป็น ชื่อ <u>tai</u> (ข. ป. <u>phnuos</u> /phnuəh/ "บวช" <u>puos</u> /buəh/ "บวช"
<u>phon</u> IV.(K.1090) A.9	(ข. อพยศัพท) บอกความเป็นพหูพจน์ "ทั้งหลาย, ทั้งของ" (ข. ป. <u>phan</u> /pho ɲ/ "id.")
<u>bhadra</u> V.(K.1066) 7,9	(ส. คณ.) "ดี งาน มีโชค รวย ดีที่สุด" ในที่นี้ใช้เป็นชื่อ <u>tai</u>

<u>bhuvanāditya</u> I.(K.1067)A.3	ชื่อบุคคล
<u>bhūmi</u> I.(K.1067) A.7, 10,12,14,B.5 IV.(K.1090) A.8, VI.(K.1068) A.4	(ส. น.) "ที่ดิน"
<u>bhūmi vijaya</u> I.(K.1067) A.5	(ส.) ชื่อสถานที่ <u>vijaya</u> "ชัยชนะ"
<u>bhūmya</u> IV.(K.1090) A.8	(?)
<u>mvāy</u> VI.(K.1068) A.7,14, B.4,5	(ช.) "๑" (ช. ป. <u>muoy</u> /mu:ay/ "id.")
<u>mratañ</u> I.(K.1067) A.3 IV.(K.1090) A.1, 2,4, 5,6,7,13,B.7 VI.(K.1068) A.8	(ช. น.) คำนำหน้าชื่อบุคคล
<u>mratañ</u> IV.(K.1090) A.3	(ช. น.) คำนำหน้าชื่อบุคคล
<u>man</u> I.(K.1067) A.5	(ช. อักษร) "คือ คือว่า ซึ่ง อัน"
<u>mahendra</u> .. IV.(K.1090) A.13	(ส. น.) เป็นส่วนหนึ่งของคำสมาส ที่ใช้เป็นชื่อคน ประกอบด้วยศัพท์ <u>mahā</u> "ใหญ่" <u>indra</u> "ผู้เป็นใหญ่, หัวหน้า"
<u>mān</u> I.(K.1067) A.5	(ช. ก.) "มี" (ช. ป. <u>mān</u> /me:an/ "id.")

<u>mūla</u> II.(K.1071) A.5	(ส. น.) "หัวหน้า" ในที่นี้เป็นชื่อ <u>gho</u>
<u>yajña</u> II.(K.1071) A.2-3	(ส. นป.) "การบูชา, การบวงสรวง- ยัญ" ^{ยัญ}
<u>yugapat</u> IV.(K.1090) A.11	(ส. วิ.) ค่ายกัน พร้อมกับ
<u>yogi</u> VI.(K.1068) B.6	(ส. ป.) "โยคี" ในที่นี้เป็นชื่อสถานที่
<u>raṅko</u> VI.(K.1068) A.12, B.2,3,12	(ช. น.) "ข้าวสาร" (ช. ป. <u>aṅkar</u> /? ฅงฺกค:/ "id.")
<u>rājyadharmma</u> VI.(K.1068)A.7	(ส. น.) คำสมาสประกอบขึ้นจาก <u>rājya</u> (นป.) "ราชย์" และ <u>dharma</u> (ป, นป.) "ธรรม" แต่ในที่นี้จะหมายถึงการบุญของ พระราช ^{พระราชา}
<u>rājendrā śrama</u> IV.(K.1090) A.12	(ส. น.) ชื่ออาศรม (<u>rāja</u> + <u>indra</u> + <u>śrama</u>)
<u>ri</u> VI.(K.1068) B.14,15	(ช. อักษรพิท) ไร้นำหน้าข้อความเวลา จะเปลี่ยนหัวข้อการพูดหรือเปลี่ยนเรื่อง "ส่วน ฝ่าย สำหรับ"
<u>ruṅ</u> I.(K.1067) A.11, VI.A.(K.1068) 6,11,12 B.10 IV.(K.1090) A.10	(ช. ก.) "กว้าง, ใหญ่" (ช. ป. <u>ruṅ</u> /ruṅ/ "id.") คำนี้ใช้เป็นชื่อศาสนสถาน ที่อุยบนเขา พนมรุ้งเป็นคำที่ปรากฏอยู่แล้ว ทั้งแค่มัยเขมรโบราณ คือมีอยู่ในจารึกหลาย หลักที่นำมาศึกษา ณ ที่นี้ (ดูหน้า ๔ ถ้วย)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

lno II.(K.1071) A.2

(ช. น.) "งา" (ช. ป. lña / lɲoː /
"id.")

ltha IV.(K.1090) A.8

คำนี้ไม่แน่ใจในคำอ่าน

lanen V.(K.1066) V.17

(ช. น.) ชื่อ tai

lampen VI.(K.1068) A.3,8,11

B.9

(ช. น.) "การละเล่น" แผลงมาจากรากศัพท์
len "เล่น โดยการเคาะอาคม /? amn /
แต่ในที่นี้คำนี้ใช้เป็นชื่อสถานที่ (ช. ป. len / leːŋ /
"เล่น lpen / lbeːŋ / "การละเล่น")

lih II.(K.1071) A.2

(ช. น.) ลักษณะนาม ใช้ในการทวงข้าว
เป็นส่วนมาก

VI.(K.1068) B.12

vnam I.(K.1067) A.11,

(ช. น.) "พนม, ภูเขา" ในเขมรโบราณ
อาจหมายถึงศาสนาสถานก็ได้

III.(K.1072) B.8

IV.(K.1090) A.10, B.10

VI.(K.1068) A.6,11,12,B.10

vyavahāra IV.(K.1090) A.4

(ส. ป.) "กิจการ กิจกรรม การกระทำ
ที่มีการลงทุน ขั้นตอนในการพิจารณาคดี,
การพิจารณาคดี, อรรถคดี"

vyar VI.(K.1068) A.13,B.2

(ข.) "สอง" ข.ป. bīr / pi:/ "id."

vrah I.(K.1067) A.4,10,
12, II.(K1071) A.3,
IV.(K.1090) B.2, A.5,
6,8,9,12, V.(K.1066) 17,
VI.(K.1068)A.2,3,4,7,11,17
VI.(K.1068) B.5,9,15,16

(ข. น.) "พระ" ข.ป. brah /preah/ "id."

vrahmāni I.(K.1067) A.7

พรหมณี

vvam I.(K,1067) A.13

(ข. อพยศัพท) แสดงการปฏิเสธ "ไม่"

(ข. ป. bum /pum/ "id.")

varddheya VI.(K.1068) B.14

(ส. ก.) "ทำให้เจริญ" (VRDH)

"เจริญ"

van VI.(K.1068) A.6

(ส. นป. vana) "ป่า"ในที่นี้ใช้เป็นชื่อ
สถานที่ แท่อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จารึกไม่
ชัดเจนพอ จึงไม่ยืนยันว่า จะเป็นคำนี้แน่นอน

vave VI.(K.1068) A.14

(ข. น.) "แพะ" (ข. ป. babaeh
/popɛh/ "id.")

vāp I.(K.1067) A.6,8;
B.6, IV.(K.1090) A.3,
7,10,11,14

vās I.(K.1067) B.6

viṭaya IV.(K.1090) A.10

viñ III.(K.1072) A.1,B.3
IV.(K.1090) A.9

viñ IV.(K.1068) B.3

virendravarmma

I.(K.1067) A.2

vis I.(K.1067) A.8

visaya I.(K.1067) A.13
B.5, IV.(K.1090) A.10

śri I.(K.1067) A.2,3
IV.(K.1090) A.1,2,4,
5,6,7,12,13

(ช. น.) คำนำหน้าชื่อบุคคล

คำนี้ไม่ทราบความหมาย

(ฉ. ป.) "ชัยชนะ" ในที่นี้ใช้เป็นชื่อสถานที่

(ช. อพยศัพท) อธิบายการเกิดขึ้นอีกหนหนึ่ง
หรือการกลับ แปลเป็นไทยได้ว่า "อีกหนหนึ่ง
อีกครั้ง กลับ" (ช. ป. viñ /vun/ "id.")

วิ viñ

(ฉ. ป. virendra) vīra "ผู้กล้าหาญ",
indra "ผู้เป็นใหญ่ เจ้า" varman "เกราะ"
ในที่นี้เป็นคำสมาส ไรเป็นชื่อบุคคล)
ชื่อบุคคล

(ฉ. ป.) "ขอบเขต เขตอิทธิพล อาณาบริเวณ,
อาณาจักร อาณาเขต" ในอาณาจักรเขมรโบราณ
หมายถึงเขตการปกครอง

(ฉ.น.) "ความงาม ความมีสง่า ความเปล่งปลั่ง
ความน่ารัก ความมั่งคั่ง ฯลฯ, งาม สง่า
เปล่งปลั่ง มั่งคั่ง สุกใส ฯลฯ" ในจารึกเขมร
ใช้เป็นคำสมาสประกอบกับคำอื่น ๆ เป็นชื่อบุคคล

śveta IV.(K.1090) A.12

(ส. คณ) "ชาว"

śaka I.(K.1067) A.1

(ส. ป.) ศักราชนี้ใช้อย่างแพร่หลายใน
อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดย
เฉพาะอย่างยิ่งในเขมร เป็นศักราชที่
พระราชพงศาวดาร (องค์ที่ครองราชย์ที่อุชเชนี
หลังรัชกาลพระเจ้าวิกรมมัททัย ๑๓๗ ปี ทรงตั้งขึ้น
และใช้กันมากตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๘ - ๘
มหาศักราชที่ ๑ ตรงกับคริตศักราชที่ ๘๔ และ
พุทธศักราชที่ ๖๒๑

śāsana I.(K.1067) A.12

(ส. น.) "ผู้สอน", (นป) "การลงโทษ การปกครอง
คำสั่ง พระบรมราชโองการ พระราชกำหนด"

śikhāśiva IV.(K.1090) A.3

(ส. ป.) ชื่อบุคคล

śiva I.(K.1067) A.6

(ส. ป.) พระศิวะ พระอิศวร

IV.(K.1090) B.11

śivācāra

ชื่อบุคคล

VI.(K.1068) B.8

śivan V.(K.1066) A.20

(ช. น.) "สงวน, รักษา" ในที่นี้ใช้เป็นชื่อ gho

stac VI.(K.1068) B.3

(ช.ก.น. คำราชาศัพท์) "เสด็จ, พระเจ้าแผ่นดิน
เจ้านาย" (ช. ป. stac / sdac / "id.")

<u>stap</u> IV.(K.1090) A.4	(ช. ก.) "พัง" (ช. ป. <u>stāp</u> /sda p/"id.")
<u>sneha</u> V.(K.1066) 17	(ส. ป.) "การทา ของเหนียวประเภทน้ำมัน ความอ่อนโยน ความรัก ความผูกพัน" ในที่นี้ เป็นชื่อ <u>gho</u>
<u>syān</u> IV.(K.1090) A.8,11	(ช. อพยศัพท) "ซึ่ง อัน ที่"
<u>sruk</u> IV.(K.1090) A.9 V.(K.1066) 7,11, VI.(K.1068) A.4,11,B.6	(ช. น.) "บ้าน" (ช. ป. <u>sruk</u> /srok/"id.")
<u>sre</u> IV.(K.1090) A.9	"นา"
<u>svatantra</u> I.(K.1067) A.13	(ส. นป.) "เป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับใคร"
<u>svam</u> I.(K.1067) A.10	(ช. ก.) "ตาม, ขอ" (ช.ป. <u>sum</u> /som/"id.")
<u>sāṅkarsa</u> IV.(K.10) A.3	ชื่อ <u>vāp</u>
<u>sāṅkrānta</u> VI.(K.1068) A.12,B.12 (III. (K.1091)	(ส.) "สงกรานต์"
<u>sāṅvār</u> V.(K.1066) 12	(ช. น.) "สังवार" ในที่นี้เป็นชื่อ <u>gho</u>
<u>santek</u> II.(K.1071) A.2	(ช. น.) "ถั่ว"
<u>samvo</u> II.(K.1071) B.5	(ช. น.) ชื่อสถานที่
<u>samāravirāta</u> IV.(K.1090) A.4	(ส. น.) ชื่อบุคคล

<u>sariksa</u> VI.(K.1068) A.16	(?) ชื่อ <u>tal</u>
<u>surabhī</u> V.(K.1066) 18	(ส. น.) ชื่อ <u>tal</u>
<u>surā</u> VI.(K.1068) A.14, B.4	(ส. น.) "สุรา"
<u>sot</u> V.(K.1066) 8,18	(ช. อพยคัพท) "โสศ อีก ค่าย"
<u>harivarmma</u> IV.(K.1090) A.3	(ส. ป.) ชื่อบุคคล <u>vāp</u>
<u>heman</u> I.(K.1067) A.8	(ช. น.) ชื่อบุคคล
<u>añ</u> I.(K.1067) A.2	(ช. ส พ.) บุรุษที่ ๑ เอกพจน์ "ฉัน"
IV.(K.1090) A.2,9	
III.(K.1072) B.4	
<u>añjeñ</u> VI.(K.1068) B.3	(ช. ก.) "อัญเจญ" (ช. ป. <u>añjoen</u> /? ɔŋ cə:ŋ/ "id.")
<u>ādhyāpaka</u> VI.(K.1068) A.3	(ส. ป.) "อาจารย์"
<u>anak</u> VI.(K.1068) B.6	(ช. น.) "คน" (ช. ป. <u>anak</u> / neak / คน, สรรพนาม บุรุษที่ ๒ "ท่าน")
<u>anau</u> IV.(K.1090) A.4	(ช. ก.) "อยู่" ช. ป. <u>nau</u> / nuv/ "id."
<u>ap</u> I.(K.1067) A.8	(ช. น.) ชื่อบุคคล
IV.(K.1090) A.11	
<u>ampyal</u> II.(K.1071) A.2	(ช. น.) "เกลือ" (ช. ป. <u>ampel</u> /? ɔmbe : 1 / "id.")

amṛta I.(K.1067) A.8

(ส. นป) "อมฤต, ไม่ตาย, น้ำทิพย์"
ในที่นี้ใช้เป็นชื่อบุคคล

ayak I.(K.1067) A.6

(ช. น.) ชื่อบุคคล

aseh VI.(K.1068) A.10

(ช. น.) มา

āc I.(K.1067) A.13

(ช. วิ.) "อาจ, สามารถ"

ātma VI.(K.1068) B.8

(ส. น.) ชื่อบุคคล

ālaksa IV.(K.1090) A.8

ชื่อกำหนด, ชื่อเขียน

ālaksana VI.(K.1068) A.7

ชื่อกำหนด, ชื่อเขียน

āsrama VI.(K.1068) A.4,15

(ส. น.) "อาศรม"

B.5-6,8

uttara I.(K.1067) A.16,

(ส. คณ) "เหนือ"

III.(K.1072) 6

oy I.(K.1067) A.12,

(ช. ก.) "ให้" (ช. ป. oy

IV.(K.1090) A.8

/ʔa : oy/ "id")

ศัพทานุกรม

คำที่พบในจารึกภาษาสันสกฤต

การบอกหมายเลขจารึกจะใช้ระบบเดียวกันกับที่ใช้สำหรับศัพทานุกรมศัพท์ที่พบในจารึกเขมร กล่าวคือ เลขโรมันเป็นหมายเลขที่ข้าพเจ้ากำหนดขึ้น สำหรับเรียงลำดับจารึกที่พบที่พบมรฐ จำนวน ๑๐ หลัก หมายเลขที่หน้าหน้าด้วย K. เป็นหมายเลขทะเบียนจารึกซึ่งใช้กันเป็นสากลสำหรับจารึกของอาณาจักรเขมรโบราณ อักษร A B C D หมายถึงหน้าของจารึกแต่ละด้าน ส่วนเลขอาหรับนั้นหมายถึงเลขบรรทัดในจารึก

อนึ่ง ศัพทานุกรมฉบับนี้ข้าพเจ้าเลือกวิธีเรียงศัพท์ที่แปลกไปจากธรรมดา คือให้ศัพท์ที่ประกอบวิภคิบั้จจับแล้วไว้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาที่ยังไม่ชำนาญในไวยากรณ์สันสกฤต จะได้อ่านเป็นคู่มือศึกษาได้สะดวก

ในการทำศัพทานุกรมภาษาสันสกฤต จำเป็นต้องใช้ศัพท์เฉพาะในการอธิบายหน้าที่ทางไวยากรณ์ของคำมาหมายด้วยกัน ในวิทยานิพนธ์นี้ ข้าพเจ้าจึงจะใช้ศัพท์อธิบายไวยากรณ์และคำย่อตามที่เห็นสมควร เพื่อให้สะดวกต่อการอธิบาย ดังนี้

abl.	ablative	หรือวิภคิที่ ๔
acc.	accusative	หรือวิภคิที่ ๒
adj.	adjective	หรือคุณนาม
ao.	aorist	หรืออรรถกถา
bahu.	bahuvrīhi samāsa	พหูพจน์สมาส

bis	จารึกถึงที่พบใหม่	
caus.	causative	กริยาณิชนุท
dat.	dative	หรือวิภक्तिที่ ๔
desid.	desiderative	คำที่แสดงความปรารถนา
du.	dual	หรือทวิพจน์
dvan.	dvandva samāsa	ทวันหาสมาส
f.	feminine	หรือสทริยงค์
gen.	genitive	หรือวิภक्तिที่ ๒
imp.	imperative	หรือบัญชาจะมีวิภक्ति
imperf.	imperfect	หรือหิยัตนวิภक्ति
ind.	indiclinable	หรืออหัพยัพยัพ
id.	identique	ซ้ำกัน
inf.	infinitive	
ins.	instrumental	หรือวิภक्तिที่ ๓
loc.	locative	หรือวิภक्तिที่ ๕
m.	masculine	หรือบุรุษงค์
n.	neuter	หรือบุษบงศ์
nom.	nominative	หรือวิภक्तिที่ ๑

part.	participle	กริยาภิกต
perf.	perfect tense	หรือปโรชวาทิกต
pers.	person	หรือบุรุษ
pl.	plural	หรือพหูพจน์
p.p.	past participle	ศัพท์ที่เป็นกริยาภิกต
		ประกอบ ท ปัจจุบัน
pron.	pronoun	หรือสรรพนาม
pres.	present	ปัจจุบันกาล
sing.	singular	หรือเอกพจน์

tat. tatpuruṣa samāsa ตักปุรุษสมาส

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

√

รากคำ

ศัพท์านุกรม

คำที่ใช้ในจารึกสันสกฤต

<u>akarod</u> X (K.384) B (bis), 8	imperf. 3 rd. pers. sing. "ทำแล้ว"
X (K.384) D (bis), 20	<√kr "กระทำ"
<u>akṛta</u> X (K.384) A (bis), 10	ao. 3rd. pers. sing. "ทำแล้ว"
	<√kr "กระทำ"
<u>a ksataṃ</u> X (K.384) C (bis), 7	p.p. m. acc. <akṣata "ไม่ได้รับ
	อันตราย" < a + √kṣan + ta
<u>a gamad</u> X (K.384) D, 12	ao. 3rd. pers. sing. "ได้ไปแล้ว"
	<√gam "ไป"
<u>agni</u> X (K.384) D (bis), 23	m. "พระอินทร์, ไฟ"
<u>agre</u> X (K.384) B, 15	n. loc. sing. <agra "ปลาย"
<u>agraih</u> X (K.384) B (bis), 18	m. ins. pl. <agra n. (ส่วนท้ายของ
	bahu.) "ขอก, ปลาย"
<u>agryam</u> X (K.384) A, 8	adj. m. acc. "เลิศ, ประเสริฐ"
<u>aṅgam</u> X (K.384) A, 6	n. acc. sing. "แขน, ขา, ร่างกาย"
X (K.384) B, 5	
X (K.384) B (bis), 16	

aṅghri X (K.384) A (bis),19

m."เท้า"

ajanayad X (K.384) A,8

imperf. caus. 3rd.pers. sing.

A,10

"ให้กำเนิดแล้ว" < √jan

A,12

atah X (K.384) C,9

ind. "ทอมา"

atibhī X (K.384) A,14

adj. "น่ากลัวยิ่ง" (<ati + bhī "กลัว")

ativitatis X (K.384) A,2

m.? nom. sing. <ativitati

"ผู้แผ่ขยายออกไปอย่างยิ่ง" (ส่วนท้ายของ
tat.)ativisato X (K.384) C (bis),7ind. "จากพิษอันยิ่ง" <ati + viṣa +
tasatiṣṭhipad X (K.384) C (bis),11

ao. caus. 3rd.pers. sing.

"ให้ตั้งแล้ว" < √sthā

atīta X (K.384) D,7

p.p. "อันผ่านไปแล้ว"

<ati + √i + ta

atulya X (K.384) B (bis),5

adj. อันไม่มีอะไรเทียม

<u>atulyatamāni</u> X (K.384) B (bis),7	adj. n. acc. pl. <atulyatama "ไม่มีอะไรเทียบเท่าที่สุด"
<u>atyagādha</u> X (K.384) C,11	adj. "อันยังไม่ไ้ไกลข้างยิ่ง"
<u>atyantam</u> X (K.384) B (bis),10	adv. "อย่างยิ่ง"
<u>atyantikatāgato</u> X (K.384) B (bis),10	m. nom. sing. "ไปสู่อันไกลอย่างยิ่ง" (ส่วนพยางค์ของ tat.)
<u>atra</u> X (K.384) D (bis),24 X (K.384) C,20	ind. ในที่นั้น
<u>adād</u> X (K.384) D (bis),14	ao. 3rd. pers. sing. <adāt มหาวิทยาลัยศิลปากร $\sqrt{dā}$ "ให้" สงวนลิขสิทธิ์
<u>adān</u> X (K.384) C (bis),20	ก. adād
<u>adbhuta</u> X (K.384) A,11 X (K.384) A (bis),23	adj. "อันน่าอัศจรรย์"
<u>adri</u> X (K.384) C (bis),16 X (K.384) D (bis),17	m. "ภูเขา, หิน"
<u>adrau</u> X (K.384) B,16	m. loc. sing. <adri "ภูเขา, หิน"
<u>adhika</u> X (K.384) A (bis),15	adj. "ยิ่งกว่า"

adhikam X (K.384) A (**bis**), 11

adj.m. acc. sing. "ยิ่งกว่า"

X (K.384) B (**bis**), 13

X (K.384) C, 4

adhikayā X (K.384) A (**bis**), 7

adj, f.ins. sing. "ยิ่งกว่า"

adhikām X (K.384) A (**bis**), 15

adj. f. acc. sing. "ยิ่งกว่า"

adhipa X (K.384) B, 10

m. "ผู้เป็นใหญ่"

adhogati X (K.384) B (**bis**), 2

adj. "ไหลลงไปสู่เบื้องต่ำ"

< adhas + gati < √gam

a nayad X (K.384) B, 10

imperf. 3rd.pers. sing. "นำไปแล้ว"

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

< √nī "นำ"

anala X (K.384) A (**bis**), 22

m. "ไฟ, ชื่อพระอัครนี้"

X (K.384) B, 16

anavadya X (K.384) A (**bis**), 7

adj. "ไม่มีที่ติ, ไม่มีมลทิน"

X (K.384) C (**bis**), 4

X (K.384) D (**bis**), 18

anaveksita X (K.384) B, 12

p.p. "อันไม่เห็นแล้ว, อันไม่คำนึงแล้ว"

< an + ava + √īks + i + ta

<u>anāpta</u> X (K.384) B (bis), 23	P.P. m. nom. sing. $\leftarrow$ an + $\sqrt{\text{āp}}$ + ta "อันไม่ได้อ้ว"
<u>anīsam</u> X (K.384) B ,19	ind. "เสมอ ๆ, ตลอดกาล"
<u>anukarana</u> X (K.384) B (bis), 20	n. "การเลียนแบบ"
<u>anucārita</u> X (K.384) C, 15	P.P. "ปฏิบัติตามแล้ว" $\leftarrow$ anu + $\sqrt{\text{car}}$
<u>anuyāte</u> X (K.384) B (bis), 23	P.P. loc. $\leftarrow$ anu + $\sqrt{\text{yā}}$ + ta "ตามไปแล้ว"
<u>anūna</u> X (K.384) D (bis), 11	adj. "อันไม่บกพร่อง"
<u>anubhavā</u> X (K.384) A, 16	f. sing. "การรับรู้อารมณ์ภายนอก" (ส่วนท้ายของ bahu.) (กฺุหน้า ๘๔)
<u>aneka</u> X (K.384) A, 2	adj. "มาก, มีไรหนึ่ง"
<u>anekāni</u> X (K.384) A, 13	adj. n. pl. "มาก, มีไรหนึ่ง"
<u>antakāle</u> X (K.384) B, 15	m. loc. sing. $\leftarrow$ antakāla ๑) "ตอนสุดท้าย" ๒) "ตอนตาย"

antarena X (K.384) A (**bis**), 8

ind."ขณเวณ, ระหวาง"

X (K.384) C (**bis**), 3

anya X (K.384) A (**bis**), 12

adj."อัน"

B, 4

B, 16

B, 18

anyah X (K.384) B (**bis**), 8

adj. nom. m. sing. "อันอัน" < anya

anyesu X (K.384) A (**bis**), 16

adj. loc. pl. < anya

anvayo X (K.384) B, 4

m. nom. sing. "อันอัน"

apasavya X (K.384) B, 2

adj. "จาง"

apasavye X (K.384) B, 7

adj. m. loc. sing. < apasavya

"จาง"

(a) pi X (K.384) A (**bis**), 5

ind. "ณ"

X (K.384) A (**bis**), 9

X (K.384) A (**bis**), 17

(a) py X (K.384) A, 2

id.

apy X (K.384) A (bis), 19

api X (K.384) B (bis), 14

X (K.384) B, 18

(a)pi X (K.384) B (bis), 5

X (K.384) C (bis), 13

abhidam X (K.384) A, 16

น่าจะเป็น abhidham acc.sing.

< abhidhā f. "ชื่อ" (ดูเรื่องวรรคที่ ๕๐)

abhidhāne X (K.384) C (bis), 9

n. loc. sing. < abhidhāna

"ชื่อ, การเรียก"

abhinandah X (K.384) A (bis), 7

m. nom. sing. "เป็นที่น่ายินดี"

(ส่วนท้ายของ tat.)

abhibhūtah X (K.384) A (bis), 9

p.p. m. nom.sing. "อัน..ชนะแล้ว,

อัน...ชนะแล้ว"

abhimatā X (K.384) A, 15

p.p. f. sing. "เป็นที่นับถืออย่างยิ่ง"

abhūt X (K.384) C (bis), 12

ao. 3rd. pers. sing. < √bhū "เป็น, มี"

abhūd X (K.384) C, 1

กฺ abhūt

abhyāsa X (K.384) B (bis), 15

m. "การฝึก, การศึกษา, การเพิ่มพูน"

amarānām X (K.384) A (bis), 20

m. gen. pl. < amara "เหวคา"

amrtam X (K.384) C (bis), 3

adj. m. acc. sing. < amṛta

"ไม่ตาย"

amrtānām X (K.384) B, 10

m. gen. pl. < amṛta

"คนที่มีชีวิตอยู่" < a + √mr "ตาย" + ta

amvvara X (K.384) D (bis), 27

m. "ท้องฟ้า, เลขศูนย์" (=ambara)

amvujāni X (K.384) A, 6

n. pl. "คอกบัว" < ambuja

amvunidhau X (K.384) B, 6

m. loc. sing. < ambunidhi "มหาสมุทร"

ayan X (K.384) B, 8

pron. m. nom. "นี้"

ayam X (K.384) B (bis), 6

pron. n. nom. "นี้"

(a)ri X (K.384) B, 11

m. "ข้าศึก, ศัตรู"

arim X (K.384) B, 9

m. acc. sing. < ari "ศัตรู"

aruna X (K.384) B (bis), 19

m. "พระอาทิตย์, แสงอาทิตย์ตอนเช้า
สีแดง"

arunau X (K.384) B, 7

adj. m. du. "สีแดง"

arka X (K.384) A, 17

m. "พระอาทิตย์"

X (K.384) A, 17

arkka X (K.384) D (bis), 6

m. "พระอาทิตย์"

X (K.384) D (bis), 9

arccā X (K.384) A (bis), 20

f. nom. sing. "การบูชา, รูปเคารพ"

arccanāya X (K.384) C (bis), 4

n. dat. sing. <arccana "การบูชา"

arṇava X (K.384) D, 11

m. "มหาสมุทร, ทะเล"

arṇave X (K.384) B, 5

m. loc. sing. <arṇava "ทะเล,
มหาสมุทร"

artha X (K.384) B, 11

m. "เนื้อความ, ประโยชน์, ความหมาย"

X (K.384) B (K.384), 4

X (K.384) C, 18

artham X (K.384) B, 13

m. acc. sing. <artha "เนื้อความ"

arddha X (K.384) A (bis), 24

adj. "ครึ่ง, กึ่ง"

X (K.384) A (bis), 25

X (K.384) B (bis), 16

X (K.384) B (bis), 16

X (K.384) B (bis), 16

X (K.384) B (bis), 25

arddhal X (K.384) B (bis), 17

m. "ครึ่ง, กึ่ง"

arhati X (K.384) A (**bis**), 5

pres. 3rd. pers. sing. "ขอมสมควร"

<√arh "สมควร, เหมาะ"

arham X (K.384) B (**bis**), 12

adj. "สมควร"

avani X (K.384) A, 7

f. "โลก"

X (K.384) A, 9

avanipam X (K.384) A, 12

m. acc. sing. <avanipa

"พระเจ้าแผ่นดิน" <avani "โลก"

+√pā "ปกครอง"

avanīndradevyām X (K.384) A, 7

f. acc. sing. <avanīndradevi

"พระแม่เหล็กของพระเจ้าแผ่นดิน (ผู้เป็นใหญ่
ของแผ่นดิน avani "โลก" + indra

"ผู้เป็นใหญ่" + devi "พระวารีณี"

avasat X (K.384) B (**bis**), 6

imperf. 3rd. pers. sing. อยู่แล้ว

<√vas "อยู่"

avāpa X (K.384) C, 16

perf. 3rd. pers. sing. ไปได้แล้ว

<ava + √āp ไปได้

avikalām X (K.384) A (**bis**), 15

adj. f. acc. sing. อันสมบูรณ์, ไม่บกพร่อง

<a + vikalā

<u>avja</u> X (K.384) B,18	n."คอกแก้ว"<abja
<u>avjanayana</u> X (K.384) B,18	m."ผู้มี ^๓ ศาเหมือนคอกแก้ว"= พระวิษณุ <abjanayana
<u>avdhi</u> X (K.384) C,11	m."ทะเล, มหาสมุทร" < abdhi
<u>avdhir</u> X (K.384) C,9	m. nom. sing."ทะเล, มหาสมุทร" <abdhi
<u>ásesan</u> X (K.384) B (bis), 7	ind."อย่างฉับเชิง, อย่างไม่มีเศษเหลือ"
<u>asta</u> X (K.384) C,13 (K.384) C,14	adj."แปด"<aṣṭan
<u>astadaśa</u> X (K.384) D,14	adj."สิบแปด"<astadaśan
<u>astamūrttiḥ</u> X (K.384) C,13	m. nom. sing."ผู้มีรูป ๘" = พระศิวะ (เป็น bahu.)
<u>asphuta</u> X (K.384) B,12	p.p."ไม่ชักเจน" < a + √sphuṭ "ขาน"
<u>(a)sau</u> X (K.384) B,1	pron. m. nom. sing."เขา, ผู้ ^๓ นั้น"
<u>asṛjaḥ</u> X (K.384) A,16	imperf. 3rd. pers. sing. <asṛjat "สร้างแล้ว"<√sṛj (ให้กำเนิด)
<u>astu</u> X (K.384) A (bis), 22	imp. 3rd. pers. sing."จงมี"<√as

<u>asmakam</u> X (K.384) A (bis),8	pron. 2nd.pers. gen. pl. "ของเราทั้งหลาย"
<u>ahan</u> X (K.384) B,18	pron. 1st.pers.sing."ข้าพเจ้า" < aham
<u>ākara</u> X (K.384) A,13	m. "จำนวนมาก"
<u>ākaraṇa</u> X (K.384) A (bis),4	n. nom. sing. "การเชื่อเชื่อง, การหาหาย"
<u>ākhyam</u> X (K.384) D (bis),8	adj. "เรียกว่า" < ākhyā f. "ชื่อ"
<u>ākhyā</u> X (K.384) C (bis),13	f. "ชื่อ"
<u>āgamāḥ</u> X (K.384) B,20	m. nom. pl. < āgama "คัมภีร์ ศักดิ์สิทธิ์ กล่าวถึงกำเนิดพระเจ้า, ความรู้"
<u>āgame</u> X (K.384) B (bis),7	m. loc. sing. < āgama "คัมภีร์, ความรู้"
<u>ājieu</u> X (K.384) B,4	f. loc. pl. < āji "สงคราม"
<u>ājau</u> X (K.384) B,1	f. loc. sing. < āji "id."
<u>ātapattram</u> X (K.384) A,14	n. nom. sing. "นักร"
<u>ātma</u> X (K.384) B (bis),21 X (K.384) C,19	m. "ตน" < ātman
<u>atmiyan</u> X (K.384) B (bis),14	adj.n.acc.sing. < ātmīya "อันเป็นของตน"

ādi X (K.384) A,13

X (K.384) B (**bis**),7

m. "เป็นต้น"

ādau X (K.384) C (**bis**),15

m. loc.sing. < ādi "id."

āditya X (K.384) A,5

m. เทพเจ้าหมายถึงสุริยะหรือพระอาทิตย์
ซึ่งจะมองเห็นได้เป็นลักษณะต่าง ๆ ใน
แต่ละเดือน = พระอาทิตย์

X (K.384) A,12

m. ๑) พระอาทิตย์

๒) ส่วนหนึ่งของพระนามกษัตริย์ คือ
พระเจ้านเรนทราทิตย์

X (K.384) A,16

m. ๑) พระอาทิตย์

๒) ส่วนหนึ่งของพระนามกษัตริย์ คือ
นเรนทราทิตย์

X (K.384) C,7

m. พระอาทิตย์

X (K.384) C (**bis**),12

m. ๑) พระอาทิตย์

๒) ส่วนหนึ่งของพระนามกษัตริย์ คือ
นเรนทราทิตย์

X (K.384) D (**bis**),6

m. ๑) พระอาทิตย์

๒) พระนามกษัตริย์ (นเรนทราทิตย์)

ādityasya X (K.384) D (**bis**),19-20 m. gen.sing. < āditya

๑) พระอาทิตย์

๒) พระนามกษัตริย์ (นเรนทราทิตย์)

<u>āditye</u> X (K.384) D (bis), 21-22	m. loc. sing. < aditya ๑) พระอาทิตย์ ๒) พระนามกษัตริย์ (นเรนทราทิตย์)
<u>ānana</u> X (K.384) A (bis), 18	n. "ใบหน้า"
<u>ānanena</u> X (K.384) B (bis), 11	n. ins. sing. < ānana "ปาก, หน้า"
<u>āyamānah</u> X (K.384) C, 10	m. nom. sing. < āyamāna prés. part "เข้ามาอยู่, กำลังเข้ามา"
<u>āryya</u> X (K.384) A (bis), 10 X (K.384) C (bis), 5	adj. "อันประเสริฐ"
<u>āśaṅkito</u> X (K.384) B, 12	p.p. nom. sing. < ā + √śaṅk + i + ta "คิดแล้ว, สงสัยแล้ว"
<u>āśaṅkya</u> X (K.384) B, 19	ind. part. "คิดแล้ว" < ā + √śaṅk + ya
<u>āśu</u> X (K.384) A (bis), 8	ind. "อย่างรวดเร็ว"
<u>āsana</u> X (K.384) B, 18	n. "อาสนะ, ที่เสด็จ"
<u>āsane</u> X (K.384) B, 11	m. loc. sing. < āsana "ที่อยู่"

āsīn X (K.384) A,3

imperf. 3rd. pers. sing. < āsīt < √as

"มี, เป็น, อยู่"

āśya X (K.384) B (bis),10

n. หน้า

āśye X (K.384) A (bis),19

n. loc. sing. < āśya "หน้า"

X (K.384) B (bis),10

(ā)śyena X (K.384) B (bis),9

n. ins. sing. < āśya "หน้า"

āhita X (K.384) B,2

p.p. acc. sing. < ā + √dhā + ta

"ทิ้งไว้แล้ว, ทำสำเร็จแล้ว"

icchatī X (K.384) B,2

pres. 3rd. pers. sing. "ขอมปรารถนา"

< √is

itī X (K.384) A (bis),8

ind. "ว่า, ดังนี้"

itī X (K.384) A (bis),21

X (K.384) B,17

X (K.384) B (bis),15

X (K.384) C (bis),8

ity X (K.384) A (bis),10idam X (K.384) B (bis),20

pron. n. acc. sing. "นี้"

indu X (K.384) A,16

m. "พระจันทร์"

X (K.384) B (bis),16

indra X (K.384) A ,5

X (K.384) A,7

X (K.384) A,9

X (K.384) A,12

X (K.384) A,13

X (K.384) A,15

X (K.384) A,16

X (K.384) B,10

X (K.384) B,16

X (K.384) C (b1a), 12

X (K.384) C (b1a), 13

X (K.384) D,5

X (K.384) D (b1a), 6

adj."เป็นใหญ่, เลิศ"(อยู่ในชื่อของ
สถานที่ กษัตริย์นคร)

adj."เป็นใหญ่"

adj."เป็นใหญ่"(อยู่ในพระนามกษัตริย์
นครอินทรวรณ)

adj."เป็นใหญ่" (ประกอบในพระนาม
กษัตริย์ - กษัตริย์นคร)

adj."ใหญ่"

adj."เป็นใหญ่" (ประกอบในพระนาม
ราชินี - ราชินีนคร)

adj."เป็นใหญ่" & ประกอบในพระนาม
กษัตริย์ - นครอินทรวรณ)

adj."เป็นใหญ่"

adj."เป็นใหญ่"

adj."เป็นใหญ่"ประกอบในพระนามกษัตริย์
นครอินทรวรณ

adj."เป็นใหญ่"ประกอบชื่อ วอ

อินทรวรณ

adj."เป็นใหญ่"ประกอบพระนามกษัตริย์
นครอินทรวรณ

adj."เป็นใหญ่"ประกอบพระนามกษัตริย์
นครอินทรวรณ

X (K.384) D (bis), 9	adj. "เป็นใหญ่" ประกอบพระนามกษัตริย์ ศรีนเรนทราภัก
X (K.384) D (bis), 9	adj. "เป็นใหญ่" ประกอบพระนามกษัตริย์ นเรนทราภัก
X (K.384) D (bis), 18	adj. "เป็นใหญ่" ประกอบพระนามกษัตริย์ นเรนทรสุริย
X (K.384) D (bis), 19	adj. "เป็นใหญ่" ประกอบพระนามกษัตริย์ นเรนทราภัก
X (K.384) D (bis), 21	adj. "เป็นใหญ่" ประกอบพระนามกษัตริย์ นเรนทราภัก
<u>indrādolā</u> X (K.384) C (bis), 13	f. ชื่อ
<u>indre</u> X (K.384) D, 15	m. loc. sing. <indra "เป็นใหญ่"
<u>ibha</u> X (K.384) D, 15	m. "ช้าง"
<u>ibhau</u> X (K.384) B, 8	m. acc. du. <ibha "ช้าง"
<u>imam</u> X (K.384) B (bis), 21	pron. m. acc. sing. "นี่"
X (K.384) D (bis), 7	pron. m. acc. sing. "นี่"
<u>iva</u> X (K.384) A, 6	ind. "ราวกับ"

X (K.384) A (**bis**), 2

X (K.384) A (**bis**), 10

X (K.384) B, 16

X (K.384) B (**bis**), 4

X (K.384) B (**bis**), 6

X (K.384) B (**bis**), 12

X (K.384) B (**bis**), 14

VIII (K.1069), 4

īddha X (K.384) A, 3

adj. "รุ่งเรือง" ใช้เป็นคำประกอบนำหน้า

พระนามกษัตริย์หรือผู้ที่เคารพ < īndh "รุกไฟ"

X (K.384) D (**bis**), 5

īpsus X (K.384) A (**bis**), 23

desid. adj. m. nom. sing.

"ปรารถนาจะไถ้" < īp "ไถ้"

īsa X (K.384) A, 12

m. "ผู้เป็นใหญ่"

X (K.384) A (**bis**), 10

m. "พระสีกะ"

īs o X (K.384) A, 12

m. nom. sing. "ผู้เป็นใหญ่"

īs vara X (K.384) C (**bis**), 14

m. "ผู้เป็นใหญ่"

īś' varo X (K.384) C,1

m. nom. sing. < īś' vara

"ผู้เป็นใหญ่"

īś' varam X (K.384) A,9

m. acc. sing. < īś' vara

"ผู้เป็นใหญ่"

īś' vare X (K.384) C (bis),14

m. loc. sing. < īś' vara

"ผู้เป็นใหญ่"

ukta X (K.384) A (bis),10

p.p.

"อันเขากล่าวแล้ว"

< √ vac + ta

utkr̥tta X (K.384) B,13

p.p.

"อันเขาคัดแล้ว"

< ut + √ krt + ta

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

uttamāṅgaṃ X (K.384) B,5

n. acc. sing. "ศีรษะ" < uttama

"สูง" + anga "ส่วนของร่างกาย"

uttamām X (K.384) D (bis),16

adj, f. acc. sing. < uttama

"สูงที่สุด"

utpatan X (K.384) B,14

pres. part. "ลอยขึ้นไปอยู่"

< ut + √ pat "บิน, กระโดด"

X (K.384) B ,15

udito X (K.384) D,6p.p. nom. sing. "เกิด^๑ขึ้นแล้ว"

< ut + √ i "ไป" + ta

udupena X (K.384) D,12

m. ins. sing. < udupa "เรือ"

udgacchati X (K.384) B (bis),12pres. 3rd. pers. sing. "ขม^๑ขึ้น"

< ut + √ gam "ไป"

uddhata X (K.384) B,13adj. "พียง^๑ณของ"udbhavo X (K.384) C (bis),12m. nom. sing. "การมี^๑ขึ้น, การเกิด"udvibhinnau X (K.384) B,7p.p. "แตกเป็นสอง^๑เสียง" < ud + vi +

√ bhid + ta

upadesat X (K.384) B (bis),5

m. abl. sing. < upadesa "คำสอน"

upsāsyā X (K.384) D (bis),15ind. part. "บูชา^๑แล้ว" < upa + √ ās + yaubhayatra X (K.384) A (bis),6ind. "ในที่^๑ทั้งสอง"usnatva X (K.384) A (bis),23n. "ความ^๑ร้อน"ūrdhva X (K.384) C,12

adj. "เหนือ, สูง, อีก"

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

ūrdhvam X (K.384) B,9

ind. "เบื้องหน้า, เบื้องหลัง"

ūrvyām X (K.384) A (bis),4

f. loc, sing. < ūrvī

"แผ่นดิน"

eka X (K.384) A,2

adj. "หนึ่ง"

X (K.384) A,19

ekabhūtam X (K.384) D (bis),20

adj. n. acc. sing.

"เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (กัน)"

ekah X (K.384) D (bis),7

adj. m. nom. sing. < eka "หนึ่ง"

eko X (K.384) B,18

adj. m. nom. sing. < eka "หนึ่ง"

ekam X (K.384) A,14

adj. n. nom. sing. < eka "หนึ่ง"

X (K.384) B,9

adj. m. acc. sing. < eka "หนึ่ง"

ekakalo X (K.384) A,2

m. nom. sing. "ผู้มีเชื้อของพระจันทร์"

เชื้อหนึ่ง"- พระสิริ < eka "หนึ่ง"

+ kalā (f.) "เชื้อพระจันทร์"

eva X (K.384) A (**bis**), 10

X (K.384) A (**bis**), 11

X (K.384) A (**bis**), 14

X (K.384) B, 3

X (K.384) B (**bis**), 14

X (K.384) C, 7

X (K.384) C, 11

ind. "นั่นเพียว, เพานั้น, นั่นเอง"

evam X (K.384) A (**bis**), 2

X (K.384) A (**bis**), 8

X (K.384) B, 18

X (K.384) B (**bis**), 4

X (K.384) B (**bis**), 6

ind. "อย่างนี้"

esa X (K.384) A (**bis**), 7

X (K.384) A (**bis**), 9

X (K.384) A (**bis**), 14

X (K.384) C, 17

pron. nom. sing. "เรา^{๒๒}นี้"

esah X (K.384) B (**bis**), 23

pron. nom. sing. "เรา^{๒๒}นี้"

aikyagato X (K.384) B, 18

m. nom. sing. "ไปสู่ความเป็นหนึ่ง"
(ส่วนท้ายของ tat.)

aurvavad X (K.384) C,12

ind. "ประจุไฟเอวรวะ" < *aurva* m.

"ไฟที่อยู่ในทะเล" + *vat* "ประจุ"

kathito X (K.384) B,18

p.p. nom. sing.

"อัน...กล่าวแล้ว" < *kath* + *i* + *ta*

kamala X (K.384) A (bis),19

n. acc. sing. < *kamala* "ดอกบัว"

kara X (K.384) A,13

m. "เครื่องบรรณาการ, ภาชนะอากร"

karnah X (K.384) B (bis),9

m. nom. sing. "หู"

karttum X (K.384) D (bis),7

inf. "เพื่อกระทำ" < $\sqrt{kr}$ + *tum*

kalā X (K.384) A,2

f. "ส่วนของพระจันทร์, หนึ่งในสิบหก,
เสี้ยวพระจันทร์"

X (K.384) A,8

kalām X (K.384) A (bis),15

f. acc. sing. < *kalā* "ส่วนของ
พระจันทร์ หนึ่งในสิบหก"

kalāpam X (K.384) A,8

m. acc. sing. < *kalāpa* "พ่อน, กอง"

kalākalāpam X (K.384) A,8

m. acc. sing. "พระจันทร์" (พ่อนแห่งเสี้ยว)

kalevara X (K.384) B (**bis**), 17

n. "ร่างกาย"

kalevaram X (K.384) B (**bis**), 16

n. nom. sing. < kalevara
"ร่างกาย"

kavitā X (K.384) A (**bis**), 6

f. nom. sing. "บทประพันธ์, กวีนิพนธ์"

kāvyavid X (K.384) D (**bis**), 5

m. nom. sing. "ผู้รู้กาวยะ"
< kāvya "บทกวี" + √vid "รู้"

kaś cid X (K.384) B (**bis**), 3

pron. m. nom. "ผู้ใดก็ตาม"

kācid X (K.384) A, 2

pron. f. nom. "ผู้ใดก็ตาม, สิ่งใดก็ตาม"

kāncid X (K.384) A (**bis**), 17

pron. f. acc. "ผู้ใดก็ตาม"

kāntih X (K.384) A (**bis**), 17

f. nom. sing. < kānti "ความงาม,
รัก"

kāmo X (K.384) A, 14

m. nom. sing. < kāma

"กามเทพ, ความปรารถนา"

X (K.384) A, 15

kāmam X (K.384) A (**bis**), 11

m. acc. sing. < kāma "กามเทพ"

kāminī X (K.384) A (**bis**), 5

f. "ผู้หญิง, ผู้ปรารถนาความรัก"

kāro X (K.384) B,21

m. nom. sing. "ผู้กระทำการ,
ผู้ทรงหนังสือ"

kāryyam X (K.384) B,2

n. acc. sing. "สิ่งที่พึงกระทำ"

kila X (K.384) B (bis),9

ind. "ไคยีนาวา"

krta X (K.384) D,13

p.p. <√kr + ta "กระทำแล้ว"

X (K.384) D (bis),24

krtā X (K.384) A (bis),4

p.p.f. nom. sing. <√kr + ta
"กระทำแล้ว"

krtam X (K.384) D (bis),10

p.p.m. acc. sing. <√kr + ta

"อันสวยงาม , สมบูรณ์, ดี"

krtāni X (K.384) A,6

p.p.n.pl. "อันสร้างแล้ว, อัน - กระทำแล้ว"

krtes X (K.384) D (bis),4

f. gen. sing. <kr̥ti "งานเขียน"

krpayā X (K.384) A (bis),16

f. ins. sing. <kr̥pā

"ความอ่อนโยน ความกรุณา"

kotih X (K.384) A (bis),10

f. nom. sing. <koṭi "โกฏิ สิบล้าน"

kailāsa X (K.384) B (bis),19

m. ชื่อภูเขาซึ่งเป็นที่สถิตของพระศิวะ

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

<u>kvacid</u> X (K.384) B,3	pron. ind. "ที่ใด ๆ"
<u>ksana</u> X (K.384) A (bis), 8	m. "ขณะ, ช่วงหนึ่ง"
<u>ksattra</u> X (K.384) B,4	m. "กษัตริย์"
<u>ksiti</u> X (K.384) A,5	f. "แผ่นดิน, ที่อยู่" (เป็นส่วนหนึ่งของชื่อ สถานที่กษัตริย์นคร)
<u>ksiti</u> X (K.384) A,12 X (K.384) A,12	f. "แผ่นดิน" (เป็นส่วนของพระนามกษัตริย์ แผ่นดิน)
<u>ksitīso</u> X (K.384) A,12	m. sing. nom. "กษัตริย์" < <u>ksiti</u> + <u>īsa</u>
<u>ksitīndragrāma</u> X (K.384) A,5	m. loc. sing. < <u>ksitīndragrāma</u> ชื่อสถานที่ <u>ksitīndra</u> "พระเจ้าแผ่นดิน" + <u>grāma</u> "บ้าน"
<u>ksitīndrāditya</u> X (K.384) A,12	m. นามกษัตริย์ < <u>ksitīndra</u> + <u>āditya</u> "พระอาทิตย์"
<u>khalu</u> X (K.384) A (bis), 16	ind. "ไฉน"
<u>khedān</u> (= <u>khedāt</u>) X (K.384) B (bis), 23	m. abl. sing. < <u>kheda</u> "ความลำบาก"

gaṅgā X (K.384) B (bis), 2

f. nom. sing. "แม่น้ำคงคา, พระคงคา"

gajasya X (K.384) B, 6

m. gen. sing. < gaja "ช้าง"

gana X (K.384) D, 12

m. "หมู่"

ganānāya X (K.384) B, 10

n. dat. sing. < ganāna "การนับ"

ganito X (K.384) D, 15

p.p. m. nom. sing. < √gan "นับ"

gane X (K.384) B (bis), 23

m. loc. sing. < gana "หมู่"

gatā X (K.384) B (bis), 2

p.p. f. sing. < √gam + ta

"ไปแล้ว" (ส่วนท้ายของสมาส)

X (K.384) C, 19

gatās X (K.384) A (bis), 8

p.p. f. sing. < √gam "ไป" (ส่วนท้ายของ bahu.)

gatiṛ X (K.384) B, 12

f. nom. sing. "ไปท่าหมาย" < gati

"ทางไป"

gate X (K.384) D (bis), 22

p.p. loc. sing. < √gam "ไป"

gaditas X (K.384) A (bis), 9

p.p. m. nom. sing. < √gad

"กล่าว"

gabhīra X (K.384) B (**bis**),6

adj. "ลึกซึ้ง"

giri X (K.384) B (**bis**),2

m. "ภูเขา"

giriśo X (K.384) B (**bis**),19

m. nom. sing. < giriśa
"พระคิวัระ"

giriśena X (K.384) D (**bis**),19

m. ins. sing. < giriśa
"พระคิวัระ"

girau X (K.384) B (**bis**),18

m. loc. sing. < giri "ภูเขา"

guna VIII (K.1069),1

m. "คุณ"

X (K.384) D,3

guni X (K.384) D,4

m. "ผู้มีคุณ" < guṇin

gatāyām X (K.384) D (**bis**),23

p.p.f. loc, sing.

< √gam + ta "ไปแล้ว"

gabhirabhūs X (K.384) B,10

adj. m. nom. sing. "กลายเป็นสิ่งลึก"
< gabhira + bhūs (√bhū)

gabhiro X (K.384) C,9

adj. m. nom. sing. "ลึก"

garīndra X (K.384) A (bis),25

ม."เจ้าแห่งผู้มีพิษ, พญานาค" < garin
"ผู้มีพิษ, งู" + indra "เป็นใหญ่"

gurur X (K.384) D,4

ม. nom. sing. < guru "ครู"

guruh X (K.384) C (bis),10

ม. nom. sing. < guru "ครู"

gurunā X (K.384) B,20

ม. ins.sing. < guru "ครู"

gurūn X (K.384) C (bis),10

ม. acc. pl. < guru "ครู"

guror X (K.384) D (bis),19

ม. gen. sing. < guru "ครู"

guhyo X (K.384) B (bis),5

adj. m. nom. sing. < guhya

"ซ่อนเร้น, อีกลับ"

guhā X (K.384) C,5

f. "ถ้ำ"

X (K.384) C,6

guhāyam X (K.384) C,17

f. loc. sing. < gūhā "ถ้ำ"

<u>grhe</u> X (K.384) C,5	n. loc. sing. < gr̥ha "เรือน"
<u>gehe</u> X (K.384) B (bis),6	n. loc. sing. < geha "บ้าน, เรือน"
<u>gaurī</u> X (K.384) B (bis),17	f. nom. sing. "นางเคารี (อุมา)"
<u>gauryyā</u> X (K.384) A (bis),10	f. ins. sing. < gaurrī "พระอุมา"
<u>grāma</u> X (K.384) C (bis),9	m. "หมู่บ้าน"
<u>grāme</u> X (K.384) A,5	m. loc. sing. < grāma "หมู่บ้าน"
<u>ghane</u> X (K.384) C,5	n. loc. sing. < ghana "เป็นแท่ง"
<u>ca</u> X (K.384) A,11	ind. "และ, ค่าย"
X (K.384) A (bis),6	
X (K.384) B ,13	
X (K.384) B (bis),7	
X (K.384) B (bis),17	
X (K.384) B (bis),17	
X (K.384) D,5	
X (K.384) D,14	
VIII (K.1069),4	

cakāra X (K.384) B,21

X (K.384) B (bis),19

perf. 3rd. pers. sing.

< √kr "ทำ"

cakrena X (K.384) B,13

m. ins. sing. < cakra

"จักร (อาวุธ)"

caturan X (K.384) A,16

adj. m. acc. "ชำนาญ, เชี่ยวชาญ,
คล่องแคล่ว, เฉียวแหลม"

candra X (K.384) D (bis),27

m. "พระจันทร์ = เลขหนึ่ง"

candras X (K.384) A (bis),19

m. nom. sing. "พระจันทร์" < candra m.

cayena X (K.384) D (bis),25

m, ins, sing. < caya "การสะสม"

cayair X (K.384) C (bis),5

m, ins, pl. < caya "การสะสม"

caranti X (K.384) B,8

pres. 3rd. pers. pl. < √car

"ไป"

cira X (K.384) A (bis),18

ind. "เป็นเวลานาน"

ced X (K.384) B,12

ind. "ถ้า"

jaga.j X (K.384) A,10

n. (๑ jagat)

jagat X (K.384) B (bis),9

n. "โลก, คน"

jagad X (K.384) A,16

n. "โลก, คน"(กฺ jagat)

X (K.384) C (bis),10

jagatah X (K.384) A (bis),13

n. gen. sing. < jagat "โลก"

janam X (K.384) C (bis),6

m. acc. sing. < jana "ชน"

janakam X (K.384) D,8

m. acc. sing. < janaka "บิดา"

janesah X (K.384) A,10

m. nom. sing. "ผู้เป็นใหญ่แห่งชน,
พระเจ้าแผ่นดิน" < jana "ชน" + īśa
"ผู้เป็นใหญ่"

japau X (K.384) B,8

adj. m. acc. du. "ร้องอยู่" < √jap

jaya X (K.384) A,7

m. "ชัยชนะ" ประกอบอยู่ในพระนามกษัตริย์
พระเจ้าชัยวรมัน

X (K.384) A,10

jayavarmma X (K.384) A,10

m. พระนามพระเจ้าชัยวรมันที่ ๖

jayavarmmadevam X (K.384) A,7

m. acc. sing. พระนามพระเจ้าแผ่นดิน
(พระเจ้าชัยวรมัน) <

jaya + varmma + devam

jayo X (K.384) A,10

m. nom. sing. "ชัยชนะ" < jaya

jayan X (K.384) B,2

pres. part. < √ji "ชนะ"

jayati VIII (K.1069),4

pres. 3rd. pers. sing.

< √ji "ชนะ"

jahnujātām X (K.384) A (bis),23

f. acc. sing. < jahnu

"ฤๅษีชื่อหनु" + jātā f. "ลูกสาว"

- ลูกสาวฤๅษีชื่อหनु = แม่น้ำคงคา

jāto X (K.384) B,3

p.p. nom. sing.

< √jan "เกิด"

jāyā X (K.384) B,13

f. "ภรรยา"

jitau X (K.384) C,8

f. loc. sing. < jiti

"ชัยชนะ"

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนลิขสิทธิ์

jītvā X (K.384) B,4

ind. part. "ชนะแล้ว" < √ji + tvā

jīvad X (K.384) B,6

pres. part. "เป็นอยู่, มีชีวิตอยู่"

< √jīv

jetum X (K.384) B,1

inf. "เพื่อจะชนะ" < √ji + tum

X (K.384) B,3

jvalad X (K.384) B,16

pres. part. "โรยขวาง" < √jval

tat X (K.384) A,6

pron. "นั่น, เชนั่น, เพราะฉะนั้น"

X (K.384) B (bis),10

tato X (K.384) C,4

ind. "แต่นั้น"

X (K.384) B (bis),8

tatra X (K.384) C (bis),15

ind. "ในที่นั้น"

tathā X (K.384) A (bis),18

ind. "อย่างนั้น"

tad X (K.384) A (bis),6

๓ tat

X (K.384) A (bis),19

X (K.384) C,10

X (K.384) D,7

tadiya X (K.384) A,13

adj."ของบุคคลผู้นั้น, อันเนื่องด้วยบุคคลนั้น"

X (K.384) A (bis),4

tadiye X (K.384) A (bis),19

adj. m. loc. sing. < tadiya. "id."

tan X (K.384) D (bis),9

pron. m. acc. sing. "นั่น"

tanute X (K.384) A (bis),4

pres. 3rd. pers. sing. "แนไป" < √tan

tapasa X (K.384) A (bis),15

n. ins. sing. < tapas "ตะบะ"

tam X (K.384) A,16

pron. m. acc. sing. "นั่น, เขาผู้นั้น"

taranakara X (K.384) C (bis),6

m. "ผู้กระทำเรื่อง, ช่างก่อเรื่อง"

(ก. bharanakara)

taraty X (K.384) C (bis),6

pres. 3rd. pers. sing. < √tr̥

"ข้าม เหนือกว่า, ขวบ"

tasya X (K.384) C,8

pron. m. gen. 3rd. pers. sing.

XIII (K.1069),2

"ของเขา"

tasyā X (K.384) A,9

pron. f. loc. 3rd. pers. sing.

"ในนางผู้นั้น"

tāni X (K.384) B (bis),7

pron. n. acc. 3rd. pers. pl. "เหล่านั้น"

tābhāyam X (K.384) A,6

pron. abl. du. "จากสิ่งทั้งสองนั้น"

tāraka X (K.384) A (bis),3

n. "การ"

tārendra X (K.384) A (bis),4

m. "พระจันทร์, เจ้าแห่งดวงการ"

<tāra "การ" + indra "เจ้า"

tāvat X (K.384) C,20

ind. "ทราบเท่าที่, เพียงนั้น"

tāh X (K.384) A (bis),8

pron. f. nom. 3rd pers. pl.

"เหล่านั้น"

tisthan X (K.384) C,6

pres. part. "ตั้งอยู่, √sthā

tu X (K.384) A (bis),18

ind. "แต่"

X (K.384) B (bis),2

IX (K.1092)

tulya X (K.384) D (bis),3

adj. "เท่าเทียม"

tulyo X (K.384) C,14

adj. m. nom. sing. <tulya "เท่า"

tulyān X (K.384) B (bis),23

adj. acc. pl. "เท่ากัน"

trtiya X (K.384) D,11

adj. "ที่สาม"

tejasā X (K.384) B,4

n. ins. sing. <tejas "เกรง"

tena X (K.384) B (bis),12

pron. 3rd. pers. m. ins. sing.

"โดยเขา"

X (K.384) C,3

ind. "ฉะนั้น, เพราะเหตุนั้น"

tyakta X (K.384) B (bis), 17

p. p. < √tyaj "ทิ้ง" + ta.

tyajaty X (K.384) B (bis),14

pres. 3rd. pers. sing.

< √tyaj "ทิ้ง"

tyajanty X (K.384) B (bis),14

pres. 3rd. pers. pl. < √tyaj "ทิ้ง"

tri X (K.384) A,1

adj. "สาม"

X (K.384) B,19

X (K.384) C,10

X (K.384) C,10

trinayana X (K.384) A,1

m. "ผู้มีสามตา"- พระศิวะ

trinayanan X (K.384) B,14

m. acc. sing. <trinayana "ศิวะ"

dattām X (K.384) D (bis), 14

p.p.f. acc. sing. "อัน...ให้แล้ว"

อันเป็นของให้" < $\sqrt{dā}$ + ta

dadau X (K.384) C (bis), 15

perf. 3rd. pers. sing.

< $\sqrt{dā}$ "ให้"

X (K.384) C (bis), 15

X (K.384) D, 4

dadhāti X (K.384) B, 19

pres. 3rd. pers. sing.

< $\sqrt{dhā}$ "ตั้ง"

dadhau X (K.384) A (bis), 12

perf. 3rd. pers. sing.

< $\sqrt{dhā}$ "ตั้ง"

danta X (K.384) D (bis), 10

m. "งาช้าง, ฟัน"

danti X (K.384) B, 16

m. "ข้าง" < dantin

X (K.384) D (bis), 10

dayā X (K.384) C (bis), 3

f. "ความกรุณา"

darśanam X (K.384) A (bis), 8

n. acc. sing. "การเห็น, ภาทที่เห็น"

< $\sqrt{drś}$

dastam X (K.384) C (bis), 6

p. p. m. acc. "ก็กินแล้ว" <√das

dāna X (K.384) D, 15

n. ๑) "มันของข้างคณมัน"

๒) "การให้, ของให้"

digdha X (K.384) B, 6

p. p. adj. <√dih "ดูบได้, ฉาบ"

dine X (K.384) C, 14

m. loc. sing. <dina "วัน"

divā X (K.384) B, 21

ind. "ในเวลากลางวัน"

X (K.384) D (bis), 23

divi X (K.384) A, 8

f. loc. sing. <div "ท้องฟ้า,

X (K.384) A (bis), 20

สวรรค์, อากาศ"

X (K.384) C, 1

divya X (K.384) C, 16

adj. "อันเป็นทิพย์"

dikse X (K.384) D (bis), 28

f. loc. sing. <diksā

"การกระทำพิธิดังเวย ?, พิธึบวช ?"

dūti X (K.384) A (bis), 6

f. "นุท, ผู้ที่ติดคอ (ที่เป็นหญิง)"

<u>drśā</u> X (K.384) B,18	f. ins. sing. < drś "ตา"
<u>drśas</u> X (K.384) A (bis),12	f. gen. sing. < drś "ตา"
<u>drsta</u> X (K.384) A (bis),24 X (K.384) B,18	p. p. m. < √drś "เห็น" + ta
<u>deva</u> X (K.384) A,17	m. ๑) "เทพเจ้า" ๒) "พระเจ้าแผ่นดิน" (ประกอบอยู่ในชื่อบุคคล : วิชารุกเทว)
<u>devavidam</u> X (K.384) B (bis),8	m. acc. sing. < devavid "ผู้รู้จักเทวคา"
<u>devam</u> X (K.384) A,7	m. acc. sing. < deva "เทพ, พระเจ้าแผ่นดิน" (ประกอบอยู่ในพระนาม กษัตริย์) jayavarmmadeva.
<u>devan</u> X (K.384) B (bis),8	m. acc. sing. < deva "เทวคา"
<u>devāya</u> X (K.384) D (bis),26	m. dat. sing. < deva "เทวคา"
<u>devesu</u> X (K.384) D,1	m. loc. pl. < deva "เทวคา"

devyām X (K.384) A,7

f. loc. sing. <devī

๑) "เทวดาหญิง"

๒) "นางพุดกา"

๓) "ราชินี"

X (K.384) C (bis),17

deśo X (K.384) C (bis),11

m. nom.sing. <deśa "สถานที่,
ประเทศ"

deśañ X (K.384) B,4

m. acc. sing. <deśa "ประเทศ"

deha X (K.384) A (bis),25

m. "ร่างกาย"

dolaṃ X (K.384) C (bis),13

m. acc. sing. <dola "วอ"

dolā X (K.384) C (bis),13

f. "วอ"

dolām X (K.384) C (bis),19

f. acc. sing. <dolā "วอ"

X (K.384) D (bis),16

dyu X (K.384) B,14

f. < div "ท้องฟ้า, สวรรค์"
(ใช้ในคำสมาส)

drāg X (K.384) B,9

ind. "ทันทีทันใด"

drutan X (K.384) B,9

p. p. acc. sing. <√dru
"วิ่ง" + ta

drumaih X (K.384) B (bis), 18

m. ins. pl.

<druma "ต้นไม้"

dvayan X (K.384) A (bis), 24

n. nom. sing.

<dvaya "คู่, ทั้งสอง"

dvaye X (K.384) A (bis), 19

n. loc. sing.

<dvaya "คู่, ทั้งสอง"

dvāram X (K.384) B (bis), 20

n. acc. sing. <dvāra "ประตู"

dvi X (K.384) D (bis), 27

adj. "สอง"

dvipa X (K.384) A, 13

m. "ช้าง"

dvirada X (K.384) B, 5

m. "ช้าง"

dhanāni X (K.384) D, 2

n. acc. pl. <dhana "ทรัพย์"

dharani X (K.384) A, 9

f. "แผ่นดิน, โลก"

(เป็นส่วนประกอบของพระนามกัถิริย-
ชรณินทรารมณ)

dharantam X (K.384) B,16

pres. part. acc. sing. <√dhr̥
"ทรงไว้"

dharanīndravarmma

X (K.384) A,9

m. พระนามพระเจ้าแผ่นดิน

พระเจ้าธรณีนทรวรมันที่ ๑

dhātā X (K.384) A (bis),11

m. nom. sing. <dhātr̥ "พระพรหม,
ผู้สร้าง"

dhāma X (K.384) B,1

n. <dhaman "อำนาจ,
ความสามารถ"

dhāmabhir X (K.384) B (bis),19

n. ins. pl. <dhāman "แสงสว่าง,
อำนาจ"

dhāmā X (K.384) B,16

n. ins. sing. <dhāman "แสงสว่าง,
อำนาจ"

dhiyā X (K.384) A (bis),7

f. ins. sing.

X (K.384) B,18

<dhī "ความเข้าใจ, ปัญญา"

X (K.384) C,5

dhūrjatito X (K.384) C,3

ind. <dhurjati

"ถูกรังแก, พระคิระ" + tas

dhṛta X (K.384) A (bis), 24

p.p. < √dhr̥ + ta "ทรงไว้แล้ว"

dhruvam X (K.384) A, 14

ind. "อย่างแน่นนอน, มั่นคง"

X (K.384) A (bis), 8

< dhruva adj. "มั่นคง, ทรง"

X (K.384) A (bis), 11

X (K.384) B, 4

X (K.384) C, 3

dhvanta X (K.384) C, 5

n. "ความมืด"

X (K.384) C, 8

na X (K.384) A (bis), 15

ind. "เป็นคำบอกความปฏิเสธ"

X (K.384) A (bis), 16

X (K.384) B, 21

X (K.384) B (bis), 8

X (K.384) C, 3

X (K.384) C, 8

nikara X (K.384) A (bis), 5

m. "กอง, จำนวน"

nagara X (K.384) C (bis), 5

n. "เมือง"

nagare VIII (K.1069), 3

m. loc. sing. < nagara "เมือง"

napta X (K.384) A,11

m. nom. sing. < naptr "หลาน"

namadhvam X (K.384) B (bis),16

imp. 2nd. pers. pl.

<√nam

"ขอทานทั้งหลายจงนมัสการ"

namas X (K.384) A (bis),22

n. nom. sing.

<namas "ความนอบน้อม"

nayana X (K.384) A,1

n. "นัยน์ตา"

X (K.384) A (bis),7

X (K.384) B,18

X (K.384) B,19

nara X (K.384) A,16

m. "คน" (เป็นส่วนประกอบของ
พระนามกษัตริย์ - นเรนทราทิตย์)

X (K.384) C (bis),5

m. "คน"

X (K.384) c (bis),12

m. "คน"

(ประกอบพระนามกษัตริย์นเรนทราทิตย์)

X (K.384) D,5

X (K.384) D,6

X (K.384) D (bis),9

m. "คน" (ประกอบพระนามกษัตริย์

narendrārkkā)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

X (K.384) D (bis), 18

ม. "คน" (ประกอบพระนามกษัตริย์

narendrasūrya)

X (K.384) D (bis), 19

ม. "คน" ประกอบพระนามกษัตริย์

นเรนทราทิตย์

X (K.384) D (bis), 21

narendrasūryye

ม. loc. sing. (ใช้ในความหมาย

เป็น dat.) < narendrasuryya

พระนามกษัตริย์ (เป็นองค์เดียวกับ

นเรนทราทิตย์)

< nara + indra + sūryya

X (K.384) D (bis), 18

narendrāditya X (K.384) A, 16

ม. พระนามกษัตริย์

X (K.384) C

(bis), 12

X (K.384) D, 5

X (K.384) D, 6

X (K.384) D

(bis), 22

narendrārka X (K.384) D (bis), 9

ม. พระนามกษัตริย์ (เป็นองค์เดียวกับ

นเรนทราทิตย์)

< nara +

indra + arka

narendrādityasya X (K.384)

m. gen. sing.

D (bis), 19

<narendrāditya

พระนามกษัตริย์

navam X (K.384) D, 10

adj. acc. sing.

<nava "ใหม่, ใหม่"

naṣṭā X (K.384) A (bis), 18

p. p. "พินาศแล้ว" <√naś

nāga X (K.384) C (bis), 15

m. "งู"

nāgapattram X (K.384)

n. acc. sing.

C (bis), 15 - 16

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงขลานครินทร์

๑) nāga "งู" +
pattram "พานะ"

๒) "ใบพญ"

nāgas X (K.384) C, 17

m. nom. sing. "ผู้เป็นใหญ่"

nānā X (K.384) A, 13

ind. "ต่าง ๆ"

X (K.384) B, 18

X (K.384) D, 1

X (K.384) D, 2

X (K.384) D, 3

X (K.384) D, 4

nāma X (K.384) C (bis), 12

ind. "ชื่อ" < nāman "ชื่อ"

X (K.384) D (bis), 26

nāmā X (K.384) D, 8

m. nom. sing.

< nāman "ชื่อ" (ส่วนท้ายของ bahu.)

nāmno X (K.384) A, 10

m. gen. sing.

< nāman "ชื่อ" (ส่วนท้ายของ bahu.)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

nāmnā X (K.384) C, 7

m. ins. sing. < nāman "ชื่อ"
(ส่วนท้ายของ bahu.)

nārī X (K.384) A (bis), 10

f. "หญิง"

X (K.384) C (bis), 5

nāsā X (K.384) B (bis), 9

f. nom. sing. "จมูก"

nikṛtta X (K.384) B, 5

p.p. "อัน...ตัดแล้ว"

< ni + √kṛt + ta

nigūḍha X (K.384) B (bis), 6

p.p. "ลึกลง, ขอนเรือน"

< ni + √guh + ta

nija X (K.384) A (bis), 17

adj. "อันเป็นของตน"

nidrā X (K.384) C (bis), 9

f. "การนอน" เป็นส่วนหนึ่งของชื่อสถานที่
"นิทราราม"

nibho X (K.384) B, 16

m. nom, sing. "เปรียบเหมือน"

< nibha (ส่วนท้ายของ tat.)

nimagnam X (K.384) B, 5

adj. m. acc. sing. "อันจมลงไปแล้ว"

< ni + √maj "จม" (ส่วนท้ายของ tat.)

nimesa X (K.384) A (bis), 8

m. "พริบตา"

nirastas X (K.384) B,23

p.p. m. nom. sing.

"อัน....ร้างไปแล้ว"

<nir + √as "ร้าง" + ta

nirjita X (K.384) A (bis),24

p.p. "อัน....ชนะแล้ว"

<nir + √ji + ta

nirahāram X (K.384) B (bis),22

m. acc. sing. "การปราศจากอาหาร,

การออกอาหาร"<nir + āhāra

nirmala X (K.384) A (bis),B

adj."สะอาด, สะอาด, ปราศจากมลทิน"

<nir + mala "มลทิน"

nirmāya X (K.384) A (bis),3

ind. part. "สร้างแล้ว"

<nir + √mā + ya

niryata X (K.384) A (bis),25

p.p."ออกแล้ว"<nir + √yā "ไป"

+ ta

nirvijity X (K.384) B,15

adj."ไม่มีชัยชนะ" <nir + vi + √ji

+ ti

nivṛttau X (K.384) C,14

f. loc. sing. <nivṛtti

"การหยุด"

nísita X (K.384) B,15

p.p. "แหลมคม" < ni + √si "ทำให้คม"

niscalá X (K.384) A (bis),5

adj. "ไม่หวั่นไหว, อยู่กับที่"

< nis + cala "เคลื่อนไหว"

niskalan̄ko X (K.384) A (bis),20 m. nom. sing. < nis + kalan̄ka

"ปราศจากรอย"

níta X (K.384) A (bis),16

p.p. "อัน...นำไปแล้ว"

< √nī + ta

nítas X (K.384) B,11

p.p. m. nom. sing.

"อัน...นำไปแล้ว" < √nī + ta

nítah X (K.384) B,13

p.p. m. nom. sing.

"อัน...นำไปแล้ว" < √nī + ta

nítan X (K.384) D (bis),9

p.p. m. acc. sing.

"อัน...นำ (หิ้ว) ไปแล้ว"

< √nī + ta

nítam X (K.384) B,9

p.p. m. acc. sing.

"อัน...นำไปแล้ว" < √nī + ta

nu X (K.384) A,4

X (K.384) A (bis),3

X (K.384) A (bis),18

X (K.384) B,1

X (K.384) B,7

X (K.384) B (bis),6

X (K.384) B (bis),9

X (K.384) B (bis),17

X (K.384) B (bis),21

X (K.384) C,14

ind. แสดง ๑) คำถาม

๒) ความแตกต่าง

๓) ความสงสัย

๔) เสริมบท

๕) ความแน่นอน

nūnam X (K.384) B,10

ind. "แน่นอน"

nūnan X (K.384) B,19

ind. ๑ nūnam

nr X (K.384) A (bis),20

m. "คน"

nrpas X (K.384) A,3

m. nom. sing. < nrpa "ผู้ปกครอง,
พระเจ้าแผ่นดิน"

netrah X (K.384) A (bis),22

m. nom. sing. < netra n. "ดวงตา"
(ส่วนท่ายของ bahu.)

pañca X (K.384) D (bis),7

adj. "ห้า"

pañcadasa X (K.384) D,10

adj. <pañcadasan "สิบห้า"

patalam X (K.384) A (bis),21

n. nom. sing. "ปท, ทอน"

X (K.384) B,17

<patala

X (K.384) B (bis),15

X (K.384) C,8

patala X (K.384) D,8

n. "ปท, ทอน"

patur X (K.384) B (bis),7

adj. m. nom. sing. < patu

"ฉลาก, หลักแหลม"

pati X (K.384) B,11

m. "นาย"

patra X (K.384) B (bis),22

n. "ใบไม้"

pattram X (K.384) C (bis),16

n. acc. sing. ๑) "พานะ"

๒) "ใบไม้"

padma X (K.384)13,18

m. n. "คอกบัว"

padmasana X (K.384) B,18

m. พระพรหม (ผู้มีอาสนะเป็นคอกบัว)

padyavandham X (K.384) B

n. "คำประพันธ์ ประเภทร้อยกรอง"

(bis),13

< padyabandham

<u>paramas'</u> X (K.384) B (bis),6	adj. m. nom. sing. "สูงส่ง"
<u>param param</u> X (K.384) B (bis), 14	ind. "เก่าและใหม่, ก่อนและหลัง" < param + aparam
<u>parakānti</u> X (K.384) A (bis),16	f. "แสงสว่างยิ่ง" < para "ยิ่ง" + kanti f. "ความงาม, แสงสว่าง"
<u>parān</u> X (K.384) B,1	m. acc. pl. < para "ศักร"
<u>parāparau</u> X (K.384) A,10	adj. m. du. "ก่อนและหลัง"
<u>parāyanena</u> X (K.384) D (bis),17	m. ins. sing. < parāyana "เป็นที่พึ่ง"
<u>pallava</u> X (K.384) B (bis),18	m. n. "ช่อกลอน"
<u>pāda</u> X (K.384) D (bis),17	m. "เท้า"
<u>pāna</u> X (K.384) B (bis),22	n. "น้ำดื่ม"
<u>pāre</u> X (K.384) D,12	n. loc. sing. "ยัง"
<u>pāsūpata</u> X (K.384) D (bis),17	m. ๑) อหิชาสนา nibbīdha ๑) พระศิวะอย่างหนึ่ง ๒) คนที่ nibbīdha ศาสนา

<u>pitra</u> X (K.384) A,16	m. < <u>pitṛ</u> "พ่อ"
<u>pitṛe</u> X (K.384) D (bis),25	m. dat.sing.< <u>pitṛ</u> "พ่อ"
<u>pīvantah</u> X (K.384) B (bis),13	pres. part. nom. pl."ดื่ม" < $\sqrt{pā}$
<u>punar</u> X (K.384) B,2	ind."อีก"
<u>punahpunar</u> X (K.384) A (bis),18	ind."ซ้ำแล้วซ้ำอีก"
<u>purvva</u> X (K.384) C,9	ind."แต่ก่อน"
<u>purvāt</u> X (K.384) C,3	adj.abl. sing. < <u>purvva</u> "ก่อน"
<u>pelava</u> X (K.384) B (bis),18	adj."นอนบาง"
<u>prakarsam</u> X (K.384) C,9	m."ความมากอย่างยิ่ง"
<u>prakṛtiḥ</u> X (K.384) A,5	f. nom.sing,"ธรรมชาติ, กำเนิด"
<u>pratānam</u> X (K.384) C,6	m. acc.sing."การแผ่ไป"
<u>pratīta</u> X (K.384) B (bis),9	p.p.f. nom.sing."มีชื่อเสียง,เป็นที่รู้จัก" < <u>prati</u> + $\sqrt{i}$ + <u>ta</u>
<u>pratīte</u> X (K.384) B (bis),18	p.p.m. loc. sing. "อันมีชื่อเสียง"

<u>pranītaḥ</u> X (K.384) B, 20	p.p. m. nom. pl. "อัน...แต่งแล้ว" ← pra + √ nī + ta
<u>prapūrītā</u> X (K.384) B, 20	p.p. m. nom. pl. "อัน...ทำให้บริบูรณ์แล้ว" ← pra + √ prī + ta
<u>prabhūtvam</u> X (K.384) C (bis), 1	n. "ความเหนือ, ความเป็นใหญ่"
<u>prabhṛti</u> X (K.384) A, 1	f. "เป็นต้น, เริ่มต้นจาก" ind. "ตั้งแต่, หลังจาก"
<u>prayas</u> X (K.384) A (bis), 13	?
<u>prayatā</u> X (K.384) A (bis), 13	?
<u>pravarasena</u> X (K.384) D (bis), 4	m. ชื่อบุคคล เจ้าชายชาวกัมभीระ
<u>pravihāya</u> VIII (K.1069), 3	ind. part. "ละแล้ว" ← pra + vi + √ hā + ya
<u>praveśena</u> X (K.384) D (bis), 23	m. ins.sing. ← praveśa ๑) "การเข้าไป" ๒) "ความเข้าใจ"

prāk X (K.384) A (bis), 15

ind. "ก่อน, ในกาลก่อน (ผ่านไปแล้ว)"

X (K.384) B (bis), 19

prāg X (K.384) B, 20

ind. กู prāk

prātas X (K.384) B (bis), 20

ind. "ในเวลาเช้าตรู่"

prāptah X (K.384) A (bis), 15

p.p.m. nom. sing. "ได้รับแล้ว"

<pra + √āp + ta

prāsāda X (K.384) B, 8

m. "ปราสาท, วัด, วัง"

priya X (K.384) A (bis), 14

adj. nom. sing. "เป็นที่รัก"

phala X (K.384) B (bis), 22

n. "ผลไม้ม"

phale VIII (K.1069), 4

n. loc. sing. < phala "ผล"

bhaktyā X (K.384) D (bis), 24

f. ins. sing. < bhakti

"ความภักดี"

bhajate X (K.384) C, 14

pres. 3rd. pers. sing. < √bhaj

"เคารพ, คน, แบ่ง"

bhadra X (K.384) C (bis), 14

adj. "ดี, มีความสุข."

bhadresvara X (K.384) C(bis), 14 m. พระศิวะ

bharttā X (K.384) C, 1

m. nom. sing. < bharttr

X (K.384) C, 2

"ผู้ดูแล, คำจุน"

bharanakara X (K.384) C (bis), 6

m. "ผู้กระทำการอุปถัมภ์"

bhava X (K.384) A, 15

m. "มี, เป็น, กำเนิด"

X (K.384) A (bis), 10

m. พระศิวะ

bhavam X (K.384) C (bis), 14

m. acc. sing. พระศิวะ

bhavatā X (K.384) A (bis), 9

adj. ins. sing. < bhavat "ท่าน
ผู้เจริญ" (ผู้ช่วยความเคารพ, คนที่เคารพ)

bhavā X (K.384) A, 15

adj f. nom. sing. "ผู้มีกำเนิด"

bhavānī X (K.384) A, 15

f. nom. sing. นางปารวตี

(ในปางที่สงบ)

bhavo X (K.384) A (bis), 2

m. nom. sing. < bhava

๑) "ความเป็น, ความมี"

๒) พระศิวะ

bhavam X (K.384) A (bis), 12

m. acc. sing. < bhava "ศิวะ"

X (K.384) D (bis), 20

<u>bhavan</u> X (K.384) B,3	m. acc.pl. < bhava "กำเนิด"
<u>bhavinām</u> X (K.384) A (bis),2	m. gen. pl. < bhavin "สิ่งมีชีวิต, มนุษย์"
<u>bhavesu</u> X (K.384) B,3	m. loc. pl. < bhava "ภพ"
<u>bhavya</u> X (K.384) A (bis),9	n."สิ่งที่มีอยู่, การมีอยู่, ความเจริญรุ่งเรือง"
<u>bhāgam</u> X (K.384) A (bis),24	m. acc. sing. < bhāga "ส่วน"
<u>bhājām</u> X (K.384) B (bis),22	adj.m.gen.pl. "ผู้รวมกัน" < bhāj
<u>bhānda</u> X (K.384) A,4	n."ภาชนะ, หม้อ, ถ้วยชาม"
<u>bhānur</u> X (K.384) C,8	m.nom.sing. < bhānu "แสงสว่าง"
<u>bhām</u> X (K.384) A (bis),19	f. acc. sing. < bhā "แสง"
<u>bhāve</u> X (K.384) A (bis),12	m. loc. sing. < bhāva "สภาพ"
<u>bhāsya</u> X (K.384) D,11	m. คัมภีร์มหาภาษาละ แต่งโดยปคัญชลี
<u>bhāsye</u> X (K.384) C,17	m. loc. sing. < bhāsya "id."
<u>bhiyā</u> X (K.384) B (bis),21	f. ins. sing. < bhī "ความ, กลัว"
X (K.384) C,11	

<u>bhuja</u> X (K.384) A (bis), 24	m. "แขน"
<u>bhujaṅga</u> X (K.384) C, 18	m. "นาค"
<u>bhujam</u> X (K.384) B, 1	m. acc. sing. < bhuja "แขน"
<u>bhujena</u> X (K.384) B, 1	m. ins. sing. < bhuja "แขน"
X (K.384) B, 2	
<u>bhujān</u> X (K.384) B (bis), 22	pres, part. "บริโภคมอยู่" < √ bhuj "บริโภค"
<u>bhuvana</u> X (K.384) A, 15	n. "โลก, สวรรค์, มนุษย์, มนุษยชาติ"
<u>bhuvi</u> X (K.384) A, 15	f. loc. sing. < bhū "โลก, แผ่นดิน"
X (K.384) A (bis), 20	
X (K.384) B, 15	
<u>bhūta</u> X (K.384) A (bis), 20	m. "สัตว์, สิ่งมีชีวิต, คน"
X (K.384) C, 1	
X (K.384) C, 2	
<u>bhūtaḥ</u> X (K.384) C, 4	m. n. sing. < bhūta "สิ่งมีชีวิต"

<u>bhūtā</u> X (K.384) C,12	p.p.f. nom.sing. < $\sqrt{\text{bhū}}$ + ta "เป็นแล้ว"
<u>bhūtena</u> X (K.384) B (bis),11	m. ins.sing. < bhūta "สิ่งมีชีวิต"
<u>bhūdhara</u> X (K.384) C (bis), 3	m. "พระเจ้าแผ่นดิน"
<u>bhūpati</u> X (K.384) A,15	m. "พระเจ้าแผ่นดิน" (เป็นส่วนประกอบ พระนามพระราชา)
<u>bhūpatīndralaksmī</u> X (K.384) A,15	f. nom, sing. < bhūpatīn dralaksmī พระนามพระราชินี < bhūpati + indra + laksmī
<u>bhūbhrd</u> X (K.384) A,15	m. "พระเจ้าแผ่นดิน"
<u>bhūmigato</u> X (K.384) B,14	m. sing. "ไปแล้วสู่พื้นดิน" (ส่วนท้ายของ tat.)
<u>bhūmy</u> X (K.384) C,2	f. "พื้นดิน"
<u>bhedam</u> X (K.384) B,8	m. acc.sing. < bheda "การทำลาย"
<u>bhedān</u> (=bhedāt) X (K.384) B (bis),21	m.abl. sing. < bheda "การแตก"

<u>bhogīndra</u> X (K.384) A (bis), 25	m. "งู" < bhogin + indra
<u>bhojana</u> X (K.384) B (bis), 22	n. "อาหาร, การกิน"
<u>bhojyam</u> X (K.384) B (bis), 22	n. acc. sing. "บริโภคนแล้ว" < √bhuj
<u>bhairavya</u> X (K.384) D (bis), 3	m. "?"
<u>ma</u> X (K.384) B (bis), 16	m. "พระพรหม"
<u>matāny</u> X (K.384) B (bis), 7	p.p. n. acc. pl. "อัน...นับถือแล้ว"
<u>mato</u> X (K.384) A (bis), 2	p.p. m. nom. sing. "อัน...นับถือแล้ว"
<u>madhu</u> X (K.384) B (bis), 13	n. "น้ำผึ้ง, น้ำหวาน"
<u>madhura</u> X (K.384) B (bis), 13	adj. "หวาน"
<u>manusya</u> X (K.384) B (bis), 11	m. "มนุษย์"
<u>mandalebhyah</u> X (K.384) B, 9	m. abl. pl. < maṇḍala "วงกลม, รัศมี, มณฑล, กอง"
<u>mandākinī</u> X (K.384) C (bis), 7	f. แม่น้ำคงคาที่อยู่ในสวรรค์
<u>mantrais</u> X (K.384) C (bis), 7	m. ins. pl. < mantra "มนตร์"
<u>mahati</u> VIII (K.1069), 4	adj. loc. sing. "ใหญ่" < mahat

<u>mahantah</u> X (K.384) B (bis), 13	m. nom. pl. < mahat "ใหญ่"
<u>mahākavīnām</u> X (K.384) A (bis), 5	m. gen. pl. < mahākavi "มหากวี" กวีผู้ยิ่งใหญ่ < mahat + kavi
<u>mahīpatī</u> X (K.384) A, 8	m. nom. sing. < mahīpati "พระเจ้าแผ่นดิน"
<u>mahīdharam</u> X (K.384) A, 7	m. acc. sing. < mahīdhara "พระเจ้าแผ่นดิน"
<u>mātur</u> X (K.384) C (bis), 20	f. gen. sing. < mātr "แม่"
<u>mātra</u> X (K.384) C, 15	m. "อย่างเดียว, ล้วน"
<u>māna</u> X (K.384) C, 7	n. "การได้รับความยกย่อง, ความภูมิใจ, ความหยิ่ง"
<u>mānasa</u> X (K.384) A (bis), 5	n. "ใจ"
<u>mānya</u> X (K.384) A, 11	adj. m. sing. "น่านับถือ"
<u>mānyā</u> X (K.384) C, (bis), 20	adj. f. "เป็นที่นับถือ"
<u>mārttanda</u> X (K.384) B, 21	m. "พระอาทิตย์ (เทพเจ้า), รูปเคารพ ของพระอาทิตย์" < mārttanda

māse X (K.384) B (bis), 22

m. loc. sing. < māsa "เดือน"

mukha X (K.384) B (bis), 5

n. "หน้า, ปาก"

mukham X (K.384) A (bis), 3

n. acc. sing. "หน้า, ปาก"

mukhasya X (K.384) B (bis), 9

n. gen. sing. < mukha "หน้า, ปาก"

mutra X (K.384) C, 15

n. "ปัสสาวะ"

mudā VIII (K.1069), 3

f. ins. sing. < mud "ความเบิกบาน"

X (K.384) C (bis), 20

mūrdhā X (K.384) B, 13

m. nom. sing. < mūrdhan "ศีรษะ"

mūrdhnam X (K.384) B, 12

m. gen. pl. < mūrdhan "ศีรษะ"

mrta X (K.384) B, 10

p.p. "(คน) ตาย" < √mr + ta

me X (K.384) A (bis), 9

pron. m. 1st. pers. gen. sing.

"ของข้าพเจ้า"

yajña X (K.384) D, 12

m. "ยัญญ์, พิธีสังเวद्य"

yat X (K.384) A (bis), 11

pron. "นั่น, เพราะฉะนั้น, ไท"

X (K.384) B (bis), 10

"เพราะว่า"

yatas X (K.384) A (bis), 6

ind. "จากที่ใด, เพราะว่า"

yatnais X (K.384) B (bis), 8

m. ins. pl. < yatna "ความพยายาม"

yathā X (K.384) A, 2

ind. "บอกความเปรียบเทียบ, เหมือน,

X (K.384) A, 8

ฉันใด"

X (K.384) B (bis), 19

yad X (K.384) A, 14

ก yat

X (K.384) A (bis), 10

X (K.384) A (bis), 18

X (K.384) B, 4

X (K.384) B (bis), 8

X (K.384) B (bis), 8

yadā X (K.384) B (bis), 11

ind. "ในกาลใด"

yadi X (K.384) A (bis), 20

ind. "ถ้า"

yadiyam X (K.384) A (bis), 3

adj. "อันเป็นของผู้ใด" < yadīya

yam X (K.384) A (bis), 11

pron. m. acc. sing. "ใด"

X (K.384) B (bis), 16

X (K.384) C, 4

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

yama X (K.384) C, 2

m. "พระยม, เจ้าแห่งความตาย"

yas' X (K.384) A (bis), 16

pron. m. nom.sing. "ผู้ใด"

X (K.384) A (bis), 22

X (K.384) B, 19

X (K.384) B (bis), 22

X (K.384) C (bis), 11

X (K.384) C (bis), 13

asmai X (K.384) D (bis), 15

pron. m. dat. sing. "ผู้ใด"

asya X (K.384) A (bis), 25

pron. m. gen.sing. "ผู้ใด"

X (K.384) A, 5

X (K.384) B, 9

X (K.384) B (bis), 6

X (K.384) B (bis), 12

X (K.384) B (bis), 13

X (K.384) C, 12

yah X (K.384) A (bis), 5

pron m. nom. sing. "ผู้ใด"

X (K.384) B, 4

X (K.384) B, 15

X (K.384) D, 2

yātas X (K.384) C (bis), 5

p.p. m. nom. sing. <√yā

"ไป" + ta

yātām X (K.384) C (bis), 18

p.p. f. acc. <√yā "ไป" + ta

yāto X (K.384) B, 16

p.p. nom. sing. <√yā "ไป" + ta

X (K.384) D, 9

yātvā X (K.384) B (bis), 14

ind. part. "ไปแล้ว" <√yā + tvā

yāna X (K.384) C (bis), 18

n. "ยาน"

yuktam X (K.384) A(bis), 24

p.p. n. nom. sing. -"เกาะ"

<√yuj "ประกอบ" + ta

yugam X (K.384) A (bis), 3

n. nom. sing. < yuga "คู่"

yuta X (K.384) A (bis), 18

p.p. "ประกอบแล้ว" <√yu "ประกอบ"

yuddhe X (K.384) B, 8

m. loc. sing. < yuddha "การรบ"

X (K.384) B, 10

yuvarāja X (K.384) 'A,9

๓. นามเจ้านาย

yūthaiḥ X (K.384) C (bis),5

n. ins. pl. < yūtha "กลุ่ม, จำนวนมาก"

ye IX (K.1092)

pron. nom. pl. "ผู้ใด"

yena X (K.384) A (bis),16

pron. ins. sing. "ผู้ใด"

X (K.384) B,5

X (K.384) B,7

X (K.384) B,12

X (K.384) B,20

X (K.384) D,18

yo X (K.384) B,1

pron. m. nom. sing. "ผู้ใด"

X (K.384) B,7

X (K.384) B (bis),20

X (K.384) C,2

X (K.384) C,5

X (K.384) C,13

X (K.384) C (bis),17

X (K.384) D,6

yoga X (K.384) C,8

๓. "การปฏิบัติ โยคะ (ธรรมทางศาสนา)"

yogam X (K.384) B (bis), 20

m. acc. sing. < yoga "โยคะ"

X (K.384) B (bis), 21

yogi X (K.384) B (bis), 23

m. < yogin "โยคี, ผู้บำเพ็ญโยคะ"

yoge X (K.384) C, 11

m. loc. sing. < yoga "โยคะ"

yogais X (K.384) B (bis), 21

m. ins. pl. < yoga "โยคะ"

yai(r) X (K.384) A (bis), 17

pron. m. ins. pl. "ผู้ใด"

rakta X (K.384) B, 5

p.p. "อัน...ยอมแล้ว"

< √rañj + ta "อันเป็นสีแดงเลือด"

raksakām X (K.384) A (bis), 17

f. acc. sing. < rakṣakā "ผู้รักษา"

range X (K.384) B, 11

m. loc. sing. < raṅga "สนามรบ"

rana X (K.384) B, 15

m. "การรบ"

rane X (K.384) B, 15

m. loc. sing. < rana "การรบ"

ratasya X (K.384) B, 6

p.p. m. gen. sing.

< √ram "สนุกสนาน"

ratham X (K.384) D (bis), 9

m. acc. sing. < ratha "รถ"

rāja X (K.384) C (bis), 17

m. "พระเจ้าแผ่นดิน" < rājan

randhra X (K.384) A (bis), 25

n. "รู"

ramya X (K.384) B (bis), 18

adj. "อันน่ารื่นรมย์"

ramyagiri X (K.384) B (bis), 18

m. nom. sing. ชื่อภูเขา

ramyam X (K.384) B (bis), 11

adj. n. acc. sing. "อันรื่นรมย์, ไพเราะ"

ramye X (K.384) B (bis), 18

adj. m. loc. sing. < ramya
"อันน่ารื่นรมย์"

rarāja X (K.384) B, 4

perf. 3rd pers, sing. < rāj

๑) "ส่องสว่าง"

๒) "ขึ้นครองราชย์, ปกครอง"

X (K.384) B, 6

rasmi X (K.384) C, 6

m. "รังสี, แสงสว่าง"

rasam X (K.384) B (bis), 13

m. acc. sing. "รส"

rājye X (K.384) A, 13

m. loc. sing. < rājya "ราชสมบัติ,
ราชอาณาจักร"

rāsī X (K.384) B, 11

m. "กอง, จำนวนมาก"

ruci X (K.384) A (bis), 8

f. "ความงาม, ความพอใจ"

X (K.384) A (bis), 9

rucis X (K.384) A (bis), 16

f. nom. sing. "ความงาม, ความพอใจ"

X (K.384) A (bis), 18

rudhira X (K.384) A (bis), 19

adj. "สีแดงเลือด"

X (K.384) B (bis), 7

rūpam X (K.384) D, 8

n. acc. sing. < rūpa "รูป"

X (K.384) D (bis), 24

X (K.384) D (bis), 26

lakṣmyā X (K.384) A, 7

f. loc. sing. < lakṣmī "โชค"

"นามพระลักษมี" (ประกอบในพระนามราชินี-
หิรัณยลักษมี)

lakṣmyoh X (K.384) A, 7

f. abl. du. < lakṣmī "โชค,
พระลักษมี" (ส่วนท้ายของ dvan.)

lakṣmī X (K.384) A, 17

f. nom. sing. < lakṣmī "โชค,
พระลักษมี" (ประกอบในนามบุคคลสุริยลักษมี)

<u>laksmī</u> X (K.384) A,15	f. nom.sing. < laksmī "โชค, พระลักษมี" (ประกอบในพระนามราชินี-อุปคินทรลักษมี)
<u>laye</u> X (K.384) D,9	m.loc.sing. < laya "ที่อยู่"
<u>lalita</u> X (K.384) B,15	p.p."กว้าง, เล่น, สวยงาม" < √lal "เล่น"
<u>lavaṇ</u> X (K.384) A (bis), 19	m. acc.sing. < lava "เรน, เกสร"
<u>lasanty</u> X (K.384) A,6	pres. 3rd.pers. pl. < √las "ส่องสว่าง"
<u>linga</u> X (K.384) D,9	n. "คิวดิ่งค"
<u>līlām</u> X (K.384) C,16	f. acc.sing. < līlā "การเริงกราย ความสนุกสนาน"
<u>leśa</u> X (K.384) A (bis), 9	adj.m. "น้อย, ก้อย"
<u>lokānām</u> X (K.384) A (bis), 20	m. gen. pl. < loka "โลก"
<u>vata</u> X (K.384) B (bis), 8	ind. เป็นคำอุทาน
<u>vadhūs</u> X (K.384) A (bis), 17	f. "หญิง, ภรรยา"

vandyā X (K.384) A (bis), 20

adj. f. nom. "นาเคาฬ, นามูชา"

vabhūva X (K.384) A, 15

perf. 3rd. pers. sing. (=babhūva)

< √ bhū "เป็น, มี"

vabhau X (K.384) B, 14

perf. 3rd. pers. pl. < √ bhā "ส่องแสง,

ปรากฏ" (=babhau)

X (K.384) B (bis), 22

va(mśa) X (K.384) D, 6

m. "วงศ์กระดูก"

vayasā X (K.384) D, 7

n. ins. sing. < vayas "วัย, อายุ"

X (K.384) D, 14

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

vayasi X (K.384) D,14

n. loc. sing.

<vayas "วัย, อายุ"

vayah X (K.384) D,10

n. acc. sing.

<vayas "วัย, อายุ"

vara X (K.384) A,9

adj. "ประเสริฐ"

X (K.384) B,12

varam X (K.384) D (bis),4

adj. n. acc.

<vara "ประเสริฐ"

varā X (K.384) A (bis),6

adj. f. sing. <vara "ประเสริฐ"

varuna X (K.384) D,6

m. "เทพเจ้าแห่งน้ำและเป็นโลกบาล

ทางทิศตะวันตก, น้ำ, มหาสมุทร"

varenyam X (K.384) A,12

adj. acc. sing. <varenya

"เป็นใหญ่, สำคัญ"

varṇāya X (K.384) D (bis),25

m. dat. sing. <varṇa

"วรรณะ, ผิวพรรณ"

varmma X (K.384) A,7

n. <varmman "เกราะ"

(ประกอบพระนามกษัตริย์-เขวรวรณ)

X (K.384) A,10	< varmman n. "เกราะ" (ประกอบพระนามกษัตริย์ : ชยวรมัน)
X (K.384) A,11	< varmman n. "เกราะ" (ประกอบพระนามกษัตริย์ : หิรัญวรมัน)
X (K.384) A,12	< varmman n. "เกราะ" (ประกอบพระนามกษัตริย์ : ชยวรมัน)
X (K.384) A (bis), 24	n. < varman "เกราะ"
<u>varmma</u> X (K.384) A,3	m.nom.sing. < varmman n. "เกราะ" (ประกอบพระนามกษัตริย์ หิรัญวรมัน) (ประกอบ หลังคำสมาส)
<u>vala</u> X (K.384) B,9	n. "กำลัง, กองทัพ" (=bala)
X (K.384) B,10	
<u>vastūni</u> X (K.384) A,13	n. nom. pl. < vastu "สิ่งของ, วัตถุ"
<u>vahni</u> X (K.384) C,12	m. "ไฟ"
<u>vā</u> X (K.384) A (bis), 7	ind. "หรือ"
X (K.384) D (bis), 24	
<u>vānya</u> X (K.384) A (bis), 7	adj. "อันมาจากป่า, อันอยู่ในป่า หรือ คำทุก" < vānī f.

vighnāh X (K.384) B,8

m. nom. pl. <vighna "อุปสรรค"

viṇṣaty X (K.384) D,7

f. "ยี่สิบ"

(vi)cārakair X (K.384) D,16

m. ins. pl. <vicāraka

"ผู้สั่งสอน ผู้แนะนำ, ผู้ตรวจ
ผู้ตัดสิน."

vicintya X (K.384) A (bis),2

v. ind. part. "คิดแล้ว"

< vi + √cit + ya

viḥaya X (K.384) A,17

m. "ชัยชนะ" (ประกอบในชื่อ

X (K.384) A,17

บุคคล วิชยารกเทว, ศรีวิชยารก)

viḥayārka X (K.384) A,17

m. ชื่อบุคคล

viḥayārkadeva X (K.384) A,17

m. ชื่อบุคคล

viḥātīya X (K.384) B,3

adj. "มีวรรณทาง ๆ กัน, เลือกผสม"

viḥivita X (K.384) B,12

adj. "มีชีวิตไปปราศแล้ว, ทายแล้ว"

viḥṇeya X (K.384) A (bis),7

adj. "อัน...รู้ได้"

"อัน...พึงรู้"

vitatāna X (K.384) C,6

perf. 3rd. pers. sing.

< tan "แฉ"

<u>vidā</u> X (K.384) B,18	m. ins. sing. <√vid "รู้"
<u>vidita</u> X (K.384) A,2	p.p. "เป็นที่รู้จัก, มีชื่อเสียง" <√vid "รู้"
<u>viditas</u> X (K.384) D (bis),5	p.p. m. nom. sing. <√vid "รู้"
<u>vidito</u> X (K.384) C,13	p.p.m. nom. sing. <√vid "รู้"
<u>vidyā</u> X (K.384) A (bis),18 X (K.384) B (bis),15 X (K.384) C (bis),8	f. ๑) "ความรู้, วิทยาการ" เช่น มีนางสา, นุยาส, กฎหมาย ๒) "นางทูต"
<u>vidvāmsam</u> X (K.384) B (bis),4	m. acc. sing. <vidvat "ผู้รู้"
<u>vidvid</u> X (K.384) B,5	m. "ศัตรู" <vidvis
<u>vidvisam</u> X (K.384) B,13	m. acc. sing. <vidvis "ศัตรู"
<u>vidha</u> X (K.384) B,19 X (K.384) D,2	m. f. "ประการ, ชนิด, แบบ, กฎ"
<u>vidhatayā</u> X (K.384) A (bis),18	f. ins. sing. <vidhatā "ตามธรรมเนียม"

vidhāya X (K.384) B (**bis**), 20

ind. part. "ปฏิบัติแล้ว"

← vi + √dhā + ya

vidhudhāryy X (K.384) B, 19

m. "ผู้ทรงไว้ซึ่งพระจันทร์" พระคเณศ

← vidhudhārin

vidhuvad X (K.384) A (**bis**), 3

ind. ประคองพระจันทร์

vidhesu X (K.384) D, 1

m. loc. pl. ← vidha

"ประการ, วิธี, ชนิด" (ท้ายคำสมาส)

vinā X (K.384) A (**bis**), 17

ind. "เว้น"

X (K.384) B, 1

X (K.384) B (**bis**), 8

vinītāni X (K.384) D, 3

p.p.n. acc. pl. "กึ่งาม"

vinetum X (K.384) A (**bis**), 6

inf. "เพื่อจะนำ"

← vi + √nī + tum.

vapuso X (K.384) A (**bis**), 9

m.nom. sing. ← vapuṣa "ความงาม"

(ส่วนทาบของ bahu.)

vibhartti X (K.384) A (**bis**), 19

pres. 3rd.pers. sing. "ทรงไว้"

X (K.384) A (**bis**), 19

← vi + √bhr

<u>vibhartty</u> X (K.384) A (bis), 23	pres. 3rd. pers. sing. "ทรงไว้"
<u>vibhām</u> X (K.384) A (bis), 25	f. acc. sing. < vibhā "ความงาม"
<u>vibhūtyai</u> X (K.384) A (bis), 2	m. f. dat. sing. < vibhūti "อำนาจ"
<u>vibhūsanāṛthan</u> X (K.384) A, 4	"เพื่อประทับ" < vibhūṣana "การตกแต่ง" + artham "ประโยชน์, เพื่อ"
<u>vibheda</u> X (K.384) B (bis), 20	perf. 3rd. pers. sing. (=bibheda) "ทำลายแล้ว" < vi + √bhid
<u>vibho</u> X (K.384) C, 12	adj. m. nom. sing. "ประจักษ์"
<u>vimvam</u> X (K.384) A, 16	adj. n. sing. < bimba "วงกลม ของพระจันทร์หรือพระอาทิตย์, รอย, ภาพ "
<u>viyat</u> X (K.384) B, 15	n. loc. sing. < viyat "ท้องฟ้า"
<u>virarāja</u> X (K.384) B, 11	perf. 3rd. pers. sing. "ปรากฏแล้ว" < vi + √rāj

virahitā X (K.384) A (bis), 17

p.p. "ละไปแล้ว, ปราศจาก"

<vi + √rah + ta.

vilalita X (K.384) D (bis), 16

p.p. "งกงาม" <vi + √lal

vilasitām X (K.384) C (bis), 19

p.p. f. acc. <vilasita

"งกงาม" <vi + √las

vivaksu X (K.384) A (bis), 3

desid. adj. "ปรารถนาที่จะกล่าว"

<√vac "กล่าว"

vividha X (K.384) C (bis), 2

adj. "ต่าง ๆ"

visāṅkya X (K.384) B, 8

ind. part. "กล่าวแล้ว, สงสัยแล้ว"

<vi + √sank + ya

vikṣya X (K.384) B, 8

ind. part. "เห็นแล้ว"

<vi + √ikṣ + ya

vīrau X (K.384) B, 7

m. acc. du. <vīra "คนกล่าว"

vr̥ndān X (K.384) A (bis), 24

m. acc. pl. <vr̥nda "จำนวนมาก"

vrttes X (K.384) C, 15

f. gen. sing. <vr̥tti

"การกระทำ, ความประพฤติ"

vr̥styā X (K.384) B,16

f. ins. sing. < vr̥sti "ฝน"

vetti X (K.384) B (**bis**),8

pres, 3rd. pers. sing.

<√vid "รู้"

vo X (K.384) A (**bis**),22

pron. 2 nd. pers. gen. pl.
"พวก"

vairi X (K.384) A (**bis**),22

m. "ศัตรู"

X (K.384) B,7

X (K.384) B,10

X (K.384) B,21

vairinā X (K.384) B,12

m. ins. sing. < vairin. "ศัตรู"

vyapeta X (K.384) A (**bis**),9

p.p. "ปลดจาก, ไปปลด" < vi + apa +
√i + ta

vyoma X (K.384) B,14

n. < vyoman "ท้องฟ้า"

vratañ X (K.384) B (**bis**),19

n. acc. sing. < vrata "พรต"

vratāni X (K.384) B (**bis**),7

n. acc. pl. < vrata "พรต"

vratena X (K.384) C (**bis**),2

n. ins. pl. < vrata "พรต"

vrahmaṇo X (K.384) B (**bis**), 26

m. gen. sing. < **brahman**

"พรหม"

vrahmaṇḍa X (K.384) B (**bis**), 21

n. "โลก, จักรวาล,

โลของพระพรหม" < **brahmaṇḍa**

sake X (K.384) D (**bis**), 27

m. loc. sing. < [']saka "ศักราช"

saktah X (K.384) B, 1

p.p.m. nom. sing.

< √sāk + ta "สามารถ"

saktā X (K.384) A (**bis**), 6

p.p.f. nom. < √sāk + ta

"สามารถ"

saṅke X (K.384) A (**bis**), 15

pres. 1 st.

A (**bis**), 22

pers. sing. "ข้าพเจ้าคิดว่า,

ข้าพเจ้า, สงสัย" √sāṅk

sata X (K.384) B, 7

n. "ร้อย"

sanir X (K.384) B, 16

m. nom. sing. < [']sani "พระเสาร์"

ในจารึกนี้ใช้ในความหมายว่า "สายฟ้า"

sanaisanair X (K.384)

ind. "ซ้ำ ๆ"

B (**bis**), 20

- sambhave X (K.384) C (bis), 16 m. dat. sing. < sambhu
"พระคเณศ"
- sara X (K.384) B, 9 m. "อุกศร"
- saro X (K.384) B, 11 m. nom. sing. < sara "อุกศร"
- savda X (K.384) B (bis), 4 m. "ศัพท์, เสียง" (= sabda)
X (K.384) B (bis), 13
X (K.384) C, 17
- savdavid X (K.384) B (bis), 4 m. nom. sing. "ผู้ศัพท์"
(= sabdavid)
- savdasavdah X (K.384) B (bis), 10 m. nom. sing. "เสียงแห่งคำ"
(= sabdasabdah)
- savdāarthavid X (K.384) C, 18 m. "ผู้ศัพท์ และความหมาย"
(= sabdāarthavid)
- sasaka X (K.384) D (bis), 8 perf. 3rd. pers. sing.
< sak "สามารถ"

śasāṅka X (K.384) A (bis), 17

m. "พระจันทร์"

X (K.384) A (bis), 22

śasāṅkāt X (K.384) A (bis), 15

m. abl. sing. < śasāṅka

"พระจันทร์"

śasī X (K.384) B (bis), 17

m. < śasīn "พระจันทร์"

śastra X (K.384) B, 15

n. "อาวุธ"

śasvat X (K.384) A (bis), 14

ind. "ตลอดกาล"

X (K.384) B (bis), 12

śārṅgino X (K.384) B (bis), 16

m. gen. sing. < śārṅgin "พระวิฆณุ"

śāsana X (K.1092)

n. "ประกาศ, คำสั่ง"

śāsitur X (K.384) B (bis), 5

m. gen. sing. < śāsitr "ครู"

śāstrena X (K.384) B (bis), 5

m. ins. sing. < śāstra

"ตำรา"

śirassu X (K.384) B, 11

n. loc. pl. < śiras "ศีรษะ"

śiro X (K.384) B, 6

n. nom. sing. < śiras "ศีรษะ"

śiva X (K.384) A, 2

ม. "พระนามพระศิวะ, ความร่ำรวย,
ความสุข, ความหลุดพ้น"

X (K.384) B (**bis**), 7

ม. "พระศิวะ"

śivāya X (K.384) A (**bis**), 22

ม. dat. sing. < śiva

"พระศิวะ"

X (K.384) A (**bis**), 22

ม. dat. sing. < śiva

"ความสวัสดี"

X (K.384) D (**bis**), 12

ม. dat. sing. < śiva

"พระศิวะ"

śivo X (K.384) B (**bis**), 6

ม. nom. sing. < śiva

"พระศิวะ"

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

śīsu X (K.384) B (**bis**), 17

adj. "อ่อน"

śīsusāsī X (K.384) B (**bis**), 17

ม. "พระจันทร์แสงอ่อน" < śīsu + śāsīn

śīsyas X (K.384) D, 5

ม. nom. sing. < śīsyā "ศิษย์"

śīghra X (K.384) B, 9

adj. "เร็ว"

śītatva X (K.384) A (**bis**), 23

n. "ความเป็น"

śubhavan X (K.384) B, 16

adj. m. nom. sing. "อันไพเราะสิ่งที่ดี"

< śubhavat

saila X (K.384) D (**bis**), 19

m. "ภูเขา, หิน"

ใน Kamaleswar Bhattacharya

Le vocabulaire des inscriptions du Cambodge

กล่าวไว้ว่า ในจารึกคำว่า

saila มักจะแปลว่าปราสาท

saile X (K.384) B (**bis**), 19

m. loc. sing. < saila

"ภูเขา, หิน"

sauris X (K.384) B (**bis**), 17

m, nom. sing. < sauri

"พระวิษณุ"

sri X (K.384) A, 3

f. "ความร่ำรวย, ทรัพย์สินสมบัติ"

X (K.384) A, 7

ความงาม, ใจเป็นค่านำหน้าชื่อ

X (K.384) A, 9

บุคคลหรือสิ่งของที่น่าเคารพ "

X (K.384) A, 9

X (K.384) A, 10

X (K.384) A, 12

X (K.384) A, 16

X (K.384) A, 17

X (K.384) A, 17

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวลีขสิทธิ์

X (K.384) C,10

X (K.384) C,11

X (K.384) C,14

X (K.384) D (bis),5

X (K.384) D (bis),9

śrīddha X (K.384) A,3

m. คำนำหน้าชื่อบุคคลหน้าเคารพ

X (K.384) D (bis),5

śruti X (K.384) B (bis),10

f. "พระเวท"

saṣṭha X (K.384) D,11

adj. "ซิบหก"

sodasa X (K.384) D,13

adj. "สิบหก" < sodasan

sa X (K.384) D,8

pron. nom. 3rd. pers.

X (K.384) D,9

sing. "เขา"

X (K.384) D (bis),19

sa X (K.384) C (bis),5

เป็นคำย่อจาก saha = "เป็นไปกับด้วย"

sakala X (K.384) A (bis),19

adj. "ทั้งหมด"

sakala sakalam X (K.384)

n. acc. sing. < sakala adj.

B (bis),14

"ทั้งหมด" + sakala n. "ทรัพย์สินสมบัติ"

sakalām X (K.384) C,16

adj.f. acc. sing.

< sakala "ทั้งหมด"

saṅga X (K.384) B (bis),4

?

saṅgata X (K.384) A (bis),18

p.p. f. nom.sing.

"อันไปด้วยกัน, ๗๒" < sam +
√ gam + ta.

saṅgha X (K.384) C,18

m. acc.sing. < saṅgha "หมู่"

saṅghe X (K.384) C,1

m.loc.sing. < saṅghe "หมู่"

satā X (K.384) A,14

m. gen. pl. < sat "คนดี"

X (K.384) C (bis),18

sadanena X (K.384) D (bis),22

?

sadguna X (K.384) A (bis),9

m. < sat "ดี, คนดี"

+ guna "คุณ"

saddharma X (K.384) B,16

m. < sat "ดี, คนดี" + dharma

"ธรรม"

sadyas X (K.384) B,11

ind. "ในทันใด"

sandēśas X (K.384) D,13

m. nom. sing. < sandēśas

"คำ,ประกาศ, การศึกษา"
(ส่วนท้ายของ bahu.)

sannikṛstā X (K.384) B (bis),9

p.p. f. nom. sing.

<sannikṛsta "ใกล้"

<sam + ni + √kṛs

sapta X (K.384) B (bis),22

adj. "เจ็ด" <saptan

X (K.384) D (bis),27

samatisthipat X (K.384)

ao. 3rd pers. sing. caus.

D, 7

"ให้ประชุม" <sam + √sthā

"ประชุม"

samadhikam X (K.384) B

adj. "มีจำนวนมาก, เกิน"

(bis),6

samam X (K.384) A (bis),14

ind. "เสมอ, เท่าเทียม"

samatvam X (K.384) A (bis),23

n. acc. sing. <samatva

"ความเสมอ"

samavalā X (K.384) A (bis),6

adj. nom. f. sing.

<sama "เสมอ" + bala

"แข็งแกร่งมีกำลัง" (=samabala)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

samarthah X (K.384) B,3

adj.m. nom.sing.

←samartha "ผู้สามารถ"

samāna X (K.384) C,7

adj. "เสมอ, เท่า"

samānam X (K.384) B (bis),8

ind. "เท่ากัน, เสมอกัน"

samāptam X (K.384) A (bis),21

p.p. "จบแล้ว"

X (K.384) B,17

X (K.384) B (bis),15

X (K.384) C,8

samam X (K.384) D (bis),4

adj. n. nom. sing.

←sama "เท่า, เท่ากัน"

samucitah X (K.384) A (bis),14

p.p.m. nom. sing.

←samucita "รวบรวม, เหมาะสม"

←sam + √uc "เหมาะสม" + i + ta

smutthāya X (K.384) B (bis),20

ind.part. "ลุกขึ้นแล้ว"

←sam + ut + √sthā

samupārjitā X (K.384) A

p.p. f. nom.sing. "ไ้กับแล้ว"

(bis),17

←sam + upa + √arj "ไ้กับ"

samstavam X (K.384) D (bis),16

m. acc. sing. < samstava

"คำสรรเสริญ"

sarppa X (K.384) C (bis),6

m. "งู"

sarvva X (K.384) B (bis),7

adj. "ทั้งหมด"

X (K.384) B (bis),7

X (K.384) B (bis),15

X (K.384) C,18

savya X (K.384) B,2

adj. "ข้างซ้าย, ขวา"

X (K.384) B,2

X (K.384) B,7

sah X (K.384) D (bis),8

pron.m. 3rd. nom. sing. "เขา"

saha X (K.384) B,16

ind. "กัน, ค่าย"

sahas X (K.384) B,21

n. "อำนาจ, กำลัง"

sahasra X (K.384) A (bis),10

n. "พัน (จำนวนนับ)"

sahitasahita X (K.384) B,10

adj. "รวมค่าย, ประกอบค่าย"

sahita "เป็นไปพร้อมกับประโยชน์" +

sahita "พร้อมค่าย, ประกอบค่าย"

<u>sādhitām</u> X (K.384) A (bis), 15	p.p. f. acc. sing. ←√sadh "สำเร็จ"
<u>sādhū</u> X (K.384) B (bis), 12	m. "คนดี"
<u>sāra</u> X (K.384) D, 11	m. "แก่น, สาร, เนื้อหา"
<u>sita</u> X (K.384) A, 14	adj. "ขาว"
<u>siddhi</u> X (K.384) C, 8	f. "ความสำเร็จ, โยคะชนิดหนึ่ง"
<u>sindūra</u> X (K.384) B, 6	n. "ฝุ่นสีแดง"
<u>suguror</u> X (K.384) D, 5	m. gen. sing. <su "ก็" + guru "ครู"
<u>sutarān</u> X (K.384) A (bis), 7	ind. "ดีที่สุด, อย่างยิ่ง" <sutarām
<u>sutas'</u> X (K.384) D, 5	m. nom. sing. <suta "ลูก"
<u>sutā</u> X (K.384) A, 11	f. "ลูกสาว"
<u>sutāyam</u> X (K.384) A, 11	f. loc. sing. <sutā "ลูกสาว"
<u>sudūre</u> X (K.384)	adj. loc. sing. "ไกลยิ่ง"
<u>sudhayā</u> X (K.384) A (bis), 7	f. ins. sing. <sudhā "น้ำหวาน, น้ำอมฤต, น้ำดอกไม้"

supitus X (K.384) D,5

m. gen. sing. <su"คิ" +

pitr "พ่อ"

sura X (K.384) A (bis),11

m. "เทพเจ้า"

suripūnān X (K.384) B,15

m. gen. pl. <su"คิ" +

ripu "ศัตรู" (คงหมายความว่า
เป็นศัตรูที่เก่ง, กล้าหาญ)

surucih X (K.384) A (bis),16

f. nom. sing. <su"คิ" +

rucci "ความงามอย่างยิ่ง, ความพอใจอย่างยิ่ง"

suvarna X (K.384) D,9

adj. "ทองคำทอง"

śāstra X (K.384) B,21

n. nom. sing. <su"คิ" +

śāstra "ตำรา, ศาสตร์"

sūnu X (K.384) D (bis),11

m. "ลูก"

sūryya X (K.384) A,12

m. "พระอาทิตย์" (ประกอบอยู่ใน

พระนามกษัตริย์ : สุริยวรมัน)

X (K.384) A,16

m. "พระอาทิตย์" (ประกอบอยู่ใน

พระนามกษัตริย์ : ศรีสุริย)

X (K.384) A,17

m. "พระอาทิตย์" (ประกอบอยู่ใน

นามบุคคล (พระราชนิ ?) : สุริย
ลักษณะ)

X (K.384) A (bis), 22	m. "พระอาทิตย์"
<u>sūryyavarmā</u> X (K.384) A, 12	m. nom. sing. พระนามกษัตริย์ (สุริยวรมันที่ ๒) < <u>sūryyavarman</u>
<u>sūryyalaksmīr</u> X (K.384) A, 17	f. nom. sing. พระนามพระราชนี ?
<u>sūryye</u> X (K.384) D (bis), 18	m. loc. sing. < <u>suryya</u> "พระอาทิตย์" เป็นส่วนประกอบ พระนามกษัตริย์ในเรนทรสุรบ (= นเรนทราทิตย์)
<u>srjati</u> X (K.384) A (bis), 11	pres. 3rd. pers. sing. < <u>srj</u> "สร้าง"
<u>srsti</u> X (K.384) A (bis), 16	f. "สัตว์โลก, สัตว์ที่พระผู้สร้าง สร้างขึ้น"
<u>sevitum</u> X (K.384) B (bis), 17	inf. "เพื่อจะรับใช้" < <u>sev</u> "รับใช้, คบ"
<u>so</u> X (K.384) A, 8	pron. nom. 3rd. pers.
X (K.384) A, 10	sing. "เขา"
X (K.384) C, 11	

<u>soma</u> X (K.384) A (bis),15	m. "พระจันทร์"
<u>somo</u> X (K.384) A (bis),16	m. nom. sing. "พระจันทร์"
<u>saunāga</u> X (K.384) C,17	m. นักไวยากรณ์ตระกูลหนึ่ง เป็น ศิษย์ สุนาค หรือ ปณฺฑิต
<u>saundrarya</u> X (K.384) A (bis),21	n. "ความงาม"
<u>sauvīrya</u> X (K.384) B,17	n. "ความกล้าหาญ"
<u>strī</u> X (K.384) B,14	f. "หญิง"
X (K.384) B (bis),20	
<u>striyas</u> X (K.384) A (bis),8	f. nom. pl. <strī "หญิง"
<u>strotram</u> X (K.384) D (bis),4	n. nom. sing. <strotra "บทสรวเสริญ"
<u>stham</u> X (K.384) C (bis),7	adj. m. acc. sing. <√sthā "อยู่, ยืนอยู่" (ส่วนท้ายของ tat.)
<u>sthatum</u> X (K.384) A (bis),5	inf. "เพื่อจะยืน, เพื่อกำรงอยู่" <√sthā + tum
<u>sthāna</u> X (K.384) A,6	n. "ที่อยู่, การอยู่"

sthāpitā VIII (K.1069), 2

p.p. caus.

"อัน ...ให้ตั้งขึ้นแล้ว"

<√sthā + p + i + ta

sthāpya X (K.384), 6

ind. part. caus.

"ให้ตั้งขึ้นแล้ว" <√sthā + p + ya

sthitikaro X (K.384) B, 11

m. nom. sing. "หยุดอยู่กับที่"

<sthitī "การอยู่" + karo

"กระทำ"

sthira X (K.384) A, 5

adj. "มั่นคง, แข็งแรง, ดาวร"

sthūla X (K.384) C (bis), 14

adj. "ใหญ่" ประกอบกับชื่อ

X (K.384) D (bis), 17

ภูเขาส্থūlādri,

X (K.384) D (bis), 19

sthūlāsaila

sthūlāsaila X (K.384) D (bis), 19

m. "ภูเขาใหญ่" เป็นชื่อภูเขาเดียวกับ

sthūlādri หมายถึงภูเขา

พนมรุ้ง

sthūlādri X (K.384) D (bis), 16

m. "ภูเขาใหญ่" เป็นชื่อภูเขา หมายถึง

X (K.384) D (bis), 17

ภูเขาพนมรุ้ง

stho X (K.384) A (bis),5

adj.m. sing. "อยู่, อยู่"

<√sthā (ส่วนท้ายของ tat.)

sphuta X (K.384) C,17

p.p. <√sphut "แตกออก, บาน"

(ในจารึกหลักนี้ เขียนว่า sphuta ทุกที่)

sphutam X (K.384) D,10

p.p. m. acc. sing. "บาน, เจริญเติบโต"

sphutas X (K.384) B (bis),10

p.p. m. nom. sing. "หักเจน"

sphute X (K.384) D,14

p.p. m. loc. sing. "บาน, เจริญเติบโต"

sma X (K.384) A (bis),11

ind. ใช้ประกอบกับกริยา ปัจจุบันกาล

X (K.384) A (bis),25

ให้ความหมายเป็นอดีตกาล

X (K.384) B,2

X (K.384) B,8

X (K.384) C,4

X (K.384) C (bis),7

smaranas X (K.384) B,13

m. nom. sing. < samarāṇa

"ความจำ" (ส่วนท้ายของ bahu.)

smaratvāt X (K.384) B,14

n. abl. sing. "เพราะความจำ,

เพราะความนึกถึง"

smrtam X (K.384) A (bis),11

p.p. m. acc. sing. "อัน.. นึก"

srastum X (K.384) A (bis), 11

inf. "เพื่อจะสร้าง"

<√srj + tum

srastr X (K.384) A (bis), 16

m. "ผู้สร้าง"

svakiyam X (K.384) B, 20

adj. n. loc. sing.

"อันเป็นของตน"

svavadhū X (K.384) B, 14

f. "หญิงของตน, ภรรยา"

svasya X (K.384) B, 11

adj. gen. sing. "อันเป็นของตน"

svāsyē X (K.384) A (bis), 23

n. loc. sing. "ที่หน้าของตน"

<sva "ของตน" + āsya "หน้า"

hi X (K.384) A (bis), 17

ind. "ควายา, เพราะวา"

hiranya X (K.384) A, 3

adj. "เป็นทอง" (ประกอบพระนามกษัตริย์

ทิวณยวรมัน.)

X (K.384) A, 3

adj. "เป็นทอง"

X (K.384) A, 4

X (K.384) A, 4

X (K.384) A, 7

adj. เป็นทอง, ประกอบในพระนามราชินี

ทิวณยลักษมี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

X (K.384) A, 11

adj. "เป็นทอง" (ประกอบในพระนามกษัตริย์
ทิวชัยวรมัน)

X (K.384) A, 11

adj. "เป็นทอง" (ประกอบในพระนามราชินี
ทิวชัยลักษมี)

X (K.384) D, 8

adj. "เป็นทอง"

X (K.384) D, 8

adj. "เป็นทอง" m. ชื่อคน

X (K.384) D (bis), 21

adj. "เป็นทอง" m. ชื่อคน

X (K.384) D (bis), 25

X (K.384) D (bis), 25

X (K.384) D (bis), 26

X (K.384) D (bis), 26

hiranyagarbhena X (K.384) A, 3

m. ins. sing. <

hiranyagarbha "พระพรหม,

ไข ทอง ซึ่งลอยอยู่ในน้ำ,

เวลาสร้างโลก, จักรวาล "

<hiranya "ทอง" + garbha

"ครรภ์" ปรากฏใน จารึก

K.34 A, 1

<u>hiranyagarbhāṇḍa</u> X (K.384) A,4	m. "ไขทองพรหม" <hiranya +
X (K.384) A,4	garbha + aṇḍa
<u>hiranyalakṣmyām</u> X (K.384) A,7	f. loc. sing. <hiranyalakṣmi
	"พระนามพระราชีนี" <
	hiranya "ทอง" + lakṣmī "โชค"
	มีปรากฏนามนี้ในจารึก K. 86 B,3
<u>hiranyalakṣmyās</u> X (K. 384) A,11	f. gen. sing. <hiranyalakṣmī
<u>hiranyavarṃma</u> X (K.384) A,11	m. พระนามกษัตริย์
<u>hiranyavarṃmā</u> X (K.384) A,3	m. nom.sing. พระนามกษัตริย์
<u>hiranyo</u> X (K.384) D (bis),24	m. ช็อคคน
<u>hīnaḥ</u> X (K.384) A (bis),16	adj.m. nom. sing. <hīna
	"ต่ำ, พรหม, ละไปแล้ว, ปราศจาก"
<u>hrd</u> X (K.384) C,11	n. "ใจ"
<u>hrdaya</u> X (K.384) C,10	n. "จิตใจ"
<u>hrdaye</u> X (K.384) B (bis),6	n. loc.sing. <hrdaya "จิตใจ"

hrdayena X (K.384) B (bis), 18

n. ins. sing. < hrdaya "จิตใจ"

hrdi X (K.384) A (bis), 5

n. loc. sing. < hrd "ใจ"

X (K.384) B, 20

hrdy X (K.384) A, 10

n. loc. sing. < hrd "ใจ"

hema X (K.384) C (bis), 19

n. "พอง" < heman

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์